

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 19

MART-NİSAN 1948

SAYI:191

İ ÇİNDEKİ L E R

TETKİKLER:	Sahife
Dünya Harbini Kovalayan Günlerde İdareye	
Düşen VazifelerDr. Halim ALYOT	3
Seçim Hüviyet KartıEkrem Polat AVŞAROĞLU ..	27
İngiliz ve Kanada Genel İdaresi Merkez	
TeşkilâtıYusuf DANIŞMAN	31
Gayrimenküle Tecavüzün Mahiyeti ve	
NeticeleriSuat ENGİN	62
İngiltere Mahalli İdareler Kuruluşları ve	
Yetkileriİzzettin ERAYDIN	90
Özel İdare Bütçelerinin Bugünkü DurumuSahip ÖRGE	123
Köyün ve Köylünün İhtiyaçlarıFahri TOKMAKÇIOĞLU	128
TERCUMELER:	
Belçika'da Komün MuhtarlığıSebati ATAMAN	140
Sulhun AnatomisiErtuğrul BERKSUN	169
Umumi Efkar ve HükümetH. BERKSUN	209
YABANCI MEVZUAT:	
Fransız Memurun Kanunu	285
İsviçre - Zürih Kantonunun Seçim Nizamnamesi	266
İDARİ COĞRAFYA:	
Aleşkirt İlçesiZühtü GÖKÇEEREN	277
DANİSTAY KARARLARI:	286

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı 500 kuruş.
Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli :

A — Türkiye’de :

Bulunulan yerin malsandığma tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılâtı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazılar, makinede yazılmış olmalı ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrı bir özü de ihtiva etmelidirler.

Yayınlanan yazılardaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumıyan yazılar aide edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R :

DÜNYA HARBİNİ KOV ALI YAN GÜNLERDE İDAREYE DÜŞEN VAZİFELER VE İDARİ KONUDA BU HARBİN TECRÜBELERİNDEN ALINACAK DERSLER (1)

Yazan :
Halim Tevfik ALYOT
Tetkik Müşaviri

Türkiye'de İdarenin Mahiyet ve Rolü

Sorulan sualleri cevaplandırmadan önce, Türkiye'deki İdarî Teşkilâtın kısa bir hülâsasını vermeği lüzumlu gördük.

20 nisan 1924. tarihli Türk Anayasası, kuvvetlerin ayrılığı nazariyesini tamamiyle kabul etmemektedir. 5 inci maddesine göre “yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır. Bununla beraber yasama yetkisini doğrudan doğruya kullanan” Meclis “Yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tâyin ettiği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır.”

Cumhurbaşkanının Devlet Başkanı ve binaenaleyh bir esas teşkilât organı olması itibariyle, bir takım İdarî vazife ve yetkilen vardır. Sırf İdarî olan yetkileri; memurların tâyini, kanunların ilânı, af salâhiyeti, orduyu temsil ve onun Başkomutanı olması - Bu salâhiyet Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinde mündemiçtir - Âmme ve hususî emlâk üzerinde bazı imtiyazlara müsaade

(1) Bu yazı, 1947 senesi temmuz ayında “Berne” şehrinde toplanan “Devletlerarası İdarî İlimler Kongresine” takdim edilen ve Fransızca olarak yayınlanan rapordan, kısaltılmak suretiyle Türkçeye çevrilmiştir.

gibi bir takım önemli muamelelerin yapılmasını ihtiva e- der. Cumhurbaşkanını yetkilerini, Başbakanın iştirâk ve mesuliyetiyle, ilgili bakan veya Bakanlar Kurulu ile birlikte kullanır.

Yukarıda sayılan muameleler kararnamelerle yapılır. Bu kararnameler yazı ile tesbit edilir. Başbakan ve alâkalı Bakan veya Bakanlar tarafından imzalanır. İçinde mucip sebepleriyle birlikte bir yahut bir kaç madde bulunur ve resmî gazete ile yayınlanır. Kararnameler, umumî (nizamname) veya hususî ve ferdî olur.

Bakanlık, aralarında bir ilgi mevcut olan bazı âmme hizmetlerini sağlayan ve bir Bakanın otoritesi altında bulunan bir teşkilâttır.

Bakanlıklarda başta Bakan olmak üzere, müsteşar, genel müdürler, teftiş heyeti, hususî kalem müdürü ve ekserisinde de fen ve iştişare heyetleri bulunur.

İdare merkezinde de, Danıştay ve Sayıştay vardır.

Danıştay Başbakanlığa bağlıdır, ve bir taraftan hükümetin en yüksek iştişare meclisini teşkil, diğer taraftan en büyük İdarî kazayı temsil eder.

Sayıştay Büyük Millet Meclisine bağlıdır ve devletin, bütün gelir ve giderlerini tetkik, mal alınmasını, kullanışını ve idare hesabını kanun hükümlerine uygun olarak kontrol, bütün devlet mallarının muhafazasıyla mükellef olanların hesaplarını tahkik ve tetkikle görevlidir.

Merkeziyet prensibinin rasyonel tatbiki, bütün yurt içinde merkezî kuvvete ait idare uzuvlarının bulunmasını icabettirir. Yurt bazı parçalara ayrılır: İller, ilçeler, bucaklar. Bu sonuncular kasaba ve köylerden teşekkül eder.

Vilâyet teşkilâtında, muayyen bir zamanda ekonomik yahut İdarî herhangi bir konu üzerinde aynı durumda bulunan vilâyetlere, salâhiyeti bu vilâyetlerin de sınırlarını aşan müşterek bir teşkilâtın sağlanması üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu iller faaliyetlerinin koordine edilmesi bakımından bu müşterek teşkilâta bağlanır. Nitekim hükümet, birkaç ili birden ilgilendiren bir durum hâdis olduğu zaman bu illere mahsus genel müfettişlikler kurmağa, kuruluş sebepleri ortadan kalkar kalkmaz

bunları lâğvetmeğe mezun bulunmaktadır. Bu iş Bakanlar Kurulunun kararıyle yapılır.

Vilâyet — Bugün Vilâyet hem merkez teşkilâtının parçası olan bir idarenin ve hem de manevî şahsiyeti haiz bir ademi merkeziyet idaresinin vasfını taşıyan bir varlığa sahip bulunmaktadır.

Merkeziyet bakımından mütalâa edildiğinde Vilâyette üç unsurun varlığına şahit oluruz:

1 — Vali,

2 — Teşkilâtiariyle birlikte muhtelif idare şubelerinin müdürleri,

3 — Vilâyet İdare Heyeti.

Vali — Her vilâyette vali umumî idareyi temsil eder. Devletin ve bakanların mümessili, İdarî ve siyasî sahada icra organıdır. Bu itibarla vali İçişleri Bakanlığının basit bir memuru değil, bütün bakanlara mensup idare teşkilâtının âmiridir. Bunların vilâyetteki işlerini çevirir. Tâynini İçişleri Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca alınan karaname ile yapılır.

Muhtelif idare şubeleri müdürleri ve bunların teşkilatı: Merkeziyet prensibinin tatbiki neticesi olarak her bakanlığın vilâyetlerde mütehassıs memurları ve hususî teşkilâtı vardır.

Vilâyet İdare Heyeti — Her vilâyette bir idare heyeti bulunur. Valinin reisliği altındadır. Ve bir merkeziyet organıdır. Vazifeleri üç kategori halinde sıralanabilir; kazaî, İdarî, istişarî.

İlce — İlce İdarî taksimatın, müstakil bir varlığı ve manevî şahsiyeti bulunmayan bir cüz'üdü. İstişarî uzuvları, kaymakam, idare şubelerinin müdürleri, kaza idare heyeti.

Bucak — İlçeler gibi, bucaklar da merkezî teşkilâtın bir parçasıdır. Bunun da ne müstakil bir mevcudiyeti ve ne de manevî şahsiyeti yoktur.

Bucak idaresinin başında bucak müdürü bulunur. Bucak, hükmî şahsiyeti haiz bir ademi merkeziyet uzvu

olan köylerle merkezî idare arasında bir ittisal vasıtası vazifesini görür.

Bir kaç köy tir bucağın İdarî sınırları içine alınabilir. Bu takdirde bu bucak genel vazifelerin icra organı olur.

Bucak müdürü, bucak içinde intizam ve emniyeti sağlamakla mükelleftir. Bu hususta jandarma kuvvetlerinden faydalanır.

Bucak müdüründen başka bucakta, idare memuru olarak, bucak kâtibi, jandarma komutanı, hükümet doktoru, nüfus, kadastro, maliye memurları bulunur.

Ademi Merkeziyet İdareleri — Ademi merkeziyet prensibinin tatbikatı, devlet hükmî şahsiyetinden sonra diğer âmme idarelerini teşkil eden ve hükmî şahsiyeti haiz olan mahallî idarelerde görülür. Bunlar iki kısma ayrılır. Vilâyet ve Komünler. Bu sonuncular da iki ayrı kısma taksim olunur.

1 — Belediyeler,

2 — Köyler.

Vilâyetin adrnî merkeziyet idareleri, belediye ve köyler aralarında birlikler kurabilirler. Belediyeler de kendi aralarında birlikler teşkil edebilirler. Bu birlikler âmme müessesesi seri mahiyetini haizdirler. Teşkilâtları da, birliği teşkil eden hükmî şahısların toplantısında reylerin ittifakiyle tasvibedilmiş bir statü ile temin olunur.

Âmme Müesseseleri — Türkiyenin idare teşkilâtında mahallî ademi merkeziyetin yanında, hizmetlerin ademi merkeziyetine de bir yer ayırmak yerinde olur. Bu hizmetlerden bazıları hususî ve muhtar bir teşkilâta sahip ve hükmî şahsiyeti haizdir. Ekseriyeti devlet yahut mahallî idarelere mensuptur.

Âmme müesseselerinin sayısı, Türkiyede kabul edilmiş olan ekonomik devletçilik ve müdahale sisteminin neticesi olarak gündengüne artmaktadır.

Bu olayın sonucu olarak bugün devletin, bankalar vasıtasıyla sınaî alanda müdahale ve faaliyette bulundu-

ğu görülür. İdare şekilleri itibariyle bu müesseselerden bazıları ademi merkezîyet sistemine dayanır. Bu müesseselerin uzuvlarına, tâyinlerini yapan merkezî idare tarafından icraî kararlar almak salâhiyeti verilir, idarecilerine İdarî muhtariyet tanınır. P.T.T. idaresinde Tekel Genel Müdürlüğünde, Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğünde, Devlet Denizyollarında, Fabrika ve Havuzlar Genel Müdürlüğünde vaziyet böyledir.

Diğer bazıları da ihtiyaç duydukları uzuvlarını kendileri kurarlar, lâkin bunlar İdarî vesayet altındadırlar.

Ticaret Odaları, borsalar, etibba odaları, bu kategoriye dahildir ve ademi merkezîyet müesseseleri mahiyetini haizdirler.

Fert, cemiyet ve medenî terbiye (Eduction Civique) — Cemiyet ve fert karşılıklı birbirini tamamlayan iki İçtimâî realitedir.

Bu ortaklaşa yaşayış neticesinde birtakım hak ve vazifeler doğar. Birisinin hakkı ötekine vazife olur. Ferdin bizzat tabiatından doğan hakları, müteakiben koyduğu ka- idalere ferd tarafından riayet edilmesini isteyen cemiyetçe garanti edilir.

Böylece yerleşmiş nizama, cemiyetin dışında yaşaması ve ihtiyaçlarını gidermesi imkânsız olan ferdin engel olmaması kendi menfaati icabıdır.

Harbler, umumiyetle ferdin İçtimâî anlamlarında bir muvazenesizlik doğurur. Geçen harbten önce bu dereceyi aslâ bulmamış olan şiddet, genişleme ve manevî değerleri altüst etmiş bulunan mütezat ideolojiler bizi, ferdle- rin ruhlarında muvazeneyi yerine getirmenin tek çaresi medenî terbiyeye hususî bir ehemmiyet atfetmek zorunda bırakıyor. Kuruluşundanberi Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşların medenî terbiyesini yükseltme hususunda büyük bir faaliyet gösteriyor.

Biz medenî terbiyenin gayesinin, ferdleri - millî ve beynelmilel olmak üzere en geniş mânasında alınmıştır - cemiyet muvacehesinde hak ve vazifelerini tanıtarak İçtimâî vasıflarla teçhiz ettiği kanaatindeyiz,

İstiyoruz ki ferd, yalnız ailesinin bir üyesi değil, Türk milletinin hepsi dâhil olmak üzere bütün milletleri içine alan daha geniş bir cemiyetin de bir parçası olduğunu bilsin.

Medenî terbiyenin rolü, diğerkâm ve demokratik idaalere meşbu, karakterli insanlar yaratmaktan ibarettir. Biz, bununla, insanlığın en değerli servetine, sulha hizmet ettiğimize inanıyoruz.

Dünya içinde, millet ve aile içinde sulh içinde asıl gayemiz ! Medenî terbiyenin gayesi de fertte, sevgi ve barış duygularına hayat vermekten ibarettir.

Medenî terbiye hakkındaki anlayış tarzımızı bu suretle belirttikten sonra bunu yurttaşlarımıza hangi vasıtalarla işlemeğe çalıştığımızı bir kaç kelime ile izaha çalışacağız.

Küçüklerde medenî terbiye:

1 — Ailenin rolü,

Çocuklara, karakterli insanlar yaratan ilk prensipler i- şahsa hürmet, yurt ve insanlık sevgisi - öğretmesi hususunda itimat ettiğimiz ailenin yapısı bizde çok sağlamdır.

Bu itibarla bütün ümitlerimiz, yetiştirilmesi bizim için başlıca meşgalelerimizden biri olan yuvanın hâkimi kadına yöneliyor. Bu alanda, genç kız ve kadınlarımızın herşeyden önce iyi anne olmasını öğrendikleri ve onlar için açılmış olan Gündüz ve Akşam Sanat Okulları sasinde gerçekten çok iyi sonuçlar aldık.

2 — Okulun rolü:

Bizde İlk ve Orta öğretim müesseseleri i devlet elinde, hususî tahsil devlet kontrolü altındadır. Bu yolladır ki, Devlet genç kafaların oluşuna doğrudan doğruya müdahale ediyor. Gerçekten programları hazırlayan, okutulacak konuları tâyin eden Millî Eğitim - adına dikkatinizi çekerim - Bakanlığıdır.

İlk ve orta tahsil iki amaç takip eder. Öğretim ve terbiye. Gerçekten zekânın gelişmesi gayesi için olan

dersler yanında gencin karakterini olduracak ve ona vatandaşlık hak ve vazifelerine ait ilk nosyonları verecek mevzuda başka dersler de vardır. Bu dersler haklı olarak “Medenî Terbiye” dersleri adını taşırlar. Bunlar daha sonra orta öğretimin ikinci devresinde sosyoloji ve ahlâk dersleri ile tamamlanırlar.

3— Gençler in medenî terbiyesi hususundaki okulun gayreti:

1) Aile,

2) Mahallî makamlar tarafından desteklenir.

Gerçekten bir taraftan, çalışmalarına yardım etmek

üzere ilk ve orta okulun herbirinin yanında bir de “Okul Aile Birlikleri” adında topluluklar kurulmuştur. Bu birlikler okulun öğretim heyeti ile okurların ebeveynlerinden teşekkül eder.

Bu birliklerde, öğretmen ve ebeveynler eğitimden en iyi neticeyi almak maksadiyle iş birliği ederler.

Diğer taraftan mahallî makamlar, genç okurları mahallî idarenin işleyişine karıştırmak süretiyle onların medenî terbiyesünün gelişmesine yardım ederler.

Bu maksatla, her sene 23 Nisan’da yapılan ve bir hafta süren Ulusal Egemenlik bayramında ilk ve orta okul okurları Çocuk Bayramını kutlarlar. Bu haftanın devamınca muhtelif âmme ve hususî müesseselerle bilhassa mahallî idare kurullarıyla temas ederler. Belediye dairesine giderler ve orada, yolların inşası, parkların tanzimi ve keza Belediyeye ait müesseselerin kuruluş ve çalışması hakkında konferanslar dinlerler.

Belediye Meclisine giderler ve burada yapılacak seçimden sonra içlerinden biri başkan diğerleri de üye olur, belediyenin teknik ve idare memurlarına sorgular sorar ve onlardan belediyeye mütedair çalışmalar hakkında bilgi ve izahat alırlar.

Büyüklerde medenî terbiye:

1 — Halkevleri, Halkodaları,

Bizde, kulüpler, insan haklarını koruma birlikleri,

birleşmiş milletler toplulukları gibi muhtelif hususi kurullar arasında asıl gayesi yurttaşların medenî terbiyesi olan halkevleri vardır.

Bugün Halkevlerinin sayısı 457 ve Halkodalarınınki 4068 i bulur. Halkodaları Halkevlerinin küçük bir örneğidir. Bu ev ve odalar en büyük ve en eski parti olan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulmuş olmakla beraber kapıları, hiçbir parti farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşlara açık bulunur.

Esasen, gariptir ki, siyasi bir parti tarafından kurulmuş olmalarına rağmen buralarda yalnız siyasi meselelerin konuşulması yasaktır. Meselâ: Bir Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili Halkevi veya Halkodalarında seçim propaganda nutku veremez. Buna mukabil başka partiden, Meselâ: Demokrat veya Millî Kalkınma Partisinden birisi bu evlerin birisinin reisinden İlmî, edebî, yahut sosyal bir mevzu üzerinde konferans vermek için kendisine bir yer tahsis edilmesini isteyebilir.

Bu ev veya odaların her birisinde hiç yoksa bir kütüphane ve bir gazete okuma salonu vardır. Bunların bazılarının içinde bir tiyatrosu ve oldukça büyük odaları bulunan güzel binaları vardır. Buralarda en muhtelif mevzular üzerinde umumî konferanslar tertiplenir.

Üyeleri kısımlara ayrılmıştır. Güzel sanatlar, spor, genel ve mahallî tarih dalları bulunur. Kayıt taleplerinin sayısı yetecek kadar çok olduğu takdirde daha başka şubeler de kurulabilir.

Fakat bizi burada asıl ilgilendirecek olan bilhassa mahallî tarih şubesidir.

Gerçekten, mahallî tarih bütün cepheleriyle bu şubede etüd edilir. Şehirin, yurdun esaslı ayırıcı vasıfları, yurttaşların çalışmaları ve yaşayış şekilleri üzerinde durulur. Her çeşitten mahallî müzelerin kurulması, tarihî yapı ve âbidelerin tamiriyle ve mahallî işlerle bu şube meşgul olur, ve mahallin muhtelif kültürel ve sanat değerlerini aksettiren broşürler yayınlanır.

Yine bizim ilgimizi çekebilecek bir başka şube daha vardır ki o da köy işleriyle uğraşan şubedir. Bu dalın üye-

leri köylülerle doğrudan doğruya temas etmek, onları ziyaret etmek ve o mahalli ilgilendiren meseleler üzerinde köylülerle görüş teatileri yapmak gayesini güderler.

Burada, sözü edilen Halkevlerinden bir tane de, benzeri İngiliz müesseseleriyle temas etmek ve iki memleket arasında kültürel mübadeleyi sağlamak maksadiyle birkaç senedenberi Londra'da kurulmuş olduğuna işaret etmeyi faydalı buluyoruz.

Eğer Kongrede bulunan İngiliz Baylar, bu evlerin işleyişi veya Türkiye'nin başka kültürel müessesesi hakkında geniş malûmat edinmek arzu ederlerse onları eve başvurmağa dâvet ederim. Orada bu meselelere ait İngilizce yazılmış metinler bulacaklarını sanırım.

Halkevleri ve Halkodalarından sonra büyükler için medenî propaganda da, konferanslar ve temsillerle ulusal radyo faal bir yer alır.

İşte, oldukça kısa hulâsasını vermiye çalıştığım bu vasıtalarla biz, Türk yurttaşında, memleketine ve bütün insanlığa hizmet edebilecek karakteri yaratmağa uğraşıyoruz.

İdarenin Vaziyeti:

A — Kanuna göre:

Kanuna göre idarenin vaziyeti hiçbir sınıf ve siyasî parti farkı ve hususî menfaat gözetmeksizin kanunun lafz ve ruhu ile tam tatbikini sağlamaktan başka bir şey olamaz. Bununla beraber, bir taraftan kanunun ifadesinin açık olmadığı yerlerde, diğer taraftan kanunun tatbik şekil ve vasıtalarında idarenin bir takdir hakkı olmalıdır. Esasen bu hak da mevcuttur. İdarenin hususî mahiyetinden ziyade âmme hukuku kanunlarından doğan bu takdir hakkı mutlak ve keyfî muamelelere müncer olamaz. Esasen kanunların tatbikinde zaman ve mekân itibarıyla genel mahiyetteki kararlarının çerçevesi içinde idareye tanınabilen bu takdir hakkı ferdi hakları sahasında son derece sınırlandırılmalıdır.

B — Teşriî otoriteye göre:

Vazifesi âmme hizmetlerinin iyi işlenmesini sağlamak-

tan ibaret olan idarenin, bizzat bu ödev sayesinde, kanunların tedvininde, teşriî kuvvete yardım hususunda pek imtiyazlı bir durumu vardır. Gerçekten milletvekilleri, seçim propagandasının esiri olup reylerine arzedilen kanunlarda ele alınmış meseleleri iyi tetkik edememekten, hâdiselerin aslına uymıyan kararlar vermeğe sürüklenirler.

Bu itibarla kanun projelerini hazırlamak ve bunları meclis huzurunda mucip sebepleriyle müdafaa etmek idarenin vazifesidir.

Çok derin tetkikleri icabettiren kanun projelerini hazırlama işi hususî olarak bu maksatla kurulmuş uzuvlara verilmelidir.

Türkiye’de uzun zamandanberi hemen hemen her bakanlıkta, bu türlü projelerin hazırlanmasında muhtelif bakanlıklarla işbirliği ederek çalışan mütehassıslardan müteşekkil bir etüd heyeti bulunur.

C — Adli makamlara göre:

Türk Anayasasını yapanlar adalet teşkilâtına hususî bir fasıl tahsis etmişler ve adli teşkilâtın önem ve istiklâlini iyice bellemek maksadiyle, bu fasla başka fasıllarda kullandıkları “salâhiyet” kelimesini kullanmıyarak “adlî kuvvet” başlığını vermişlerdir.

Gerçekten, Anayasanın 8 ve 54 üncü maddelerine göre mahkemeler, gerek Büyük Millet Meclisine nazaran, gerekse hükümete karşı tamamiyle müstakildirler. O suretle ki ne Büyük Millet Meclisi, ne hükümet hiçbir suretle adli kararları ne tâdil, ne hükümlerinin infazını tehir veya menedemezler.

Meclis, icra uzvunun kararlarını her zaman kontrol ve iptal edebildiği halde adli kararları tâdil ve infazını tehir edemez ve bunların hilâfına hareket edemez.

Bununla beraber umumî veya kısmî aflar amnestie ilân etmek cezaları hafifletmek ve affetmek (remettre), mahkemenin verdiği kararların esasını münakaşa etmek hakkını haiz olmaksızın sırf mahkûmlara ait şahsî sebeplere münhasır olmak üzere hükümlerin infazını tehir et-

mek meclise aittir.

Buna mukabil mahkemelerin, meclis yahut hükümetin salâhiyeti dahilinde bulunan konulara karışmağa hakkı yoktur. Hususiyle mahkemeler, ne kanunların Anayasa ile ve ne de nizamnamelerin kanunlarla uygunluğu bulunup bulunmadığını tahkik ve münakaşa hakkına malik değildirler. Nizamnamelerin kanunlarla uygunluğu meselesini halletmek veya hususî bir kanunun Anayasaya uygun olup olmadığı hakkında söz söylemek katiyen Büyük Millet Meclisine aittir.

Mahkemeler İdarî mahiyetteki ihtilâflara da karışmazlar. İdarî ihtilâfa ait idare münazaalarının rüyet ve halli istişarî bir organ olan Danıştaya tevdi edilmiştir. Binaenaleyh, Türkiye İdarî kazayı kabul eden devletler arasında gelir.

Bu suretle, biz, birbirlerinin salâhiyetlerine tecavüz etmelerini önlemek için İdarî ve adlî otoritelerin sahalarının kâfi derecede smırlandırılmalarının zarurî bulunduğuna inanıyoruz.

Adlî ve İdarî makamlar arasında yalnız zabıta sahasında çatışma olabilir. İdarî zabıtanın faali yet sahası nerede biter, adlî zabıtanınki nerede başlar? Suçlu bir defa suçunu işledi mi derhal adlî zabıta sahasına mı girer?

Zabıta faaliyetinin bu iki sahasını sınırlandırmanın, İdare Bilgileri Enstitüsü tarafından yapılması faydalı bir iş olacağını sanıyoruz.

D — Siyasî partilere göre:

İdare, memlekette kanunî esaslar içinde kurulmuş bütün siyasî partilere karşı tarafsız davranmalıdır.

Fakat böyle olmalıdır diye de, yurdun yüksek menfaatlerinin koruyucusu bulunan idare, vazifesinde kusur ederek yabancı menfaatlara hizmet eden ve çok defa rastlandığı gibi kökleri dışarda olan teşekküllerin herhangi bir siyasî parti adı altında hakikî maksatlarını gizliyerek gelişmelerine müsaade edemez.

E — Yurttaşlara göre:

Umumî hürriyetler meselesi bilindiği gibi, idarenin

müessese ve hareketleri karşısında her Anayasa yapısının mihenk taşıdır.

Türk Anayasası 7. ci faslında “tabii haklar” diye vasıflandırdığı bu emniyet ve hürriyetlerin oldukça geniş bir tablosunu verir.

Yurttaşlar şahıs, mal ve mesken emniyetine sahiptirler. Hiç kimse mallarının mülkiyet ve tasarrufundan endişe edemeyeceği gibi, âmmeye menfaati dolayısıyla usulü dairesinde yapılanından gayri şekilde kimsenin malı istimlak edilemez. Bu takdirde de kanun nakdî bir tazminat koymuştur. Yurttaşların meskenleri tecavüzden ma- sündür. Kanunun tasrih ettiği hal ve şartlar dışında yurttaşın meskenine girmek yasaktır.

Yurttaşlar seçtikleri dinin ibadet ve âyinlerini yapmakta serbesttirler. Fikirlerini gerek sözle, gerekse yazıyla ifade etmekte, iş tutmakta, aile kurmakta, mukaveleler yapmakta, servet edinmekte, servetlerini mirasçılara bırakmakta, içtima etmekte, iştirâkler yapmakta, kazanç gayesi güden cemiyetler kurmakta aynı şekilde hürdürler.

Yurttaşlar kanun önünde eşittirler. Salâhiyetler makamlara şikâyet etmek, Büyük Millet Meclisine dilekçe vermek haktır. Bundan başka kapalı olarak mektuplaşma hakkına maliktirler.

Öğrenim serbest ve ilk öğrenim mecburidir.

Bütün bu hak ve hürriyetler Anayasanın muhtelif maddelerine (68, 72, 75, 76, 80) göre hususî kanunlarla tahdit ve tanzim edilir. Basın, öğretim, birlikler, topluluklar, şirketler, istimlak hakkındaki kanunlar bu nevidendir.

Bu vaziyette bahse konu haklar, kullanılmaları fertlerin takdir ve arzularına bırakılmıyan fakat objektif olarak ve umumî hüküm yolu ile yani kanunen tahdit edilmiş haklardır. Hürriyet fikri nizam ve disiplin fikrini bertaraf etmez. Ferde; ve millî cemaate haklarının sükûn içinde tasarrufunu sağlamak barışın koruyucusu ferdî ve kollektif emniyetin zamini kanun yapıcısına yani devlete aittir.

Bununla beraber devletin bu ödevini hangi esasa dayanarak ve hangi prensibe göre ifa etmesi icabettiğini bilmek gerekir. Başka deyimle mesele, Anayasanın tanıdığı ferdi hürriyet ve hakların karşısında devletin faaliyetinin sınırlarını tâyin etmek meselesidir. Bu modern âmm hukukunun çetin bir problemiştir. Münakaşası bu muhtıra (Expose) nin çerçevesinin dışında kalır.

Türk hukukunda ferdi hürriyetlerle bunların düzenlenmesi yurttaşların hak ve hürriyetleri karşısında devletin faaliyetinin sınırlandırılması aşağıdaki prensiplere tâbidir.

1 — Ferdi hürriyetler kanun yapıcısı tarafından evvelâ aherin hürriyeti bakımından sınırlanmıştır. Bu, kriteriyumı şahsa ve mala karşı zarar fikrinde bulan hakların tahdidine mütedair klâsik düşüncenin bir hulâsasıdır. (68, nci maddenin son fıkrası).

2 — Sonra bu hürriyetler, mevzuda tek hâkim olan devletin temsil ettiği topluluğun bugünkü ve gelecekteki hak ve menfaati arı dolayısıyla sınırlanmıştır. İşte burada Devletçilik prensibi ortaya çıkıyor. Gerçekten, gördüğümüz veçhile, bu prensibe göre devlet, şahısların menfaat ve arzularının işleyişine nezaret etmekle iktifa etmez aynı zamanda faal bir rol oynar. Yeni bir plân üzerinde yeni hayat şartları hazırlar ve tahakkuk ettirir. Kılavuzu milli ideal yani milletin lâıyk bulunduğu en yükseğe çıkarılması olarak devlet faaliyetlerinin faydasını ve zamana uygunluğunu kendisi seçer.

Fakat burada mesele nazikleştir. Zira burada da devlet birincide olduğundan fazla keyfi hareket edemez; hakka, yani hukuk tekniğince teessüs etmiş olan mesuliyetin genel kaidelerine uyar.

Herkesçe kâfi derecede malûm olan hukuk tekniği kaidelerini şu suretle hülâsa etmekle iktifa edeceğiz.

a) Bu kaidelerin başında devlet vazife ve salâhiyetlerinin taksimi kaidesi gelir. Daha önce görmüştük ki, Anayasa, milletin tek kuvveti fikrinden hareket etmekle

beraber teşriî, icraî, ve kazaî salâhiyetler arasında pek bâriz bir tefrik yapmıştır. Şüphesiz ki bu kaide ferdî hakların en sağlam garantilerinden birini teşkil eder.

b) Hukukî bir şahıs olmak itibariyle Devletin medenî sorumluluğu genel kaidesi evvelki kaideyi takip eder. Gerçekten Cumhuriyet hukuku, idarenin fiiliyle şahıslara yapılan zararların tazminini oldukça geniş olarak kabul etmeyi şerefli bir iş saymıştır. Danıştay, âmme hükmî şahısların sorumluluğunu kabul eden kararlardan zengin bir içtihadı çoktan yaratmış bulunuyor.

c) Gerek şahsî hatasıyla gerekse salâhiyetini sapıtarak yahut suiistimal ederek Devlete veya şahıslara yaptığı zararlardan ötürü her derecedeki memur ve idarecilerin cezaî ve nakdî mesuliyet kaidesi üçüncü kaideyi teşkil eder.

d) Nihayet Anayasanın 52 ve 103 ncü maddelerinden açıkça çıkan teşriî kararların hiyerarşi kaidesi gelir. Sözü edilen maddelere göre, âmme idaresine ait hiçbir kararname ne bir kanuna muhalif olabilir, ne de yeni bir kanun hükmü ihdas edebilir. Aynı stiretle sair kanunlardan hiçbiri Anayasanın lâfız ve ruhuna muhalif bir hüküm ihtiva edemez. (Dahilî Nizamnamenin 37 nci maddesine bak). Teşriî makinenin her birisinin salâhiyetinin bu şekilde sınırlandırılması, bilindiği gibi, ferdî hürriyetleri koruma bakımından en sağlam garantilerden birini teşkil eder.

e) Teşriî mukarreratın bu hiyerarşi kaidesi “kati Sistem) Systeme Rlgide, adı verilen bir Anayasa sistemiyle takviye edilmiş bulunuyor. Bu sistem Anayasanın muayyen şerait haricinde, hiçbir suretle ne yeni bir tetkike ve ne de tâdile tâbî tutulamaz, esasından ibarettir. Anayasanın 102 nci maddesine göre bu şartlar şunlardır:

1) Anayasanın tâdilini istiyen hiçbir teklif, meclis üyelerinin en aşağı üçte biri tarafından ve imzalı olarak yapılmadıkça kabul olunmaz.

2) Tâdile ait hiçbir teklif, meclisi teşkil eden üyelerin üçte iki ekseriyeti olmadıkça kabul edilmez.

Anayasa kaidelerinin şu izahından anlaşılıyor ki, Devlet millete lâyük olduğu yaşayışı sağlamak bakımından kullanışlarını muayyen kaidelere tâbi kılarak ferdi hürriyetleri tahdit ediyorsa, buna mukabil aynı kaideler içinde kendi faaliyetinin de sınırını buluyor.

F — Muhtar uzuvlara, komünlere ve meslekî topluluklara göre:

İdare, doğumlarına cevaz veren kanunların çerçevesi dahilinde muhtar organların ve meslekî toplulukların serbestçe gelişmelerini kolaylaştırmalıdır. Yalnız idare bu muhtelif organlar arasındaki muvazenenin sağlanmasına ve bilhassa bu organların ferdi haklara zarar vermemelerine nezaret etmelidir.

Sendika hürriyeti:

İşverenlere ve işçilere menfaatlarını koruma bakımından müsavi şartlarla iştirâk hakkını tanımayı sosyal prensipleri içme alan Türk hükümeti, bu gayenin tahakkukunu 1947 de neşrolunan sendikalar kanuniyle sağlamıştır. Başlıca hükümler, aşağıda hülâsa edilmiştir:

Aynı iş dalına mensup işçi ve işverenler karşılıklı yardımlaşma, müşterek menfaatlerinin korunması ve temsili bakımından müteakabilen muhtelif iştirâkler kurabilirler.

Sendikalar, hukukî şahsiyetler olmak itibariyle sahip bulundukları salâhiyetlerden fazla olarak aşağıdaki yetkilere de malikdirler.

Üyeleri adına kollektif iş mukaveleleri akfeder. Bu nevi mukaveleleıdc-n, müşterek menfaat ve sigorta rejiminden doğan hakların müdafaası için üyeler adına dâva açar, iş ihtilâfları konusunda hâkem heyetleri nezdinde rey beyan eder. Hastalık, işsizlik, malûliyet ve ölüm halleri için karşılıklı yardımlaşma sandıkları kurar. Azalarının meslekî bilgilerini artırmak maksadiyle kur ve konferanslar tertip eder. İstihsal, istihlâk ve giyim kooperatif

leri kurarlar. Sendikalar, mahiyetleri icabı siyasetle iştigal edemezler.

Esasen birer millî organizasyon olan sendikalar kurmak ihtiyaridir. Hiç kimse, sendikaya âza olmağa ve girdiği sendikadan çekilmeğe zorlanamaz.

Sendikalar Kanununda hâkim olan, işçilerle işverenler arasındaki münasebetleri muasır iş hukukunun modern prensipleri t .e göre ve demokratik telâkkilere uygun olarak kaidelere bağlamak dileği ve keza sermaye, iş ve devlet gibi istihsalin unsurlarına işbirliği ettirmek arzusuyla ifade olunur

İdarî faaliyetin tekâmülü:

A — Devletin müdahalesi,

Anayasanın ikinci maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti,

1) Milliyetçi,

2) Halkçı,

3) Devletçi,

4) Lâik,

5) İnkılâpçıdır.

Bizi asıl ilgilendiren Devletçilik prensibi, Türk Anayasa hukukuna göre, İktisadî sosyal ve kültürel sahalarda disiplin ve teşkilâtı ifade eder. Bu prensip, ihtilâflar yapar korkusuyla yurdun İktisadî ve sosyal hayatına müdahale etmekten kaçınan imparatorluk hükümetinin siyasetine bir reaksiyon sayılır. Çünkü cumhuriyetin idarecileri mukadderatını ellerine aldıkları zaman memleketi millî hayat için elzem olan teşkilât ve disiplinden hemen hemen yoksul buldular. Sanayi yok denecek gibi, iktisat iptidâî idi. Yollar, münakale vasıtaları, sıhhat işleri yok gibi idi. Sanayi, ticaret, umumî işler, münakalât, kera ve deniz nakliyatı, hülâsa her şey kurulmak istiyordu.

Sosyal bakımdan hayat, bir taraftan lâik, diğer taraftan dinî olmak üzere muhtelif kanunlar, mahkemeler ve öğretim müesseselerinin mevcudiyeti sebebiyle insicamdan mahrum idi. Bu sahada da lüzumlu bulunan çalışma daha az önemli değildi.

Şu halde İktisadî ve sosyal plânda tam bir teşkilât yapılması zarurî bulunuyordu. Aksi halde millî hürriyet ve istiklâl kelimelerinin mânası boş kalmak tehlikesine mâruzdu.

Hususî teşebbüslerin teşebbüs ve imkânlarının kifayetsizliği ve ekonomik yetişmenin ve sosyal iş ortaklığı ruhunun gelişmesindeki zayıflık malûm olunca, bu büyük işin yapılmasının millî idealin hâmilî devlete düşmesi pek tabîî olurdu. İşte Türkiye'deki devletçiliğin mânası bundan başka bir şey değildir. Mevzuubahis olan bir vesayettir ki, devlet memleketin İktisadî ve sosyal faaliyetin heyeti umumivesi üzerinde yetiştirmeye çağırılmış bulunuyor. Bu devletçilik aslâ siyasî bir şümule sahiptir şeklinde yorumlanmamalıdır.

Türkiye'de geçen harbdan önce hâdiselerin zoruyla İktisadî sahada başlamış olan devlet müdahaleciliği yine hâdiselerin zarureti neticesinde daha çok büyük gelişmeye nail olmuştur. Bu müdahale bilhassa aşağıda gösterilen sahalarda yapılmıştır.

- 1) Yiyecek,
- 2) Millî ekonominin teçhiz, sanayi ve ziraat aletlerinin modernleştirilmesi,
- 3) Elektrik cereyanı istihsalı,
- 4) Âmme teşekküllerinin ihtimamlarıyla ziraat istihsalinin çabuklaştırılması,
- 5) Her sahada fiyatların kontrolü,
- 6) Millî para değerinin korunması,
- 7) Mesken işi.

Bir kelime ile devlet harbin neticesinde memleketin ekonomik, malî, ticarî sahalarına eskisinden daha faal müdahalelerde bulunmağa mecbur olmuştur.

B — Harb sonrasında İdarî faaliyetlerin tatbikatında yapılacak Prevoir değişiklikler, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başkanı Recep Peker'in ve İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in teşviki ile, Türkiye'de idare faaliyetlerinin tatbikatında yapılması lüzumlu de-

ğişiklikleri hakkiyle tetkik etmek maksadiyle bu senenin ocak ayında bir kongre topladı.

Merkezî ve mahallî idareleri temsil eden (500) den fazla kimse, genel müfettişler, valiler, kaymakamlar, bucak müdürleri, belediye reisleri, belediye meclis reisi ve azalan, vilâyet umumî meclis üyeleri, köy mümessilleri, her bakanlığın umumî müdür ve müşavirleri, milletvekilleri, idarenin eski memurları, Üniversite Profesörleri, bu kongreye iştirâk etmiştir.

Çalışmaları halk efkârı tarafından büyük bir ilgi ile takip olunan kongre (10) gün sürdü ve Türkiye'nin merkezî ve mahallî idaresini ilgilendiren en değişik meseleler üzerinde dikkatle duruldu, genel ve mahallî idarelere, komün belediyeler idaresine, İçişleri Bakanlığının ve Millî emniyetin teşkilâtına ait muhtelif kanun projeleri hazırlandı.

Yürürlükteki kanunlara bu kongrenin getirdiği değişiklikler aşağıdaki şekilde hülâsa edilebilir:

1 — Umumî hizmetlerin halka daha çok yaklaştırılması, binaenaleyh yeni kaymakamlıklar kurulması,

2 — Yem Genel Müfettişlikler kurmak suretiyle vilâyetler idaresine ait hizmetlerin koordinesi,

3 — Vilâyetler arası İdarî kaza heyetlerinin kurulması,

4 — İdarî ademi merkezîyet hakkında Anayasaca kabul edilmiş preî sibe göre valilerin salâhiyetlerinin artırılması,

5 — Vilâyet idare memurlarının tâyinlerinin kolaylaştırılması,

6 — Devletin zabıta kuvvetlerinin tek elde binleştirilmesi,

7 — Mahallî makamların kuvvet ve salâhiyetlerinin arttırılması,

8 — Âmme vazifesinin ihtisas haline getirilmesi, memurlara daha geniş garantilerin sağlanması, âmme vazifesinin yeniden kıymetlendirilmesi,

9 — Âdlî ve Preventif zabitanın faaliyet sahalarının

sınırlandırılması.

Şüphe yoktur ki harb neticesinde âmme hizmetleri pek çok genişlemiş, idare eden ve edilenlerin münasebetleri artmış, nevileri daha ziyade çoğalmıştır.

Binaenaleyh memurlar eskisinden daha çok bir taraftan kendi işlerinin sahasında daha derin hususî bilgilere sahip olmak, diğer taraftan maddî hayatın değişikliklerinden kurtulmak ihtiyacmdadırlar.

C — Malî sahada yapılacak değişiklik,

Türk hükümeti gelir vergisi (Müterakki Sistem) tatbikiyle bugün vergi sisteminde bir reform yapmayı tetkik etmektedir.

Yeni reform, vergilerin tahsilinin dış karinelere dayandırılması yerine, mükellefleri gelirlerini gösterir beyanname vermeğe mecbur tutmakla iktifa ediyor.

D — Sosyal çalışmalar ve sosyal refah sahası,

1) Sosyal Sigortalar,

15 Hıziran 1937 tarihinde yürürlüğe girmiş olan İş Kanununun, iş kazalarına, meslekten doğan hastalıklara, doğum, ihtiyarlık, malûliyet, hastalık ve ölüme kaış sigortaların, bir âmme hizmeti şekli altında devletçe kurulmasını şart koşan bir takım maddeleri ihtiva eder. Sosyal sigortaların hususî teşebbüsler tarafından idaresinin gayri kanunî istismarlara yol açması ihtimal dahilinde olduğundan Türk hükümeti bu mahzura çare olmak üzere bu nevi sigortaların bir âmme hizmeti şekli altında teşkiline karar vermiştir. İş Kanununun bu hükmünün yerine getirilmesi 8 haziran 1947 tarihinde Çalışma Bakanlığının kurulmasından sonra kuvveden fiile çıkmıştır. Bugün iş kazalarına, meslekten doğma hastalıklara ve doğuma karşı sigortalar 1 temmuz 1946 da yürürlüğe girmiş olan 4772 sayılı kanunla kurulmuştur. Fakat hükümetin gayesi, tedricî surette yeni dallar da ilâve etmek suretiyle tam bir sigorta sistemi kurmaktır. İhtiyarlığa karşı sigorta kanununa ait bir proje kat'î şeklini almak ürederir, (4772) sayılı kanunun başlıca hükümlerine ge-

linçe, bunları aşağıdaki şekilde hülâsa etmek mümkündür.

İş Kanununa tâbî iş yerlerinde beden ve fikren işçi olarak çalışan kimseler veya bunların hak sahipleri, işten mütevellit ktza, hastalık yahut işten doğma ölüm ve keza gebelik ve doğum hallerinde bir yardım göreceklidir. Sıhî veya sair yardımları kapamak için lüzumlu sermaye prim adı altında yalnız işverenlerden alınan paralarla teşkil edilir, işçiler hiçbir şey ödemekle mükellef tutulmazlar. Devlet, yardım sandığına muayyen bir tahsisat verir. İşverenlerden alınan prim miktarı, kullandıkları işçilere saat başına ödedikleri ücretin senelik yekûnu ve kaza ve hasta. ık bakımından müesseselerinin maruz bulunduğu tehlike derecesiyle mütenasiptir. Doğum için primlerin hesabında, bu mahiyette bir farklılık bahis mevzuu olmaz. Primlerin tarifesi Bakanlar Kurulunun tasvibine iktiran ettikten sonra yürürlüğe girer. Hâlen işverenlerin ödediği doğum primi, ödenen ücretlerin yüzde biridir. İş kazalarından ve meslekten doğma hastalıkların primi ise % 0,5 - % 5 arasında değişir.

Sıhî yardım, sigorta edilenin bir doktor tarafından tedavi ettirilmesi, ilaç ve kırık halinde kırılan uzvu takmalarının temini ve icabında hastahaneye yatırılmasından ibarettir. Kanun geçici ve daimî malûliyet için başka başka tahsisat ve gelirler tâyin etmiştir. Ölüm halinde, sigortalının eşine öz ve üvey çocuklarına ve evlât edindiği çocuklara senelik bir gelir yardımı yapılır. Ölünün cenaze masrafları ödenir. Doğum halinde, sigortalı kadın, doğumundan önce ve sonraki 3 - 6 haftalık bir devre zarfında ücretinin % 70 ini alır. Bundan başka sigortalı kadın veya sigortalı kocanın sigortasız eşine bir tazminat verilir. Ayrıca emzikli kadınlara da tazminat verilir.

Sigortaların idaresine gelince, bu konuda hususî bir kanun neşredilmiştir. Buna göre müessesenin başında bir genel müdür bulunur. Faaliyeti alâkalı bakanlıklarca tâyin olunan üyelerle, işveren ve işçiler tarafından seçilmiş âzalardan müteşekkil bir idare heyeti tarafından kontrol edilir. Bu şüretle devletin ve işverenlerle işçilerin

müessesileri tamamen eşit haklarla müessesenin idaresine iştirâk eder.

iş bulma servisi:

İş Kanunu, işçilere ve umumiyetle iş peşinde koşan kimselere, istismar edici teşebbüslerin aracılığına baş vurmalarını önliyerek, en uygun işler sağlamak vazifesiyle mükellef bir devlet hizmeti Service Public d'Etat şekli altında bir iş ve işçi bulma müessesesinin kurulmasını emreder. Zira devlet, yurttaşlara iş bulmayı, sorumluluğu yüklenilmesi icabeden hizmetlerden biri sayar.

Müessese, hukukî sorumluluğa sahip, malî ve İdarî muhtariyeti haiz bir devlet bürosudur. Bir umum müdürün idaresi altında olup merkez teşkilâtı Ankara'dadır ve vilâyetlerde şubeleri vardır. Her sene ilgili bakanlıkların, valiliklerin, belediyelerin işçi ve işverenlerin iştirakiyle toplanan bir istişare heyeti mevcuttur. Bu heyetin vazifesi müessesenin işleriyle ilgili meseleleri tetkik etmek ve Çalışma Bakanlığına tekliflerde bulunmaktır. Müessesenin gelirleri Çalışma Bakanlığının bütçesinden ayrılmış paralar ve vilâyetlerle belediyelerce yapılan yardımlardan teşekkül eder. Müessese ayrıca meslekî yetişmenin gelişmesiyle de meşgul olur ve iş mukavelelerinin aktinde tavassutlar yapar.

Müessese çalışmalarına fiilen 15 mart 1946 da başlamıştır. 1 nisan 1947 ye kadar iş ve işçi bulmak maksadıyla yapılan müracaat sayısı 31,628 olup bunlardan işçi adediyle mütenasip işe göre 28,977 si müsbet cevap almış bulunmaktadır, ilk senenin faaliyetini aksettiren bu rakamların yakın bir gelecekte artacağı şüphesizdir. Mevsuf işçilerin yetiştirilmesine hususî önem veren müessese, şimdiye kadar ev hizmetleri, ciltçilik, matbaacılık, eskicilik La Caupure des Chaussures kurları tertip etmiş ve bu suretle ihtisas kazanmış işçileri, tatmin edici ücretler sağliyerek yerleştirmiştir.

Müessese bundan başka, yerleştirilmelerini talep eden işçiler için bazı merkezlerde barakalar, yıkanma yerleri ve sıhhi konaklar tesisini sağlamıştır.

3 — Muhtaçlara yardım ve fakirliğe karşı savaş:

Muhtaç ve fakirlere yardım umumî ve hususî müesseseler tarafından sağlanır. Bu sahada büyük şehirlerin belediyeleri ve hususî tesisler tarafından kurulmuş müesseseler, bilhassa umumî faydası herkesçe bilinen "Çocuk Esirgeme Kurumu" "Kızıl Ay" ve "Hayırseverler Derneği" ve daha başkaları sayılabilir. Devlet ve komünler, terkedilmiş ve serseri çocuklarla faal bir surette meşgul olur ve hususî evlerde onların bir sanat öğrenmelerine çalışırlar.

Reisleri askere alınmış ve geçinmek için bir kaynakları bulunmayan aileler "Asker Ailelerine Yardım" adını taşıyan bir kanuna göre devlet tarafından yardım görürler. Çok çocuklu ad eler çocuklarının her biri için ayrı bir zam alırlar. Bu gibiler mensucat ve diğer mübrem maddelerin dağıtımında başka avantajlara da sahiptirler

4 — Mesken sıkıntısına karşı mücadele:

Türkiye’de mesken buhranı pek şiddetli olduğundan devlet ve mahallî idareler bir taraftan yeni evler inşasıyla diğer taraftan kiralarn istikrarı ile buna çare bulmağa çalışıyorlar.

Devlet, Ankara’da 500 apartmanlık bir mahalle inşa ettirmiş ve memurlara tahsis etmiştir. Bu mahalle eski Başbakan Saraçoğlu’nun adını taşımaktadır.

Aynı şekilde Ankara, İstanbul, İzmir mahallî idareleri de ucuz evler yaptırmaktadırlar.

5 — Nüfus öamographie politikası:

Yukarıda zi’srolunan iş ve işçi bulma müessesesi ayrıca işin sevk ve idaresiyle ve işçiyi, işinin en verimii olacağı ve işçi talebinin en kesif bulunduğu yere sevk etmek-

le de meşgul olur.

Diğer taraftan, devlet ve mahallî idareler köylülerin, büyük şehir merkezlerine akın etmelerini önlemek ve evvelden şehirlere yerleşmiş olan işçilere iş sağlamak ile de sıkı sıkıya meşgul olurlar.

Milletlerarası münasebetler ve milletlerarası memurlar:

Birbiri ardınca Türkiye Cumhuriyetinin bütün hü-

kümetleri, milletlerarası ruh ve iş birliğinin gelişmesi için çok büyük gayretler sarfetmişlerdir. Biz ancak bu ruhun gelişmesiyle insanlığın manevî ve kültürel değer olarak elinde kalan son şeyleri kurtarabileceğine inanıyoruz.

Yine inanıyoruz ki, bu yolda sebat etmek suretiyle, birkaç toprak parçası kazanmayı hâlâ sulh içerisinde milletlerin anlaşma ve işbirliğinden üstün olduğunu sanan devlet idarecilerinin kör egoizmi bir gün yenilecektir.

Birinci Dünya Harbinin sonunda geniş toprak parçaları kaybeden Türkiye, önüne bir çok defalar fırsatlar çıkmış olmasına rağmen bunları tekrar elde etmeyi aslâ akimdan geçirmemiştir.

İkinci Dünya Harbindeki hareket hattımız bunu açıkça isbat eder.

Kuruluşundanberi Türkiye, Milletler Cemiyeti Sulh Adalet Divanı gibi milletlerarası bütün müesseselerin hararetli bir müdafii olmuştur. Hattâ onun teşebbüsüyledir ki, Balkan Konfederasyonu kurulmuş ve dünyanın, fasılasız olarak ihtilâl ve harbin hüküm sürdüğü bir köşesinde bu konfederasyon uzun zamanlar sulhü sağlamıştır.

Son dünya harbi bittiğindenberi Türkiye, milletlerarası teşekküllerle işbirliği yapmak arzusunu bildirmekte hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Bu suretle, Birleşmiş Milletlerin Unesco'nın bir üyesi olmuş ve Breton Woods anlaşmalarına katılmıştır.

Türk hükümeti sınırları içinde, Birleşmiş Milletler ve insan haklarını koruma dernekleri gibi milletlerarası ruhun inkişafını gaye edinen derneklerin kurulmasını teşvik etmekte, diğer taraftan da İstanbul Ankara Üniversitelerinde Devletler Hukuku Enstitülerinin diğer memleketlerin hukukî müesseselerini tanımakta harcadıkları gayretleri desteklemektedir.

İnsan Haklarını Koruma Derneği sırf, dünyada sulhü sağlamlaştırmak için çalışan milletlerarası müesseselerin ideallerini memleket dahilinde desteklemek ve yapmak gayesiyle çıkarılan bir mecmua yayınlr.

Türkiye sulhü sağlamlaştırmaya gayesini güden her

milletlerarası teşekkülle işbirliği yapmağa hazırdır, ve haklı olarak Breton Woods anlaşmalarına katılmak suretiyle bir kere daha iyi niyetlerini göstermiştir.

Bu teşekküllere katılırken ileri sürdüğü tek şart, diğer devletlerle eşit olarak muamele görmesi ve onların da kendisinin katlandığı aynı fedakârlıklara katlanmalarıdır.

Çünkü, eğer Türkiye haklarından bir kısıntıyı kabulleniyorsa, bu sırf, sulh için çalışan devletlerin birbirini eşit sayarak hiç birinin ötekilerine hâkim olmak iddiasında bulunmayacakları bir milletlerarası müessesesinin faydalanması içindir.

Aksi halde Türk milleti haklarını ve sınırlarını kime karşı olursa olsun kanının son damlasına kadar müdafaa etmiye hazırdır.

Bu prensiplerden mühim olan Türkiye bütündünya milletlerinin serbestçe kabul ettiği anlaşma ve işbirliğinin mübeşşirleri milletlerarası memurlarının ortaya çıkmasına iyi bir gözle bakıyor.

SEÇMEN HÜVİYET KARTI

Ekrem Talât AVŞAROĞLU
Manyas Kaymakamı

19 Ekim 947 pazar günü 9 bin ve daha yukarı nüfuslu şehir ve kasabaların belediye seçimleri olduğu için Paris'in 5 inci ve 6 ncı arondismanlarında 10 a yakın seçim bürosunu gezdim. Gezdiğim bütün bürolarda seçimin düzenli, intizamlı cereyan ettiğini gördüm. Ve hemen birkaç saat birkaç büroda seçimi teferruatına kadar tâkip ettim. Gördüklerimden pratik bakımdan birçok faydalar edindiğim için meslek arkadaşlarımın da faydalanmaları için bir sinema şeridi gibi gözden geçirmeyi münasip buluyorum:

Kapıdan giren seçmen hemen kapının yanında bulunan memura bir kart uzatıyor. Memur kartı inceliyerek kartın içine 9 X 12 ebadında üzerinde Fransız cumhuriyeti matbu yazısı ve Sen valiliğinin resmî mühürü ve mührün ortasında 19/Ekim/947 tarihi damgası olan mavi bir zarfı seçmene veriyor.

Memurun masası üzerinde yedi partiye ait yedi seçim listesi bulunmakta ve seçmen dilediği listeden almaktadır. Partilere mensup bir kimse yoktur. Seçmen iki metre yüksekliğinde 80 santimetre eninde birbirine menteşe ile bağlanmış ve kaim zaviye halinde konulmuş iki kapının üç cephesinin en üst taraflarına iki ve üç köşeli takma demir çubuklara geçirilen halkalar vasıtasıyla asılmış bir buçuk metre uzunluğunda renkli bezlerden teşkil edilen hücrelere girmektedir. Rey pusulasını zarfın içerisine bu hücrede koymaktadır. Rey gizlidir düsturu hâkimdir. Hücrede rey puflasının zarfın içerisine konulması kanuni mü-

eyyide ile mecbur kılınmış ve mecbur tutulduğu hem rey zarfının hem seçmen hüviyet varakasının üzerinde yazılıdır. Seçmen rey pusulasını zarfa koyduktan sonra rey sandığının başına geliyor. Elindeki seçmen hüviyet varakası adı verilen kartla seçmenin hüviyet varakası karşılaştırılıyor. Mütabakati halinde seçmenin kartındaki seçmen numarası okunuyor. Defterde seçmenin ismi okunduktan sonra sandık deliğinin yandan kapağı çekilerek açılıyor ve rey atmasına izin veriliyor. Reyini atar atmaz sandık başındaki memur defter başındaki memura reyini kullanmıştır diyor ve memur deftere işaret ediyor. Ve seçmen kartının bir hanesi aynı günün tarihiyle bir başka memur tarafından işaretlendikten sonra seçim nihayet buluyor. Bütün bu söylediğim müddet bir dakika ve daha az bir zaman içinde cereyan etmektedir. Milyonlarca seçmen beklemeden, yorulmadan ve hiçbir zahmete ve engele uğramadan ve hiçbir müşkülâta uğratmadan 12 saat zarfında reyini kullanmasının ve seçimin düzeninde gitmesinin tek âmilini seçmen hüviyet varakası usulünde bulmaktayım.

Seçmen kartı: 10 X 15 santimetre ebadında ortadan ikiye katlanmış bir karton parçasıdır. Dış sahifesinin üzerinde Fransa Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı başlığı, ortasında seçmen hüviyet varakası ibaresi vardır. Alt tarafında hangi tarihe kadar muteber olduğu yazılıdır. En sonunda Sen valiliğinin ve arondismanın numarası yazılıdır. İç sahifeler birleşiktir. Baş tarafında hangi seçim bürosunda rey vereceği, seçim numarası, seçmenin isim, göbek ismi, doğum tarihi ve yeri ve ikamet mahalli alt alta yazılıdır. Sahifenin sol köşesinde Merlignin resmî mührü, sağ köşesinde de seçmenin imza yeri ve imzası vardır. Dördüncü sahifede ise 8 murabbain içerisine seçim yazılmaktadır. Ve her seçimde bu kareler o seçimin tarihiyle tarihlenmektedir. Bu kadar basit bir usul, o kadar muazzam seçim işini kolayca, düzenli ve zahmetsizce çevirmeye ve başarmaya kâfi gelmektedir,

Bizdeki defter usulü çok zahmetli, çok külfetli hiç de pratik olmıyan bir usüldür. Bizzat bizdeki seçimlerin de başında bulunmuş ve cereyan tarzını çok yakından bilirim. Bir vatandaşın ismini bulmak o karışık ve sıkıntılı anlar- da çok defa mümkün olamamaktadır. Bir mahallede doğmuş, diğer bir mahallede oturan vatandaş oturduğu mahallede aranmakta, dolayısıyla bulunamamaktadır. İsim ve numara bulunamayınca zarf rey sandığına atılamıyor. Hem vatandaş, hem memur zaman israfına ve zahmete katlanıyor. Bu yüzden başka bir çok vatandaşlar da sandık başında lüzumsuz beklemek zorunda kalmaktadırlar. Hattâ sandık başındaki memur disiplinli bir memur değilse bilâhare bulunca işaret ederim diyerek reyini kullanıyor, yahutta mevzuatın emri hilâfına kendince İdarî usûllere baş vuruyor. Memur müşkülâtçı ise seçmene reyini kullanırmıyor. Sonra listelerin asıldığı zaman seçmen asılı yüzlerce sahifeler ve binlerce isim arasında veya çok defa makinesiz ve acele ile yazılan ve okunması kaabil olmıyan ismini bulamamaktadır. Seçmen hüviyet varakası ise bütün bu mahzurları ortadan kaldıracaktır. Seçmenin hüviyet varakasındaki numarasıyla kendi ismini bulmak, dolayısıyla reyini kullanırmak basit bir muamele olacak, sonra vatandaşın deftere geçirilip geçirilmediğinin bizzat vatandaş tarafından kontrol edilmesini Bağlıyacaktır. Bizde de tatbiki Fransada olduğu gibi basit bir iştir. Bir kanunî müeyyide ile şehir ve kasaba seçmenlerine seçmen kartı verilmesi gürültü ile dönen fakat muhassalası gürültüsü kadar olmıyan düzensiz seçimlerimizi düzene sokmuş olacaktır. Böyle bir kanunî müeyyide olmadan da idare â- miri arkadaşlarımın şahsi gayretleriyle bunu yapmaları mümkündür. Bu ebatta hazırlanan karton kâğıtlarının dış sahifesine hangi vilâyete ve kazaya ait olduğu ve kartın hangi tarihe kadar muteber olacağı yazıldıktan sonra içerisine rey vereceği seçim bürosu, seçmen numarası, seçmenin adı ve soyadı doğum yeri ve tarihi ve mahallesi yazıldıktan sonra altı resmî mühürle mühürlenerek verilebilir. Arkasına da seçim yapıldığı tarih işaretlenir. Her se-

ne defterlerin hazırlandığı haziran ayını takip eden ayda veya yıl başında tanzim edilerek en az bir sene olmak üzere verilebilir. Ve mevzuata aykırı düşecek bir tarafı da yoktur. Tekrar ediyorum ki bizdeki defter usulü yorucu ve pratik bir usûl değildir. Seçmenlere kart verilmesi usulünü pek pratik ve faydalı bulmaktayım. Yurdumuzda da tatbiki Fransada elde edilen düzeni temin edecektir.

İNGİLİZ VE KANADA GENEL İDARESİ MERKEZ TEŞKİLÂTI

Kanada Esas Teşkilâtı ve geçirdiği istihale

(Geçen sayıdan devam)

Yusuf DANIŞMAN

Kanada kelimesi Kırmızı Derililerin lisanından alınmadır. St. La^rens civarında yaşayan Fransızlara takılmış bir addır. 1791 de bu kelime İngilizler tarafından kıtaya teşmil edilerek kullanılmağa başlanıldı. (1).

1534 Fransız işgali: 1498 de John Cabot adında bir balık avcısı Hutson boğazına gelerek Eskimolardan balık ve kürk aldı. Ancak bu zatta yeni topraklara yerleşme ve hattâ arazi keşfi düşüncesi yoktu. (2). Bu devrede Kanada'da takriben 200000 kişi yaşıyordu. (Kırmızı derili olarak). (3).

XVI - XVII nci yüzyıllarda da Avrupa milletlerinde sömürgelerini genişletme fikri doğdu. Bilhassa Monarşist idarelerin bu işlerde fazla kazançları vardı. Diğer taraftan büyük devlet olmak, genişlemek gibi âmiller de Fransa'yı tahrik ediyordu.

1534 de Jacques Cartier Fransayı temsilen Kanada topraklarına çıktı. Bunda hiçbir orijinalite yoktu. Taklit değişikliği vardı. Taklit edilen memleketler İspanya ve Portekizdi. Cartier 1540 da Kral tarafından bu bölgenin askerî valisi olarak tâyin edildi. Ve kendisine geniş yetki verildi. Anayasayı kendisi yaratabilecekti. Müesseseleri

(1) H. Med. Clockie, Canadian Government and Politics, 2 inci bası 1945 S. 10.

(2) C. Wittke, History Of Canada 4. bası 1941, S. 5.

(3) W. Best, 5000 Facts About Canada, 1946

açacak, kapatacak, yargıçlar ve kumandanlar elinde bulunacak; ölüm de dahil olmak üzere her türlü cezayı verebilecekti. (4). 60 yıl Fransa, en kuvvetli olduğu devirlerde bu kıymetli toprağın ehemmiyetini takdir edemeden ilgisiz idare etti. (5).

1598 de Fransa sömürgelerini tanzim eden mevzuata mâlik oldu ise de bu devreler Kanada için Anayasa ve ekonomik bakımlardan bir gelişme devri olarak gösterilemez. Bu yıllar tecrübesizlikler, emniyetsizlikler, itimatsızlıklarla doludur. 1609 da Fransız kumandanı Champlain gelip Kırmızı Derililerle çarpışarak bazı araziler kazandı.

1624 de Richelieu Ticaret Bakanı olduktan sonra Fransa müstemlekeleri üzerinde daha fazla murakabeye çalıştı ve Kanada'ya Feodaî bir düzen kuruldu. Kralın vekili bir vali tâyin edildi. Bu vali eski kumandan kadar otoriteli idi. Sömürge anavatan için mevcuttu. Sömürge için gayesi Anavatan için gelir temin etmekte. Bu merkantilist siyaseti gütmek için Kanada bir çok şiddetlere feodal vergiler karşılığı satıldı. Maarif katolik rahiplerin elinde idi. Ve halkın ekserisi cahildi. Sömürge gazete yoktu. Kilise sansürü hâkimdi. Siyasetle din bu devrede birlikte yürütüldü. Toprak senyorlara dağıtıldı. Feodalizm İngiliz istilâsına kadar devam etti. (6).

XIV üncü Louise zamanında Colbert hükümeti Kana- da'yı Fransa'nın bir vilâyeti haline soktu ve buralarda Fransız kanununu tatbik etti. Vilâyetlerde vali, murakip, rahip ve parlâmento gibi müesseseler vardı. Ancak merkeziyet kuvveti arttıkça adı geçen meclisin yetki ve nüfuzu da azaldı. Meclis ancak kazai kararlar verdi. Murakipler birer merasim memuru haline indiler. Vali Kralın şahsi mümessili ve en büyük kumandanı idi. Verginin tarhında, tahsilinde, sarfında, en yüksek otoriter vali idi. Meclis ancak adli, idari, mali dâvaların temyiz mahalli idi.

1674 den sonra büyük memurları Kanadaya bizzat

(4) W.P.M. Kennedy, The Constitution Of Canada, 2 inci bası 1938 S. 7.

(5) C. Wittke'nin aynı eseri S. 5.

(6) Wittke S. 5. 13, 30.

Kral tâyin etti ve krallık, Kanada'daki mahkemelerin temyiz mercii oldu. Kralın Kanada'da hâfiyeleri de vardı. Kral Kanada'daki valiler üzerindeki murakabesini bu şekilde kullanırdı. (7). Fransızların idareleri zamanında Fransız kanunları, Fransız örf ve âdetleri tatbik edildi. Fransızlar feodal toprak sistemlerini ve Roma Katolik dinini Kanadaya taşıdılar. Temsilî müesseseler hemen hemen yoktu. Sistem merkezî ve İlâhî idi. (8).

İngiliz işgali (1759 - 1763): İlk günlerdenberi, Fransız ve İngilizler Kuzey Amerika'daki yekdiğerinin sömürge faaliyetlerini hasetle takip ediyorlardı. Bu rekabet Avrupa'da da devam ediyordu. (9). İngiltere Amerikadaki sömürgesinin emniyetini temin için - zira arada tabîî hudut yoktu - 1759 da Fransa ile harbe tutuşarak 1763 de Paris muahedesiyle Kanadayı İngiliz sömürgesine ilhak etti. (10).

İlk işgal yılları askerî rejim diye anılır. İngiliz işgal kumandanı Murray idi. Müşfik hareketi halkta iyi tesir bıraktığı için Baoa veya Hâmi diye anılırdı. Murray genel vali olarak tâyin, edildiğinde, yetkisini üç şey tanzim ediyordu :

- a — İlk tâyininde Kralın tavsiyeleri.
- b — Kralın yazılı tâyin emri.
- c — Genel idare bilgisi.

Valinin bir de meclisi mevcuttu ve bu meclisin anayasa, nizamname yapma yetkisi vardı. Fakat iktidarı temsilî mahiyette değildi. Muhtelif din, dil ve kültüre mâlik olan bir bölgenin idaresi çok güçtü. Vali meclisin istişaresiyle hareket ederdi. (11).

(7) Kennedy S. 7, 18.

(8) Clockie S. 16.

(9) Wittke, S. 30.

(10) W. B. Munro, Amerikan Influences On Canadian Government 1929, S. 3.

(11) Kenedy, S. 25 - 37.

Bu ara Güneyde Birleşik Amerika, İngiliz idaresi aleyhinde bir isyan hareketi belirdi. İsyanı sebep İngilizlerin merkantilist düşünceleriyle hareket etmiş bulunmaları idi. İngilizler sömürgecinin kendi başına ticaret yapmasına mâni oluyorlardı ve artık Amerika temsili bir hükümet istiyordu, bunu İngilizler kabul etmedikçe hiç bir vergi ödeyemeyeceğini ve müzakerelere yanaşmayacağını bildirdi. (12).

İngilizlerin, böylece Birleşik Amerika ile araları bozulmuş iken Quebec Fransızlarını da elden kaçırmamak için 1774 de Fransız ekalliyetiyle bir uzlaşmaya vardılar. Ve adına Quebec Act denildi. Bu uzlaşmaya göre: Fransızlar kendi medeni kanunlarını tatbik edecekler, din hürriyetine malik olacaklar ancak kilise siyasete karışmayacaktı. Vergi için ayrı kanun hazırlanacak ve bu vergi âmmeye yolları, âmmeye binaları için alınacaktı. Aynı haklar, evlenme, miras, ticaret kanunları ve hususî hukuk hükümlerinden doğan tazminat tamamıyla bu civar Fransız halkının arzusuna terkedilmişti. Yalnız toprak üzerindeki feodal sistem dağıtıldı. (13). Bu kadar geniş imtiyaz, isyanı önlemek içindi. Nitekim. 1774 - 1776 Amerikan isyanında Fransız Ekalliyeti Quebec uzlaşmasının verdiği teminattan faydalandıkları içm, isyana iltihak etmediler. Hattâ o zamanlar Kanada'ya Amerika'dan Benjamin Franklin'in başkanlığında bir de komisyon gelmişti. Fransızlara aynı dinî imtiyazları tanıyacıklarını söyledikleri halde Fransızları ik- naya muvaffak olamadılar ve Amerikan isyanına iştirâk etmeyip İngilizlere sadık kaldılar. Amerika'da bulunup da isyana katılmıyan bazı Amerikalılar da Kanada'ya hicret ettiler. Quebec ve New Scotia bölgelerine yerleştiler. Bu civarda bulunan Fransız halkı ekalliyet durumuna düştü. Sahil vilâyetleri bu yüzden Quehec idaresinden ayrıldı. Amerika'dan hicret eden muhafazakâr düşünceli kimseler İngiliz İmparatorluğu idaresi dışında nizam, hukuk ve emniyet olmayacağına inanmışlardı. Amerika'da isyandan

(12) Wittke, S. 46 - 50.

(13) Kennedy, s. 39 - 50 ve Clpckie, s. 16.

sonra geri kalan şahısların mallarını da Amerikalılar gasbettiler. İngilizlere sadakat hiyanet sayıldı. Yalnız New - York civarında bu kimselerin ellerinden alınan malların değeri 3 600 000 İngiliz lirası yapıyordu. İşte bu yüzden bir çok aileler Amerikadaki evlerini bırakıp daha sükûnetli yerde yaşamağı tercih ettiler. Bir kısmı da İngiltere'ye geri döndüler. İngilizlere sadık kalıp da Kanada'ya hicret eden İngilizlere Loyalist denildi. (14).

Amerikadan hicret eden İngilizler, zamanla Kanada mn bütün rengini değiştirdiler. 1795 de bugünkü Ontorio da 30 000 Loyalist. Loyalistlerin Kanada'ya gelişleri adetâ İngilizlerin Kanadayı ikinci fethi gibi idi. Lâkin ikinci fetih sulhü sükûn ile kültür yoluyla oldu. Böylece İngiliz İctimai kaideleri, dinî, ve müsavi hukuk fikri, buralarda yerleşti. (16) Loyalistlerin halk müesseseleri çok mütekâmildi. 1791 de her vilâyette teşriî ve İctimai kuvveti haiz temsilî bir meclis bulunması kabul edildi. Vali teşriî meclisin iştişaresiyle hareket ediyordu.

Bu suretle Quebec uzlaşmasıyla Fransızlar ayrı, diğer taraftan Amerika'dan gelen Loyalistler de ayrı vilâyet teşkilâtı kurmuşlardı. Fransızların vilâyetlerine Aşağı Kanada, Loyalistlerin vilâyetine Yukarı Kanada adı verildi.

Vilâyet meclislerinde bulunacakların asgari yaşı 21 ve tâbiyetleri doğumdan İngiliz olacaktı. Üyelik kaydı hayat şartıyla idi. Meclis başkanını vali tâyin eder ve istediğı zaman değiştirebilirdi. Meclis üyeliğı miktarı aşağı Kanada'da 16, Yukarı Kanada'da 50 idi. Seçmenler muayyen servete mâlik olacaktı. Genel vali, meclisi her zaman feshedebilirdi. Seçilecek namzetler için servet tahdidi yoktu. Kanun tasarıları meclisten geçtikten sonra vali dilerse reddedebilirdi. Genel valinin ayrıca bir meclisi vardı. Yargıtay görevini yapardı. Ancak kararı kati değildi. Son

(M) Wittke, ? 50 - 85.

Not: Loyalistler hâlâ Kanadaya gelişlerinin yıldönümünü O- ranga Day diye kutlu larlar.

merci İngiliz Özel Meclisi idi.

Mahallî idareler bu durumda inkişaf ederken Amerika Cumhurbaşkanı Madison 1812 de Amerika ile İngiltere arasındaki ticarî maniaları bertaraf etmek bahanesi ile harb ilân etti. Harb ilânına rağmen Amerika çarpışmağa hazır durumda değildi. Amerikalılar Kanadalıların kendiliğinden Amerika'ya iltihak edeceğini sandılar. Fakat tahmin yanlış çıktı. Fransızlar, İngilizler, Kırmızı derililer müttehid Amerikaya karşı yaman çarpıştılar. Müsterek yuvanın müdafaası Kanada'da ekalliyet ihtilâflarını giderdi. Amerikalılar kuzeylerindeki komşularının ayrı ya- şıyacıklarına artık iman ettiler. Ancak harbi tâkip eden yıllarda Kanadada İktisadî müzayaka başladı. Asker maaşını alamadı. Halk topraksızdı. Zira vâsi topraklar Krallara, papazlara terkedilmişti. İngiltere, Kanada'dan ağır vergiler alıyordu. (15).

Diğer taraftan mahallî idarelerin ve muhtar idarenin gelişimi devam ediyordu. Her iki vilâyet temsili meclisini birleştirmeye hazırlanıyordu. Lâkin İngiliz sömürgecileri buna imkân vermiyorlardı. Vakıa 1831 kanunu ile teşrii iktidar yerleşmişti. Ancak icra kuvvetinin teşrii iktidara karşı mesuliyeti tanınmıyordu. Kısık yetki altında her iki vilâyet de çalışmak istemiyordu. Dahilî harbin doğmasına ramak kalmıştı. Nihayet İngiliz hükûmeti bazı vergilerin alınmasından vazgeçti. (16).

Buna rağmen temsili hükümet bu iki vilâyette de gelişmek imkânlarını bulamadı. Bilhassa, Aşağı Kanada'da ırkî antipatiler hükümet idaresini daima güçleştirdi. Fransız Kanadalıları, milliyetlerine ve ırkî birliklerine tehlike geleceği zaman daima taarruza geçtiler. Kraliyet elbiselerini giyinen İngiliz memurlarının Fransızları idare edişi Fransızlara daima acı geliyordu.

Yukarı Kanadadakiler mütaassıp İngiliz oldukları için

(16) Kennedy, s. 88 - 115.

(15) Munro, s. 3 - 6.

bu civar halkın mücadelesi başka yöne çevrildi. Bunların hedefi hürriyetlerini bağliyan anayasa hükümleri idi. Muayyen kimselere imtiyaz tanıyan anayasanın keskin haklarını törpüliyerek, hürriyet ve müsavat prensiplerini umuma teşmil etmek istediler. (17).

İngilizlerin oligarşik rejimdeki İsrar ve inatları yeni bir isyanın doğmasına sebebiyet verecekti. Birleşik Amerika isyanı örnek alınmak üzere idi. 1838 yılında bu aksü- lâmel demokratik aksülâmeller uyandırdı. Ve Lord Dur- ham'm 1837 yılında Quebec'e gelmesine âmil oldu. Lord Durham her iki vilâyet halkının dileklerini dinledi ve Kanada müstakbel anayasasının esaslarını çizdi. (18).

Lord Durham Raporu

1839 – 1840

Lord, Kanada'ya 29 Mayıs 1838 de genel vali olarak geldi. Çok geniş yetki ile mücehhezdi. Birinci görevi memnuniyetsizlikleri izale idi. İkinci görevi ise uyanış hareketlerini temin etmekte. Lord Durham uzun yılların istihalesi ve Liberalizm cereyanlarının tesiriyle yerleşen müesseseler- rin temsili mahiyette tatbikini düşündü. (19). Her vilâyet şartlarının ayrı olduğunu tespit etti, Bu suretle müstakbel federal hükümetin özetini çizdi, raporuna dercetti. (20). Durham raporunda başka bir noktaya da temas etti, Fransız, İngiliz ahenksizliğinin ırkî farklardan doğduğunu da raporuna ilâve etti. Buna çare olarak da iki vilâyetin birleşmesi lüzumunu ileri sürmüştür ki, Durham bu noktada yanılmıştır. Zira Fransızlar hiç bir zaman İngilizleş- miyeceklerdir. (21). Durham birbirinden nefret eden iki gurubu yaklaştırp müstakbel Kanada milletini doğurmak ve yaşatmak istemiştir.

(17) Kenedy, s. 156.

(18) Munro, s. 6.

(19) Clockie, s. 21.

(20) Kennedy, s. 167.

(21) Clockie, s, 22 - 24.

Durham raporunu, Sydenham daha reel duruma soktu. 1840 ve 1841 de tatbik etti. 1847 de Lord Elgin genel vali olarak tâyin edildi. Kanada'da siyasî fırtınayı yatıştıran iyi bir yol takip etti. Kurulan meclisin halka dayanmadığını gördü. Ve meclisi 1847 de feshetti. Yerine canlı ve halka dayanan bir meclisin teşekkülünü emretti. Seçim sonunda genel vali partiler üstünde bir makam oldu. Sempatik ve yumuşak tabitiyle asabi durumu izale etti. Nüfuzu oğaldı. Meclisin  cil işinde Fransızların, İngilizlerle müsavi hukuka mâlik bulunduklarını söyledi. İlk defa olmak üzere nutuk Fransızcaya da tercüme edilerek mecliste okundu.

Lord Elgin Kanada mahallî idaresinin gelişiminde de suhulet gösterdi. Bilhassa reform hareketleri dahil vilâyetlerde daha müsait zemin buldu. Müteakip tarihlerde İngiltere müdahalesini artırmak istediye de; Kanadalılar İngilizlere güzel ve nazik ne cevap verdiler. "3,000 mil mesafeden Kanada dahili idaresini görmek güçtür" dediler. (22).

Temsili hükümet zaman geçtikçe daha k kleşti ve 1848 de bir hamle daha yapıldı. Bakanlar heyeti meclis i-in-den seilmeğe başlandı. Genel valinin rolü İngilteredeki Kralın durumuna düştü. Başbakan Genel Valinin yetkilerini aldı. Anayasa d valarının müzakerelerinde Kanada h k meti bizzat İngiltereye gitti. Kanada meclisi İngiliz-lerin teklifini değil halkın dilediği vergileri kabul ettiler. Bu ara 1859 da Birleşik Amerika'da dahilî harb başlamıştı. (23). Amerikanın bir zaman gelip Kanada'yı istil  edeceği korkusu herkeste vardı. Bu korku Vilâyetlerin birleşmesini t cil etti. (24). Birleşme önce sahil vil yetlerinde, sonra Quebec ve ontorio'da oldu. Diğer vilâyetler birleşmeğe daha sonraları dahil oldular. Kısaca birleşme bütün ülkede aynı tarihte başladı (25).

(22) Kennedy, s. 249.

(23) Kennedy, a. 270.

(24) Munro, s. 7 - 10 M. Denison, s. 33-34 Kennedy, s. 283-297.

(25) Clockie, s. 25.

Birleşme gelişirken Kanada'mn bir anayasaya da mâlik olması düşünüldü. Esasları şöyle tesbit edildi.

- a — Genel valinin durumu.
- b — Halka karşı mesul bir meclis.
- c — Meclise karşı mesul bir kabine.
- d — Yargıtay.
- e — Vilâyetlerde bulunan devlete ait arazi gelirlerinden bir kısmını vilâyete terk.

İngiliz hükümeti, Birleşik Amerikada iyi yankılar yaratmak ve sömürge ile münasebetini tanzim etmek için yeni anayasa tasarısının kabulüne temayül gösterdi. İngiltere'de İngiliz hükümetiyle temasta bulunan Galt, Ka- nadaya döndü ve 1864 de Charlotte de St. Louis otelinde muhalifleri, ve Brown ile buluşarak meseleleri gözden geçirdiler. Sonradan bunlara Cartier de iştirâk etti. Bu dört büyük şahıs, Kanada devletinin kurucuları, geçmişten ders alarak geleceğe baktılar.

Bu içtimalar 18 gün sürdü. 72 madde üzerinde muta bakat hasıl oldu. Bu maddeler içinde federasyon sistemi de vardı. (26).

1855 de Parlâmento açıldı. Konferansta uzlaşılan 72 madde üzerinde Macdonaîd güzel bir hitabede bulundu. Her kelimenin mânasını tartılı kullanmıştı. Galt, malî durumu münakaşa etti. Cartier, Brown mevzuunu daha derinleştirdiler. Neticede 60 madde üzerinde mutabakat hasıl oldu. Üyeler İmparatorluk bağlarına sadık kalacaklarına da yemin ettiler.

Kanada mümessilleri bu tasarının İngiliz parlâmentosunda geçmesi için 1867 de İngiliz mümessilleriyle temasta bulundular. İmparatorluk parlâmentosunda tasarı ciddi muhalefete ve tenkide maruz kalmadı. Bu ara sömürgeye Kanada adı verilmesi de kararlaştırıldı. 1 Temmuz 1867 de yeni bir milletin doğumu ilân edildi.

(26) Munro, ü. 6. Kennedy, s. 298.

Tasarının son şekline göre: Kabinede Fransız Kanadalısı 3, Ontorio, Nova Scotia, New Brinswick, ikiye üye ile iştirak edeceklerdi. (27).

1867 yılında kabul edilen Anayasanın adı: (British North America Act) dır. Kanadalılar, kısaca: (B.A.) derler. Bu kanun 1930 yılına kadar 7 kere tādile uğradı. Anayasada bahsi geçecek olan vilâyet tâbiri Birleşik Ameri- kadaki “state” kelimesi karşılığında kullanılmıştır. Bir nevi federal devlet mânasını ifade eder.

Kanada Anayasasının özellikleri

1867 yılında kabul edilen anayasa millî iradeyi birçok bakımlardan tahdit etmişti. Anayasa eski şekliyle sömürge kanunu sayılırdı. Esasen İngiliz hükûmeti de ilk adımda Kanadaya ancak muhtariyet vermişti. (28). Zaman geçtikçe, Kanada halkının milliyet duyguları uyandı. İmparatorlukla saygılı ana evlât münasebetini devam ettirmekle beraber diğer taraftan hürriyetini bağlayan örgüleri de birer birer çözmeye muvaffak oldu. Bu gayretlerin saikiyle Anayasa, 1930 yılına kadar yedi kere tādil gördü. 1926 yılında “The Statute Of Westminster And Dominion Status” ile Kanada’nın, İmparatorluk yanında eşitliği ilân edildi. Ancak hüküm lâfzı kaldı. Zira Kanada millî iradesi hâlâ imparatorluk bağlarıyla kösteklidir. (İlerde bu noktaya tekrar geleceğiz.)

Kanada Anayasası hazırlanırken o devrin devlet a- damları İngiltereyi ve Amerika’yı örnek aldılar ve İngiliz sisteminden 4 büyük müesseseyi iktibas ettiler (29).

a — Temsilî meclis,

b — İcra kuvvetinin meclise karşı mesuliyeti,

(27) Kennedy, s. 298 - 322.

(28) Clement, The Law Of The Canadian Constitution, 3 Üncü bası, 1916, s. 1, önsöz.

(29) K.C. Westminister And Dominion Status, 1938,

c — İki meclis,

d — Monarşi.

Diğer taraftan da Amerikadan Federalizmi adapte ettiler.

Meşhur İngiliz hukukçusu A.V. Dicey'e göre Kanada, İngiliz sistemini tevarüs ederek Amerikan sistemini taklit etmiştir. (30).

Bu hükümlerin kıymeti ne olursa olsun Kanada Anayasası kendi muhit ve icaplarına uygun orijinal bir kanundur. Kanun tasarısı hazırlanırken halkın hususiyeti, muhitin yenilikleri gözönünde tutulmuştur. (31).

Anayasa müesseselerin târifi yapılmadan birer birer sayılmış, günün icaplarına göre elâstiki kalmaları tercih edilmiştir. Anayasa bir tarafta tecrübî kaideleri, diğer tarafta eski tarihî şekilleriyle örümcek ağma benzemektedir. Anayasada monarşi, federe taksimat, mesul bakanlar birbiriyle bağdaşır. Bu müesseseler tetkik edilirken hatıra bir sual de gelebilir. Monarşiyle demokrasi nasıl uzlaşabilir? Kanada hükümet şekli esasta demokratiktir. Monarşinin ancak şekilleri mevcuttur.

Dominin kelimesi istiklâliyet ve aynı zamanda ademi merkeziyet ifade eder (32).

Kanada dominyonu İdarî ve siyasi maksatlarla 11 parçaya ayrılmıştır. 9 u vilâyet, 2 si territory, ki sonuncusu merkezî idareye bağlı teşkilâtır. Vilâyetler Prince Edward Adası müstesna hepsi Doğudan Batıya birbirine muvazi, Güneyde Birleşik Amerika ile hemsmırdır. Nüfusun % 90 ı bu vilayetlerde meskündür. Yani, halkın % 90 ı mamallî otonomiye maliktir.

B. N. A. o şekilde tanzim edilmiştir ki; dominyon ve vilâyet biri diğerrinin yetkilerine tecavüz edemez. Federal meclis yetkisini genişletemez. Her iktidar kendi hudutları

(30) Munro, s. 19.

(31) Clocke, Canadian Government And Politicç, s. 39, 58,

(32) Çlockie, s. 39, 4Ş, 193,

içinde serbesttir. Vilâyetler ancak hudutları içinde yaşayanlara mükellefiyetler tahmil edebilirler. Dominyon, kanun yaparak vilâyetlerin emlakını elinden alamaz. Demiryolu inşası bu kaideden müstesnadır. (33).

FEDERALİZM **Kanada Federalizminin özelliği**

Federalizm, idare kuvvetinin inkısamı demektir. (34).

Federasjmnla konfederasyon tâbiri ekseriya münevverler arasında bile yanlış kullanılır. Halbuki aralarındaki farklar açıktır.

a — Federasyonda, hükümeti teşkil eden bölgeler yabancı memleketlerde kendilerini temsil için merkeze mümessiller gönderilir.

Konfederasyonda ise, her devlet hariçte kendini ayrı temsil eder.

b — Federasyon muhtelif devletlerden mürekkep bir birliktir. Halka doğrudan tesir eden merkezî teşriî iktidarı vardır. Federasyonu teşkil eden devletlerin de ayrıca teşriî meclisleri vardır.

Halbuki konfederasyonda merkezî teşriî kuvvet ancak bütünü teşkil eden milletler hakkında kanunlar yapar. Bu kanunlar halka doğrudan tesir etmez.

Kısaca federasyonda millî birlik vardır, bu birlik içinde mahallî muhtar irade görülür (35).

B. N. A. göre Kanada hükümeti iki çehrelidir. Bir tarafta dominyon idaresi, diğer tarafta vilâyet idareleri. Bu tarzı idareye göre ne vilâyet feodal devirlerdeki gibi müstakildir, ne de sıkı bir merkeziyetçilik ile mahallî idarelerin hüviyetleri silinmiştir. Kanun vazı her vilâyetin fede-

(33) Clement, s. 370.

(34) Clpckie, s. 253, 265.

(35) Kennedy, Essay On The Constitutional Law, 1934, s. 27.

ral şekil içinde kendini temsil etmesini istemiştir. (36).

Federal sistemde mühim olan şey: merkez otoritesiyle, mahallî otoriteyi ayırmak ve uzlaştırmaktır. Hiç bir yazılı kanun bu meseleleri ideal şekilde hal edememiştir. Zira hangi mevzularda halkın merkezle uzlaşmak istediğini kestirmek kolay değildir. Kanada bugünkü mevzuatıye mümkün mertebe bu meseleyi halletmeğe çalışmıştır (37).

Bundan önceki yazılarımızda Kanada'nın Federalizmi, Amerikadan aldığını, ve millî bünyeye uydurduğunu söylemiştik. Bu fikrimizde ısrar etmekle beraber Amerikanın kopyesi olmadığını tekrar açıklamak icabeder. Vilâyetlerin İktisadî ve coğrafi şartlarının ayrılığı, Fransız ekalliyeti bilhassa federasyonun kabulünü zarurî kılmıştır. Kanada Federasyon idaresini, Amerika'dan iktibas ederken Amerikada kanlı dahilî harbler devam ediyordu. Merkezî otorite zayıf olduğundan harbin doğumunu önliyememişti. Kanada devlet adamları Amerika'nın İdarî kuruluşundaki boşluğunu iyi gördüler ve cereyan eden acı hâdiselerden ders alarak Kanada millî birliğini kuvvetlendirmeğe yarıyacak tedbirler üzerinde ehemmiyetle durdular.

Valiler, Kanadada, Amerikanın kanunları hilâfına seçilmezler. Dominyon Bakanlarının tavsiyesiyle genel vali tarafından tâyin olunurlar Valiler vilâyet kanunlarının gayri âdil olduğunu ve siyasî kasıtlarla halkı tazyik edebileceğini iddia ederek kanunun meriyete girmesini bir yıl geciktirebilir. Bu emir icabında valiye dominyon hükûmeti tarafından verilir. Vali emri aynı şekilde yerine getirir. Aynı mevzu üzerinde vali bazan takdirini yanlış kullanabilir. Bu karar aleyhinde vilâyetin yargıtaya dâva hakkı vardır. (38).

Anayasanın valiye ait hükümlerini vilâyet parlâmentosu değiştiremez. Yeni Vilâyet Kanunu Anayasada yazılı

(36) Clement, s. 301.

(37) G. W. Jiron, Canadian Democracy In Action, 3 üncü bası, 1946, s. 52, 6.2.

(38) Clement, s. 337.

olan dominyon yetkisine muhalefet ederse, yeni kanun hükümsüz sayılır. Ceza Kanunu tektir. Bütün memlekete aynı kanun teşmil edilmiştir. Her vilâyet ayrı medenî kanuna sahiptir. Eğitim ve Lisan her vilâyetin hususiyetine terkedilmiştir. Her vilâyet hangi mahkemenin açılması lâzım geldiğini kendisi tâyin eder.

Dominyon vilâyet üzerindeki mürakabesi, son günlerde bazı hukukçuların ağır tenkitlerine maruz kalmıştır. Ezcümle Prof. F.R. Scott, Kanadada vilâyet idarelerine daha geniş yetki verilmesini ve bugünkü adli içtihadın da bu yolda olduğunu, tatbikatın ademi merkeziyete doğru kaydığını müdafaa ederek Anayasanın bugünkü hükümlerinin sömürge mevzuatından tevarüs ettiğini ilâve etmektedir.

Kanaatimizce, merkezî otoritenin kuvvetliliği, kanunun kabul edildiği yıllarda Amerika dahilî harbinden ders alınmış olmasıyla ve o devirde münakalenin inkişaf etmemiş bulunmasıyla izah edilebilir. (39).

KRAL

İcra kuvvetlerinin başında Kral vardır. Kral İngiltere'deki, yetkilerini Kanada mesul bakanlarının istişaresiyle kullanır. (Not).

Kanada Dışişleri Bakanı St. Laurentt'in ifadesine nazaran: Kral ünvanı eskiden Dominyonlar Kralı idi. Bugün Kral Kanadaya ait işlerde Kanada Bakanlarının istişaresiyle hareket ettiği için ünvanı (Kanada Kralı) olarak değiştirilecektir. (40).

Kral icra kuvvetinin başkanlığını yaparken iki yetki kullanır:

A — Kanadanın faaliyeti hakkında malûmat edinir.

(39) The Canadian journal of Economics And Polotical Science, Cilt 13, Şubat 1947. No. 1, Kanada Federalizminin özelliği.

(Not) s. 22, 27 ye bak.

(40) Evening Citizen, OttQwa, 1 mayıs 3.947,

B — Kabinayı ikaz eder ve tavsiyelerde bulunur.

Eğer Kral basiretli, mâkul ve müessir ise ve mecliste ekseriyet partisi yoksa hangi partiden Hükümet Reisinin seçilmesi lâzım geldiğini veya Coalition olup olmayacağına kararlaştırır. Hiçbir partiye mensup olmadığı için siyasî kanaat izhar etmemesi icabeder. (41).

Bugün Krallık, İngiliz İmparatorluğunu teşkil eden milletleri birbirine bağlayan müşterek bir âlem, semboldür. Gazetelerdeki resimleri, dominyondaki seyahatleri halk tarafından alâka ve sevgi ile takip edilir. Sinemalarda hususî hayatına ait filimler gösterilir. Bu sembol halka muhtelif vesilelerle hatırlatılır. (42).

1926 konferansından sonra The Statute Of Westminster ile Kanada, Millet olarak yeniden doğdu. Mevzuatını da yeni şekle göre değiştirdi. Bu ara Kral ve Kraliçenin evlenmeleri, nişanlanmaları, tahta geçişleri, nasıl İngiliz parlamentosu yetkisi içinde sayıldı ise Kanada'da kendine Krallık yapacak kimselerin statüsünü kendisinin tâyin etmediğini bildirdi. Durum dilediği gibi tespit edildi. Artık Tahtın intikalinde, Kral ve Kraliçelerin ve prens ve prenseslerin evlenme ve nişanlanmalarında dominyonun mütalâası alınmaktadır.

VIII. inci Edward taç giymeden önce Mm. Ernest Simpson'la gizli münasebeti dedikodu halinde matbuata geçmişti. Kral bu kadınla evlenmekte ısrar etti. Başbakan Baldwin halkın rıza göstermediğini bildirdi. Kral Dominyonların mütalâalarının da alınmasını istedi. Baldwin dominyonlardan sordu, Kanada bu evliliğe rıza göstermediğini bildirdi. Nihayet Kral tahttan feragat etti. VI. mcı George'in taç giymesinden önce yine Kanada Hükümetinin mütalâası alındı. (43).

(41) Brown, s. 2.7.

(42) Sir Gerald Campbelle, Of True Experience 1947, Chapter 6.

(43) Kennedy, s. 554.

(44) 1947 yılı mayıs ayı Meclis Müzakerelerinden.

Prenses Elizabeth'in nişanlanmasında da Kanada Hükümetinin mütalâası alındı. Kanada Hükümeti saadetler temenni ederek muvafakatini beyan etti. (44).

GENEL VALİ

Kral Kanadada kendini Genel Vali vasıtasıyla temsil eder. Genel Vali Kral yetkilerini kullanır. Anayasada Genel Valinin durumu ve yetkileri incelenmemiştir. (45).

Yerleşen teamüle göre Kral, Genel Valiyi Kanada Bakanlar heyetinin tavsiyelerini alarak tâyin eder. Kendi namına hangi yetkileri kullanacağına dair de eline bir patent mektubu verir. O halde mümessil olarak göreceği işler hukukan tavazzuh etmedikçe Kral yetkisini kullanamı- yacaktır. Bu yüzden Genel Vali Kral Vekili gibi değildir. Otoritesi kendine verilen talimatla mahduttur. Yetkilerini Kral veya Kraliçe namına kullanır. (46). 1.10.1947 günü Başbakan Mackenzie Kingün gazetelere verdiği beyanata göre Genel Valinin patent mektubuna ilâve yapılmıştır.

Bundan böyle yetkilerini Kralla muhabere etmeden kullanacaktır. Bu suretle Genel Vali tam mânasiyle Kanada Bakanlarının tavsiyesiyle hareket edecektir. (47). Genel Valinin başlıca 5 görevi vardır: a — Meclisi dâvet eder,

b — Senatodan, valileri, yargıçları tâyin eder, c — Parlâmentoyu fesheder, d — Kanun tasarılarını tasdik eder, e — Malî kanunların tekrar görüşülmesini, gözden geçirilmesini temin için avam kamarasına iade eder.

Genel Vali bütün bu görevlerini Kanada kabinesinin tavsiyesiyle yapar. 1926 konferansında Genel Valinin yetkileri tekrar gözden geçirildi ve varılan sonuca göre İngil- terede Kralın tâbi olduğu kaidelere göre hareket edeceği tespit edildi. İngilterede hiçbir Kral Bakanların tavsiyesi-

(45) Clement, s.837.

(46) Kennedy, s. 378.

(47) Evening Citizen, 1.10.1947.

(48) Clockie, s. 106, Clement, 837, 843.

ni reddetmemiştir. (48).

Genel Vali, Meclisin ilk toplantısında merasimlerden sonra Mecliste ekseriyeti haiz olan partinin liderini başbakanlığa seçer. Başbakan da arkadaşlarını tayin eder. Bu hükümet şekli yazılı kanuna göre değil, Convention'lara istinat eder.

Kanada bu şekildeki temsilî hükümete ilk defa 1847 de Lord Elgin zamanında nail oldu. (49).

Netice olarak: Şunu ilâve edelim ki Genel Vali Birleşik Krallıkla Kanada arasında mafsâl gibidir. En mühim vazifesi imparatorluk ile Dominyon birliğini temine çalışmaktır.

KANADA PARLÂMENTOSU

Kanada parlamentosu iki kamaradan müteşekkildir. (Bicameral) Parlâmenter sistemi Conventionların tesiri altındadır. Mekanizmanın işlemesinde yazılı kanunların çok az rolü olmuştur. (50).

1 — Avam Kamarası:

Parlâmento kelimesi ekseriya Avam Kamarası karşılığında kullanılmıştır. Parlâmento iktidar partisiyle muhalefet partisinin mücadele yeridir. Mücadeleler müstakbel seçimlere tesir edeceği için âmmenin dikkati bu müzakerelere dikilmiştir. Parlâmento üyeleri, halkın içinden geldiklerinden yine yüzlerini halka çevirmelidirler. Münakaşalarla halkı aydınlatmalıdırlar. (51).

Aşağı kamara nüfus nisbeti üzerine tertiplenmiştir. On yılda bir yapılan nüfus sayımı nisbetin tayininde esas olur. Bu sistem Amer ikadan alınmıştır. (52). Quebec Vilâyeti bu kaideden müstesnadır. Bu vilâyetin milletvekille-

(49) Wheare, s. 327"

(50) Clockie, s. 106.

(51) Clockie, s. 131.

(52) Munro, s. 44, 45.

ri miktarı değişmez. 65 dir. Parlâmentonun bugün milletvekili miktarı 245 dir. (53) Önümüzdeki 1950 yılında meclis kararıyla bu miktar 255 olacaktır. (54). Üyeler en çok 5 yıl için seçilirler.

Seçim işiyle ilgilenen müstakil bir daire vardır. Chief Slectoral Officers. Bu memuriyet devamlıdır. Daire başkanı yılda 8000 dolar alır. Bu daire, seçim tasarılarını, talimatnamelerini hazırlar, seçim memurlarını tâyin eder. Seçim neticelerini tesbit eder, bildirir. Her seçim için yeni seçim listesi hazırlar. Seçim faaliyetine, seçim tarihinden iki ay önce başlar.

Seçim bölgeleri parlâmento tarafından tâyin edilir.

Ehliyet: Her İngiliz tâbiyyetinde bulunan erkek kadın, Kırmızı Derili değil ise (son dünya harbine iştirâk e- denler müstesna) 21 yaşını doldurmuşsa kendini namzet gösterebilir. Hükûmete taahhüde girenler, darülacezede, tımarhanede, hapishanede bulunanlar ve seçim işlerinde vazife alanlar, yüz kızartıcı suç işliyenler, mümeyyiz olmı- yanlar, muayyen devlet dairelerinde memur olanlar, hükûmet tarafından kendisine ücret verilerek çalıştırılanlar, vilâyet teşrii meclisinde üye olanlar, kara, deniz, hava kuvvetlerine mensup bulunanlar, hükûmetin hissesine iştirâk ettiği şirketlerde çalışanlar namzet olamazlar.

Namzetlerin her biri, 200 dolar depozito yatırmağa mecburdur. Kazanan namzetlerin paraları iade olunur. Diğer namzetler, en az oy alan milletvekilinin yarısı kadar oy alamıyanların depozitosu hâzineye irad kayıt edilir. (55).

Üyelerin söz hürriyeti ve diğer hak ve imtiyazları vardır. Üyeler istedikleri zaman istifa edebilirler. Her içtima 65 günden fazla uzamaz. Üyelere yıllık 4000 dolar verilir. içtimada bulunmadıkları günlerin karşılığı maaşla-

(53) Clockie, s. 121.

(54) Journal gazetesi, 15.7.1947 ve Radyolar.

(55) Kennedy, s. 378.

rımdan kesilir. Bölgelerine gidip dönmek için Demiryollarına bir şey ödemezler.

Parlâmentonun açılışı İngiliz Parlâmentosuna benzer. İlk toplantıda üyeler Krallığa bağlılıklarına dair yemin ederler ve başkanlarını seçerler. Meclis Başkanı müzakereleri idare eder. Oylarda müsavât olmadıkça oyunu kullanmaz. Mecliste Fransızca da, İngilizce gibi resmî dildir. Meclise bir devre İngilizce konuşan, bir devre Fransızca konuşan başkanlık eder.

Meclis âdi olarak yılda dört kere toplanır. Saat 15 de mesaiye başlar. Arada bir fasıla vererek 20 de bir kere daha toplanır. Herkes oyunu serbest kullanır. Oturumda sıralar iki kısımda ve karşı karşıyadır. Meclis kürsüsünün sağında, iktidar solunda muhalefet oturur. Ön sıraları bakanlar ve liderler işgal ederler ki tenkitlere kolayca cevap verebilsinler.

Muhalefet partisi lideri müstakbelin başbakanı olduğu için diğer üyelerden farklı olarak 10.000 dolar alır. (56).

2 — Senato:

Meclisin kuruluşuna 3 şey tesir etmiştir:

a — İngiltere taklit olunmuştur,

b— Sömürge devrinde Avam Kamarasının faaliyeti frenlenmek istenmiştir,

c— Müessese feodalizmin yadigârıdır. Eskiden üyelerin ekserisi toprak sahibi asilzadelerden teşekkül ediyordu.

Bugün 96 üyesi vardır. Birleşik Amerikada da bu sayı aynıdır. Ancak Birleşik Amerika'da üyeler seçimle makamlarını işgal ederler.

Meclisin teşkilinde nüfus nisbeti gözetilmemiştir. Anayasanın bu kısma ait hükümlerinin kabulünde İngiliz, Fransız milletinin muvazeneli şekilde mecliste temsili fikri hâkim olmuştur.

Senatörler, Bakanlar Heyetinin tavsiyesiyle Genel Vali tarafından kaydı hayat şartıyla tâyin olunurlar. İlk

(56) Clockie, 121, 131: 149. Kennedy. 378. 399.

içtimaa Genel Vali başkanlık eder. İlk içtimaa Avam Kamarası üyesi de dâvet edilir.

Ehliyet: Yüz kızartıcı bir suç işlememiş, İngiliz tâbiyetinde, 35 yaşından büyük, 4000 dolar kıymetinde mala sahip ve seçildikleri vilâyette mukim bulunacaklar. 1930 yılında özel meclisin verdiği karara göre kadınlar da senatör olabilirler. Diğer bir içtihadı göre sanatörler, vilâyette, merkezî idare arasında bitaraf hareket edeceklerdir. Senato Başkanı, Başbakanın tavsiyesiyle Genel Vali tarafından tâyin edilir. Üyeler her zaman istifa edebilirler. Tâyinlerinde aranan vasıfları kaybederlerse veya iki devamlı içtima devresinde bulunmazlarsa senatörlükleri zi- yaa uğrar. Senatörler Başbakanın tavsiyesiyle Genel Vali tarafından tâyin edilir, demiştik.

Başbakan siyasî parti lideri bulunduğu için kendi partisinin adamlarını senatörlüğe seçer. Senatörler kaydı hayat şartıyla tâyin edildiklerinden ve birinci meclis ekseriyet bakımından daima değiştiğinden senatörler ekseriya muhalefet üyeleri şeklinde görünürler. Bu yüzden kabine ile fikren bağdaşamazlar. Senato bugüne kadar 150 kanun tasarısı reddetmiştir. (58).

Yazılı Anayasaya göre iki meclis kararı da hukukan müsavi durumdadır. Ancak: Paraya dair kanunlar, bütçe tasarıları, aşağı mecliste doğar tekemmül eder. Diğer kanunlar her iki meclisten geçerek Genel Valinin tasdikine arz edilir.

Kabinenin senatoya karşı mesuliyeti yoktur. Senato liderlerinden biri sandalyasız bakan olarak kabine içtima- larına iştirâk edebilir.

Her iki meclis arasında bir mevzuun görüşülmesinde muhabereler cereyan eder. Aralarında ihtilâf zuhur edebilir. Bu takdirde her iki meclis 15 er kişilik birer komite hazırlar. Bunlar bir araya gelerek mevzuu incelerler. Fikir teatisinde bulunurlar. Neticeyi hal ve fasıl eyler heyeti u- mumiye arzederler.

(57) Munro, 21.

(58) Kennedy, 378.

Bu şekildeki komite faaliyetine “Joint Commities” birleşik komite denir. Bütçe ve para tasarılarına ait bahislerde yine anlaşma olmazsa Avam Kamarası tasarımı senatodan geçirmeden Genel Valinin tasdikine arzeder. Zira Avam kamarası kendini seçenlere karşı mesuldür (59).

Senato bugün demokratik olmaktan uzaktır. Bununla beraber senatoya eskisinden fazla ihtiyaç vardır. Birinci mecliste gözden kaçan noktaları tâdil ve tashiî eder. Birinci meclisin tedbirsiz siyasî cereyanlarına sürüklenmiye- rek, ekalliyetin hâmisî sıfatıyla fren vazifesini görebilirse bugünkü siyasî ihtiyaçlara iyi cevap vermiş olur. Bu yüzden senatörler siyasetten biraz uzak daha fazla ihtisası olan kimselerden seçilmelidirler. (60).

Birinci meclisin 13.7.1947 toplantısında Kanada Muhalefet Partisi Lideri Mr. Bracken senatoyu tenkit etmiş, ya müessesenin kaldırılmasını, veyahut üyelerin tâyinle değil Amerikadaki usule uygun olarak ehliyetli kimselerin seçilmelerini teklif etmiştir. Ekseriyet partisi lideri müessesenin lehinde konuşmuş ve siyasî düşünceler ağır bastığından teklif reddedilmiştir. (61).

Gerek Kanada hukukçularının ve gerekse muhalefetin konuşmasından Kanada senatosunun gerektiği gibi kurulamadığı ve siyasî partilerin âleti olduğu anlaşılmaktadır. Müessesenin faydalı çalışabilmesi için ıslâhı icabeder.

Kanada Hükümeti, meclise karşı mesul bir hükümettir. Kabinenin faaliyeti nazariye ve teamüllerle tesbit olunmuştur. İngiliz Conventionları bu mevzuda da Kanada’da câridir. (62).

Milletvekilleri seçimi sona erip meclis içtimaâ dâvet edilince Genel Vali ekseriyet partisi liderini huzuruna çağırır. Kabinayı kurmasını emreder. Başbakan ahenkli çalışabilecek arkadaşlarını partisi içinden seçer.

(59) Bourinot, s. parliamentary procedure, d. cü bası, 1916, s, 271, 533.

(60) Clockie, a. 113.

(61) 14/Temmu/1947 About Senato Refom.

(62) Kennedy, 378.

Lider otoritesini 4 şekilde sağlar:

- a — Ekseriyet partisi üyelerinin kendisine sadakati,
- b — Parti kongrelerinde temayüz eden zevatı kabine üyeliğine seçmesi,
- c — Kuvvetlenen kabine ile mecliste parti üyelerinin de kuvvetlenmesi ve seçim bölgelerinde daha güvenli olabilmelerine,
- d — Meclisi fesih yetkisi ile. (63).

Başbakan üyelerini kabineye seçerken Quebec'in Fransızca konuşan zümresini de nazara alır. Mümkün mertebe diğer vilâyetlerden de üyeler almağa çalışır.

Bakanlar sandalyalarını işgal etmeden önce mecliste yemin ederler. Genel Vali ile birlikte icra kuvvetini teşkil ederler. Âmmenin dileği ilk defa Bakanlar karariye tezahür eder. Bakanlar kararlarından, bütçe tasarısından ve hükümetin yapması icabeden ölçülü işlerden meclise karşı mesuldür. Kanadada yapılacak yenilikler kabine iç- timalarında tesbit edilir. Kabine müttehit hareket eder. Birlikte ayakta durur, birlikte düşer. Teamüle göre kabinenin ahenkli çalışmasına uyamıyan bakan istifasını verir. Bu hal istisnaidir. İstifa eden üyenin istifa sebebini parlâmentoya arzetme hakkı vardır.

Ancak izahatı mecliste yapmalıdır ki Başbakan cevap verebilsin. Bu şekildeki izahat için Genel Valinin müsaadesi lâzımdır.

Teamüle göre bugüne kadar bu talep Genel Vali tarafından reddedilmemiştir.

Bakanlar, bakanlıklarından çıkacak kanun tasarılarını gözden geçirirler ve bizzat müdafaasını yaparlar. Kanunların tatbikini mürakabe ederler.

Genel Vali kabineye riyaset etmez. Fakat kabinede görüşülen bütün mevzular kendisine arz edilir. Esbabı mu- cibesıyla birlikte Genel Vali bakanlara, bakanlıkları ile ilgili bir işi yaptırmak istediğinde o bakana itimat etme-

si gerekir. Eğer itimadı yoksa mesuliyeti deruhte edecek başka bir zatı bakanlığa getirir. Ancak Kanada tarihinde Genel Valinin bir bakanı azlettiğine rastlanmamıştır. (64).

Her bakanlık diğerinden ayrı çalışır. Başında bir kabine üyesi bulunur. Bakanlığın miktarı günün siyasî mevzuu ve Başbakanın göreceği lüzuma göre değişir. Bugün Kanada'da 19 bakanlık vardır. Yeni doğanlar harb neticesidir. Her bakanlık yazılı kanunla teşekkül eder.

İki bakanlık arasındaki ihtilâf iki bakanlığın seçtiği komisyonda halledilir (65). Kabine üyesi siyasî maksatla seçilmekle beraber bakanlığın başı olduğundan, bakanlığın derdini plânlı bir şekilde gidermeğe çalışır. Son yıllarda bakanlara yardımcı bakanlar da verilmiştir. Bunlar partinin genç ve haris elemanlarıdır. Bu suretle hem müstakbel parti liderleri yetişmiş ve hem de hırsları tatmin edilmiş olur (66).

SİYASÎ PARTİLER

Siyasî partiler hakkında Anayasada pek az bilgiye rastlanır. Bu hal siyasi partilerin kıymetini azaltmaz. Zira modern hükümet teşkilâtı siyasî partilerin gayretiyle işler. Lord Bryce'in dediği gibi siyasî partiler doğmadan demokrasiden bahsetmek boş, beyhude ve gösterişten ibarettir. Zira insanları himaye eden ve haklarını teminat altına alan siyasî partilerdir. (67). Bugün devlet ve hükümet mekanizmasını yürüten siyasî partilerdir. (68). Bu yüzden parlâmenter hükümet sisteminde siyasî partiler hükümet sisteminin esasını teşkil ederler. Ancak demokrasinin garantisi birden fazla partidedir (69).

(64) Kennedy, s. 378, 399.

(65) Clockie, a. 173.

(66) Clockie, s. 150 - 172.

(67) Munro, 51.

(68) Clockie, s. 71.

(69) Browa, s. 27,

Partiler hususî menfaatları, ana meselelerdeki fikir yakınlıkları dolayısıyla bir araya gelirler. Birleşik fikirle âmmе üzerinde daha müessir olmağa çalışırlar. Siyasi partilerin hedefini âmmе efkârı çizer. Halk bunlardan kendine yakın olanlarını mümessil seçer ve mecliste, ekseriyeti kazanan parti, iktidarı elinde tutar. Mümessiller mecliste kanun yaparlar ve bakanların faaliyetlerini murakabe ederler. Bu çalışmalar esnasında Muhalefet Partisi, hükümet siyasetinde islâhı icabeden taraflar varsa, onu gösterir. Bu suretle hükümeti uyanık tutar. Tedbirli, doğru yolda yürütmesine hizmet eder. Yoksa daima iktidar partisine muhalefette bulunmaz. Bilâkis hükümet akıllıca hareket ettikçe onunla beraber olur ve yükü paylaşır. (70).

Bazan mecliste ikiden fazla parti olmasına rağmen bunların hiç birisi ekseriyeti teşkil etmez. Bu hallerde müşterek bir hükümet kurulur ve buna Coalition Hükümeti denilir.

Kanada, sistemini iki partiye göre düzenlemiştir. Liberaller, Muhafazakârlar parti faaliyeti prensiplerini İngiltereden almışlardır. Ancak Kanada Liberal Partisi İngiliz Liberal Partisine benzemez. Kanada Liberal Partisi himaye vergisine, gümrük târifesine taraftardır.

Kanada yeni gelişen memlekettir. Tabîî servetlerinin randımanlı işletilmesi, tren yollarının döşenmesi, kanallarının açılması, memleket sanayiinin geliştirilmesi, göçmenlerin iskânı, başlıca dâvalarından sayılır. Bu zaruretlere bir çok müesseselerin birleşmesine ve dolayısıyla memleketin çabuk terakkisine âmil oldu. Kerestecilik, madencilik, tren hatları inşasına ait mevzularda yeni şirketler doğdu, ancak bu şirketler siyasetle ilgilenmeden yalnız kendi menfaatlerini düşündüler. Her iki siyasi parti ise, memleketin çabuk terakkisini temin için programlar yaptılar. Bu hâdiseler vukubulurken Amerika'daki İktisadî gelişmeler de tesirden hâlî kalmıyordu. Kanada'nın diğer mühim memleket serveti de ziraattir. Her iki parti de suların intizamla akışına, tahribatın azaltılmasına, ucuz top-

(70) Brovva, s. 27,

rak teminine, mahsul fiyatlarının tespitine dair çalışma programı çizdiler.

Siyasî partiler üzerinde, müşterek kanaatlerin büyük rolü olduğunu söylemiştik. Kanada'da ırkî ve dinî tesirlerin bu bakımdan büyük rolü olmuştur. Katolik Fransızca konuşanlar partilerin rengini değiştirmektedir. Fransızca konuşanlar kendilerine daha müsamahalı davranan liberal partidedirler. Yekûnları önemlidir. Mecliste 65 üyelik işgal ederler. (71).

Kanada parlamento üyeleri seçim bölgelerinde seçime cesaretle katılabilmeleri için o vilâyete su getirmekte veya resmî binalar yaptırmakta hizmeti olmalıdır. İngiltere'de ise parti ve parlamento encümenleri için veya millî menfaat için faydalı olabilecekler parti namzedi olarak gösterilir. Seçilince de bütün milleti temsil eder. İngiliz Avam Kamarası kötü komşuluk politikacılığından kendini sıyırmış ve devlet adamı yetiştirmekte okul olmuştur. Kanada'- mn İngiltere'ye benzemeyişine sebep toprak genişliği, mamallî şartların değişikliği, federe idare, ve ırkî ayrılıklar olsa gerek (72).

Kanada'da iki büyük, iki küçük parti vardır. Büyük partiler:

a — Liberaller, muhafazakârlar.

Küçük partiler son 15 yılın mahsulüdür.

b — Birleşik Komowelt federasyonu G.C.F. Çalışma Programı İngiliz sosyalist partisini andırır. Diğeri, Yeni Demokrasi veya sosyal kredidir.

Yukarıda da arzettiğimiz gibi partilileri bir araya getiren, ırkî, ailevî, coğrafi ve İktisadî sebeplerdir.

Liberaller milliyetçiliğini, muhafazakârlar, emperyalizmi ve İngiliz İmparatorluğuna bağlılığını iddia ederler. Ancak istiklâline mâni olmayacak şekilde, C.C.F. Common- wealth ile münasebetini tanzim etmeği ve bu vesile ile sağlık, emniyet dinî hürriyet, tahsil, yeni evler, yüksek hayat seviyesi, işsizliğin önlenmesi, çiftçilerin mahsûl fiyatları,

(71) Munro, 51, 71,

(72) Munro, 71,

nın kontrolü gibi sosyalist fikirleri vardır. Katolik mezhebiyle fikirleri bağdaşmaz.

Siyasî partilerin iki mühim vazifeleri vardır. Seçim için namzetlerinin listelerini hazırlarlar ve listelerinin kazanmalarını sağlamağa çalışırlar. Âmmе, seçimde kanaatini bildirmekle takip edilecek siyaseti göstermiş olur.

(73).

Siyasî partilerin birinci gayesi, iktidarı ele geçirmektir. Parti gayesini sağlayacak, diğer partilerle mücadele edecek ve seçim listelerinin kazanmalarına âmîl olacak bir şahsı kendine baş seçer. Liderin en mühim vazifesi partisi içinde birliği muhafaza etmektir. Ekseriyeti kazanmayan lider muhalefet partisine lider olur. Kanada ve İngiltere’de ekseriya liderler hayatlarının sonlarına kadar liderliğe devam ederler. Amerika’da ise liderler her seçimde değişebilir. Parti teşkilâtı vilâyet esasına göre kurulmuştur. Her vilâyet partisi içinde de ayrı liderler vardır. (74).

KAZA

Kanada’da kuvvetlerin tefriki Amerika’dakinden ayrılır. Kanada’da mahkemelerin tesisi, idamesi ve teşkilât yapma işi federasyon hükümetinin yetkisi içindedir. Yargıtay istinaf ve diğer vilâyet yargıçlarını Genel Vali Bakanların iştiaresini alarak her vilâyet içindeki hukukçular arasından seçer. Maaşlarını tekaüdiyelerini, ikramiyelerini dominyon parlâmentosu tespit eder ve öder. Nova scotia, New-Brunswick da istisnai olarak sulh yargıçlarını ve Majistratlarını (polis yargıçları) vilâyet seçer ve İdarî işlerine bakar.

Yargıçlar, içtihat yaparken evvelâ Anayasaya B.N.A. bakmalıdırlar. Dominyon parlâmentosu mahkemelerin içtihadına müdahale edemez. Ancak kararın kat’ileştiği mahkeme, kendinden küçük mahkemelerin kararlarına tesir eder. Böylece küçük mahkemelerin kararlarını daha yüksek mahkemelerin kararları frenler.

(73) Clockie, s. 71.Â89.

(74) Clockis, s. 90,

Mahkemelerin diğer görevleri de: Parlâmentolarının, hükümetin, Kralın ve Genel Valinin istişare merciidir. Yani hukukî ve kanunî meseleler üzerinde hükümet ve Genel Vali Mahkemelerin tavsiyelerini alır ve ona göre hareket eder (75).

Genel Vali, yargıçların yaş hadlerini aştığına; kabiliyetsizliğine ve tavrı hareketinden makamına yakışmayan çirkin hallerine muttali olursa, daha yüksek mahkeme üyesinden bir yargıçı bu işin takhikine memur eder. Genel Vali muhakkikin mütalâasını inceler ve evraktaki delillere göre kararım verir. İcabında yargıcı görevinden uzaklaştırır veya görevine son verir. (76).

Şikâyet yargıtay üyesi veya başkanı aleyhinde ise, şikâyet Adalet Bakanına veya Parlâmentoya olmalıdır. Parlamento, adliyecî üyelerinden bir komisyon teşkil eder ve evrakı bu komisyonda inceletir. Üyeler görevlerine başlamadan önce yemin ederler. Komisyon kararı genel heyete sevk edilir. Genel heyet kararını yargıcın aleyhine vermişse ikinci derecede tetkik edilmek üzere senatoya gider.

Senato da kendi seviyesinden hâdiseyi tâmik eder. Eğer karar yargıcın lehine ise hâdisede şüpheli bir durum var demektir. Takibat düşer (77) karar kat'idir. İngiliz privy, Council (özel meclisine) temyiz yolu kapalıdır. Esasen bugüne kadar Kanada'da hiçbir yargıtay üyesi bu gibi tâkibata maruz kalmamıştır. (78).

EXCHEQUEK COURT — 6 İDARI MAHKEME

Tarihçesini İngiliz Anayasa gelişiminde gördük. Kısaca bu mahkeme Kralın toprağına, gelirine ait dâvalara bakardı. Her yargıç yılda iki kere saraya gelir bu çeşit dâvalara rüyet ederdi (79).

(75) Clement, s. 508, 525.

(76) The Statute Of Canada, 1946, Chapter 56.

(77) Alpheus Todd, On Parliametary Govrement m England, 1889, İkinci bası, cilt II s. 888.

(78) Halsburs Laws Of England, ikinci bası, cilt 6, s. 610.

(79) Pool, s. 102, 167,

Kanada'da İdarî dâvalara ait yeni kanun 1927 de kabul edilmiştir. Dâvalar yazılı dilekçeler ile açılır. Dâvanın mevzuu, muavenet, toprağın iadesi, muayyen paranın ödenmesi, hasarın tazmini, veya eski halin iadesi gibi şeylerdir.

Dilekçe, Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla Genel Valiye verilir. Genel Valinin kanaati dilekçe lehine ise evrak muamele görmek üzere 2 dolarlık harca tâbi tutulur. Dilekçenin bir nüshası savcıya, diğer nüshası da İdarî mahkemeye sevk edilir. Evrak mahkemede nihayet bir ay içinde tetkik edilir. Dâvayı dilekçi kazanırsa, evrak Maliye Bakanına sevk edilir (80).

İdarî mahkeme memurun muhakematına bakmaz. İstişarî karar vermez (81).

GELECEĞİN MESELELERİ

1867 tarihli il' anayasa Kanada'yı İngiliz sömürge si olarak tarif etmiş, müesseselerinin yetkilerini de kısmıştı. İngiliz parlâmentosundan geçen bütün bunlar Kanada'da kendiliğinden meri olacaktı. İmparatorluk mevzuatına aykırı hiçbir kanun kabul edilmeyecekti. Yabancı memleketlerde kendini temsil edemeyecekti. Exterritorial haricez memleket Kana'da için mevcut değildir. İngiliz İmparatorluğu içinde yaşayanlar aynı zamanda Kanada tâbiyetinde sayılacaklardı. Kendi Anayasasını İngiliz Parlâ mentosunun iznini almadan değiştiremeyecekti. Yargıtay kararları son kazaî merci değildi. İngiltere'de bulunan özel meclise yine başvurmak yolu açıktı. Genel Vali İngiliz Bakanlar Heyetinin kararı ve Kralın tasdiğiyle tâyin olunur ve yine İngiliz Bakanlar Heyetinin tavsiyesiyle hareket ederdi. (82).

Kanada kendini sömürge durumuna sokan 1867 ka nununu 7 kere tâdil etti. İngiltere ile eşit haklara mâlik

(80) The Revised Statutes Of Canada 1927, cilt 3, s. 3007.

(81) Osborne un Carletou College i takrirlerinden, 3.5.1947,

(82) Clement, s, 1, 412, ve önsöz,

olmağa çalıştı. Sömürge halinden millet haline intikal etti. Bugün Dominyon kelimesi sömürge demek değildir. Tari- hî mânasında anlaşılmasa için de Commonwealth kelimesinin yerleşmesine doğru temayül vardır. Commonwealth İngiliz İmparatorluğu içinde yaşıyan muhtelif milletler camiasını idare eder. Her millet dış ve içişlerinde müstakildir. İngiltere bu duruma göre ana, diğer üyeler de kardeşlik karabetine benzetilmektedir.

Bugün Kanada'nın Büyük Britanya ile münasebetleri, yalnız hisler ve sempatiler gibi manevî tesirlerle değil hâlâ sömürge devrinin bakiyesi birtakım bağları daha vardır. Kanada tarihte nasıl birçok dâvalarını sabır, sükûnet itidal, metanet ve cesaretle hallettiyse yeni meselelerini de aynı yoldan yürüyerek çözmeğe çalışmaktadır.

Tarihinden bakiye kalan eşitsizliği 4 maddede hülâsa edilebilir:

a — Kanada, Anayasasında tâdil yaparsa bu tâdil edilen kısmı İngiliz Parlâmentosundan geçirdikten sonra meriyete sokabilir. İngiliz Parlâmentosunun muvafakatini almadan kendiliğinden Anayasayı değiştirirse hukukan bir kıymet ifade etmez.

b — Vilâyet ve Dominyon parlâmentolarının Kanada Anayasasına aykırı kanunlar kabul etmemesi gerekir. Bu hükmün teminat mercii yargıtaıdır.

Ancak Kanada yargıtay kararı katiyet ifade etmez. Taraflar İngilterede bulunan özel meclise temyiz edebilir-
ler.

c — İngiliz parlâmentosu kararlarının, Kanada'da mer'î olabilmesi için dominyonun muvafakati lâzımdır. İngiliz kanunlarının dominyon tarafından kabulü rızâî mahiyette olsa da eşitsizliğe misal sayılabilir.

d — Bugün Ka nadanın, parlâmentosu tarafından kabul edilmiş bayrağı yoktur.

Kanada otonomisi yavaş gelişmiştir. Sömürge yasasından intikal eden bağlar hâlâ çözülmemiştir. Bunda hal-

(83)Wheare, s. 1, 16 ve A.M.Lovver, Colony To Nation,

km Büyük Britanyaya karşı olan sempatisinin de tesiri olmuş, böylece manevi tesirler ağır basmıştır. (84).

S O N U Ç

Kanada çok genç memlekettir. Geniş ülkesinde hayat şartları süratle gelişmektedir. Yeni sanayi, tabii kaynaklar, münakale, muhabere işleri idareyi yeni yollara ve mürakabeyi geliştirmeye sevk etmiştir.

Yeni kanunlar hazırlanırken istişarî komiteler teşkili, bir usûl haline gelmiştir. (Meselâ, İş Kanunu yapılırken işveren ve iş alanları teşkil eden muhtelif bölge mümessilleri çağırılmış fikirleri sorulmuştur.)

İçtimai tahavvül tabiatıyla mahkemelere yeni meseleler getirmiştir. Vesaiti nakliye ve sanayi kazaları çoğalmış, çocuklar için hususî mahkemeler, himaye müesseseleri kurulmuştur. Fakir, âciz, yaşlı ve hastaların müraka- besini artmıştır. Cezada, suçlunun ıslâhı daha mühim bir şekil almıştır.

Kısaca bugün şartlar 1867 yılındakinden farklıdır. İdarî mevzular ve bilhassa dominyon ve vilâyet yetkileri tekrar gözden geçirilmelidir. Millî dâvalar Dominyon, mahallî mevzular vilâyete terk edilmelidir. Bilhassa sağlık, eğitim ve medenî haklar üzerinde dominyonun teftiş mii- rakabe ve tavsiyeleri kabul edilmeli, mahallî idare ile merkezî idare arasında ahenkli çalışma vücuda gelmelidir.

Ancak şunu da ilâve edelim ki, Kanada Anayasasının tâdili çok güçlük gösterir. Zira Kanara'da siyasî birlik yoktur. Irkî, dinî, coğrafi, İktisadî değişik mevzular vardır. Federasyon Kanada için en iyi bir sistemdir.

Kanada senato üyeleri, halkı temsil etmekten uzaktırlar. İkinci meclisi canlandırmak gerekir.

Siyasî partiler mahallî menfaatlara ve nâhoş rekabetlere dayanmaktadır.

(74) Brown, s 107,
Wheare, s. 176.
Clöckis, 249.
Kennedy, s. 445.
Canadian Bar Review Ağustos sayısı,

Siyasi partiler mahallî ilgilerden ve liderlere sadakatten ziyade âmmefkârının menfaatlara tercüman olmalıdır.

Devlet dairelerine getirilecek memurlar ve diğer elemanlar, politikaya âlet olmaktadır. Siyasi hizmetleri görülenler tâyin, terfi, edilmekte ve mükâaatlandırılmaktadır. Bu zâaflar da kaldırılıp devlet teşkilâtı iyi vasıflı, tecrübeli elemanlarla doldurulmalı ve mütehassısların fikirlerine hürmet edilmelidir.

Saydığımız ufak tefek ârızalar her memleketin düzeninde görülebilir. Bu yüzden Kanada devlet teşkilâtı ve faaliyeti küçümsenmemelidir.

Kanada, birçok büyük siyasi dâvalarını maharetle çözmüş istikbale emniyetle bakmaktadır. Geleceğin siyasi, idarî, adlî, ve içtimai mecelerini de basiret ve temkinle halletmesi temenni olunur.

2311 SAYILI KANUNA GÖRE GAYRİMENKULE TECAVÜZÜN MAHİYETİ VE NETİCELERİ

Kanunî şartları ihtiva eden müracaatlar karşısında yapılacak işlemin muhtelif safhaları

(Geçen sayıdan devam)

Yazan:
Suat ENGİN
Maden Kaymakamı

Buraya kadar olan izahlarımızla 2311 sayılı kanunun uygulanabilmesi ve bu kanuna müsteniden idare âmirlerince karar verilebilmesi şartlarını tespit etmiş bulunuyoruz.

Dört maddede hülâsa ettiğimiz şartların mevcudiyeti halinde gayri menkule vâki olacak tecavüzlerin bu kanuna istinaden def'ine idare âmiri yetkilidir. Karara esas olacak muameleleri tespit ederken kanunun icabettirdiği şartların mevcudiyeti halinde, idare âmiri tarafından yapılacak işlemin muhtelif safhalarını ayrı ayrı incelemek yolunu tutacağız.

A — Tahkik safhası:

Gayrimenkule vâki tecavüzlerin 2311 sayılı kanun şümulüne giren bir mahiyet taşıyıp taşımadığı ve yukarda belirttiğimiz kanuni şartların mevcut olup olmadığı, mülkiye âmirince yapılacak İdarî bir tahkikatla tespit olunacaktır.

Gerek kanunda, gerek tüzükte, idare âmirince yapılacak tahkikatın şekli hakkında muayyen bir formül derpiş edilmiş değildir. Kanuna bu hususta hiçbir hüküm konulmamış, yalnız tüzüğün üçüncü maddesinde “bu yolda bir müracaat vukuunda tecavüze uğrıyan gayri menkulün, şikâyeteye mevzu olan tecavüzden evvel ziyedi kim olduğu hakkında kanaat verecek derecede her türlü tetkikat icrasına vali, kaymakam ve nahiye müdürü salâhiyetlidir” de-

nilmek suretiyle, sadece tahkikatın teksif edilmesi bilhassa lüzumlu görülen noktaya vuzuh verilmiş bulunuyor.

Binaenaleyh, idare âmiri, bu kanuna müstenit müracaatlar karşısında, hiçbir şekle tâbi olmadan serbest bir tahkik ve tetkik yaptırabilecek durumdadır. Kararın mesnedini ve esasını teşkil edecek olan (zilyedin tespiti) hususunda mevcut vesikaları, delilleri, ifadeleri serbestçe kıymetlendirmek vaziyetindedir. Ekseriya vâki olduğu üzere, işin zahirî durumu zilyedin tespitini mümkün kılıyorsa tapu, vergi kaydı, senet, mukavele gibi vesikaları nazara almağa lüzum görmeden karar ittihazına yetkilidir.

Kanunun Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında, idare âmirine bu suretle serbest bir tahkik salâhiyeti verilmesinin, tasarruf hakkı için tehlikeli neticeler vereceği, idare âmirlerinin muayyen vesikalara istinaden tahkik yapmaları icabedeceği, kanunun eskiden olduğu gibi bu vesikalar arasında bir itibar derecesi tespit etmesinin uygun olacağı kanaati ileri sürülmüş ise de, meclis umumî heyeti bunu tasvip etmemiş ve böyle bir hüküm kanuna girmemiştir.

Kanaatimizce kanunun bugünkü şekilde tedvin edilmiş olmasının, yani idare âmirinin şu veya bu suretle değerlendirilmiş vesikaların tetkiki ile zilyedin tespitine mecbur tutulmamış olmasının hiç bir mahzuru yoktur. Zira her vesile ile tebarüz ettirmekten çekinmediğimiz gibi, idare âmirinin vereceği karar, gayrimenkulün mülkiyet veya diğer aynî haklar bakımından nihâî durumunu tespit edecek bir karar değildir. Bu hakların tespiti yine kanunî hükümler dahilinde mahkemelerimize ait olmaktadır. İdare âmirinin vereceği kararın mahiyeti mahkeme neticesine kadar, vukuu melhuz âsâyişe müessir hâdiselerin bertaraf edilmesi gayesi ile ve zilyetliğin zorbalıkla veya herhangi bir zanna istinaden bizzat alınmasına mâni olan bir tedbir olmaktan ibarettir.

Zilyetlik, gayrimenkul üzerindeki fiilî tasarruf ve istimal olduğuna göre, zilyedin tesbiti, ekseri hallerde zahiri karinelerle kaabil ve mümkündür. Diğer taraftan verilecek kararın kanundan beklenen gayeyi tahakkuk ettirebil-

mesi ve müessir olabilmesi ancak mümkün olduğu kadar süratle verilmesine bağlıdır. Mülkiye âmirinin, esasen yetkisi içinde olmayan bir tetkikle mükellef tutulmasına, vesikaların tespit ettiği haklarda zamanla şu veya bu tebeddülün vukua gelip gelmediğini araştırmasına ne imkân ne de lüzum vardır.

Gayrimenkule vâki tecavüzler hakkında verilecek kararların süratle alınması hususu, tüzüğün beşinci maddesinde de sarih olarak tespit edilmiş bulunmaktadır. Bu maddede:

“Şikâyetin kabulü üzerine **en kısa** zamanda tetkikat ikmal edilip tecavüzün defedileceği” yazılıdır. Bu madde metnindeki (en kısa zamanda) tâbirinin, bu neviden müracaatların tetkiki sırasında aslâ gözden uzak tutulmaması ve kanunun uygulanmasından beklenen faydaların sağlanabilmesinin ancak bu suretle kaabil olacağının katiiyen hatırdan çıkarılmaması lâzımdır.

Tahkikatın aydınlatması gereken noktalar:

Mülkiye âmirine verilen tetkik yetkisinin bu suretle çok geniş ve muayyen vesikalara bağlı olmadığını tespit ettikten ve kararın süratle verilmesinden beklenen büyük faydalara işaret ettikten sonra, yapılacak tetkikatla tespiti gereken hususları belirtmek istiyoruz.

Gerek kanun, gerek tüzük hükümlerini nazara alarak yapılacak tetkikin karara mesnet olmak üzere meydana çıkarması icabeden noktaları şu suretle tespit edebiliriz:

- 1 — İhtilâfa mevzu olan gayrimenkulün tespiti.
- 2 — Zilyedin tespiti.
- 3 — Tecavüz mevcut olup olmadığının tespiti.
- 4 — Mütecavizin tespiti.
- 5 — Müracaatın kanuni müdet içinde yapılıp yapılmadığının tespiti. (Yani tecavüz - ıttıla - müracaat tarihlerinin tespiti).

Mülkiye âmirinin karar ittihaz edebilmesi, ancak bu hususları çok açık olarak tespit edilebilmesi ile kaabildir. Tahkikatın şeklinde ve idaresinde hiçbir kayda tâbi tutul- mıyan mülkiye âmiri, karar verebilmek için yukarda say-

diğımız beş noktayı açık olarak yakalamak ve tespit etmek mecburiyetindedir. Aksi halde karar ittihazına imkân yoktur. Başka bir tâbirle, böyle bir müracaat vukuunda yapılacak tahkikatın tamamlanmış sayılabilmesi, ancak yukarda tespit edilen beş noktanın vazih olarak belirtilmesi ile kaabildir.

Filvaki mülkiye âmiri, bunların tesbitinde şu veya bu vesikaya, şu veya bu mukaveleye istinat mecburiyetinde değildir. Fakat hangi mukaveleye, hangi delile veya ifadeye dayanırsa dayansın, saydığımız noktaları tespiti mecburdur. Zira karar ittihaz edebilmesi ancak bu suretle mümkün olur.

2311 sayılı kanuna istinaden vâki olacak tecavüzün def'i müracaatlarının mesmu olabilmesi şartlarını izah e- derken (gayrimenkul), (zilyetlik), (tecavüz) ve (kanunî müracaat süresi) hakkında yeteri kadar izahat vermiş olduğumuz için burada tekrar bunlar üzerinde durmıyarak sadece karar ittihazı için tespiti lüzumlu olan hususları belirtmekle iktifa ediyoruz.

Burada bir noktayı daha tebarüz ettirmek lâzımdır:

Mülkiye âmiri, gayrimenkule vâki tecavüzlerin def'i hakkındaki müracaatlarda, yukarda beş madde halinde saydığımız ve karar ittihazı için lüzumlu gördüğümüz hususların tespitinde gerekli tahkikatı bizzat yapabileceği gibi bilvasıta da yapabilir.

Tatbikatta en fazla zabıtaya yaptırıldığı kanaatindeyiz. Tatbikatın bu tezahürü, mülkiye âmirinin bu tahkikatı herhangi bir diğer memura yaptırmasına veya bizzat yapmasına katiyen mâni değildir. İllerde, kanunun uygulanmasında rastlanan güçlüklerden ve aksaklıklardan bahsederken, tahkikatın zabıtaya yaptırılmasından doğan mahzurlara temas edeceğiz. Şimdilik bu kadarla iktifa ediyoruz.

II — Karar safhası:

Gayrimenkule vâki olacak tecavüzlerin def'i hakkındaki müracaatlar üzerine mülkiye âmirince yapılacak tahkikatın tabii neticesi bu hususta bir karar ittihazıdır. Bu kararın (yazılı) olacağı tüzüğün dördüncü maddesinde

zikredilmiştir. (Bak. Tüzük Mad. 4).

Hâdisenin mahiyetine göre verilecek kararların nevileri:

Hâdisenin mahiyetine göre verilecek kararlar aşağıda tespite çalışacağımız tarzlarda olacaktır.

1 — Vâki müracaat, mahiyet itibariyle kanunun derpiş ettiği bir tecavüz hâdisesi değildir. Yani yapılan tahkikat sonunda, hâdisenin kanun şümülüne girecek bir gayrimenkul tecavüzü olmadığı, kanuni şartların bulunmadığı ve hâdisenin başka bir mahiyet taşıdığı sabit olur. Bu takdirde, kanaatimizce yapılacak iş, müracaat sahibine, müracaatının 2311 sayılı kanun hükümleri içinde olmadığı ve bir hak iddia ediyorsa alâkalı mercilere (işin mahiyetine göre mahkemeye veya diğer mercilere) baş vurması gerektiğinin tebliği kâfidir.

2 — Vâki müracaat üzerine yapılan tahkikat sonunda tecavüz tespit edilmek ve kanunun derpiş ettiği zilyetliğin ihlâli hali mevcut olduğu görülmekle beraber, müracaatın kanuni müddet içinde yapılmamış olduğu anlaşılabilir. Bu takdirde de yapılacak iş kanaatimizce, müracaat sahibine, zamanında müracaat etmediği için talebinin 2311 sayılı kanun hükümleri içinde tetkik ve karar ittihazına imkân olmadığı hususunun tebliği ile iktifa edilmek lâzımdır. Bittabi vatandaşın yetkili mercilerde hakkını aramasına hiç bir engel tasavvur olunamaz.

3 — Nihayet, vâki müracaat sonunda yapılan tahkikat, kanunun derpiş ettiği bütün şartları câmi bir gayri- menkule tecavüz hâdisesinin mevcudiyetini ve kanunî müddet içinde müracaatta bulunulmuş olduğunu meydana çıkarabilir. Bu takdirde mülkiye âmiri, kanun ve tüzük hükümlerinin verdiği yetkiye dayanarak, yine kanun ve tüzükte mahiyeti tebarüz ettirilmiş olan ve tatbikatta kısaca (men'i müdahale kararı) namı ile yadedilmekte olan bir karar ittihazı ve bu kararın infazı ile mükelleftir. Kanuni şartlar mevcut oldukça mülkiye âmiri karar ittihazından kaçmamaz. Aksi hareket vazifeyi ihmal mahiyetini alır.

Mer’i müdahale kararının mahiyeti ve unsurları:

Kanunî şartları haiz müracaatlar karşısında verilecek men’i müdahale kararlarının mahiyeti ile hangi hususları ihtiva edeceği meselesi önemlidir. Gerek kanun ve gerek tüzük bu hususta oldukça vâzih hükümler derpiş etmiş bulunmaktadır.

2311 sayılı kanunun birinci maddesinin birinci fıkrasında: “Tecavüzün def ve eski halin iade olunacağını”, tespit etmiş ve ikinci fıkrada “Tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat etmesi lüzumu tenbih olunur.” demek suretiyle, mülkiye âmirine, terciha şayan bir hakkı olduğunu iddia eden vatandaşa, mahkemeye müracaatının tenbih edilmesi mükellefiyetini de tahmil etmiş bulunmaktadır. (Bak. 2311 sayılı kanun Md. I).

Tecavüzün def’ine ait kararın neleri ihtiva edeceği hakkındaki tüzük hükümleri daha sarihdir. Tüzüğün beşinci maddesini birlikte okuyalım:

“Şikâyetin kabulü üzerine en kısa zamanda tetkikat ikmal edilip, icabeylediği halde tecavüz def ve eski hal iade ve gayrimenkul, şikâyetten evvel ziyedi bulunana teslim olunur. Diğer tarafa da mahkemeye gidebileceği ihtar edilir. Şu kadar ki bu muamele mülkiyet noktasından bir hak ifade etmez.” (Bak. Tüzük. Mad. 5).

Tüzüğün yukarıya aynen aldığımız beşinci maddesi hemen hemen kanunun ve tüzüğün bütün ruhunu içinde toplayan, her kelimesinin üzerinde ayrı ayrı durmadıkça derinliğine nüfuz etmek imkânı bulunmayan çok önemli bir maddedir. Bu etüdün hazırlanmasında bizi en fazla üzerinde durmağa, derinleşmiye ve düşünmiye zorlayan hükmün de bu madde olduğunu itiraf etmekten çekinmiyoruz.

Kanunun uygulanmağa başladığı günlerden bugüne kadar en fazla tartışma konusu olan (eski halin iadesi) tâbirinin de bu madde içinde bulunması sebebi ile, mevzuun sıklet merkezini teşkil eden bu maddenin her kelimesi üze-

rinde ayrı ayrı durarak düşündüklerimizi tebarüz ettirmeyi, mevzuun tamamını aydınlatmaya yarıyacağı mülâhazası ile uygun buluyoruz.

Maddenin ilk üç kelimesi (şikâyetin kabulü üzerine..)dir.

Bir hukuk terimi olarak şikâyet, bir hâdiseden bizzat zarar gören şahsın müracaatı mânâsıdır. Bizzat zarar görmiyen üçüncü şahıslar tarafından resmî makamlara yapılan müracaatlar demek olan (ihbar) dan farklıdır. Şu halde, gayri menkule vâki tecavüzlerin def'i hakkında idare âmirlerine vâki olacak müracaatların mahiyeti ihbar değil şikyettir. Yani müracaatın, bizzat zilyetliği tecavüze uğrıyan tarafından yapılmış olması lâzımdır.

Kanunun uygulanabilmesi şartlarını tespit eden bahsin III. numaralı fıkrasında alâkalıların müracaatını da kanunun uygulanabilmesinin bir şartı olarak tespit ederken 3 üncü şahıslar tarafından yapılacak müracaatların mesmu olamayacağı belirtilmişti. Bu noktâîzârımızı, tüzüğün beşinci maddesindeki (şikâyet) tâbiri teyit eder. Zira yukarıda da biraz evvel belirttiğimiz gibi hukukî mânası ile şikâyet, bizzat mutazarrır tarafından yapılan müracaat demektir.

Tüzüğün beşinci maddesinin başlangıcındaki (şikâyetin kabulü üzerine...) kelimeleri, muhalif mefhumu ile, şikâyetin kabul edilmemesi gibi bir hâlin de bahse mevzu olabileceği neticesini doğurur. (8).

Burada, idare âmiri için bir takdir selâhiyeti bahse

(8) Mülkiye Mektebinde bize Borçlar Hukukunu tedris eden sayın profesör Esat Arsebük, hukukî terimlerden mefhumu muhaliflerini nazara alarak mâna çıkarmanın tehlikeli olduğunu söylemişti. Buna rağmen burada muhalif mefhumu nazara alarak mütalâa yürütmekten kendimi alamadım. Hataya düşmediğimi aslâ iddia edemem. Yalnız bir tatbikatçı olarak bu hükme tatbikat bakımından vuzuh verebilmek veya hiç olmazsa vuzuh verebilecek değerli mütalâaları tahrik edebilmek gayesi ile, hareket ettiğimi sayın hocamdan özür diliyerek belirtmeyi borç sayarım.

mevzudur. Zira fıkrayı okumıya devam edersek tetkikat yapılabilmesinin, şikâyetin kabulüne bağlı olduğunu görüyoruz, Yani idare âmiri vâki şikâyeti kabule şayan gördüğü, 2311 sayılı kanun ve tüzük hükümleri çerçevesinde bir hâdise mevcut olduğuna kanaat getirdiği takdirde, tüzüğün tâbiri ile (en kısa zamanda tetkikatım ikmal edip) bir karar verecektir.

Kanaatimizce bundan anlaşılan mâna şöyle olmak lâzımdır :

Bir mülkiye âmiri, kendisine yapılan bir şikâyetin, müştekinin 2311 sayılı kanuna müstenit bir himaye talep etmesine rağmen, büsbütün ayrı bir mahiyette olduğunu görebilir. Hattâ çok defa bizzat şikâyetçinin ifadeleri, hâdisenin başka bir mahiyette olduğunu meydana çıkarabilir. İdare âmirleri sık, sık bu kabilden müracaatlarla karşı karşıyadırlar. Bu tetkikimizin başında da tebarüz ettirmi- ye çalıştığımız gibi, adalet mekanizmasının işlemesindeki yavaşlık, mahkemeye gidip gelmelerin köylü üzerinde doğurduğu bezginlik ve harç külfeti, 2311 sayılı kanunu, halk nazarında adetâ gayrimenkul ihtilâflarının en kestirme hal yolu haline getirmiştir. Mahiyeti itibariyle kanunun tamamen şumulü dışında bulunan bir çok ihtilâflar da bu yolla halledilmek istenmekte ve mülkiye âmirinin önüne getirilmektedir.

İlk nazarda mahiyet itibariyle kanunun şumulü dışında kaldığı anlaşılan bir hâdise için dahi kanunî şartları haiz olup olmadığı hakkında esaslı bir tetkik ve tahkik yaptırmak ve hâdisenin, şikâyetçi tarafından ileri sürülen şekli ile dahi anlaşılan mahiyetini, bu tahkikin neticesine kadar geciktirmek, idare âmirini lüzumsuz yere yormaktan, işleri çoğaltmaktan ve pek tabîi olarak hâdisenin kanunun şumulü dışında kalması dolayısıyla, kanunun himayesinden istifadeye imkân vermiyecek bir karar için müracaat sahibini tahkikatın neticesine kadar bekletmekten başka bir netice doğurmaz. Bu neviden şikâyetlerde, vatandaşa, tahkikat yapmadan durumu bildirmek ve şikâ-

yetinin kanun çerçevesi dışında olduğunu tebliğ etmek her bakımdan uygun olur.

Kanaatimizce, tüzüğün beşinci maddesindeki “şikâyetin kabulü üzerine en kısa zamanda tetkikat ikmal edilerek” hükmünden anlaşılması icabeden mâna budur.

Maddeyi okumaya devam edelim:

(. . . . İcabeylediği halde tecavüz def ve eski hal iade ve gayrimenkul şikâyetten evvel zilyedi bulunana teslim olunur.)

Baştaki (İcabeylediği halde) kelimelerinin taşıdığı mâna, hâdise 2311 sayılı kanun şümulüne girdiği takdirde demektir. Yani şikâyetin kabulü üzerine yaptırılacak tahkikatta müştekinin iddiası sabit olur, tecavüz tespit edilir ve müştekinin kanunî müddet içinde müracaat etmiş olduğu görülürse mülkiye âmiri tarafından bir karar ittihaz edilecektir.

Tüzüğün beşinci maddesi (icabeylediği halde tecavüz def ve eski hal iade ve gayrimenkul, şikâyetten evvel zilyet bulunana teslim olunur) demek suretiyle verilecek kararın neleri ihtiva edeceğini tespit etmiş bulunmaktadır. Bu hükme göre kararın muhtelif kısımlarını şu suretle tespit kaabildir:

1 — Tecavüzün def’i ve gayrimenkulün şikâyetten evvel zilyet bulunana teslimi.

2 — Eski halin iadesi.

3 — Taraflara, mahkemeye gidebilecekleri hususunun ihtar ve tebliği.

1 — Tecavüzün def’i, yapılacak tahkikat sonunda mütecaviz durumunda olduğu anlaşılan kimsenin ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulden yed’inin ref’idir. Başka bir deyimle, o gayrimenkul üzerindeki fiili tasarruf ve istimal lini izale etmek, ortadan kaldırmaktır. Kararın bu unsuru adetâ gayri menkulün şikâyetten evvel zilyedi bulunana feslimi için ihzari bir ameliye mahiyetindedir. Zira ihtilâfa mevzu plan gayrimenkulün evvelki zilyedine teslim o-

lunabilmesi için mütevaciz durumdaki zilyedin yed'inin ref' edilmesi şarttır.

Tecavüzün ref'i ile ihtilâflı gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyedi bulunana teslimi muameleleri birbirini tamamlayıcı mahiyette olduklarından verilecek kararın her iki hususu da ihtiva etmesi pek tabiidir.

2 — Asıl üzerinde durulması icabeden (eski halin iadesi) tâbiridir. Kanaatimizce, kanunun uygulanmaya başladığı günlerdenberi birçok haklı tartışmalara konu olan çeşitli tatbikat tezahürlerine sebep olan ve bugün dahi müphemiyetini muhafaza eden bu tâbirin gerek kanuna, gerek tüzüğe nasıl ve ne sebeple girdiğini izaha imkân yoktur. (9).

2311 sayılı kanunun uygulanmasında (eski halin iadesi) tâbirinden anlaşılan mânâ hakkındaki kanaatler ve buna müstenit tatbikat iki gurupta toplanmaktadır.

a — Eski halin iadesi münhasıran zilyetlik bakımından eski halin iadesini tazammun eder. Yani ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün mütevaciz durumda olan şahsın tecavüzü defedilerek eski zilyedine teslim edilmesini ve dolayısıyla zilyetlik bakımından tecavüzden evvelki halin (eski halin iadesini) ifade eder.

Bu görüş tarzını, eski halin iadesini dar mânasında anlıyan ve tatbik eden görüş şeklinde tavgiz etmek caizdir.

Eski halin iadesini sadece zilyetlik bakımından eski halin iadesi mânasına anlıyan bu görüşe, bilhassa kanu-

(9) Gerek esbabı mucibe lâyihasında gerek kanunun Büyük Millet Meclisindeki müzakeresine ait zabıtlarda maalesef bu (eski halin iadesi) tâbirinden anlaşılması gereken mânaya vuzuh verecek bir içah bulamadım. Esbabı mucibe lâyihasında bu tâbir'e elde edilmek istenen netice tebarüz ettirilmediği gibi kanunun görüşülmesinde eski halin iadesi meselesi bir tartışma konusu da olmamıştır. Buna ait bir tefsir veya meclis kararı veya temyiz içtihadı da görmedim. Bu sebeple bu pek mühim terim hakkındaki mütalâalarımız zaruri olarak şahsi kanaatlerimize ve görüşmek şerefine eriştiğim idareci arkadaşlarımın fikirlerine dayanmaktadır.

nun ifadesi bakımından hak vermemek mümkün değildir.

2311 numaralı kanunun birinci maddesinde mülkiye âmirine verilen yetki sadece: (tecavüz def ve eski hal iade olunur) şeklinde tespit edilmiştir. Bu hükme nazaran verilecek kararın mahiyeti tecavüzün def'i ile ihtilâflı gayrimenkulün eski zilyedine iadesinden ibaret olacaktır.

Ortada tüzük mevcut olmasaydı kanaatimizce (eski halin iadesi) tâbirini (zilyetliğin iadesi) şeklinde dar mânasından başka türlü anlamıya imkân bulunamaz ve bu tâbir bugünkü kadar geniş bir tartışma konusu olamazdı. Fakat tüzüğün beşinci maddesinin (tecavüzün def ve eski halin iade) olunacağını belirttiikten sonra bir de ayrıca (gayrimenkulün şikâyetten evvel zilyet bulunana teslim e- deceğini) tespit etmesi, eski halin iadesi tâbirini sadece ve münhasıran zilyetlik bakımından eski halin iadesi, yani gayrimenkulün tecavüzden evvelki zilyedine teslimi mânasında anlamıya imkân bırakmamıştır. (Bak. Tüzük Mad. 5). Zira bu takdirde aynı madde içinde ayrıca (gayrimenkulün tecavüzden evvelki zilyedine teslim olunacağını) tesbite lüzum kalmazdı.

İşte, tüzüğün beşinci maddesi metnindeki (eski halin iadesi) tâbirinden sonra ayrıca bir de (gayri menkulün tecavüzden evvel zilyedi bulunana teslimi) hükmünün bulunuşu, eski halin iadesini sadece ve münhasıran zilyetliğin iadesi mânasına anlamıya imkân bırakmamış ve bu konuda (geniş görüş) dilebileceğimiz ikinci bir noktınazara yol açmıştır.

b — Eski halin iadesi tâbirinin zilyetliğin iadesi demek olmadığı, böyle kabul edilirse tüzükte ayrıca zikredilen, (gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyet bulunana teslim edilmesi) hususunun izahına imkân kalmıyacağı şeklindeki görüşler, daha geniş olarak, eski halin iadesini, tecavüzü def edilenin ihtilâfa mevzu olan gayrimenkul üzerinde tecavüzün devamı müddetince yaptığı değişikliklerin izalesi suretiyle sadece zilyetlik bakımından değil ihtilafa mevzu olan gayrimenkulün vasıflan bakımından

da eski halin iadesi mânasını anlamakta ve bu anlayışın tatbikattaki tezahürleri de buna müvazi olarak cereyan etmektedir.

Başka türlü ifade etmek lâzım gelirse, bu geniş görüşe göre, sadece zilyetliğin iadesi kâfi değildir. İhtilâflı gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyet bulunana teslimi ile idare âmirinin vazifesi bitmiş sayılmaz. Buna ilâve olarak bizzat ihtilâflı gayrimenkulün de tecavüzden evvelki hale getirilmesi yani evsafında, üzerinde, şeklinde, bünyesinde mütecaviz tarafından herhangi bir tebdil veya tağyir yapılmış ise onun da izalesi suretiyle eski halin iadesi lâzımdır: Mütecaviz tarafından ihtilâfa mevzu olan tarlada açılan bir hendeğin kapatılması, mütecaviz tarafından ihtilâfa mevzu olan arsada yapılan bir binanın yıktırılması, kapatılan su arkının açtırılması vesaire gibi.

İki anlayışın mukayesesi:

Bugün idareciler arasında bu iki görüş de mevcut ve câridir. Henüz bu mevzuda esaslı bir anket yapılmadığı cihetle hangi görüşün daha büyük bir ekseriyet tarafından benimsendiği hakkında vazıh bir fikir sahibi değiliz. Konu henüz işlenmediği, gerek mecliste gerek değerli hukukçularımız ve kıymetli idarecilerimiz arasında da bu noktada bir fikir tartışması henüz cereyan etmediği için bu iki ayrı ve tatbikattaki neticeleri çok farklı görüş - esefle söylemek lâzımdır ki - aynı şekilde yaşamakta ve tatbik sahası bulmaktadır.

Bir memlekette aynı kanunun, neticeleri çok farklı şekilde tezahür eden iki anlayışa yer vermesinden doğabilecek büyük mahzurlar tasavvur olunabilir. Bu sebeple, gayrimenkule vâki tecavüzlerin men'i gibi memleketin bünyesinden doğan hususiyetlerle çok geniş bir tatbik sahası bulan bir mevzuda mevcut ve birbirinden çok farklı bu iki görüşün vakit geçirmeden birleştirilmesi lüzumuna kani bulunuyoruz. Bunu bu suretle belirttikten sonra her iki görüş hakkındaki düşüncelerimizi belirtmek istiyoruz. Kanaatimizce tüzüğün beşinci maddesinde tecavüzün

def'i ve gayri menkulün tecavüzden evvel zilyet bulunana teslimi ibareleri mevcut olduğu halde bunlara ilâve olarak ve ayrıca (eski halin iadesi) zikredilince, eski halin iadesi tâbirini sadece dar mânada yani (zilyedlik bakımından eski halin iadesi) veya (gayrimenkulün eski zilyede teslimi) mânasında anlamıya ve bu görüşe iştirâke imkân yoktur. Zira bu takdirde tüzük metnindeki (eski halin iadesi) tüzüğün aynı maddesindeki (gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyet bulunana teslimi) ile aynı mânayı ifade etmiş olur ki bir madde içinde ayrı tâbirlerle aynı mefhumu ifadeye lüzum olmayacağı mülâhazası bizi bu görüşe iştirâkten meneder.

Diğer taraftan, (eski halin iadesi) mefhumunu geniş mânada yani zilyetliğin iadesi haricinde ve buna ilâve olarak (gayrimenkulün tecavüzden evvelki durumuna irca edilmesi) mânasında anlamak ve bunun tabîî neticesi olarak gayrimenkulü tecavüzden evvel zilyedi bulunana teslim ederken mütecaviz tarafından gayrimenkul üzerinde yapılan her türlü değişiklikleri ve ilâveleri izale etmek de tatbikat bakımından büyük mahzurları ve hattâ imkânsızlıkları olan bir netice doğurmaktadır. Şöyle ki:

Eski halin iadesini münhasıran zilyetlik bakımından değil ayrıca ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün bünyesinde veya evsafında mütecaviz tarafından husule getirilmiş tebeddüllerin de izalesi mânasına anlıyan bir görüş taşıyan idare âmiri, böyle bir kararın tatbiki imkânına ekseriya mâlik değildir. Kanunun verdiği yetki buna kâfi olmadığı gibi, mevcut kanunların, umumî hükümlerin delâletiyle de böyle bir kararın infazı imkânsızdır.

Maksadımızı biraz daha aydınlatabilmek için bu görüşün neticesi olan bir men'i müdahale kararının ihtiva edeceği hükümleri tespit etmek ve üzerinde durmak lüzumunu duyuyoruz.

Tüzüğün beşinci maddesine göre, tahkikatın hitamında kanunî şartları haiz bir şikâyetin tahakkuk etmesi neticesinde verilecek karar şu iki noktayı ihtiva edecektir.

a — Tecavüzün def'i ve gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyet bulanana teslimi.

b — Eski halin iadesi.

a — Tecavüzün def'i suretiyle üzerindeki istimal ve tasarruf (mütecavizin istimal ve tasarrufu) kaldırılmış bulunan gayrimenkulün evvelki zilyedine teslimi, mütecavize yapılacak ihtarla sağlanır. Mütecaviz teslimden imtina ederse zabıta marifetiyle tecavüz zorla defedilir. (Bak. Tüzük Mad. 6).

Binaenaleyh tecavüzün def'i ve gayrimenkulün tecavüzden evvel zilyet bulunana teslimi hakkındaki bir kararın infazı hiçbir güçlük arzetmez. Rızası ile yed'ini ref etmiyen mütecavizin zabıta marifetiyle ve zorla tecavüzünü def ettirmiyse, tüzüğün sarıh hükmü icabı, mülkiye âmiri yetkilidir.

b — Eski halin iadesine gelince:

Eski halin iadesini ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün evsafındaki tebdil ve taşıyıcıları izale ve bu suretle gayrimenkulü eski şekline ve eski haline irca mânasına anlıyan bir görüşe müstenit bir kararın infazı ekseriya imkânsızdır. Zira mütecavizin, tecavüzün devamı esnasında gayrimenkul üzerinde vücade getirdiği tesislerin, tebdillerin veya taşıyıcıların izalesi bir ameliyeyi icabettirir.

Yapmak şeklinde müsbet olsun, yıkmak şeklinde menfi olsun, netice yine bir ameliyeye müncer olur. Eski halin iadesine karar veren mülkiye âmirinin bu ameliyeyi kime, ne suretle ve ne şekilde yaptıracağı meselesi düşünülmeye değer. Hele tecavüzün, ıttılam gecikmesi sebebi ile uzun müddet devam ettiği ve bu uzun müddet içinde gayrimenkul üzerinde mütecaviz tarafından yapılan taşıyıcı ve tedbirlerin izalesi çok büyük ve külfetli ameliyelere ihtiyaç gösterdiği hallerde bu mesele daha büyük bir ehemmiyet alır. Ve adetâ imkânsızlaşır.

Kanun ve tüzük bu bakımdan, yani gayrimenkulü eski haline irca bakımından yapılması gereken ameliyeyi tâyin ve bunun icrası hususunda en küçük bir hüküm dahi

vazetmemiş bulunmaktadır. Bu ameliyeyi müteceviz mi yoksa yeni zilyet mi yapacaktır? Bu ameliyenin icabettiği masrafı kim ödiyecektir?

Umumî hukuk prensiplerinden hareketle, mütecevizin sebep olduğu hali yine kendisinin izale etmesi prensibinden hareket edilse dahi müteceviz yapmadığı veya masraf ihtiyar etmediği takdirde ne yapılabilir? Tecavüzün def'i için zabıta kuvveti ve cebir istimali kâfi gelirse de bir ameliyenin zorla yaptırılması imkânsız olduğuna göre durum ne olacaktır.

Bütün bu sualler, 2311 sayılı kanun ve buna ait tüzük ve hattâ bütün mevzu ahkâm karşısında cevapsız kal- mıya mahkûmdur. Bunların cevapsız kalması bu mahiyetteki bir kararın infaz kabiliyeti olmadığının en büyük delilidir.

Maalesef yukarıda da belirttiğimiz gibi eski halin iadesini bu şekilde geniş mânası ile anlıyan görüşlerin neticesi olan bir tatbikat, yukarıda saydığımız mahzurlara ve imkânsızlıklara rağmen devam etmekte ve birçok müessif hâdiselere yol açmaktadır. Bu kanaati taşıyan bir idare âmirinin verdiği kararı ne pahasına olursa olsun infaz gayreti ile kanunların sükut ve kifayetsizliğinden doğan imkânsızlıklar çarpışmakta ve neticede idare âmiri kısmen enerjisinden kaybederek, kısmen infaz zaruretiyle fedakârlık yaparak yarım bir tatbik ile iktifa etmektedir. Bu halin doğurduğu şikâyetlerin de küçümsenmeyecek kadar çok olduğu kanaatindeyiz.

Kanaatimizce, infazı mümkün olmıyan bir karara götüren ve esasen kanunun ruhuna uygun olmıyan bu görüşün bertaraf edilerek eski halin iadesini, münhasıran veya sadece zilyetlik bakımından eski halin iadesi mânasına anlamak ve gayrimenkul üzerinde müteceviz tarafından vücutte getirilen tesis veya taşıyıcıların izalesi ve bundan mütevellit hak ve zararların tespiti işini mahkeme kararına bırakmak her bakımdan daha uygun olacaktır.

Nitekim İçişleri Bakanlığı 23/1/945 gün ve V.İ.U, Md.

Ş. 3.23316/0-1/732 sayılı bir genelge ile bu noktainazara uygun hareket edilmesini illere tebliğ etmiş bulunmaktadır. Ancak, yukarıda tebarüz ettirdiğimiz veçhile, tüzüğün beşinci maddesinin metni, tatbik imkânsızlığını tebarüz ettirdiğimiz ve kanunun ruhuna aykırı bulduğumuz bu geniş görüşe hak verdirecek mahiyetini hâlâ muhafaza etmektedir. İçişleri Bakanlığına düşen iş, bir genelgeden ziyade tüzüğün beşinci maddesi ile tearuz eden kanunun birinci maddesini uzlaştırmak yolunda yetkili mercileri tahrik ederek kanunla tüzük arasında, eski halin iadesini tâbirini yukarıda belirttiğimiz dar mânadan başka türlü anlaşılmasına imkân bırakmıyacak bir birlik ve vuzuh sağlamak olmalıdır.

Kanun ile tüzük arasındaki hüküm farkının tartışması:

Kanun ile tüzük arasında mevcut farklı duruma rağmen sadece tatbiki ve infazı kaabil olmıyan bir karara müncer olması bakımından değil, şeklen de, yani umumî hukuk prensipleri bakımından da (eski halin iadesi) tâbirini dar mânası ile yani sadece ve münhasıran zilyetliğin eski hale ircaı mânasına anlamıya zaruret bulunduğuna inanmıyoruz. Şöyle ki:

2311 numaralı kanunun birinci maddesi metninde eski halin iadesi tâbirinden ayrı olarak (gayri menkulün tecavüzden evvel zilyedi bulunana teslimi) hususu mevcut bulunmadığına göre, eski halin iadesi tâbirini geniş mânada anlamağa yol açan nizamnamenin beşinci maddesi hükmüdür. Nizamnamenin beşinci maddesi eski halin iadesi ile beraber gayrimenkuldu tecavüzden evvel zilyet bulunana teslimini de zikretmek suretiyle kanunda olmıyan bir hüküm koymuş bulunmaktadır. Böyle bir hükmün hukukî değeri üzerinde biraz durmak gerekiyor.

Anayasamızın elli ikinci maddesi, nizamnamelerin kanunlara aykırı veya kanunlarda bulunmıyan yeni bir hüküm ihtiva edemeyeceklerini tespit etmiş bulunmaktadır. Bu maddeye göre: “Nizamnameler kanunların sureti tat-

bikiyesini irae veyahut kanunun emrettiği hususata tespit için tedvin olunur ve ahkâmı cedideyi muhtevi olmaz.”

Anayasanın bu hükmü nizamnamelerin esasa ait ana şartını teşkil eder. Nizamnamenin ahkâmı cedideyi muhtevi olamaması kaideler arasındaki (yani kanunun koyduğu hükümlerle nizamname hükümleri arasındaki) hiyerarşinin tabii bir neticesidir.

Bundan maada idarenin nizamname yapmak hususundaki tanzim salâhiyeti başka bakımlardan da tahdit edilmiş bulunmaktadır. (10)

a — Anayasanın beşinci faslındaki hükümlere göre hürriyetlerin hududu ancak kanun marifetiyle tâyin ve tespit olunabilir. Bu itibarla nizamnameler fertlerin hürriyetlerini tahdit edecek hükümleri ihtiva edemez.

b — Kanunsuz suç ve ceza olamayacağına göre nizamnamelere cezai hükümler konulamaz. Yani nizamname suç ihdas ve ceza tâyin edemez.

c — Yine anayasanın 85 inci maddesi mucibince vergiler ancak bir kanunla tarh ve cibayet olunabileceğine göre bir nizamname mali bir külfet vaz ve ihdas edemez.

Bu saydığımız hükümler nizamnamenin esasa müteallik ana şartlarını teşkil eder. Binaenaleyh, bunlara muhalif olarak yapılan nizamnamenin hukukî bir kıymeti olmamak icabeder.

Eski halin iadesi tâbiri ile, yukarıda tesbite çalıştığımız geniş ve tatbiki imkânsız görüşe yol açan nizamname hükmüdür. Bu hükmün kararın infazında doğurduğu müşkülli izah ederken, mütecevize malî bir külfet tahmili icabedebileceğini, zorla yaptırmak yoluna gidilirse mütecevizin hürriyetinin tahdidi zorunda kalınacağını tebarüz ettirmiştik. Halbuki sayın profesör Sıddık Sami Onar'ın idare hukuku kitabından aldığımız nizamnamelerin ana şartları hakkındaki anayasa hükümleri, nizamnamelerin yeni bir mali külfet, yeni bir ceza, yeni bir hürriyeti tahdit edici hüküm ihtiva edemeyeceklerini, aksi halde hu-

(10) İdare hukuku. Sıddık Sami Onar. Sayfa 223 ve müteakip.

kuken muteber sayılmamaları lâzımgeldiğini pek güzel şekilde tespit etmiş bulunuyor. Binaenaleyh, bu esaslar nazara alınır, nizamnamenin yeni bir hüküm ihtiva etmesine imkân olamayacağı mülâhazası ile, eski halin iadesi tâbirini dar mânada yani sadece ve münhasıran (zilyetliğin iadesi) mânasında anlamak, hukukî bakımdan da daha uygundur.

Ancak, nizamnamenin, yeni bir hüküm koyarak kanun hilâfına veya kanuna aykırı bir malî külfet veya bir hürriyet tahdidi hükmü ihdas etmemesi kaideler hiyerarşisinin tabîî bir neticesi olması ve bu kabil yeni mülkiyetler ihdas eden nizamnamelerin muteber olmaması hukukî bir gerçek ise de nizamnamelerin kanuna aykırı olup olmadıklarını tetkik ve hukukî kıymetlerinin takdiri hakkında hüküm vermek yetkisi, kanun ve tüzüğü tatbikle mükellef olan İdarî makamlara verilmiş değildir. Nizamnamelerin kanunlara mugayir olup olmadığını tetkik selâhiyeti ancak Büyük Millet Meclisine aittir. (Bak. Anayasa Mad. 52 fıkra 3).

İdarenin ve hattâ mahkemelerin, nizamnamelerin kanuna mugayereti hakkında karar ittihazına yetkileri yoktur. Hiyerarşi içinde bulunan idare âmiri, nizamnameyi bir tarafa bırakarak, kanunu tatbik etmiye mezuñ değildir.

Bütün bu izahlardan kastımız 2311 sayılı kanunla, aynı kanunun uygulanma şekillerini gösteren tüzük arasında, farklı bir anlayışa yol açan, kanunun birinci maddesi hükmü ile tüzüğün beşinci maddesi hükmünün telif edilmesi ve herhalde (eski halin iadesi) tâbirinden, vazih olarak sadece (zilyetlik bakımından eski halin iadesi) mânası anlaşılacak bir vuzuh verilmesi lüzumuna işarettir. Bunu temin için meseleyi yetkili merci olan Büyük Millet Meclisine götürmek İçişleri Bakanlığının vazifesidir. Yu- karıdanberi anlatmağa çalıştığımız tatbikat ikiliğini ve çeşitli tatbikat tezahürlerini kesin olarak halletmesi bakımından bu işin vakit geçirilmeden yapılması lüzumuna kâni bulunuyoruz.

3 — Tüzüğün beşinci maddesinin ikinci fıkrasında

tespit edilen ve men'i müdahale kararının ihtiva etmesi i- cabeden üçüncü unsur da taraflara, mahkemeye gidebilecekleri hususunun ihtar edilmesidir.

Mevzuun bidayetindenberi verdiğimiz izahlarla, 2311 sayılı kanuna müsteniden verilecek kararların münhasıran âmme nizamını muhafaza ve gayrimenkul zilyetliğinin himayesi maksadiyle alınmış bir İdarî tedbir mahiyetinde olduğunu tebarüz ettirmiştik.

Verilen kararın ihtilâflı gayrimenkuller üzerindeki diğer haklara hiçbir tesiri olmadığı cihetle tarafların, karara rağmen mahkemeye müracaatlarına da hiçbir mâni olmayacağı tabiidir.

Kanunun birinci maddesi son fıkrasında (bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla refiyyet ve mülkiyet dâvası açmalarına mâni olmaz) demek suretiyle bu hususu vazıh olarak tespit etmiş bulunmakta ve aynı hal tüzüğün beşinci maddesinde:

“Şu kadar ki bu muamele mülkiyet noktasından bir hak iddia etmez” denilmek suretiyle teyidedilmektedir.

Gerek kanun, gerek tüzük bu hakkın tespiti işinin mahkemelere ait olduğunu tebarüz ettirmekle kalmamış, mülkiye âmirine, taraflara bu müracaatları için yol göstermek vazifesini de tahmil etmiştir. Yapılacak tahkikat sonunda verilecek men'i müdahale kararlarının, taraflara, mahkemeye müracaatları lüzumunu tebliğ eden bir ihtar ihtiva etmesi bu bakımdan da lâzımdır.

Karar safhasına ait izahlarımızı bu suretle bitirmiş olduk. Kararın tabîî neticesi infazdır. Şimdi onu izaha çalışacağız.

III— İnfaz safhası:

Gayrimenkue tecavüzün def'i yolunda mülkiye âmirlerince ittihaz olunacak kararların infazı yetkisi yine mülkiye âmirlerine verilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh mülkiye âmiri, şikâyet vukuunda yaptıracağı veya bizzat yapacağı tahkikat sonunda ittihaz ettiği kararı infaz ettirmekle mükelleftir.

Kararın mahiyetine uygun olarak infaz da bir taraf –

tan tecavüzün def'i ve diğer taraftan gayrimenkulün tecavüzden evvelki zilyede teslimini tazammım edecektir.

İnfazın ne suretle cereyan edeceği tüzüğün altıncı maddesinde yazılıdır. Bu maddeye göre:

“Mütecaviz, gayrimenkulü teslimden imtina ederse polis ve jandarma kuvveti ile tecavüz cebren def edilir.”

Bu maddenin hükmü, infaz için iki safha tespit etmiş bulunuyor.

A — Kendisine yapılacak tebligat üzerine, mütecaviz, ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulden yedini ref ederse infaz keyfiyeti normal şekilde cereyan etmiş olacaktır. Mütecavizin yed'i edilmiş olan gayrimenkule eski zilyet el koyar.

B — İnfazını bu suretle normal cereyanı kaabil olmıyan hallerde yani mütecavizin, karara ve tebligata rağmen gayrimenkulü teslimden imtina etmesi halinde, tecavüzü, zabıta kuvveti ile cebren def edilecektir. Kanaatimizce bu istisnai bir infaz hâlidir.

İnfazın bu iki safhasını ayrı ayrı mütalâa etmekten kasdımız, zor kullanmak ve mütecavizi zorla def etmek için mütecavizin, gayrimenkulü teslimden imtina etmesinin şart olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple evvelâ kararın tebliği ile iktifa edilmek ve bilâhare mütecaviz, yapılan tebligata rağmen gayrimenkulü teslimden imtina ederse zor kullanmak lâzımdır.

Tecavüzün tekrarlanması:

Bu başlık altında verilen karara rağmen tecavüzü def edilen kimsenin aynı gayrimenkule tekrar tecavüz etmesi halinde doğacak neticeyi tetkik etmekte fayda buluyorum.

2311 numaralı kanunun ikinci maddesi bu hususta vazıh bir hüküm koymuş bulunmaktadır. Bu maddeye göre

“Tecavüzü def edilen kimse mahkeme kararı ile kendisine teslim edilmeksizin o gayrimenkule tekrar tecavüz ederse birinci maddeye göre tekrar tecavüzü def edilmekle beraber sulh mahkemesince bir aydan altı aya kadar hapis veya beş liradan 50 liraya kadar ağır para cezası ile mahkûm edilir.” (Bak. 2311 mad. 2).

Kanunun bu ikinci maddesi, gayrimenkul tecavüzlerine karşı zilyetlerin himayesi gayesi ile alınacak kararların bir müeyyidesi mahiyetindedir. Bu suretle verilen men'i müdahale kararlarına riayet, zor kullanarak temin edilmekle beraber, riayetsizlik gösterenlerin cezaya çarptırılmaları suretiyle de teminat altına alınmış bulunuyor.

Tecavüzün tekrarı ne demektir?

2311 sayılı kanunun ikinci maddesi (tecavüzün tekrarlanması) halinde sulh mahkemelerince tatbik olunacak bir müeyyideyi ihtiva etmektedir. Aynı maddeye göre tecavüzün tekrarlanmış sayılabilmesi ve dolayısıyla bu müeyyidenin tatbiki için lüzumlu şartları şu suretle tespit edebiliriz:

1 — Ortada, bu kanuna istinaden tecavüzü def edilen bir kimse ve bu kimsenin yedinin ref edildiği bir gayrimenkul olacaktır.

2 — Mahkeme kararı ile bu gayrimenkul kendisine teslim edilmeden aynı şahıs aynı gayrimenkule tekrar tecavüz etmiş olacaktır.

Bu iki şart mevcut olduğu takdirde tecavüz tekrarlanmış sayılır ve yeni tecavüzün tespiti üzerine, tecavüz tekrar def edilmekle beraber, müeyyide hükmünün tatbiki için dosya sulh yargıçlığına gönderilir.

Aynı şahsın ikinci tecavüzünü başka bir gayrimenkule yapması, veya aynı gayrimenkule başka bir şahsın tekrar tecavüz etmesi bu hükme göre (tecavüzün tekrarı) sayılamıyacağı için maddenin müeyyide hükmünün tatbikine imkân yoktur.

Yine aynı maddeye göre, bir gayrimenkulden tecavüzü def edilen bir kimse bilâhare mahkeme kararı ile o gayrimenkul kendisine teslim edildiği takdirde o gayrimenkule tekrar el koyarsa tecavüzün tekrarı sayılamaz.

Tecavüzün tekrarlanması halinde, yeni tecavüzün def edilmesi mülkiye âmirinin yetkisi içinde ise de kanunun ikinci maddesindeki ceza hükmünün tatbik salâhiyeti sulh mahkemelerine verilmiş bulunmaktadır. Mülkiye âmiri için yapılacak iş, tekrarlanan tecavüzü def etmekle beraber,

mütecaviz hakkında kanunî kovuşturma yapılmak üzere dosyayı sulh mahkemesine göndermektir. (11).

2311 sayılı kanuna müsteniden mülkiye âmirlerince verilen kararların hukukî mahiyeti:

2311 sayılı kanuna istinaden, kanunî şartları câmî müracaatlar karşısında mülkiye âmirlerince verilecek kararların hukukî mahiyetini iki ana vasıfla tebarüz ettirmek kaabildir.

1 — Bu kararlar tedbirî muamele mahiyetindedir. Binaenaleyh mülkiyet veya diğer aynı haklar bakımından kıymet ifade etmez.

2 — Tedbirî muamele olmaları dolayısıyla İdarî dâva (iptal) mevzuu olamazlar.

1 — Mülkiye âmirlerince 2311 numaralı kanuna isti- neden verilecek kararların münhasıran gayrimenkul zilyetliğine vâki olacak tecavüzleri önlemek ve bu suretle gayrimenkule vâki tecavüzlerden doğabilecek müessif hâdiselere meydan vermemek maksadiyle alınmış bir İdarî zabıta tedbiri mahiyetinde olduklarını muhtelif vesilelerle tebarüz ettirmiş bulunuyoruz. Binaenaleyh, verilen kararların mülkiyet veya sair hakların isbatı bakımından hiç bir rolü olmadığını bir kere daha işaret lüzumunu duyuyoruz. Nitekim kanun ve tüzük, verilecek kararın bu mahiyetini tebarüz ettiren hükümleri ihtiva etmektedir.

(11) 2311 sayılı kanunun Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında hapis cezası ile para cezası arasında açık bir nisbetsizlik olduğu tartışma konusu olmuştur.

Gaziantep Milletvekili Reşit, para ve hapis cezaları arasında nisbetsizlik mevcut olduğu, bir aydan 6 aya kadar hapis cezası ile 5 liradan 50 liraya kadar para cezası arasında muadelet bulunmadığını ileri sürmüştür. Halbuki, madde dikkatle okunursa para cezası ile hapis cezası arasında bir muadelet derpiş edilmediği ve böyle bir muadelete lüzum olmadığı görülür.

Hükümlerinde tamamen müstakil ve serbest olan hâkim, hâdisenin muhtelif tezahürlerini, hafifletici veya ağırlatıcı sebepleri nazara alarak ya kanunun tespit ettiği azamî ve asgarî miktarlar arasındaki para cezasına hükmedecek, veya durumun ağırlığı icap ettiği takdirde yine asgarî ve azamî hadlar içinde olmak üzere hapis cezasına hükmedilecektir.

2311 numaralı kanunun birinci maddesinin üçüncü fıkrasında bu husus “Bu hal - yani verilen karar ve tarafların mahkemeye müracaatla refiyet veya mülkiyet dâvaları açmalarına mâni olamaz”, denilmek suretiyle tespit edilmiş ve tüzüğün beşinci madesinde de “Bu muamelenin mülkiyet noktasından bir hak ifade edemeyeceği, bu hakkın mahkemeye ait olacağı” belirtilmiş bulunmaktadır.

2 — Gayrimenkule tecavüzün men’i hususunda verilen kararların tedbiri mahiyette olmaları bunlara yapılacak itirazlar bakımından çok büyük bir önem arzeder.

Bir defa, verilen karar, idari bir muamele olmak itibariyle umumî mahkemeler nezdinde karar aleyhine müracaata imkn yoktur. Kararın idari makamiardar sâdır olması dolayısıyla iptal mevzuu olabileceği hatıra gelirse de, kendisine intikal eden bir iptal dâvası dolayısıyla verdiği bir içtihat sararında Daniştay, bu kararların tedbiri muameleler mahiyetinde olduklarını binaenaleyh iptal mevzuu olamayacaklarını açıklamıştır. (12).

(12) Daniştaym bu kararı ile alâkalı İçişleri Bakanlığı genelgesi aynen şöyledir:

2311 sayılı kanuna göre verilen men’i müdahale kararlarına vâkı itirazların tetkikinde bu kararların iptali cihetine gidilip gi- dilmiyeceği tereddüdü mucip olduğundan bu husus hakkında ne gibi muamele yapılacağı bazı vilâyetlerden sorulmaktadır.

Şûrayı Devletin 13/9/940 tarih ve 40/237 sayılı tevhide içtihat kararında, bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasıyet edildiği takdirde mahallin en büyük mülkiye memurlarına eski halin iadesini temine mezuniyet veren 2311 numaralı kanunun gerek birinci maddesinin sarıh ifadesinden ve gerek bu kanunun tatbik şeklini gösteren nizamnamenin beşinci ve yedinci maddelerinin muhtevâsından, yapılan muamelelerin zilyetliğin himayesine matuf tedbir muameleleri olduğu anlaşılmaktadır.

Tedbiri muameleler, mahiyeti hukukiyeleri itibariyle muvakkat ve hak sahiplerinin mahkemeye müracaatla gerek zilyetliği ve gerek mülkiyeti münakaşa ve tetkik ettirmelerine müsait bulunduğu cihetle bunların İdarî bir dâvaya mevzu olabilecek anasırı câmi bir idari muamele telâkkisine imkân olmadığı tasrih edilmekte olduğundan iktizasının ona göre ifasını rica ederim. (Bak. 27.8.941 gün ve 5510/10: 5043 sayılı genelge). I

İtiraz yolu:

Men'î müdahale kararlarının, itiraz hâlinde, ikinci bir İdarî tetkik mercii yoktur. Ancak kararın ittihazı veya tahkikatın devamı sırasında bir vazife suiistimali mevcut olursa umumî hükümlere istinaden mafevk âmire şikâyet olunabileceği tabiidir.

İdarî ve adlî merciler arasındaki vazife münasebetleri:

Bu başlık altında, verilecek kararların tedbiri mahiyetini tebarüz ettirdikten sonra, 2311 sayılı kanunun uygulanması bakımından adlî ve İdarî mercilerin vazife münasebetlerini belirtmek lüzumunu duyuyoruz.

2311 numaralı kanun ve bunun uygulanmasını derpiş eden tüzük, zilyetliğin himayesine matuf tedbir ittihazını ve karar almak yetkisini mülkiye âmirine vermiştir. Ancak, alınan tedbir ve verilen karar, gerek zilyetlik, gerek mülkiyet ve sair haklar bakımından bir kıymet ve katiyet ifade edemeyeceği cihetle, hakkında 2311 sayılı kanuna müsteniden mülkiye âmirlerince karar ittihaz olunan gay- rimenkuller için mahkemelere vâki olacak müracaatlar karşısında mahkemeler, yani hâdisenin İdarî bir tahkik ve karar konusu olması dolayısıyla bu kabil dâvaları görmekten imtina edemezler. Yani, kanunun İdarî makamlara salâhiyet verdiği ileri sürerek selbî bir kararla işi üzerlerinden atamazlar.

Buna mukabil, mahkemeye intikal etmiş hâdiseler hakkında dahi, mahkemece, zilyetliği şu veya bu şahsa iadesi hakkında bir karar sadır olmadıkça mülkiye âmirleri, vâki talepleri 2311 sayılı kanun çerçevesinde mütalâa ve tahkik etmiye ve karar ittihazına mecburdurlar.

İhtilâfın mahkemeye intikal etmiş olması sebebi ile mülkiye âmirleri bu vazifelerini yapmaktan çekinmezler. Zira ihtilâfın sadece mahkemeye götürülmüş olması, mülkiye âmirinin, hâdiseyi tahkik ve bir karar vermesine mâni değildir. Bilâkis kanun ve tüzük mülkiye âmirini bu hu- şuşta vazifeli kılmış bulunmaktadır.

Kanunun uygulanmasında selâhiyet bakımından vali, kaymakam ve bucak müdürleri arasındaki münasebetler:

2311 sayılı kanunun incelenmesi konusunda tetkiki gereken bir mesele de selâhiyet bakımından (Coğrafi muhit itibariyle yetki) muhtelif derecelerdeki idare âmirleri arasındaki münasebetlerdir. Bu münasebetleri ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün bulunduğu yer itibariyle hangi mülkiye âmirinin karar verebileceği, mafevk bir âmirin madûn âmir yerine kaim olarak karar vermiye yetkili olup olmadığı bakımından incelemek istiyoruz.

Anayasamıza uygun olarak memleketimiz illere, iller ilçelere ve ilçeler de bucaklara ayrılmış bulunmaktadır. Bugünkü idare kademeleri il, ilçe ve bucaktır. 2311 numaralı kanun ve buna ait tüzük bu bölünüşe muvazi olarak, yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz edildiğini gören kimsenin nahiye müdürüne, kazada kaymakama, vilâyette valiye müracaat edeceğini tespit etmiş bulunmaktadır.

Kanunun birinci maddesi “Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasıyet edildikte, vilâyette vali, kazada kaymakam, nahiye nahiye müdürü tarafından bu tecavüzün def ve eski halin iade olunacağını” tespit etmek suretiyle, karar verme yetkisini, ihtilâfa mevzu olan gayri- menkulün bulunduğu yerdeki idare âmirine vermiş bulunuyor.

Tüzüğün birinci ve üçüncü maddeleri de aynı hususu teyit etmektedir. Binaenaleyh kanun şumulüne giren ihtilâfların o mahallin mülkiye âmirince karara bağlanması icabeder. Meselâ bucağa bağlı bir köydeki hâdisе bucak müdürüne, ilçe merkezine bağlı bir köydeki hâdisе kaymakama, il merkez ilcesine bağlı bir hâdisе de Valiye götürülecektir.

Hiyerarşik âmir olmak itibariyle Valilerin, kaymakam ve nahiye müdürleri yerine veya kaymakamların, na-

hiye müdürleri yerine kaim olarak karar verip vermiyecekleri meselesi üzerinde de durmak lâzımdır.

Tatbikatta böyle bir vazife ihtilâfının vuku bulduğunu hatırlamıyoruz. Yani genel olarak bir nahiye bölgesindeki ihtilâflarda nahiye müdürü, bir kaza çevresindeki ihtilâflarda (Merkez bucağı) kaymakam, bir vilâyet çevresindeki (merkez bucağı) ihtilâflarda, vali karar vermekte ve yüksek makamlar kendilerine vâki müracaatlar, bölgelerindeki gavrimenkullere ait değilse alâkalı ve yetkili mercilere göndermek suretiyle onların karar vermesini temin etmektedirler.

Tatbikatın bu şekli gerek kanun ve gerek tüzük hükümlerine de uygundur. Zira kanun, birinci maddesinin sarîh ifadesi ile, bucak dahilindeki tecavüz hâdiselerinde tecavüzün defî selâhiyetini bucak müdürüne, ilçelerde kaymakama, vilâyette valiye vermiş bulunmakta ve hâdisenin mahalline göre bu âmirler tarafından tecavüzün defedileceğini tespit etmiş bulunmaktadır.

Dosya usulü:

2311 sayılı kanuna müsteniden yapılacak tahkikatla, neticede verilecek kararların muhafazasında hususî bir dikkat ve itina gösterilmesi hem mevzu ahkâmın,, hem de işin mahiyetinin icabıdır.

Tüzüğün dördüncü maddesi:

“Bu kabil şikâyetler üzerine birer dosya açılarak tet- kikatın neticesini ve mülkiye âmirlerince verilecek kararların tahrirî olarak dosyasında bulunmak icabedeceğini” sarîh olarak tespit etmiş bulunmaktadır. (Bak. Tüzük Mad. 4).

Tüzük bu hükmü ile gayrimenkul tecavüzleri içm 2311 sayılı kanuna göre yapılacak tahkikat ve verilecek kararların hususi bir itina ile saklanması ve bilhassa verilecek kararların mutlaka yazılı olarak dosyada bulunmasını sağlamak istemiştir. İşin mahiyeti icabı da bu itina ve yazılı karar zaruridir. Zira: 1— İcabında zabıta kuvveti ile ve zor kullanılarak

infazı gereken bir kararın yazılı olarak mevcut olması lâzımdır.

2 — Tecavüzün tekrarlanması halinde mahkemelerce kanuni kovuşturma yapılabilmesi ancak tecavüzün tekrarlanmış olması ile kaabil, bunun da tespiti ancak hilâfına hareketle tecavüzün tekrarlandığı anlaşılan bir kararın mevcudiyeti ile mümkündür.

Bu bakımdan yazılı karar hem infazın sağlanması hem de tecavüzün tekrarlanması halinde müeyyideyi tatbik edecek mahkemelere delil olmak bakımından lüzumludur.

2311 sayılı kanuna göre yapılacak müracaatlar, mülkiye âmirlerince yaptırılacak tahkikat, bunun neticesinde karar ittihazı, kararın infazı gibi muhtelif safhalar gösterdiğine göre, bu kabil müracaatlar üzerine açılacak dosyaların da bu safhaların icabettirdiği müsbit evrakı ihtiva etmesini gerektirir.

Gerek kanun ve gerek tüzük hükümlerinden çıkan neticelere göre gayrimenkule ait tecavüz dosyalarında bulunması gereken evrak şunlardır:

- a — Alâkalının müracatı (dilekçe).
 - b — Mülkiye âmirince yaptırılan tahkikata ait evrak (ifade zabıtları, varsa keşif zaptı vesaire).
 - c — Karar.
 - d — Kararın taraflara tebliğ edildiğine dair varakalar.
 - e — infaz zabıt varakası.
- Normal bir (tecavüzün defi) kararı dosyasının icabettirdiği müsbit evrak bunlardır. Ancak tecavüz tekrarlandığı takdirde bunlara:
- a — Yeni tecavüzün menini talep eden dilekçe.
 - b — Tecavüzün tekrarlandığını tespit eden takkikat evrakı.
 - ç — Tekrarlanan tecavüzün define dair karar.
 - D — Bu kararın infazına ait zabıt varakası da ilave

edilmek icabeder. Tecavüzün tekrarlanması halinde sulh yargıçlığına gönderilecek dosyanın yukarda beş fıkra halinde sıraladıklarımızla birlikte ikinci tecavüze ait dört fıkra da saydığımız müsbit evrakı da ihtiva etmesi lâzımdır. (13).

(Devamı var)

(13) İçişleri Bakanlığının kanunun tatbikinde yeknesaklık temini gayesi ile illere yaptığı genelgeler yukarda belirttiğimiz dosya muhteviyatına uygundur.

Bakanlık ayrıca illere 2311 sayılı kanuna göre yapılacak müracaatların kaydı ve verilecek kararların hulâsasını ihtiva eden hususî defterler göndermekte ve gerek tahkik gerek infaz işlerinde yeknesaklık temini gayesi ile hususî formüllerin kullanılmasını istemektedir.

2311 sayılı kanuna müstenit tahkiklerin bir formüle göre yapılmasının faydaları yanında doğurduğu büyük mahzurlara ilerde işaret edeceğiz. Dosy&lar ftaKJunda izahlarımızı bu kadarla bitirirb yoruz.

İNGİLTERE MAHALLÎ İDARE KURULUŞLARI VE YETKİLERİ

Derleyen :
İzzettin ERAYDIN
İçişleri Tetkik Müşaviri

İngiltere ve Gal'de (52) eski kontluk vardı. 1888 Mahallî İdareler Kanunu yürürlüğe girelidenberi bir çok yerlerde eski kontluklar artık İdarî bölge olmaktan çıkmışlardır. Fakat Parlâmento seçimleri ve adli maksatlarla hâlâ birer varlık olarak kalıyorlar.

“Kontluk” tâbiri bir çok mahallî idare maksatlarına göre İdarî kontluk yani kontluk meclisinin seçildiği bölge anlamına gelir. Bugün bütün İngiltere ve Gal (Londra'da beraber) (62) İdarî kontluk ile (83) kontluk (Burg) una ayrılmıştır. İdarî kontluk eski kontluk temeli üstüne kurulmuş veya bazı hallerde hemen onun çevresinden ibaret kalmıştır, amma ondan farklıdır. Kontluk burgları çıkarılmıştır ve eski kontlukların pek çoğunda hiç değilse böyle bir Burg vardır. Hattâ beş eski kontluk (yani Cambridgeshire, Hampshire, Northamptonshire, Suffolk ve Sussex) ikişer İdarî kontluğa ayrılmış ve Yorkshire ile Lincolnshire'in üçer dairesi ayrı birer İdarî bölge teşkil etmişlerdir. Böyle olmakla beraber bunlardan bazılarında adalet müesseseleri eski kontlukların bölümlerinden önceki durumda kalmıştır.

Kontluk (Burg) lan hem İdarî hem başka maksatlarla başlı başlarına kontluklardır. Bu Burg'lar kendilerine mahsus **Quarter Session** mahkemeleriyle içinde bulundukları kontluklardan büsbütün ayrılmış bulunuyorlar.

Sağlık Bakanlığı kendisine parlâmentoca verilmiş tüzük çıkarma yetkisine dayanarak ilgili kontluk ve Burg meclislerinin teklifi üzerine veya parlâmentonun tasvibiyle kontluk Burg'larını kontluklarla birleştirebilir veya sınırlarını değiştirebilir.

Kontluk teşkilâtı iki amaçla kurulmuştur:

A) Adalet ve İmparatorluk amacı (mahkeme işleri, anavatan ordusu ve parlamento seçimleri buna dahildir.)

B) Mahallî idare amacı (biraz önce açıklandığı gibi kontluk bölgesi İdarî olan veya olmayan maksatlara göre değişir, genel kaide şudur ki, İdarî maksatlar dışında kontluk Burg'ları eski kontluklarında kalacaklardır.)

İmparatorluk ve adalet maksatlarına göre kuruluş — Bir kontluğun İmparatorluk ve adalet amaçlarına göre kuruluşu bakımından içine aldığı müesseseler şunlardır:

1) Komisyon tarafından tâyin edilmiş bir Lord lieu- tenant (1). Bu zat 1871 yılına kadar Kontluk içindeki milis ve gedikli kuvvetlerinin kumandanı idi. Şimdi kaide olarak kontluktaki ordu kuvvetlerinin başkamdır. Bu zat kontluğun yedi mil etrafında oturan kimselerden bu kurula veya majeste kuvvetlerine değerli hizmetler yapmış birini kendisine yardımcı tâyin edebilir.

2) Bir sicil muhafızı vardır ki, bu da komisyon tarafından tayin edilir. Bulunduğu kontluğun baş sulh yargıcısıdır. Danışma komitesiyle ilgili olarak sulh komisyonuna tâyin teklifleri yapar.

3) Bir şerif vardır. Bu zat her sene bir defa Krallık mahkemelerindeki yargıçlarla Krallık meclisi müşavirlerinin gösterecekleri üç kişi arasından hükümdarın seçeceği bir kimsedir, tâyin işi Krallık meclisi sekreterinin imzasını taşıyan bir müzekkere ile tamamlanır. Şerif kanunların uygulanmasında Kralın baş temsilcisi ve ajanı olmak sıfatıyla Jüri'yi toplar, tazmin işlerine bakar, yüksek mahkeme ilâmlarını infaz eder. Parlamento seçimlerini de idare eder. Ayrı bir seçim memuru bulunmadığı zaman Burg seçimlerini de düzenler. Bu görevde bulundukça yargıç olarak hareket edemez. Bir şerif yardımcısı tâyin zorundadır.

4) Sulh komisyonu tarafından tâyin edilmiş yargıç-

1) Bu makam her kontlukta Kralı temsil etmek ve askerî düzeni yürütmek maksadıyla Sekizinci Henry devrinde kurulmuştur. Bu amaçla milis kuvveti toplamağa yetkilidir,

lar vardır. **Quarter Session** mahkemesi kontluk yargıçları tarafından kurulur. En az iki yargıçtan teşekkül eder ve ikinci bir mahkeme kurmak yetkisi de vardır. **Petty Session** mahkemesi iki veya daha çok kontluk yargıcı tarafından kurulur. Bir de özel **Session mahkemesi** vardır, bu da bir **Potty Session** mahkemesidir ki özel bir maksatla ve bütün yargıçlara tebligat yapılmak suretiyle kurulur. Her iki mahkemede de bir ücretli sekreter vardır. Şimdi bütün yargıçların görevleri tamamiyle adlidir, bunların İdarî yetkilerini 1894 ve e1933 kanunları kontluk, Burg ve bölge meclislerine vermiştir. Fakat **Quarter Session** mahkemeleri hâlâ özel şifa yurtlarına lisans vermektedirler. Özel şifa yurtlarıyla cezaevleri için nezaretçiler tâyin ederler. Yeni likör lisanslarını onaylamak üzere kontluğun lisans komitesini tâyin ederler. İçki satışlarıyla genel bilârdö salonları hakkındaki lisansları da Session mahkemesi yargıçları verir. Bunun gibi tiyatro, sinema ve patlayıcı maddeler yapan fabrikalar için gerekli lisanslar dahi kontluk meclisi temsilcilerinin iştirâkiyle **Petty Session** mahkemesinde verilir.

5) Bir sulh sekreteri vardır. Bu zat ilk zamanlar (sicil muhafızı) tarafından kendisine yardımcı olarak tâyin olunurdu. Fakat şimdi (Quarter Session) mahkemesince tâyin olunuyor. Bugün sicil muhafızlığı işiyle ilgili olarak kontluk (Quarter Session) mahkemesinin dosyalarını saklamak görevleri arasındadır. O aynı zamanda kontluk meclisinin de sekreteridir.

6) Bir veya bir kaç savcı (Coroner) vardır. Bunlar ilk zamanlar Kral müzekkeresiyle mülk sahipleri tarafından seçilen adlî memurlardı. Bugün müzekkeresiz olarak kontluk meclisi tarafından seçilmektedir. Görevleri anî ölümler ve defineler hakkmda soruşturma yapmak, ilâmların infazı ve jüri heyetinin toplanması işlerinde (Şerif) yerine hareket etmektir.

Petty Session mahkemesi:

Her kontluk (Rutlant hariç) adli maksatlara göre bölgelere ayrılmış ve bunlar da bir kaç mahalle veya ma-

halle parçasından teşekkül etmiştir. Bölge taksimatı geleneğe dayanırsa da **Quarter Session** mahkemesince de bölüm yapılabilir. Bu bölüm üç yıl geçmeden değiştirilemez. Kontluğun herhangi bir yargıcı her kontluk bölgesinde görev yapmağa yetkilidir, ancak her yargıcın kendi bölgesinde görev yapması yerleşmiş bir usuldür. Ayrı bir sulh komisyonu bulunan (Burg) lardan başka her Petty Session bölgesi içki satışları için lisans verme bakımından bağımsız bir çevredir.

İdare teşkilâtı :

Her İdarî kontluk bir başkanla bir Alderman ve kontluk müşavirlerinden mürekkep bir kontluk meclisi tarafından idare olunur. Alderman veya müşavir olmıyanlar arasından dahi başkan tâyin edilebilir. Ancak başkan yardımcısının ya Alderman veya müşavir olması şarttır. Müşavir sayısı ilk zamanlar mahallî idareler dairesince tespit edilir ve Aldermanlar da bunların üçte biri k-mar olurdu. Müşavirler üç yıl için seçilirler. Aldermanların hizmet süresi altı yıl ise de bunların yarısı üç yılda bir değişir. Müşavirlerin seçimleri için kontluk tek üye çıkaracak seçim bölgelerine ayrılır. Bu ayırma yapılırken nüfus, çevre, Burg diğer kontluk bölgelerinin sınırları gözönünde tutulur, 1929 Mahallî İdareler Kanunu kontluk meclislerine seçim bölgeleriyle kontluk müşavirlerinin sayısını gözden geçirme ödevi vermiştir. Bu kanunla kontluk meclisleri değiştirme tekliflerini 1/Ocak/1933 den önce Bakanlığa vermek zorunda idiler.

Kontluk seçmenleri mahallî idare defterlerine kayıtlı olan kimselerdir. Mahallî idare seçmen defterine kayıt edilebilmek için kadın veya erkek 21 yaşında olmalı, kanunî ehliyetsizliği bulunmamalı ve bütün ehliyet devresi boyunca o bölgede bir mülk veya binanın sahibi veya kiracısı veya bu şekilde kayıtlı bir kimsenin karı veya kocası olmalıdır. Seçimler sandık usulüyle yapılır ve seçim memurunun masrafları kontluk bütçesinden ödenir. Bir kimsenin kontluk meclisine üye olabilmesi için kontluk içinde bir mülkün sahip veya kiracısı olmalı veya seçimden önceki

on iki ay içinde o bölgede oturmuş olmalı veya kontluğun mahallî idare seçmeni bulunmalıdır. Bir kadın dahi meclis başkanı, müşavir veya alderman olabilir. Bir papaz için de böyledir. Meclisle sözleşme ilgisi bulunan kimse bu sebeple diskalifiye edilemez, ancak o kimse bu ilgisini açığa vurmali ve ilgisi bulunan mesele konuşulurken tartışmada bulunmamalıdır. Kontluk meclisinin sekreteri üyeler tarafından yapılan açıklamaları tescil etmek zorundadır. Ehliyetsizlik hükümleri 1933 Mahallî İdareler Kanunu ile bir araya toplanmıştır. Şöyle ki, kontluk meclisi emrinde aylıklı bir görevi olan (Başkan hariç) veya gelir sağlayan bir hizmette bulunan, iflâs kararı almış veya alacaklıları ile anlaşma yapmış olan veya son on iki ay içinde yoksullara yardım ödeneği almış olan, veya son beş yıl içinde bölge mürakibi tarafından hakkında 500 liradan yukarı zimmet çıkarılmış olan veya bir suçtan dolayı paraya tahvili mümkün olmıyan üç ay ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olan kimse kontluk meclisine üye olamaz. Bundan başka yoksullara yardım idaresinde aylıklı memur olan veya seçimlere fesat karıştırma kanununa göre ehliyetsiz sayılan kimse de seçilemez.

1933 Mahallî İdareler Kanununun 63 üncü maddesi gereğince meclisin veya komitenin toplantılarına altı ay iştirak etmiyen (ve mazereti meclisçe kabul edilmiş olmi- yan) kimse meclis üyesi olmaktan çıkar.

Kontluk meclisi yılda en az dört toplantı yapmalıdır. Başkan ile Başkan yardımcısı ve aldermanların seçildiği statülü toplantı da buna dahildir. Başkan, kadın olsun erkek olsun, kontluğun yargıcısıdır. Meclis bir sekreter tâyin ederken, bunun talimat gereğince bir evrak arşivi, muhasebecisi, veznedarı, bir müfettişi, icra memurları, esnaf ve ölçüleri denetliyen müfettişleri, millî eğitim şefleri, kimyagerleri, bir sağlık müdürü, bir emlak ajanı, bir kaabile müfettişi, kontluk takdiri kıymet memurları vesaire vardır.

Sekreter aynı zamanda kontluğun ayrı bir parlâmento Burg'u teşkil etmiyen parçasında nüfus sicilinin de ârni-

ri olduğu için hem parlamento hem de mahallî idare seçmen listelerinin hazırlanmasından ve düzeltilmesinden sorumludur. Bundan başka kontluğu içinde yapılacak bütün parlamento seçimlerinde (Şerif bizzat idare etmek istemedikçe) seçim âmiri olarak hareket eder ve Bakanlığın onayına sunulmak şartıyla bu iş için bir veya birkaç yardımcı tâyinine yetkilidir.

Meclis, finans eğitim, tarım, genel sağlık ve mesken, çocuk bakımı, akıl hastalarına mahsus şifa yurtlarını teftiş ve sosyal yardım komiteleri kuracak ve bunlara resim tarhetme ve istikraz yapma hususları müstesna olarak gerekli icra yetkileri de verecektir. Meclis, bunlardan başka kendi üyelerinden ve müşterek meselelerin halli için başka kontluk meclisi üyeleriyle birlikte genel veya özel maksatlar için komiteler kurabilir. Ancak bu genel yetki 1933 Mahallî İdareler Kanunundan başka kanunlarla tâyini istenen veya tâyinine izin verilen komitelerin tâyinleriyle ilgili değildir. Komitelere (Finans hariç) üye olmıyan kimseler de tâyin edilebilirse de her komitenin üçte ikisi mutlaka meclis üyesi olacaktır. Bir maksat için kurulmuş olan bir komite kanunun istediği başka bir maksat için de görevlendirilebilir. Bir çok hallerde genel sağlık ve mesken komitesi, 1930 Yoksullara Yardım Kanununa göre meclisin sosyal yardım komitesi görevlerini de yapar. Meclis, kendi çevrelerine ait İdarî meseleler için Burg ve bölge meclislerine yetki de verebilir. Tiyatro ve sinamalara lisans vermek veya Patlayıcı Maddeler Kanununu uygulamak hususunda kontluk meclisi Petty Session yargıçlarına da yetki verebilir.

1921 Eğitim Kanununa göre Meclis, Millî Eğitim dairesinin kabul edeceği plân gereğince bir veya birkaç komite kuracaktır. Her komitede talim ve terbiye eksperleri ve kadınlar da bulunur, fakat komite çoğunluğunun meclis üyelerinden olması kaidedir. Bu komite resim tarhetmek veya ödünç para almak gibi şeylerden başka eğitimle ilgili bütün meseleleri görüşür ve kararlar meclisçe infaz olunur.

1919 Tarım Kanununa göre meclis bir tarım komitesi kuracaktır, bu komite meclisin hazırlayıp bakanlığın onaylıyacağı projeye göre kurulur. Bu komitenin çoğunluğu meclis üyeleri ve azınlığı da tarım temsilcileri, meclisin tâyin edeceği diğer çiftçiler ve Bakanlıkça bunlara katılacak üyeler teşkil eder.

Polis ve diğer bazı maksatlar için kurulacak sürekli karma komite (Quarter Session) mahkemesiyle kontluk meclisinin eşit sayıda üyelerinden teşekkül eder. Bu komite her ne kadar parasını kontluk meclisinden sağlar ve kendisini kuran iki müesseseye de rapor verirse de pratikte hem İdarî, hem malî bakımlardan tamamiye bağımsızdır. Zabıta şefini bu komite tâyin eder.

Görevler ve Yetkiler:

Kontluk meclisinin başlıca görev ve yetkileri şu konularla ilgilidir: Kontluk mâliyesi, mesken işleri, akıl hastalarına mahsus şifa yerleri, kontluk yolları ve köprüleri, motörlü nakil vasıtaları, ruhsatlı okullar, ölçü ve ayarlar, tarım, hayvan hastalıkları, toprak bölümü, sulama işleri, ilk ve orta eğitim, kıymet takdiri ve kadastro, ebeler, çocuk bakımı, körler, veremler, zührevi hastalıklar, akıl hastaları, yoksullara yardım kanunu, kuşları koruma, çocukların çalıştırılması, dükkânları kapama saatleri, parlâmento ve kontluk seçimleri için defterlerin hazırlanması, süt lisansları, yiyecek ve içeceklerin temizliği, kontluk içindeki çeşitli idare bölgelerinde değişiklikler yapılması vesaire.

Bazı sağlık ödevleri vardır ki, ırmakları kirletme, mesken işleri, genel sağlık ve sütçülük kanunları gereğince bölge meclisleri üstündeki kontrol yetkisine dayanır. Kontluğun iyi idaresi, gürültülerin önlenmesi, ilân işlerinin düzenlenmesi, bakım evlerinin idaresi ve petrol doldurma istasyonlarının kurulması için tüzükler çıkarabilir. Bazı şartlar altında parlâmentoya tasarı teklif edebilirler ve teklif edilmiş bazı tasarılar muhalefette bulunabilirler, kontlukta yaşayan halk namına demiryol şirketlerine ve diğer müesseselere karşı dâva açabilirler. Bazı kanunlarla

ve Krallık emirleriyle kendilerine bırakılan işlerde hükümet yetkisini de kullanabilirler. Aylık ve ücretlerden kesilerek toplanan para ile hizmet veren müessesenin aynı miktarda yardımıyla kurulan sandıktan memurlara emeklilik aylığı verebilirler. Fakat bunun için en az elli memur ve hizmetlinin Kontluk meclisi veya bununla ilgili müessese emrinde bulunması lâzımdır.

Kısmen adlî mahiyette olan emlak ve memur işleriyle, polis mahkemeleri ve yargıç sekreterlerinin aylıklarıyla kontluk meclisi değil, sürekli karma komite uğraşır.

Her İdarî kontluk, bölgelere ayrılır. (Bağımsız Burg'lar, şehir ve taşra bölgeleri de içinde). Kontluk meclisi bölge meclislerini o bölge işleri için ajan olarak kullanabilir. Fakat kontluk mesûsinin bu yetkisi Burg'larla şehir bölgelerinde taşra bölgeleri kadar geniş değildir, meselâ kontluk meclisi Burg idaresi için tüzük yapamaz, Burg sınırlarının değiştirilmesi için emir veremez, Burg müşaviri tayin edemez.

Finans :

Kontluk meclisi kontluğun bütün mallarına sahip olmak ve idare etmek bakımından bir tüzelkişiliktir. Akçalı yıl (yani 1/nisan) başlamadan önce tarhedilecek resimler için esaslı bilgi olacak şekilde finans komitesi tarafından kontluk meclisine yıllık bir bütçe sunulur. Bölge mürakip-leri tarafından kontluk meclisinin, akıl hastalarıyla meşgul komitelerin ve bütün karma komitelerin hesaplarına bakılır. Mürakabe maksadiyle mali raporlar hazırlanır ve mürakabe bittikten sonra bölge mürakibi tarafından raporun bir sureti bakanlığa sunulur ve bir örneği de mahallî idare seçmenlerinin incelemesine açık tutulur.

Kontluk hissesi:

Kontluğun normal masrafları kontluk sandığından ödenir, bu sandık büyük ölçüde İmparatorluk bütçesinden ve bazan da kontluğa bitişik kontluk Burglarından yardım görür. 1925 Kıymet Takdiri ve Resim Tarhı Kanunu kontluk resimlerinin tarh sistemini değiştirmiştir. Şimdi kontluk meclisleri Burg ve bölge meclisleri için ilâm çıkarabi-

liyorlar. Bu ilâmla tediyesi istenen miktar lira olarak gösterilmelidir, Burg ve bölge meclisleri Şubatın birinden evvel bir tasarı yollarlar ki burada Sağlık Bakanlığının açıkladığı metot gereğince bölgeleri için tarh edilen miktarı “Penny” olarak göstereceklerdir.

Kontluğun genel maksatları için bütün İdarî kontluk bölgesine genel bir resim ayrılır. Özel maksatlara gelince bu maksatla konacak resim sadece bundan faydalanacak bölgeye yüklenir, bir çok kontluklarda polis, eğitim, çocuk bakımı, akıl hastaneleri, icra memurları ve diğer bazı işler için özel bir resim tarholunur. Bazı bölgeler birtakım özel maksatlar için resim vermekten muaf tutulabilir.

Bir mülk edinmek veya bir bina yaptırmak için veya başka sürekli işler için veya borçlarını konsolide etmek için veya bölge ve mahalle meclislerine ve diğer müessese- lere avans verebilmek için ödünç para almak kontluk meclislerinin genel yetkileri içindedir. Eğer borç toplamı kontluğun resme tâbi emlâkinin senelik net değerinin onda birine varıyorsa Parlâmentoca onaylanmış bir emre ihtiyaç vardır. Ancak millî eğitim, küçük arazi, mesken kanunlarındaki maksatlar için yapılacak istikrazlar bu tahdidin dışındadır. 1929 Mahallî İdare Kanunu ödünç alma hakkındaki bütün statülü yetkileri kaldırmıştı. İstikraz süresi Sağlık Bakanlığının tasvibi ile kontluk meclisince tâyin olunur.

Belediye Burg’ları :

Belediye Burg’ları Krallık fermanıyle kurulmuş ve 1882 Belediye Tüzelkişilikleri ve 1933 Mahallî İdare Kanun lariyle düzenlenmiş olan yerlerdir. İlk çağlarda Krallar sempati duydukları şehir ve kasabalara çeşitli şekillerde çeşitli yetki ve imtiyazlar bahşeder, fermanlar çıkarırlardı. İmtiyazların böyle ölçsüz verilmesinden doğan garabetleri ve münasebetsizlikleri kaldırmak maksadiyle özel bir komisyon tarafından yapılan incelemeler sonunda 1835 Belediye Tüzelkişilikleri Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun çıktığı zaman bir sürü imtiyazlı şehir ve kasaba vardı. 1835 kanunu Burg teşkil ve idaresi için genel bir sistem

kabul etmiştir. Bu sistem mevcut Burg'lar için de uygulanacaktı, kanun daha sonra verilecek belediye fermanları için de Kralı yetkili kılıyordu. 1882 kanunu ufak tefek bazı değişikliklerle 1835 kanununun takviyesinden ibaretti.

Böyle olduğu halde yine bir çok eski belediyeler 1835 kanununda adları bulunmadığı ve fermanlarla da düzenlenmediği için 1883 kanunu çıkıncıya kadar reform görmemiş olarak kalmışlardı. Bunlardan 1886 fermanlariyle de reform görmiyenler büsbütün kaldırılmıştır. Bugün bütün belediye (Burg) ları 1882 kanununun tesiri altında bulunmaktadır. Bu kaidenin tek istisnası eski fermanlarla aldığı statü gereğince idare edilmekte olan Londra şehridir. 1882 yılında Tüzelkişilikleri Kanununun bir çok hükümleri 1933 kanuniyle ya kaldırılmış veya yerlerine başkaları konmuştur.

Belediye Burg'larının sayısı 1/Nisan/936 da 83 kontluk Burg'u ile birlikte 365 idi. Kontluk Burg'larının bir takım fazla yetkileri olmakla beraber belediye tüzelkişilikleri ve Mahallî İdare Kanunları karşısında eşit durumdadırlar. Burg sınırları hakkında genel bir prensip yoktur. 1889 kanunu Burg'larm en çok nüfusunun bulunduğu kontluk içine alınmasını istemişti. 1894 kanunu da bu şekilde düzeltilen mahalle sınırlarının Burg ve bölge sınırlarını aşmamaları hakkında hükümler koymuştu. Mahallî idare sınırları hakkındaki o zamanki kanun hükümleri 1933 kanununun altıncı bölümü ile Konsolide edilmiştir. 1929 kanunu 1/Nisan/1932 den önce veya daha sonra bakanlıkça uygun görülecek zamanlarda Kontluk meclisleri tarafından bütün kontluk bölgeleri sınırlarının gözden geçirilmesini istemiştir. Bölge değiştirilmesi hakkında kontluk meclislerince Sağlık Bakanlığına yapılacak tekliflerin Burglar üzerinde tesiri yoktur. Bir Burg sınırı mahallî bir soruşturmadan sonra Parlâmentoca onaylanmak şartıyla Sağlık Bakanlığının emriyle değiştirilebilir ve bu emir değişikliğin gerektirdiği müşavir sayısını da derpiş eder. Belediye Burg'ları normal olarak belediye da-

irelerine ayrılır ve bu dairelerin sayıları ve sınırları ve müşavirlerin buna göre tevzii Kralın konsey emriyle değışebilir. Kral fermaniyle yeni Burglar da kurulabilir ve bunlar için daireler düzenlenerek müşavirler tevzi olunabilir.

Kuruluş :

Belediye Burg'ları bir beledij^e başkaniyle Alderman- lar ve dokuz ile (150) arasında hemşeri üyeden mürekkep “şehir meclisi” tarafından idare edilen bir tüzelkişiliktir. Kemşeriler mahallî idare seçmenliği için ehliyetli olan kimselerdir. Hemşeriler her yıl gizli oy ile meclis üyelerini seçerler ve meclis de başkan ile Aldermanları seçer. Üye seçilebilmek için, a) Burg seçmen defterine kayıtlı olmalı, b) Burg içinde bir mülkün sahip veya müsteciri olmalı, c) Seçimden önceki 12 ay içinde o Burg'da oturmuş bulunmalıdır. Ayrıca 21 yaşma girmiş olmalı ve İngiliz tâbiyetinde bulunmak şarttır. Aynı zamanda iki seçmen tarafından yazılı olarak müşavirliğe teklif edilmiş ve kendisi tarafından da bu teklif yazılı olarak kabul edilmiş olmalıdır. Evli veya bekâr olsun kadın da seçilebilir. 1835 ve 1882 belediye tüzelkişilikleri kanunlarına göre ruhanî nizama dahil Kimseler üye seçilemezler, aynı ehliyetsizlik Başkan ile Şeriften başka bütün Burg meclis üyeleri için de mevcuttur. Belediye başkaniyle Aldermanlar, müşavirler (1) veya müşavirlik ehliyetini taşıyan kimseler arasından seçilir. Başkan bir yıl hizmette kalır, Aldermanlar, yarısı üç yılda bir değışmek üzere, altı yıl kalırlar. Meclis bir şehir sekreteri ile bir sayman, bir sağlık şefi, bir müfettiş ve diğer memurları tâyin eder. Kendi üyelerinden veya üçte ikisi kendi üyesi olmak üzere başka kimselerden genel veya özel komiteler kurabilir, ancak kendi mâliyesini kontrol edecek komite üyeleri hakkında müşterek seçim yapamaz, meclis resim tarh etme ve ödünç para almadan başka yetkilerinden bir kısmını bu komitelere verebilir. Bir parlâmento Burg'unun şehir sekreteri aynı zamanda Burg'un sicil âmiridir, bu sıfatla seçmen ve jüri

(1) Meclis üyelerine müşavir adı veriliyor.

listelerinin hazırlanmasından ve değişikliklerin işaretlenmesinden sorumludur. Aynı zamanda parlamento seçmenlerinde Şerif ve belediye başkanı emrinde bir seçim memuru olarak da hareket eder, bunlardan başka ölüm, doğum ve evlenme olaylarının tescili işlerine nezaret de onun kanuni görevlerindendir.

Sulh komisyonu: Her Burg'da belediye başkanı ve son eski başkan Burg yargıcıdır. Bir Burg'un belediye başkanı (Kontluk Burg'u hariç) aynı zamanda o Burg' - ın yargıcısıdır. Şimdi kadınlar da yargıç olabileceklerdir.

Burg'larm çoğuna birer de ayrı sulh komisyonları verilmiştir. Böyle başlı başına bir sulh komisyonu bulunması o Burg'un mali tekliflerinden istisna edilmesi veya kontluk yargıçlarının adli yetkilerinin Burg'tan kaldırılmasını gerektirmez. Sadece komisyondaki Burg yargıçlarının Burg içindeki (Petty Session) da kontluk yargıçları gibi görev yapmalarına imkân verir, tatbikatta Kontluk yargıçları ayrı bir sulh komisyonu bulunan Burg'lardaki (Petty Session) mahkemelerine hiç gelmezler. Ayrı bir sulh komisyonu bulunan Burg'larda yargıçlar için bir sekreter tâyin olunur. Ayrı bir sulh komisyonu olan her Burg içki yerlerine ruhsat verme işleri bakımından bir lisans otoritesidir, meclisin müracaatı üzerine Krallıkça belediye Burg'u için bir polis Majistrası tâyin edilebilir.

Bağımsız bir Quarter Session mahkemesi. — Ayrı bir sulh komisyonundan başka Krallık Burg'a ayrı bir (Quarter Session) mahkemesi de verebilir. Bunun kadrosunda mahkeme yargıcı olarak aylıklı bir sicil muhafızı, bir sulh sekreteri ve bir icra memuru vardır. Mevcut memur kendine bir de yardımcı tâyin eder, bu mahkeme Kontlukta olduğu gibi bir kaç yargıçtan değil sadece "sicil muhafızı" olan bir tek yargıçtan ibarettir.

Burg meclisinin görevleri. — Meclisin, başlıca görevleri şunlardır, tüzelkişilik emlakının idaresi, Burg'a ait yol ve köprülerin bakımı, Burg idaresi için tüzükler çıkarılması, Burg'un özel bir polis kuvveti varsa "güvenlik komitesi" vasıtasıyla bunların idaresi, Burg meclisi genel

sağlık, mesken, yollar ve şosesel kanunları gereğince mahallî idarelerin bütün görev ve yetkilerine maliktir. Büyük arazinin parçalanması, kitaplıklar, müzeler, pazar yerleri hakkındaki kanunları uygulamak ve motörlü, mo- törsüz nakil vasıtaları hakkında tüzükler yapmak da ödevleri arasındadır. Burg meclisleri Hava Bakanlığının müsaadesiyle meydanlar kurmak ve bunları cihazlandırmak işleri de dahil olduğu halde kıymet takdiri ve resim tarhı ve 1933 Mezbaha Kanunlariyle diğer bazı kanunlara göre de bir takım görevler almıştır. 1933 Mahallî İdareler Kanununun 13 üncü maddesindeki tahditler dahilinde parlâmentoya bir tasarı sunabilirler veya bir tasarıya karşı muhalefette bulunabilirler. Hukuk mahkemelerinde de dâva açmak veya savunma yapmak haklarıdır.

Burg meclislerinin şose ve caddeler hakkındaki görevleri maddî bakımdan 1929 Mahallî İdareler Kanuniyle değiştirilmiştir. 1 nisan 1930 dan itibaren Kontluk meclisleri eskiden Burg meclislerinin görevlerinden olan bütün şose ve köprüler için otorite olmuşlardır.

Nüfusu 20,000 den yukarı olan Burg meclisleri 1 nisan 1930 dan önce bölgeleri içindeki yolların bakımı görevini üstlerine almak üzere müracaatta bulunabileceklerdir. Kontluk meclisinin muvafakati ile bu görevi üstüne almağa Burg meclisleri yetkilidirler, Kontluk meclisince muvafakat verilmediği takdirde Ulaştırma Bakanlığına baş vurma yolu açıktır.

Nüfusu 20,000 den aşağı olan Burg'larda Kontluk meclisi tasfiyeye dahil yol ve köprülerin bakım ve tamirleri ile ilgili yetkileri isterse Burg'a devredebilir.

Burg meclisleri de Kontluk meclisleri gibi memur ve işçilerine emekli ödeneği verebilir. Diğer mahallî idare görevleri bakımından Burg'larm durumları birbirlerine eşit değildir, bazı hallerde Burg başlı başına bir birlik ve mahallî idare otoritesi olup Kontluk meclisi gibi hareket eder, fakat çokları böyle değildir.

Nüfusu 10,000 den yukarı olup ayrı bir Quarter Ses- sion mahkemesi bulunan Burg meclislerinin patlayıcı

maddeler hakkında bir takım yetkileri vardır, ayrı bir mahkemesi olsun olmasın on binden çok nüfuslu her Burg hayvan hastalıkları, zararlı haşereler, gaz ölçülerinin teftişi, ölçü ve âyarlar, yiyecek ve içecek maddeleri hakkında tam yetkilere sahiptir. Bu çeşit bir Burg meclisi ilk öğretim bakımından bağımsız bir otoritedir, ancak daha küçük Burg meclisleri okul idarecilerinin ancak bir kısmını tâyin edebilirler. Bir Burg meclisi daha yüksek öğretim için de resim yardımı yapabilir, ancak kontluk halinde olmıyan bir Burg'un vereceği resim senede lira başına 1 1/3 peniyi aşamaz.

Gaz, su, elektrik ve ulaştırma işleri gibi Burg meclisleri tarafından idare edilen ticarî işletmeler bu yüz yılın başındanberi çok artmıştır, bunlar çok hallerde Burg meclislerince teklif olunmuş mahallî kanunlara göre idare edilmektedir.

Mali işler — 1882 kanuniyle Eğitim Kanununa göre yapılacak masraflar Burg bütçesinden ödenir ve bütçeye aynı maksatla konacak resimle birlikte yoksullara yardım resminden de ekleme yapılırdı. Bir çok Burg'larda ise meclisin sağlık masrafları genel bölge gelirinden karşılanırdı. Bugün Burg meclisinin bütün masrafları bütçenin (genel gelir) inden ödenmektedir. Bazı Burg'larm önemli tüzelkişilik emlâki vardır, bazıları da gaz, su, elektrik ve ulaştırma işletmelerinden büyük gelirler sağlamaktadırlar. Tüzelkişilik emlâki sağlık bakanlığının muvafakati alınmadan satılamaz, değiştirilemez, terhin edilemez ve (kanunun belirttiği maksatlarla mahdud süreler haricinde) kiraya da verilemez. Gelir gider raporları her sene Sağlık Bakanlığına ve bir örneği de parlâmentoya gönderilecektir. Hesaplar üç mürakip tarafından incelenir, bunlardan ikisi belediye hemşerileri tarafından seçilmiş, birisi de belediye başkanı tarafından tâyin edilmiş olacaktır. Burg meclisleri hesapların incelenmesi için bölge mürakabe sistemi veya profesyonel mürakıplık usulünü kabul etmekte serbestirler.

Bundan başka 1933 Mahallî İdareler Kanuniyle diğer

kanunlar mülk edinmek, bina yaptırmak veya başka sürekli tesisler kurmak maksadiyle bütün Burg gelirlerini karşılık tutarak Sağlık Bakanlığının muvafakatiyle ödünç para almağa Burg meclislerini yetkili kılmaktadır.

Kontluk Burg'ları. — Kontluk Burg'ları 1888 Mahallî İdare Kanuniyle ihdas edilmiştir. Genel olarak denilebilir ki nüfusları elli bini aşan Burg'lar kontluk Burg'larıdır. Sağlık Bakanlığı parlamento tarafından tasdik olunmuş bir emirle bu durumdaki bir Burg'u Kontluk Burg'u yapabilirdi, amma sonradan 1925 kanuniyle kurulmuş olan Krallık Komisyonunun raporundaki teklif üzerine 1926 kanunu Bakanlığı bu yetkiden mahrum etmiştir. Bu kanun aynı zamanda nüfusu 75,000 olmıyan Burg meclislerinin bu maksatla bir kanun tasarısı ileri sürmelerine de müsaade etmiyordu, şimdi bu 1926 kanunu yürürlükten kalkmış ve bunun yerini 1933 kanunu tutmuştur. Bugün bu meclisler bir Burg meclisinin normal yetkilerinden başka, ilk ve daha yüksek öğretim de dahil olduğu halde Kontluk meclisi yetkilerini de taşımakta ve bir çok maksatlarla coğrafi bakımdan içinde bulundukları kontluktan büsbütün ayrı ve bağımsız bulunmaktadır. Böyle olmakla beraber kontluk Burg'u kontluk (Şerif) inin genel olarak adli yetki çevresi içindedir. Bu sebeple kontluk içindeki mahkemelerin masraflarını paylaşmak zorundadır, bunun gibi askerlik ve jüri heyeti ile işlemler bakımından da kontluğun bir parçası sayılır. Ayrı bir Quarter Session mahkemesi bulunmıyan kontluk Burg'u kontluk icra memurunun yetki bölgesi olur. 1888 yılında akıl hastanelerine yardımda bulunan Burg'lar bu yardımlarına yine devam edeceklerdir. Son yıllarda çıkan bir takım mahallî kanunlar bazı büyük kontluk Burglarını belediye tasarruf bankaları kurmağa yetkili kılmıştır. Bunlardan birincisi 1919 da Birmingham tüzelkişiliği olmuştur.

Bir kontluk Burg'unun kontluğa yardımları, kontluk otoriteleri tarafından Burg üzerine doğrudan doğruya resim koyma şeklinde olmayıp kontluk mālîyesinin 3urg meclisine vereceği para emriyle olur,

Bağımsız Burg'lar hakkındaki mürakabe usûlleri kontluk Burg'larının hesaplarına da aynı şekilde uygulanır, yoksullara yardım görevlerinin Burg meclislerine geçtiğindenberi bu husustaki hesaplar Sağlık Bakanlığının mürakipleri tarafından incelenmektedir.

Bir Kontluk Burg'unur sınıf değişiklikleri, meclisin muvafakati ile, kontluk meclislerinin teklifleri üzerine sağlık bakanlığının emirleriyle yapılabilir.

Aynı zamanda bakan bir kontluk ile kontluk Burg'u meclislerinin müşterek müracaatı üzerine aralarındaki sınırların değiştirilmesi ve tespiti hususunda emirler çıkarmağa da yetkilidir.

Şehir bölgesi :

1933 Mahallî İdareler Kanununun birinci bölümü gereğince şehir bölge meclisinin seçildiği bölge, şehir bölgesidir. 1936 yılında İngiltere ve Gal'deki bütün şehir bölgelerinin sayısı 657 idi . Bunların nüfusları 319 ile (İng-birchworth' Guntwaite ve Yorkshire gibi) 13700 (Glamorgan' Ronda gibi) arasında değişir.

1933 Mahallî İdareler Kanunu Sağlık Bakanlığının muvafakati alınmak şartıyla yeni şehir bölgeleri kurmak ve mevcut bölgeleri değiştirmek hususunda her kontluk meclisine emir çıkartma yetkisi vermiştir, ancak bu emir aleyhinde 100 kişi veya nüfusun üçte biri tarafından veya ilgili meclis tarafından itiraz yapıldığı takdirde bakanlık, mahallinde bir soruşturma yapmadan tasdik etmez.

Kontluk meclisinin kontluk çevrelerini teftiş hususunda Burg'lar üzerinde olduğu gibi şehir bölgeleri üstünde de görevleri vardır.

Kuruluş — Şehir bölgeleri; 1894 Mahallî İdare Kanununun “şehir sağlık makamları” yerini tutmak üzere koyduğu “şehir bölge meclisleri” adı altında tüzelkişilik olarak idare edilirler. Bu kanun isimleri ve seçiliş tarzlarını değiştirmişti amma tüzelkişilikler eski statüler gereğince kuruluşlarına devam ettiler. 1894 kanunu bölge meclislerinden bütün (exafficio) yetkilerini kaldırmış ve üyeleri kendi tâyin etmişti,, şimdi bölge meclislerinin kuruluşun

da 1933 Mahallî İdareler Kanunu hâkimdir.

Bölge müşavirleri (yani bölge meclisinin üyeleri) ya mahallî idare seçmeni olmalı veya bölge içindeki bir mesleğin sahibi bulunmalı veya bölgede 12 ay ikamet etmiş olmalıdır, bekâr veya evli kadın dahi seçilebilir. Seçim ehliyeti kontluk ve Burg meclislerinde olduğu gibidir. Aday iki seçmen tarafından yazılı olarak teklif edilmeli ve o da bunu yazılı olarak kabul etmelidir. İtiraz halinde seçimler 1933 Mahallî İdareler Kanununun ikinci ekindeki hükümler dairesinde ve bakanlığın talimatına göre gizli oy ile yapılır. Bir bölge mahallesindeki her seçmen o mahalle için seçilecek sayıyı aşmamak üzere her aday için bir oy verebilir. Hizmet süresi üç yıldır, her yıl Kontluk meclisinin başka bir emri olmadığı takdirde müşavirlerin üçte biri çekilir. Şehir meclisi ayda en az bir defa toplanır ve geniş ölçüde komiteler halinde iş görür, meclis bu komitelere resim tarihiyle ödünç para almaktan başka yetkilerini verir. Yıllık toplantı Nisanda yapılır ve bu toplantıda müşavirler veya bölge müşaviri olmak ehliyetini taşıyan kimseler arasından bir başkan seçilir. Başkan kadın veya erkek olabilir, görevi itibariyle de sulh yargıcıdır. İki veya daha fazla meclisi ilgilendiren işlerde her iki meclis üyelerinden bir karma komite kurulur.

Meclis üyeleri için ehliyetsizlik sebepleri kontluk meclisinde olduğu gibidir.

Bir şehir bölgesi dairelere ayrılabilir, dairelere ayrılma işi, daire sayılarının veya sınırlarının veya bölge müşavirleri sayısının değiştirilmesi kontluk meclisinin emriyle olur.

Şehir bölge meclisinin görevleri. — Genel sağlık, Yollar ve Meskenler Kanunlariyle (bazı hallerde) tedfin kanunu, toprak tevzii, müzeler, ve kitaplıklarla ilgili kanunların uygulanması, pazar yerleri ve nakil vasıtaları hakkında tüzükler yapılması şehir bölgesinin kuruluş sebepleri arasındadır. 1921 eğitim kanunu gereğince 1901 sayımına göre nüfusu 20 binden yukarı olan şehir bölgesinin, meclisi ilk öğretim maksatlarına göre millî eğitim otori-

tesidir. Daha küçük şehir bölgesinin ilk öğretim konusunda genel okullara bir veya bir kaç eleman tâyininden başka yetkisi yoktur. Şehir bölge meclisi daha yüksek öğretim için yılda 11/3 peniyi aşmamak üzere bir para yardımında bulunabilir, şehir meclislerinin diğer görev ve yetkileri Burg meclislerinininkiler gibidir.

25000 nüfuslu şehir bölgesi 1863 Majistra Kanununa göre bakanlıktan aylıklı polis majistrası isteyebilir. Bu majistra Kral tarafından tâyin edilir ve aylığını bölge mâliyesinin genel gelirinden alır.

Bölge mâliyesi. — Şehir bölge meclisinin masrafları şimdi genel gelir bütçesinden ödenir. Şehir bölge meclisinin eğitim kanunlarıyla ilgili masrafları da bu kanunları uygulayan otorite olması bakımından yine genel gelir bütçesinden ödenir. Bazan statülerce, bazan da Sağlık Bakanlığına müracaat şartıyla bölge meclislerince tâyin edilen hallerde masraflar özel binalara konacak özel resimler yolu ile de kapatılır.

Ödünç para alma yetkisi 1933 Mahallî İdareler Kanunu ve diğer bir takım kanunlarla ve Sağlık Bakanlığının kontrolü şartıyla şehir bölge meclislerine verilmiştir.

Kır bölgesi :

İlk önce 1875 genel sağlık kanunu ile kurulmuş olan kır sağlık bölgesi sadece yoksullara yardım bakımından bir birlik veya böyle bir birliğin İdarî bir parçası idi.

1888 Mahallî İdare Kanunu kır sağlık bölgelerinin değiştirilmesi, birleştirilmesi veya bölünmesi veya yeni bölgeler kurulması veya kır bölgelerini şehir bölgesi yapmak vesaire hususlarında kontluk meclislerine geniş yetki vermiştir, amma itiraz halinde mahallî idare genel dairesince yapılabilecekti. Mahallî idareye bağlı ikinci derecedeki bütün bölgelerin bir tek kontluk bağı içine sokulması politikasını kanun açık olarak tanımış bulunmakla beraber bunu tam imkân içine koymuş değildi. Bu ancak mahallî idare genel dairesince (şimdi Sağlık Bakanlığı) mümkün olabiliyordu. (Gerçekten bu bakımdan yapılan şey çok azdı. 1894 de bu çeşit bölge sayısı 174 idi.

1894 kanunu her İdarî kontluğun çevresini şehir ve kıy bölgelerine ayırmış ve bu arada eski kıy sağlık bölgeleri de kıy bölgesi olmuştur. Genel olarak denilebilir ki kıy bölgesi 1930 yılına kadar yoksullara yardım birliği ile bir anlama gelmiştir. Kontluk sınırlarının aşılması karşısında 1894 kanunu, özel sebeplerle karma komite tarafından aksi düşünce ileri sürülmüş olmadıkça kıy bölgelerinin tam olarak aynı İdarî kontluk sınırları içinde bulunmalarına dair hükümler koymuştur. Eğer bir birlik iki veya daha fazla kontluk içerisine girmiş bulunuyorsa her kontluğun kıy parçası ayrı bir kıy bölgesi olacaktır. Eğer bu parça başlı başına bir bölge teşkil edemeyecek kadar küçük ise bu takdirde başka bir bölgeye katılır veya aynı kontluğun buna bitişik iki veya daha fazla bölgeleri arasında paylaşılır. 1888 de verilerek 1933 Mahallî İdare Kanunu ile teyit edilmiş olan yetkiler gereğince kontluk meclisleri kıy bölgelerinin sınırlarını değiştirebilir.

1929 kanunu gereğince bölge meclislerinden gelecek temsilcilerle birlikte sınır değişikliklerine lüzum olup olmadığı hakkında bir karara varılmak üzere bütün kontluk bölgelerinin durumu gözden geçirilecektir. 1933 Mahallî İdare Kanununa göre bugün kontluk meclisleri on yıldan az olmayı aralıklarla istediği zaman bölge durumlarını gözden geçirebilecektir. Artık bugün kontluk sınırlarının dışına çıkmış bir kıy bölgesi kalmamıştır.

Kıy bölgelerinin kuruluşu — Kıy bölgesinin işleri bir başkanla müşavirinden mürekkep bir kıy bölge meclisi tarafından idare olunur, kontluk meclisi her mahallin bölge müşavirleri sayısını tespit etmeğe veya değiştirmeye yetkilidir ve bu maksatla mahalleleri birleştirebilir veya dairelere de ayırabilir. Müşavirler her mahallenin mahallî idare seçmenleri tarafından seçilir, kıy bölge meclislerine üye olmak hususundaki ehliyet şartları veya ehliyetsizlik sebepleri şehir bölgelerindeki tıpkısıdır. Bir şehir bölge meclisinin kuruluşu ne ise kıy bölge meclisinininki de odur.

Kuruluş amaçları — Kıy bölge meclisinin ana görevi genel sağlık ve mesken kanunlarını bölgesinde uygula-

maktır, bilhassa yol kıyıları haklarıyla müşterek haklar bakımından genel menfaatleri korumak her kır bölge meclisinin özel surette başta gelen görevleridir. Kır bölge meclisleri bölgelerindeki posta, telgraf ve telefon tesislerinin genişletilmesini, posta dairesine zarar ziyan garantisi göstermek suretiyle isteyebilirler, bu meclisler memur ve işçilerinin emeklilik ücretlerini verebilmek için öteki mahallî idare makamları gibi sandık kurmağa yetkilidir.

1930 yılının Nisan birine kadar kır bölgelerinin yollar kanunu gereğince önemli ödevleri vardır, fakat bu tarihten sonra bu meclisler yol işlerinde otorite olmaktan çıkmışlar ve görevlerini kontluk meclislerine bırakmışlardır.

Tasnifli veya tasnifsiz bütün yolların ve köprülerin bakım, tamir veya düzeltilmesi işlerini 27 mart 1929 kanununun yürürlüğe girmesinden üç ay içinde kır bölge meclislerine vermek hususunda kontluk meclisleri yetkili kılınmışlardır.

Tasnifli yollar hakkında yetki verme işi kontluk meclisinin tam takdirine kalmıştı. Fakat ekonomi kalkınması ve kontluk içindeki yol durumunun gelişmesi bakımından mahzurlu olacağına kanaat gelmedikçe bu yetki kontluk meclisi tarafından tasnif sis 3mllar hakkında da verilir.

Bu görevleri bölgelere bırakmayan bazı kontluk meclisleri kontluk meclisiyle kır bölge meclisinin temsilcilerinden mürekkep bir danışma komitesi kurmuşlar ve böy- ience hem bölge menfaatlerini, hem de yolların bir elden idaresini sağlamışlardır. Bölge meclisleri kontluk meclisleriyle anlaşarak uyushulacak şartlar altında bazı genel sağlık görevlerini kontluk meclislerine bırakabileceklerdir. Sağlık Bakanı yerine bir soruşturma yaptırdıktan sonra kanalizasyon sistemi veya su tedariki gibi hizmetleri verilen süre içinde başaramamış olan bölge meclisinden bazı genel sağlık görevlerini alarak kontluk meclisine verebilir.

Kır bölgesinin mâliyesi — Kır bölgesinin masrafları genel ve özel masraflar diye ikiye ayrılır, meclis memur-

lan ve müesseseleri için yapılan masraflar ile sağlık kanunları gereğince yapılan masrafların bir parçası ve evvelce yoksullara yardım maksadiyle bir kaç mahalle tarafından toplanan müşterek gelirden sarfedilen ve özelliği açıkça bildirilmeyen bütün masraflar genel masraf sayılır, şimdi bütün bu masraflar bölge meclislerinin tutmak zorunda oldukları birleştirilmiş genel gelir hesaplarından ödenir. Bütün bölgeye ödev yükleyen işler için ayrı bir mahalle hesabı tutmağa lüzum yoktur.

Özel masraflar her mahalleye ayrı bir ödev yükliyen masraflardır. Eskiden bu masraflar bazı istisnalarla yoksullara yardım gibi bir resim tarhı ile karşılanırdı. Özel şekilde yoksullara yardım resmi yerine bölge meclisleri bölgenin her tarafından “özel resim diye” bir vergi tarhet- mektedirler. Bu özel resim caddelerin aydınlatılması, yangın söndürme âletleri, kanalizasyon, su getirilmesi, meydan açılması, meskenlerde sağlık şartlarının düzeltilmesi gibi masrafları karşılamaktadır, bazı masrafların özel masraflardan olduğuna sağlık bakanlığı da karar verebilir.

Kır bölge meclisi özel masraflara ait olmak üzere koydukları ödenekten bir parçasını makul sebeplerle genel masraflar içinde kullanabileceklerdir. Özel bir imar resmi kır bölgesi için olduğu gibi şehir bölgesi için de konabilir. Kır bölge meclisi 1933 mahalli idare kanununun 9 uncu bölümü ve diğer çeşitli statüler gereğince ödünç alma yetkisine malik olup bu yetkiyi sağlık bakanlığının kontrolü altında kullanır.

Mahalle :

Mahalle, 1925 Resim Koyma Kanunu gereğince başlı başına yoksullara yardım resminin alınması bakımından bir birlikti. 1 nisan 1927 den itibaren böyle bir birlik olmaktan çıkmıştır. Sivil mahalle kilise mahallesinden de büsbütün ayrıdır, ilk zamanlarda bunların ikisi birdi, ara sıra kanunların yaptığı değişiklikler sebebiyle bugün sivil ve ruhani mahalleler bir tek çevreden ibaret değildirler.

İngilterenin her tarafı, nehir yafaklariyle deniz kıyı-

lan da dahil olduğu halde mahalle teşkilâtı içine alınmıştır ve bu mahallelerin sayısı 12858 dir.

Mahallelerin genişliği ve nüfus sayıları birbirine uymaz, 1921 sayımına göre 2100 mahalle 100 den az, 6500 mahalle 300 den az nüfuslu idi. Ve 4600 mahalle de 300 ile 1000 arasında nüfusa malik bulunuyordu, öte taraftan 266 mahallenin nüfusu 20 binden aşındı. Bir mahallenin nüfusu ise 1934 ortasında bir milyonu aşmış bulunuyordu.

Mahalleler Sağlık Bakanlığının tasvibiyle kontluk veya Burg meclisleri tarafından birleştirilebilir, ayrılabilir veya değiştirilebilir. İlgili makamların bunu yapmaması veya ihmal etmesi halinde bakanlık bu emri bizzat çıkarmağa yetkilidir.

Mahalle sınırları hiçbir zaman kontluk sınırlarını a- şamaz, kontluk (bölge) lerinin sınırlarını aştıkları ise pek nadirdir.

Mahalle teşkilâtı — Mahallelerin kuruluşu mahallenin kır veya şehir bölgesi içinde bulunmalarına göre değişir:

Mahalle derneği — Bir kır mahallesi normal olarak (mahalle derneği) denen bir genel heyetle (mahalle meclisi) denen genel bir icra organından ve bir kaç memurdan teşekkül eder. Mahalle derneği mahallî idare seçmenlerinden yani mahallî idare defterlerinde toprak ve mülk sahibi veya müsteciri olarak kaydedilmiş bütün erkek ve kadınlardan teşekkül eder. Dernekte hazır bulunanlar kendilerine bir başkan seçerler, her seçmenin bir oyu vardır. Her mesele dernekte hazır bulunanların çoğunluğu ile karara bağlanır. Ancak bütün mahallî idare seçmenlerinin iştirâk edeceği bir seçimde dernek başkanı muvafakat e- der veya en az beş kişi veya dernekte hazır bulunanların üçte biri tarafından bir istek ileri sürülürse oylar gizli olarak verilir. Mahalle derneğinin yıllık toplantısı mart ve nisan aylarının birinci günleri arasında sabahın saat 6 sıdan daha evvel başlamamak üzere yapılır. Ayrı meclisi olmiyan bir mahallede senede en az iki dernek toplantısı olur, özel meclisi bulunmiyan mahallede dernek kendi-

sine bir yıl için bir başkan seçer. Özel meclisi bulunan mahallede meclisin başkanı - mahalli idare seçmeni olmak ve kendisi o seçim için aday gösterilmiş olmamak şartıyla - derneğin de başkamdır.

Mahalle meclisi — 300 veya daha çok nüfuslu mahalleler için mahalle meclisleri kurulması yolunda kontluk meclisleri emir çıkarır, nüfusları 200 veya daha yukarı fakat 300 den aşağı olan mahallelerde dernek kararıyle meclis kurulabilir. Hattâ 200 den az nüfuslu mahallelerde de böyle karar verdikleri takdirde kontluk meclisleri haklarında aynı şekilde emir çıkarabilirler, ancak bu bir kır bölgesi içinde ve aynı büyüklükte bir mahalle ise hakkında bu hüküm uygulanmaz, bu takdirde bu görevi kır bölge meclisi yapar. İki ve daha fazla mahalle içinde, nüfusları ne olursa olsun, her birinin derneği ayrı ayrı muvafakat ettiği takdirde müşterek bir mahalle meclisi kurmak yolunda haklarında kontluk meclisi emir çıkarabilecektir. Mahalle meclisi üç yılda bir mahallî idare seçmenleri tarafından mahalle derneğinin yıllık toplantısında veya bunun neticesi gizli oy esasına göre yapılacak seçim usuliyle seçilir. Büyük mahalleler müşavir seçimi maksadiyle kontluk meclisi tarafından bir kaç seçim dairesine ayrılabilir. Müşavir seçilebilmek için (bekâr veya evli kadın da dahil olmak üzere) mahalli idare seçmeni olmak, mülk sahibi olmak, o mahallede ikamet etmek veya son 12 ay içinde o mahallere üç mil kadar yakında o- turmak şarttır. Müşavirlerin sayısı 5 ilâ 15 arasında değişmek üzere kontluk meclisi tarafından tespit olunur. Bunların hizmet süreleri 15 Nisandan başlamak üzere üç. yıldır. 15 nisan 1937 de hepsi birden çekileceklerdir, mahalle meclisi yılda en az dört defa toplanır, bunlardan birisi yıllık toplantıdır ki 15 nisandan itibaren dört gün içinde yapılacaktır. Yıllık toplantıda meclisin ilk işi kendi aralarından birini veya mahalle müşaviri olmak vasıflarını taşıyan hariçten bir kimseyi başkanlığa seçer. Mahalle meclisi tüzelkişiliktir, mülk sahibi olabilir ve bu mülke tasarruf edebilir, meclisin tasvibiyle görevlerini yaptırmak üzere tamamen veya kısmen kendi üyelerinden

mürekkep komiteler kurabilir. Müşterek menfaatler bulunduğu takdirde iki veya daha fazla mahalle meclisi tarafından karma komite dahi kurulabilir.

Özel meclisleri buunmıyan küçük mahallelerde mahalle mülkleri dernek başkanıyla mahallenin bölgedeki müşavirinden mürekkep mahalle temsil heyeti tarafından idare olunur, eğer dernek başkanı aynı zamanda bölge müşaviri ise tüzelkişilik heyeti teşkil etmek üzere meclis tarafından bir mahallî idare seçmeni tâyin edilir. Mahalle derneğinin komitesi derneğin tasvibi olmak şartıyla özel meseleler için de harekete yetkilidir.

Şehir mahallesinin mahalle meclisi yoktur, mahalle meclisinin görevleri ve yetkileri mahallenin bağlı bulunduğu bölge meclisinde veya Sağlık Bakanlığının emredeceği temsil heyetinde bulunur.

Mahallenin memurları — Üç yüz yıldan fazla yani 1601 ile 1927 arasında bir kır mahallesinin başlıca sivil memurları “yoksullara yardım müfettişleri” idi. Bunların başlıca görevleri de yoksul vergilerini toplamaktı ve 19 uncu yüzyılın ortasından sonra vergi defterlerini hazırlama işi de bunlara verilmişti, şimdi bu görevler bölge meclisinin gelir dairelerince yapılmaktadır.

Bugün bir mahalle, meclisi veya dernek başkanı tarafından idare olunur. Bir kır mahallesinde mahalle meclisi bir sekreter tâyin edebilir. Bu zat parasız olmak üzere bir müşavir olabileceği gibi münasip bir kimse de ücretle tâyin edilebilir, bir müşavir veya başka bir kimse ücretsiz sayman olarak tâyin edilebilir, bu görev garantiye tâbidir.

Bütün mahalle belgeleri mahalle derneği veya meclisinin uygun göreceği (Kontluk Meclisinin bu husustaki yetkileri mahfuz bulunmak şartıyla) bir yerde saklanır.

Mahalle teşkilâtının amaçları — Mahallelerin yoksullara yardım, yollar ve soseler ve genel sağlık kanunlarıyla hayli azalmış olan görevleri 1894 Mahallî İdareler Kanuniyle yeniden genişlemiştir, mahalle mülkleriyle köy otlakları, mesire yerleri ve toprak tahsislerinin idaresi,

mahalle işlerinin görülmesi ve dernek toplantılarının yapılabilmesine uygun yerler tedariki, park ve gezinti yerleri, kitaplık, yangın söndürme vasıtalarının sağlanması, cut su kaynaklarından faydalanma, yaya kaldırımlarının (cadde kıyılarındakilerden başka) yapılmasıyle tamiri, halk yararına yapılacak mülk bağışlarının kabulü, mahallenin hayır işleri için mutemetler tâyini, hayır işlerinin hesaplarını mürakabe, toprak tahsisi ve istimlâk maksadiyle kontluk meclisine müracaat yetkileri arasındadır. Bunlar bazı hallerde mahalle derneğinin kontrolüne tâbi olmak üzere mahalle meclisine verilmiş normal yetkililerdir. Mahalle meclisi bulunmıyan kır mahallelerinde bu yetkiler kontluk meclisinin emriyle veya emirsiz mahalle derneği tarafından kullanılır. Bir şehir mahallesinde bu yetkileri şehir bölge meclisinde veya Sağlık Bakanlığının emriyle bir temsil heyetinde bulunur.

Aydınlatma, mezarlık, mesire yerleri, genel kitaplık ve müzeler hakkındaki ihtiyarî kanunlar mahallenin her tarafı veya bir parçası için kır mahalle derneği tarafından adapte edilebilir. Böyle kabul edilmiş bir ihtiyarî kanunu uygulamak mahalle meclisinin görevidir.

Meskenlerin sağlık şartlarına uymaması, su ve kanalizasyon tesislerinin bozuk olması, bölge meclisinin sağlık kaidelerine riayet etmemesi veya mahalle yollarının tamirinde veya işçilere mesken tedariki için tedbirler almakta ihmal göstermesi halinde mahalle meclisleri veya derneklerinin kontluk meclisine şikâyet hakları da vardır, mahalle yararına posta ve telefon tesisleri yaptırmak üzere zararları önceden garanti hususunda mahalle meclisinin bölge meclisiyle birlikte yetkisi vardır. İhtiyaç oldukça çiftçi için toprak istimlâk etmek mahalle meclisinin görevidir, kontluk meclisi Meydanlar Kanunu gereğince mahalle meclislerine mülk alma ve tüzükler yapma yetkisi verebilir, bunun gibi genel sağlık kanunlariyle ilgili bazı görevler içinde kır bölgesi tarafından yetkilendirilebilir. Mahalle meclislerinin mahallenin ilk okularına bir veya birkaç memur tâyininden başka millî eğitim işleri

bakımından yetkiye sahip değildirler.

Bunlardan başka mahallelerin bir de bazı kontluk maksatlarına göre birlik teşkil etme hakları vardır. Jüri listeleriyle parlâmento ve mahallî idare seçmen defterlerinin hazırlanmasında esas bu mahallelerdir.

1925 kanunu yürürlüğe girmeden önce vergi tahakkuklarının hazırlığında da mahalleler esas tutuluyordu.

Vergi işleri — Mahalleler yakın zamanlara kadar tahakkuk birliği idiler ve yoksullara yardım kurulları mahalle içinde vergiye tâbi bütün miras mallarından bir yardım payı ayırdıkları gibi ayrıca vergiye tâbi bütün değerlerden de lira başına aynı miktarda bir vergi almakta idiler. Ancak tarım mallarından alman vergi bina ve miras mallarından alınan vergi miktarının yarısı kadardır, daha sonra bu miktar dörtte bir olarak değiştirilmiştir, 1925 kanunu çıktıktan sonra kır mahalle meclisleri yoksullara yardım vergisi yerine genel vergi almağa başladılar, genel vergi bütün kıymetlerden aynı miktarda alınmakta ve tıpkı yoksullara yardım vergisi gibi tahsil olunmaktadır. Tarım mallarına gelince bunlar toprak olsun, bina olsun bu çeşit vergiden muaf tutulmaktadır.

Mahalle meclisinin veya derneğinin masrafları genel vergi tutarından ödenir, fakat mahalle ihtiyaçları için konulmuş olan vergi siterlin başına 8 peniyi geçemez, böyle olmakla beraber siterlin başına 4 peniyi geçen vergiler için de mahalle derneğinin muvafakatim almak gerektir.

Bir mahalle meclisi mahalle derneğiyle Kontluk Meclisinin ve Sağlık Bakanlığının muvafakatlarını aldıktan sonra mülk satın almak veya devamlı işlere sarfetmek üzere vergi gelirini karşılık tutarak kontluk meclisinden veya başka bir yerden ödünç para alabilir. Kontluk Meclisi mahalle meclisine ödünç para verecekse bunun şartları hakkında kararı Bakanlık verir, mahallenin bütün hesapları Sağlık Bakanlığının tayin edeceği bölge mürakip-leri tarafından teftiş olunur ve mahallî idare seçmenlerinin tetkikine de her zaman açık bulundurulur.

Yoksullara yardım — 1834 den sonraki yüz yıl içinde yoksullara yardım maksadiyle kurulan birlikler (birlik olarak teşkilâtlandırılmış mahalleler de dahil) ve bunların başında yardım kuulları faaliyet göstermiştir. Vergi reformları hakkındaki 1928 kanunu ile 1929 Mahallî İdareler Kanununun kabulünden sonra parlamento yoksullara yardım işlerinin sorumluluğunu 1.Nisan.1930 dan itibaren yardım kuullarından alarak kontluk ve Burg meclislerine devretmiştir. Yoksullara yardım birliklerinin kontluk veya Burg sınırlarını aşan kısımları bundan böyle içinde bulundukları meclisler tarafından idare olunacaktır.

Bu gibi meclisler yem görevlerini başarabilmek için gerekli gördükleri tesislere dair plânlarını Sağlık Bakan lığının tasvibine sunacaklardır. Bu plânda (genel yardım komitesi) diye tanınmış olan yoksullara yardım komitesi kurulmasına dair hükümler bulunacaktır, bu komite üyelerinden azınlık teşkil eden bir kısmı (kadın da dahil) meclis üyesi olmayanlardan da alınabilecektir. Her kontluk bir veya bir kaç kontluk bölgesini içine alacak şekilde dairelere ayrılacak ve her dairede 12 ile 36 arasında üyeden müteşekkil bir tali komite bulunacaktır. Tali komite üyeleri şunlardır: O çevredeki bölge meclisinin üyeleri (1), kontluk meclisinin o bölgede seçilmiş üyeleri (2), üçte bir sayıda kontluk meclisinin seçeceği kimseler (3). Kontluk meclisi üç numarayla gösterilen kimseleri seçerken kontluk meclisi, 1. Nisan. 1930 dan önce yardım kurullarında çalışmış olanlarla bu işlerde tecrübesi bulunan kimseleri göz önünde tutmalıdır. Kontluk Burg'larında tali komite üyelerini seçme yetkisi Burg meclislerine verilmiştir.

Vergi koyma ve ödüne para alma yetkilerinden başka Yoksullara Yardım Kanuniyle ilgili bütün görevler genel yardım komitelerine geçmiştir.. Yoksullara Yardım Kanunu ile ilgili maksatlar için Bakanlık emri ile Kontluk ve Burg meclisleri birleştirilebilir.

Yoksullara Yardım Kanununun esasları kısaca şunlardır :

Kendine bakmaktan âciz herkes evvelâ bulunmakta olduğu yerde ve sonra kendisinin kanuna göre kaldırılabilceği yerde yardım istemek hakkıdır, bu yardım Sağlık Bakanlığının talimatına uygun şekilde ve kontrolü altında kontluk ve Burg meclisleri ve bunların memurları tarafından yapılır.

Geçim yardımı Kontluklarda yardım komitesi ve Burg'larda tâli komite tarafından ve acele hallerde komitenin bakım memuru ve bunun reddetmesi halinde bir yargıç tarafından yapılır. Bu suretle yapılan yardım tutarı durumu düzeldiği zaman yardım gören kimse veya ona bakmakla ödevli kimse tarafından ödenir. Yoksulun ana ve babası, büyük ana ve babası, çocukları ve torunları kendisine bakmakla ödevlidirler. Ancak bir kimse en önce karısına ve çocuklarına bakmakla ödevlidir. Kendisine geçim yardımı yapılan kimse 1936 dulluk, öksüzlük veya ihtiyarlık pansiyonları hakkındaki kanuna göre emekli parası almağa haklı olup bu yardım sırasında o parayı almamışsa kendisine yapılan yardım tutarı emekli alacağına mahsuben pansiyon bakanlığınca yardım makamlarına ödenir, bir kimsenin yardım görmesi bu kanuna göre pansiyon almasına engel olamaz, fakat bir fabrika veya yardım kurulu müessesesinde bakılan kimsenin pansiyonu orada kaldığı müddetçe verilmez. Şu kadar ki bu müesse- sede tedavi maksadiyle bulunuyorsa ve iyileştikten sonra buradan ayrılacaksa bu hal pansiyonun kesilmesini gerektirmez. Kontluk veya Burg meclisleri veya bunların genel yardım komiteleri, kendilerine yetki verildiği takdirde, ana ve babalarından ayrılmış olan veya ana ve babalarında gerekli vasıflar bulunmayan fakir çocuklar üzerin de vekâlet yaparlar, yargıçlar ceza evlerinde bulunan mahpusları veya yetiştirme yerlerinde tutuk bulunan kimseleri tahliye edilir edilmez çalışma yerlerine sevk etmeğe yetkilidirler.

Yoksul yardımı bir müessesenin içinde de, dışında da olabilir, fakat yoksulun bulunduğu yerde yapılacak yardıma gelince bu statü veya Sağlık Bakanlığının emirleri dışında yapılamaz.

Yoksula kendi yerinde yardım yapılması, kanuna göre şu şekillerde mümkündür; para veya ekmek, elbise ve saire gibi aynî yardımlar, her çeşit ilâç yardımı, küçük çocuklara ıçraklık talimi, toprak verilmesi ve göç masraflarının ödenmesi.

Kontluk ve Burg meclisleri tarafından ödenen aşılama masrafları yoksul yardımı sayılamaz, müessese içindeki yardımlar ya bir iş yerinde veya başka bir yerde yapılabilir. Eski yoksul kanunu her mahallenin yardım şefini ve kilise dairelerini sakat ve yoksulların bakım ve barınmaları için yurt tedarikine mecbur tutmuştur. Şimdi de Sağlık Bakanı kontluk veya Burg meclisinin muvafakatini alarak çalışma yeri yaptırılması veya mevcut yerin genişletilmesi ve değiştirilmesi hakkında emir çıkarabilir, bu benzeri maksatlar için meclislerin ödünç para almalarına yetki de verebilir, çalışma yerleri Sağlık Bakanlığının talimatına göre genel yardım komiteleri marifetiyle meclisler tarafından idare olunur. Kanun, buraların devamlı yatılılarından başka gezginci yoksullara karşı yardımı da derpiş etmiştir, ancak bunlar alıkonacak ve çalıştırılacaktır. Meclis kendi bölgesinde bir çalışma yeri açacak yerde kendi yoksulları için başka bir bölgenin iş yeriyle sözleşme de yapabilir. 1930 Yoksullar Kanununun üçüncü maddesine göre geçici yoksullara yardım maksadiyle memleketin birçok yerlerinde karma serseriler komitesi diye tanınmış komiteler kurulmuştur. Bu komiteler iş görecekları bölgenin kontluk veya Burg meclislerinin temsilcilerinden teşekkül eder. Sağlık Bakanlığı bir talimat ile bunların kuruluşlarını ve görevlerini düzenler, böyle karma serseriler komitesinin kurulduğu yerlerde kontluk ve burg meclisleri artık bu işlerle uğraşmazlar, bunlar fakir çocuklar için de barınak tedarik edebilir, hastane ve dispensar açabilirler.

1934 işsizlik kanunu yoksullara yardım idaresinde büyük değişiklikler yapmıştır, bu kanuna göre sağlam vücutlu fakirlere yardım görevi yoksullara yardım otoritelerinden alınarak “işsizlere yardım kurulu” denen bir mü-

esseseyle verilmiştir. Bu müessesenin, kontluk ve Burg meclislerince gerekli ödeneğin verilmesinden başka mahallî idare birlikleriyle hiç ilgisi yoktur, tamamiyle bağımsızdır. Bu kanunda yardım otoriteleriyle işsizlere yardım kurulu müesseseleri arasında gerekli belgeleri görme hakkı verilmesi şeklinde iş birliği yapılmasına dair hükümler vardır.

Yerleşme yeri — Bir yoksulun devamlı bakım yardımı istiyebileceği yer yerleştiği yerdir, eğer nakle tâbi ol- myanlardansa yardıma muhtaç bulunduğu sıradaki ikamet yeridir. Eğer nakle tâbi yoksullardan ise yardıma müstahak olduğu yerin Burg veya Kontluk Meclisi o kimsenin yerleşme yerine gönderilmesi için yargıçlardan nakil emri alabilir. Yerleşme yeri hakkında bir çok statüler ve mahkeme kararları vardır. Fakat yeni kanunlar bu işi çok sadeleştirmiştir. Genel olarak bu husustaki esaslar şunlardır:

1) Devamlı yardıma hak kazanmış olan kimse o kontluk veya Burg'da bir sene oturduktan sonra nakle tâbi tutulamaz.

2) Yardıma hak kazanmış olsun olmasın üç sene bir kontluk veya Burg'da oturan kimse oraya yerleşmiş sayılır.

3 — Bir kadın evlenince kocasının ikamet yerine yerleşmiş sayılır.

4 — 16 yaşından aşağı bir çocuğun ikamet yeri meşru ise babasının, gayri meşru ise veya babası ölmüşse anasının ikamet ettiği yerdir, 16 yaşından sonra yeni bir ikamet yeri sağlanmıya kadar burası ikamet yeri olmakta devam eder. Eğer ana ve babasının ikamet yeri belli değilse doğduğu yer ikamet yeri sayılır.

Masraflar ve gelirler — Yoksullara yardım masrafları kontluğun genel masrafları olan kontluk bütçesinden ve Burg'lardada da genel gelir bütçesinden ödenir.

Yollar ve Köprüler :

Memleket yollarının geliş ve gidişe devamlı surette müsait tutulması sorumluluğu 1929 Mahallî İdare Kanu-

niyle 31 Mart 1930 dan itibaren çok değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikleri belirtebilmek için geçmişine ait bazı hususların bilinmesi gereklidir.

Eskiden kontluklar içinde masrafları genel bütçeden ödenecek iki tip yol vardı, bunlardan biri içlerinden geçtiği Burg ve bölge meclisleri tarafından tamir edilmekte olan normal yollar, öteki ise sorumluluğu kontluk meclislerine ait olan ana yollardı, kontluk Burg'larında tamirleri genel bütçeye ait bütün yollar kendi meclislerinin sorumluluğu altındadır.

Ulaştırma Bakanı yollar içinde milli otoritedir, ve yol, köprü, Feribot'ların yapılması ve onarılması maksa- diyle ilgili makamlara avans vermeğe ve bu maksatla mahallî otoritelerle temastan sonra yollar için bir tasnif yapmağa yetkili idi. Bu tansnifler mahallî idarelerden alınan raporlara ve diğer belgelere göre her sene gözden geçirilirdi. Bakan bundan sonra da yani 1 nisan 1937 den itibaren önemli sınıfa ayrılmış olan 4500 mil uzunluğundaki yollar için yine otorite kalmakta devam edecektir.

Evvelce ana yol adım taşıyan her yol ve kanunla sorumluluğu kontluk meclislerine bırakılmış bütün yollar 1 nisan 1930 dan itibaren "kontluk yolu" adını taşıyacak ve ana yollara dair bütün hükümler bunlar hakkında da uygulanacaktır.

Taşra bölgeleri — Taşra bölge meclisleri artık yollar için otorite olmaktan çıkmışlardır, kontluğun taşra bölgesi teşkil eden kısımlarındaki yollar için de otorite kontluk meclisidir. 1294 Mahallî İdare Kanuniyle yollar idaresine halef olan taşra bölge meclislerince görülmekte olan 1833 ve 1885 tarihli kanunların derpiş ettiği bütün görevler Kontluk Meclislerine geçmiştir. Bu görevler içine yolların normal tamir ve idame işleri dışındaki düzeltmeler girmektedir. Taşra bölge meclisleri yol haklarını koruma ve yol kıyılarına müdahaleyi önleme hususundaki görevlerini muhafaza etmişlerdir, Kontluk Meclislerinin bu meselelerde rakip yetkileri vardır.

Yol ve şoseler hakkında bir takım görevler daha vardır, bunların en önemlisi 1875 genel sağlık kanuniyle -892

Özel Yollar Kanununun yüklediği görevlerdir.

Kontluğa bağlı olmıyan Burg'lar ve şehir bölgeleri - 1 Nisan 1930 da kontluk meclisleri kontluğa bağlı olmıyan Burg'larla kontluk içindeki şehir bölgelerindeki tasnifli yollar için veya bu tarihten sonra tasnife girecek yollar hakkında otorite kabul olunmuştur.

Yol otoritelerinin görevleri ve yetkileri — Yolların iyi bir şekilde onarılmasını sağlamak yol otoriteleri için bir görevdir, eskiden şose yollarının tamirsiz kalmaması karşısında kanun yolu olarak o çevrede oturan halkın müracaatı vardı. Yol otoritelerine karşı bu müracaat yolu bugün de açıktır. Modern statüler şose yollarını düzgün bir halde tutmıyan taşra meclisleri hakkında kanuni kovuşturma yapma yetkisini kontluk meclislerine vermişti. Fakat bu, 1930 dan itibaren uygulamadan kalkmıştır. Bugün bu hususta en tesirli çare istenen başarı gösterilmemesi halinde gerekli masraflar için yapılacak ödemenin durdurulması yolunda Ulaştırma Bakanlığı ile Kontluk Meclisine verilen yetkidir.

Yol otoritesi tamir için gerekli taş ve kumu o yolun geçtiği mahalledeki veya kendi yolları için gerekecek miktardan fazla bulunmak şartıyla başka bir mahalledeki orta malı veya sahipsiz bir toprak parçası üzerinden alabilir. Eğer böyle bir orta malı veya sahipsiz toprak istenen miktarda taş ve kum vermezse o mahalledeki veya bitişiğindeki bir topraktan bedeli ve husule gelen zarar ödenmek şartıyla ve sahibi ile anlaşma yapılarak veya yargıçtan lisans alınarak tedarik olunur.

Şoseler hakkındaki kanunlarda yolların onarılması, iyi muhafaza edilmesi, yol tıkanıklığının ve müdahalenin önlenmesi, yol nizamlarına riayet edilmesinin sağlanmasına dair bir çok hükümler vardır. Yol çatılarına işaret levhaları konmasıyla ilgili müeyyideleri kullanacak makam "Petty Session" mahkemesidir.

Gerekli yerlerde yolların genişletilmesi ve bu maksatla istimlak yapılması hakkında da hükümler vardır, yol çizgilerinde değişiklik yapılabileceği gibi kamu faydası için gerekli değilse mahalle meclisinin veya derneğinin

muvafakati alındıktan sonra bazı yollarda iptal olunabilir. Yol otoritesi Petty Session mahkemesinin müsaade emrini aldıktan sonra Quartes Session mahkemesinde itiraz hakkı mahfuz kalmak şartıyla, gereksiz bir şosenin bakımından vazgeçebilir. Anlaşma ile veya Petty Session mahkemesinin kararıyle “Quarter Session mahkemesinde itiraz hakkı mahfuz kalmak şartıyla” yeni şoseler açılmasına ve işletilmesine yol otoritelerince karar verilebilir.

Bir mahalle meclisi mahalle içinde olup da ana yolların kıyısında bulunmayan yaya kaldırımlarının onarılmasını üstüne alabilir.

1925 Genel Sağlık Kanunu Burg’larla şehir ve kırsal bölgelerine yollara işaret levhaları dikilmek, gerekli yerlere parmaklıklar koymak gibi yol güvenliği ile ilgili hususlar için tüzük çıkarma yetkisi vermiş bulunuyor.

Şimdi yol otoriteleri yol kenarlarına ağaçlar dikebilir ve çimen koyabilir, bakanlık bu gibi masrafları karşılayacak ödeneği vermeğe yetkilidir.

1935 Genel Sağlık Kanunu ile Yolları Düzeltme Kanunu yol otoritelerine daha bazı önemli yetkiler vermiştir. Bunlara göre yol otoritesi ana yolların iki tarafındaki binalar hakkında şartlar koyabilecektir. Ancak bu düzenlemeden zarar gören kimsenin bu karardan itibaren altı ay içinde müracaat şartıyla tazminat istemiye hakkı mahfuzdur. Bir Krallık emri bütün teklifler için tasnifli yollar etrafındaki yapı tarzlarının tespit edilip Ulaştırma Bakanlığına sunulmasını şart kılmaktadır.

1930 ve 1934 seyrüsefer kanunları da yollar hakkında önemli bir takım hükümler koymuş bulunuyor. Bunlara göre ağırlıkları tüzük şartlarına uymayan ulaştırma vasıtalarının bazı yollardan geçmeleri yol otoritelerince yasaklanabilecek ve bu maksatla bu vasıtalar gerektiği zaman tartılabilecektir.

Bazı tip arabaların belli bir takım yollar üzerinden geçişleri tahdit edilebilecek ve bazı yollar üç ay bir müddetle ve bakanlığın muvafakatiyle daha uzun bir süre için geliş ve geçiş kapatılabilecektir,

ÖZEL İDARE BÜTÇELERİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Sahip ÖRGE
Çankırı Valisi

Öğretmenlerin aylıkları genel bütçeye alındığı halde Özel İdare bütçelerinin yine açık ile karşılaştığı belki hayret uyandırmaktadır. Mühim bir masrafın Özel İdare Bütçelerinden alınmasının bu bütçelerde mühim bir ferahlık doğuracağı zannedilmekte idi. Bu ferahlık neden olmadı? Sebeplerini aşağıda açıklarken elde son senelerin genel istatistikler bulunmadığı için Çankırı iline ait rakamlara istinat edeceğiz.

Gelirlerin değişmesi :

1 — Harpten evvel yani 939 yılında mevcut olan Özel İdare gelir kaynakları değişmemiştir. Yalnız 943 yılında yol vergisine bir misli zam yapılmıştır. Yol vergisinin % 15 şî Bayındırlık Bakanlığına ait olduğundan Özel İdarece alınan 510 kuruş bu suretle 1020 kuruşa çıkmıştır. Bedenî mükellefiyette bir artış olmadığından bedenli çalışanlarda bir fark bulunmamaktadır.

Çankırının bütçesi 939 yılında (İstatistik Genel Müdürlüğü sayı 182) (420120) liradır. Son kanunun neşrinden sonra özel idarenin kalan muhammen varidatı (513759) liradır. 939 danberi 9 senede (93639) lira geliri artmıştır; nisbet yapılırsa % 22 artmıştır.

Tahsilâta gelince: 939 tahsilâtı muhammenata nis- betle azdır. (396211) liradır. Hesabı Kat'isi alman 946 yılında özel idareye kalan tahsilât miktarı (yol vergisi zamları da dahil) (508635) lira olduğuna göre artış (112424) liradır, yani % 28 dir.

Aşağı yukarı diğer illerin de bütçeleri bu durumda olduğuna göre Devlet bütçesiyle mukayese yapabiliriz.

Özel idare bütçelerinin % 22 - 28 artışına mukabil Devlet bütçesi, Bütçe Nizamnamesinin birinci maddesin-

de alman rakamlara göre 939 da muhammen gelir (261064,192), 948 de (1.243.563.127) liradır. Artış miktarı (982.499.005) liradır. Artış yüzde beş yüze yakındır. Fevkalâde bütçe bunun haricindedir.

Giderlerin Artması :

2 — Özel idarelerin gider durumları ise aşağıdaki sebeplerden dolayı artmıştır:

A — Genel Meclis ve encümen üyesi tahsisat ve mü- hassesatı (5048) sayılı kanunla artmıştır. 939 yılında Genel Meclis üyeleri muhassesatı beş liradan on liraya, encümen üyelerinin tahsisatı 75 liradan 150 liraya kadar idi, yani kanunla muhassesat 12 - 18 tahsisat 250 - 350 liraya çıkarılmıştır. Yalnız asgarileri hesap edersek iki mislinden fazladır.

B — Memur aylıkları 4598 sayılı kanunla çok yükselmiştir. Özel idare memurları umumiyetle küçük derecede olduğundan artış da fazladır. Harbten evvel 15 lira maaşlı memur 50 lira alırdı. Şimdi 150 lira alır. Üç misli artmıştır. 20 lira maaşlı 60 lira alırdı, şimdi 175 lira alır, üç misline yakındır. 25 lira maaşlı 75 lira alırdı, şimdi 200 lira alır, iki buçuk mislidir. 30 lira maaşlı 85 lira alırdı şimdi 225 lira alır, iki buçuk mislinden fazladır.

C — Müteferrik müstahdemlerden gayri olan ücretliler, maaş derecelerine intibak ettirilmiş ve bu suretle de yükselmeler yapılmıştır. Özel bütçelerdeki aygır deposu veterinerleri, kütüphane memurları, okul tabipleri ve diğer ücretliler bu kabildendir.

D — Müteferrik müstahdemlerin ücretleri de artmıştır. Eskiden 20 lira ücret alan bir odacı şimdi 50 lira, 25 lira alan 55 lira, 30 lira alan 60 lira almaktadır. Bu artışlar da en aşağı bir mislidir.

E — Dokuz yıl evvel mevcut kadrolar harb yıllarının geçim tazyiki karşısında yükseltildikten başka son Teadül Kanunu tadilatına uyularak müddetini doldurmuş ve ehliyeti görülmüş olanların kadrolarına bakılmaksızın iki üst dereceye kadar maaş verilmesi kabul edilmiştir. Müd-

detini doldurup terfie mâni bir hali bulunmıyan memurların maaşları yükseltilmektedir.

F — Odun, kömür fiyatları, elektrik ceryan ücretleri, kiralalar, döşeme, müteferrik giderler artmıştır. Son kanuna göre posta ve telgraf ücretleri tam olarak tediye edilmektedir. Yolluklara %50 zam yapılmıştır. Nakil vasıtaları ücretlerinin artması sebebiyle yolluklarda masarifi zaruriye çoğalmıştır. İnşaat malzemesi bir kaç misli artmıştır. Amele yevmiyesi beş misli yükselmiştir. Bunlar da bütçenin masraf kısmını yükseltmektedir.

Öğretmen Maaşları :

3 — Öğretmenlerin maaşlarının genel bütçeye alınmasının özel idare bütçesindeki tesirini de rakamlara dayanarak izah edebiliriz:

Çankırı ilinin 939 yılında adi ve fevkalâde bütçelerinde Milli Eğitime ait ödenek yekûnu (146.685) lira idi. 948 yılında (491.565) liraya çıkmıştır. Buna mukabil Devlet bütçesinden yardımlar yapılyordu. Çünkü aksi halde bu artışın değişmez gelirli özel idare bütçesiyle karşılanması imkânsızdı. Bütün değişmez gelirler gibi özel idare bütçesine de yardım zarurî idi. Bugün yine maaşlardan başka Milli Eğitim Bütçesinde (84.164) lira ödenek kalmaktadır. (Bu sene için ayrıca ödenen 34.000 lira hariç) gelir bütçemizin özel idareye ait bulunan ve harbten evvel de tahsil edilmekte bulunan gelir kaynaklarından (51.940) lira öğretmen maaşları ile birlikte genel bütçeye alınmış olduğuna göre bu gelir noksanının da (84.164) liraya eklersek (136.004) lira olur.

939 yılında millî eğitime (146.685) lira ayrıldığına göre 939 daki kaynaklarla kalan yeni yıl bütçesinden alınan yük miktarı hakikatte on bin lira kadardır. Şimdiye kadar yapılan yardımlarla vergiler yılbaşından itibaren kesildiği halde ocak ayı maaş ve zamları olarak 34.000 lira fazladan ödenmiş olması ayrı bir konudur.

Yeni Bütçe Durumu :

4 — Yardımlar ve vergiler alındıktan sonra 948 yı

lında Çankırı Bütçesinin gelir yekûnu (513.759) lira kalmıştır. Öğretmen maaş ve zamları çıktıktan sonra bütçede kalan masraf yekûnu (617.280) liradır, açık (93.521) lira. Öğretmen maaşlarının genel bütçeye alınması ile Merkez Bankası, İller Bankası ve tekaüt aidatına yaptığı tesirler de çıkarıldıktan sonra (82.165) lira açık kalmaktadır. Bu durum Özel İdarenin bir çok vazifelerini yapmadan normal bir geçim takibederek masrafları en aşağı indirmiş olduğuna göredir.

Kanunî Hizmetler görülemiyor :

5 — Adi bütçe genel olarak maaşlara, ücretlere ve idare masraflarına aittir. Olağanüstü bütçe yol, köprü ve bina inşaatına taallük eder. Harbten evvel 939 Çankırı Bütçesi olağanüstü kısmı (102.178) liradır. 948 de bu bütçe (126.876) lira idi. Son duruma göre bu kısmın baltalanacağı anlaşılıyor. Aynen kalsa dahi harbten evvelki zamana göre artış % 25 dir. Halbuki inşaat malzemesi fiyatları beş misli arttığına göre yapılacak iş hacmi dörtte bire indirilmiş demektir. Yani harbten evvel bile tam yapılmıyan işlerin hâlen dörtte biri yapılabilmektedir. Halbuki Devlet bütçesi bütün vergi artırma ve ihdaslarından başka ufaklık çıkarmak, tasarruf bonoları ve dahilî istikraz yolları ile de imar ve inşaat yapabilmektedir.

Tasarrufla açığı kapamak :

6 — Tsarruf imkânları da yoktur. Çünkü, kesilen vergi farkı, tapu harcı ve ispirotlu içkiler hissesi Özel İ- dare vesaiti ile tahsil edilmemekte idi, bunların alınmasının tahakkuk ve tahsil işlerine de bir tesiri olmamıştır. Arazi ve bina vergileri, tahsili çok külfetli ve mükellef adedi çok fazla vergilerden olduğu için 936 yılında devredilirken mâliyeden bir çok memur ve tahsildar da Özel İdareye nakledilmiştir. Uğraştırıcı bir vergi olduğu için tahsildar adedini arttırmak zarureti bile vardır. Esasen arazi vergisi her sene kuraklık, dolu, sel, zelzele gibi bir çok sebeplerle ve bilhassa Ziraat Bankası borcunu te'cil ettirmek maksadı ile tahakkukundan sonra tenzile tâbi tutulmaktadır.

Muhasebe işleri kısmen hafiflemiştir. Ancak, muha-

sebe işleri az memurla idare edilmekte olduğundan münhal vukuunda yalnız bir, iki memur tasarruf olunabilir.

Diğer yardımların kesilmesi :

7 — Geçen yıllarda muhtelif bakanlıklardan yapılan yardımlarda da ric'at olmuştur. Bayındırlık Bakanlığı Ankara - Kastamonu yolunu genel bütçeye almışken 948 yılında üç senelik programa yine bu yola mühim bir tahsisat ayırmak suretiyle tādil etmiş ve ilçelerle irtibat aksamıştır. Hastahane iki sene evvel genel bütçeye alınmış iken Sağlık Bakanlığı, sağlık işlerini eski ödeneğe yakın bir miktar ödenek konmazsa bütçeyi tasdik etmeyeceğini tebliğ etmiştir. Halbuki sağlık işleri için verilen ispirotolu içkiler hissesi kesilmiştir. Eski yıllarda tek öğretmenli köy okulu öğretmenleri, baş öğretmen sayılmadığı içtihadı ile yıllarca makam ücreti verilmemiştir. Bu suretle ve- rilmeyen ücretlerden hasıl olan borç (43.510) liradır. Öğretmenler Danıştaya müracaatla ilâm almakta devam etmektedir.

5166 sayılı kanun bu gibi borçları yine Özel İdare bütçelerine bırakmıştır.

8 — 5166 sayılı kanunun Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında okullardaki hizmetlilerin de genel bütçeye alınması hakkındaki teklife cevap veren geçici komisyon başkanı, hükümet bütçesine karşılıksız bir külfet tahmiline imkân görülmediğini söylemiştir. (Zabıt ceridesi sahife 118).

Malî kaidelere göre masrafı kadar gelir temin eden milyarlık hükümet bütçesi karşılıksız bir külfet kabul etmezken değişmez gelirli il bütçelerini karşılıksız külfet almak keramet ve maharetine sahip olduğuna nasıl inanmalıdır.

Durumu hülâsa edersek bu müessesenin bu şekilde yaşamasına imkân yoktur.

A — Ya lâğvederek gelirlerini genel bütçeye mal etmeli ki, en kolayı budur.

B — Ya gelir kaynağı bularak takviye etmeli.

C — Yahut devlet bütçesinden eskiden olduğu gibi yardım edilmelidir.

KÖYÜN VE KÖYLÜNÜN İHTİYAÇLARI

MER'ALAR VE YAYLALAR

Fahri TOKMAKÇİOĞLU
Mahallî İdareler Köycülük
Daire Reisi

Köylüyü yakından ilgilendiren ve çok defalar acıklı hâdiselere yol açan mer'a ve yaylalar anlaşmazlıkları hakkında elimizde bulunan mevzuatla birlikte ötedenberi uy- gulanagelmekte olan gelenekleri inceliyerek bu konuda işlerin süratle ve pratik şekilde halledilmesini sağlayacak tedbirleri sırasıyle belirtmek köycülükle uğraşan meslek arkadaşlarımızın tatbikatta gördükleri zorluklara ve ileride konulacak yeni hükümlerin hazırlanmasına faydası olur kanaatindeyiz.

Köy kanunundan başka arazi, medeni ve gayri menkule tecavüzün def'i kanunlarında da mer'a ve yaylaların aidiyet, idare ve intifa şekillerine ait bazı hükümler varsa da bunların bugün duyulan ihtiyaçlara cevap vermekten uzak olmakla beraber bir kısmı uygulama kabiliyetini kaybetmiş ve kısmen de diğer kanun maddeleriyle kayıt altına alınmasının neticesi hükümden düşmüş duruma girmiştir. 1274 tarihli Arazi Kanununun 24. cü maddesi kışlak ve yaylâklar hakkında: (Bir kariye veya üç beş kariye ahalisine mahsus olan kışlak ve yaylâklardan başka minelka- dim - eskidenberi - müstakillen yaylak ve kışlak ittihaz kılınmış veya müştereken tasarruf olunagelmış olan mahallerin arazii mezruadan farkı olmayıp hakkında zikrolunan ve bundan sonra beyan olunacak muamelei kanuniye bi- tamamiha - tamamiyle - icra kılınır ve şu iki nevi yaylâk ve kışlağın sahiplerinin dahi tahammüllerine göre rüsumatı kışlağıye ve yaylağıye ahz olunur.) 92. ci maddesi kuru ve ormanlar hakkında: (Ahalii kuraya - köylülere - mahsus kuru ve ormanlardan bir miktarı ifrazla kuru ittihaz olunmak veyahut ziraat için açmak üzere bir kimse-

ye tefviz ile batapu müstakillen veya müstereken tasarruf ettirilemez) 96. ncı maddesi harmanlar hakkında: (Bir kariyenin umuma, ahaliî umumiyesine minelkadim terk ve tahsis kılman harman yeri alınıp satılamaz ve sökülüp ziraat ve heraset olunamaz üzerine bir gûna ebniye ihdas ve inşasına ruhsat verilmez. Müstereken veya müstakillen tapu senediyle tasarruf kılınmaz. Tasarruf eden olursa ahali men'eder ve bu makule harman yerine diğer bir karye ahalişi mezruatım naklederek dökemez.) 97. ncı ve 98. inci maddelerde mer'alar hakkında: (Bir karyeye minelkadim mahsus olan mer'ada yalnız ol karye ahalişi hayvanatını ray eder. Ve âhar karye ahalişi ol mer'aya hayvanat süremez, iki veya üç veya daha ziyade karye ahalişi beyninde minelkadim müsterek olan mer'a her kangı -hangi - kariyenin - köyün - hududu dahilinde bulunursa bulunsun ol karyeler ahalişi hayvanlarını müstereken ray ettirip - otlatıp - yekdiğerini râydan menedemezler. Ve böyle bir karye ahalisine bil istiklâl veyahut birkaç karye ahalisine bil iştirâk mahsus olan kadim mer'a yerleri alınıp satılamaz. Ve üzerine mandıra ve ahır ve ebniye ve eşcac ihdas ve gars eden olursa cemi zamanda ahali hedm ve kal - yıktırabilir - ettirebilir. Ve arazii mezrua misillû - ekili arazi gibi - bir kimse tarafından sökülüp ziraat ve harasete izin ve ruhsat verilmez. Ve ziraat eden olursa men olunur. Her ne vakit olsa mer'a olmak üzere ipka olunur.) ve (minelkadim ne miktar arazii muayyene mer'a olmak üzere terkedilmiş ise ol miktar arazii muayyeneye mer'a denilip muahheren tâyin ve ihdas olunan hudut itibar olunmaz. Minelkadim ol kariye ve kasaba mer'asmda ne miktar hayvanat ray olunagelmış ise yine ol kadar hayvanatı rayden menolunmaz. Fakat bu makule çiftlikâta ol kasaba ve karye mer'alarından başka minelkadim müstakillen mahsus olan mer'alar ahaliî kuraya, kasabata minelkadim terk ve tahsis kılınmış olan mer'alar gibi arazii metrukeden olmayıp bu makule çiftlik mer' alarından yalnız mutasarrıfı hayvanatı ray ettirip sairini raydan meneder.), 100 üncü maddesi hayvan yavrularının mer'adan istifade etmeleri hakkında: (Bir karyeye mahsus veya bir

kaç karye beyninde müşterek olan mer'ada karye ahalisinden bir kimsenin ne miktar hayvanatı ray olunagelmiş ise ol hayvanatın muahheren hasıl olan furuu yani döllerı dahi ol mer'ada raydan menolunamaz.) 10 uncu madde yay lâk ve kışlakların otlarından yapılacak istifade hakkında hükümleri kapsamaktadır. Buna göre köy hudutları içindeki mer'aların, harman yerlerinin yaylaların, koruların eski vaziyetlerini ve bunların köylere aidiyeti kabul edilmekte idi. Yani bu husustaki geleneklere yer veriliyordu. Medeni kanunumuzun 641. ci maddesi ise sahipsiz şeyler ve umuma ait mallardan bahsetmektedir: (Sahipsiz şeyler ile menfaati umuma ait olan mallar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.) demekle arazi kanununun yukarıda belirtilen hükümleri takyit edilmiş ve kanaatimizce hükümsüz bırakılmıştır. 442 sayılı köy kanununun 6. cı maddesi: (Birkaç köy arasında müşterek olan Sivat, sulak ve pınar, mer'a, baltalık, yaylâk gibi yerler eğer bir köy sınırı içinde kalıyorsa o köyün malı olmakla beraber diğer köyler de eskisi gibi istifade ederler. Bu gibi müşterek yerler hiçbir köy sınırı içinde kalmıyorsa buralardan istifade eden köylerin müştereken malı olup, her köyün sınır kâğıdında bu hakları yazılır. Ve müştereken koruyup eskisi gibi istifade ederler.) hükmü ile eski arazi kanunun bu hususta vazetmiş olduğu hükümleri böylece Köy Kanununun maddesi içerisine alınmış bulunmaktadır. Medeni kanunumuzun, arazi kanunu hükümlerini kaldırdığı farzedilse bile hususî bir kanun olan köy kanunu ile yaylâ, mer'a, pınar, sıvat gibi menfaati umuma ait yerler köylere bırakılmış ve eskisi gibi bunlardan köylü istifade etmektedir. Mer'alar köyün orta mallarından sayıldığından hariç köylüler tarafından haksız herhangi bir müdahale karşısında kalmıldıkta mer'aya sahip olan köyün muhtarı 2311 sayılı kanunun 1. ci ve 2. ci maddesi uyarınca duyum tarihinden itibaren bir ay içinde idare üstlerine müdahalenin men'i, gerekli kararın verilmesi için baş vurur ve icabında mahkemeye de gidebilir.

Uygulanmakta bulunan 442 sayılı köy ve 2311 sayılı gayri menkule tecavüzün def'ine ait kanunlarla mer'a an-

laşmazlıklarının giderilmesi lâzımgelmekte ise de birçok ahvalde bunların ihtiva ettiği müeyyide ve hükümler tesirsiz kalmaktadır.

Köylerin orta malı olan; hayvan otlaklarını ve ot biçme yerlerini: 1 — Tabii otlaklar, 2 — Sunî otlaklar diye ikiye ayırabiliriz. Tabii otlakların içinde yaylâlar, köy meraları, tabii çayırliklar bulunur. Yaylâlar dağlarda ve yaylâ olmya elverişli olan yerlerde. Köy mer'aları: Sığırların, sürülerin, hergelelerin yayılıp otladıkları ekilip biçilmye pek elverişli olmyan yerlerdir. Veya diğer bir deyimle: (mer'alar: Ziraati kaabil olmyan ve orman mevzuuna girmiyen ve kültür toprak dışında kalan yerlerdir.) diye anlatılabilir.

Tabii çayırliklar: Köy civarında otları biçilen sulak yerlerdir. Yoncalık, korungalık, tirfillik gibi tohum ekilmek suretiyle suni otluklar meydana getirilir. Yoncalıklar ekseriya sulamağa elverişli olan yerlerde kurulur. Hayvanların içine girmemesi için etrafına duvar veya çitler çevrilir. Korungalıklar, su istemiyen kıraç yerlerde bulunabilir. Tirfillikler sulamağa elverişli arazi üzerinde yapılır. Suni çayırlar tohum ekmek suretiyle yetiştirilen ve ömürleri iki buçuk yıl süren çayırlardır. Başka bir ayrımla köy hayvanlarının ihtiyacına ait mer'alara: 1 — yaylımlar, 2 — biçenekler, diyebiliriz. Yaylımlar: Bahar, Yaz, Sonbaharda ve mevsim müsaade ettiği takdirde Kışın hayvanların yayılacağı biçilmye elverişli olmyan yerlerdir. Biçenekler: Hayvanların kış gıdası için otu biçilmye yarıyan yerlerdir.

Yukarda uzunca tarifine çalıştığımız yaylâ ve mer'alar yüzünden çıkan anlaşmazlıkları gidermek için ne gibi çarelere başvurmak gerekir; anlaşmazlıkların âmilleri ve çareleri nelerdir?

1 — Mer'alar; ölçülmeli, sınırlandırılmalı ve tapuya tescil ettirilmelidir. Köy kanunumuz mer'alarm köy tüzel kişiliğinin orta malı olduğunu ve köy halkının hayvanlarını beslemek ve yetiştirmek hususunda buralardan seyyanen ve müstereken istifade edebileceğini belirtmiştir.

2 — Köy sınırları çizilip, idare kurullarınca onandıktan sonra köy kanununun beşinci maddesine göre çizilen bu sınırların ancak beş yıl sonra genişletilmesi veya değiştirilmesi hakkında itiraz ve istekte bulunulabilir. Onun için bu süre içinde sınırlar içine alınmış veyahut ayrıca hudutları tahdit edilmiş ve köy sınırı ile birlikte tasdikten geçirilmiş mer'a ve otlaklara bir tecavüz ve müdahale olduğu takdirde köy tüzel kişiliği adına köy muhtarı idare üstlerine müracaat ederek tecavüzü menettirir. Müdahale edenleri korumak maksadıyla 2311 sayılı kanunun gösterdiği bir aylık süre içinde idare üstlerine müracaat etmiye- rek ihmal ve kayıtsızlık yüzünden köylüyü zarar ve sıkıntıya sevkeden muhtarların bu gibi hallerini önlemek üzere daimî ve sıkı bir suretle sorumlu tutulmaları iktiza eder.

3 — Mer'aların hudutlarına yakın ve yanı başında bulunan bağ ve bahçe sahiplerinin bahçelerinden yılda elde ettikleri meyve ve ürünlerden ötürü gelirlerini çoğaltmak için mer'a aleyhine olarak bu yerleri genişletmekte ikinci maddede tebarüz ettirilen vazifelilerin ihmal ve himayelerinden dolayı ferdî tesahübe kadar kalkışıldığı görülmektedir. Bu gibilerin hareketlerine meydan vermemek icabeder.

4 — Mer'a ve yaylalar köylere tahsis edilirken uzaklık, yakınlık göze alınmamakta ve hakiki ihtiyaç tespit edilmeksizin gelişi güzel hudutlar çizilmektedir. İhtilâfın önlenmesi; ilgililerin hududu mahallen görerak esaslı şekilde tespit ve krokisini tanzim etmelerine bağılıdır.

5 — Harp dolayısıyla hububat fiyatları artmakta olduğundan köylüler tarafından mer'alar sürölerek tarla yapılmaktadır. Köy muhtarları mecburi işleri gördürmek için gelir sağlamak bahanesiyle kendilerine çok kolay gelen mer'aları kiraya vermek yolunu ekseriyetle köylünün ihtiyacı düşünölmiyerek yapmakta, bu suretle köylü ile ihtiyar meclisi arasında ve bazen de kiracılar arasında c- laylar çıkmaktadır. Bir defa, ziraatle birlikte gelişmesi zaruri bulunan hayvancılık, köylüye İktisadi bakımdan daha vefalı, daha zengin bir kazanç kaynağıdır. Tabiatın

ve mevsimin göstereceği cömertliğe göre mahsul veren topraktan ziyade köylünün belini düzelten kudret hayvancılıktır. Geçici sebeplerden dolayı fiyatlarında yükseliş görülen buğday, arpa gibi toprak mahsullerini artırmak üzere ilerisi görülmeden hayvancılığın aleyhine girilen bu kötü usûlden vazgeçilmesi müessir tedbirlerin alınmasıyla kabildir. Bu arada ihtiyaçtan fazla mer'aları kiraya vermek yetkisinin de hesaplıca kullanılmasını temin etmek bakımından kaymakam ve bucak müdürlerinin köy teftişlerinde bu konu üzerinde durarak köy ihtiyar meclis ve muhtarlarını uymaları lâzımgeldiği unutulmamalıdır.

6 — Hâzineye ait olan yerler zaman zaman (ziyede-lik) iddiasıyla şahıslar tarafından mahkeme kararıyla tapuya bağlanmakta, bu suretle daralan mer'alar yüzünden köylü müzayakaya düşmektedir. Mer'aların mülkiyeti devlete ve intifa hakkı köylüye ait olduğu halde ferdî mülkiyet yüzünden köy orta malları azalmaktadır. Bunun için millî servetin gelişmesinde büyük yeri ve değeri olan hayvancılık ve hayvan mahsullerinin ambar vazifesini gören mer'a ve yaylâlar tespit edilerek her köyün ihtiyacına göre Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa yeni hükümler koyularak köylerin tüzelkişiliği adına bu yerler tevzi ve tescil edilmelidir. Bunun için: a) 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 4. üncü maddesi çayır ve mer'aların da muhtaç çiftçiye dağıtılmasını âmirdir. Bu hal ziraatle beraber yürüyen ve yurda gelir sağlamak bakımından toprak ürünleri kadar önemli bulunan hayvancılığın ve hayvan mahsullerinin gelişmesine mâni teşkil edecek bir mahiyet arz etmektedir. Bu itibarla köylerin yeter miktar ve genişlikte mer'a ve yaylâlara sahip bulunması zarurî olduğundan sözü geçen 4. üncü madde hükmünden mer'aları hariç bırakmak yerinde olur, b) köy, kasaba, şehirlerin mer'a ihtiyaçları Tarım Bakanlığınca tespit olunacak normlara göre belirtilerek köy, kasaba ve şehirlerin intifa hakları sınır kâğıtlarına yazılmalıdır. Her köye ayrı ayrı mer'a tahsisine imkân olmayacağından Köy Kanununun 6. ncı maddesinde bahse konu olan bir çok köyler arasında. müştereken intifa edilen hakların ilgili köylerin sınır

kâğıtlarına yazılarak madde metninde derpiş edilen müşterek mallardan da yine eskisi gibi köylülerin istifade edebilmeleri sağlanmalıdır. Yalnız otlaklar tespit edilip mer'a olarak dağıtılırken bazı yönlerin de dikkat nazara alınması icabeder. Hayvancılıkla iştigal eden bölgelerde ehemmiyeti aşikâr bulunan otlak, çayır, sulak, sıvat gibi, köylerin hayatî ihtiyaçlarına temas eden yerler, yine istifade edilen köye bırakılmalıdır. Bir de Köy Kanununun 13. üncü maddesindeki mecburi işler arasında sayılan okul, köy meydanı, köy konağı, konuk odası, köy dükkânları ile 14. üncü maddesindeki ihtiyarî işler arasında sayılıp dernek kararıyla mecburi işler arasına alınması mümkün bulunan köy mezarlığı, çamaşrılık, hamam, pazar ve çarşı yerleri, köy korusu, fidanlık ve tarla tesis etmek ve yapmak gibi işler karşısında köyün inkişaf ve ihtiyacı düşünülerek köy mer'a yakınında veya civarındaki devlete ait arazinin tevzi ve taksiminde bu tesisler için yer ayrılması köylerimizin inkişafında bir teşvik ve imkân vesilesi teşkil edeceği kadar Toprak Kanununun uygulanmasından sonra yapılacak olanlar için köy idarelerini kamulaştırma parası ödemekten ve köylüye salma salmaktan varest e kılar, c) Mer'a ihtiyaçları ile sınırları, kurulacak (toprak komisyonları) tarafından tespit edilirken köylüler için yaşama ve geçinme vasıtalarının başında olan bu işte herhangi bir haksızlığa meydan kalmamak, daha âdil sonuçlara varmak için komisyonların verecekleri kararları il ve ilce idare kurullarınca incelenip onandıktan sonra kesinleşmesi esasının vazedilmesi realiteye daha uygun düşer, d) Toprak Kanununun hükümlerine uyarak köylere ait mer'alarda ihtiyaçtan fazla olan kısımların köylüye toprak olarak dağıtılması veya mer'ası yeter genişlikte olmıyan veya hiç bulunmıyan köylere verilmesi düşüncesi hayvancılığın gelişimine mâni olduğu kadar ilgili köyler arasında daimî bir niza konusu teşkil edeceğinden mer'ası fazla olan köylerle bu fazla kısımdan istifadesi idare kurulları kararıyla belirtilen köylerin 2659 sayılı Sular Kanununda mevcut birliklerdeki esaslara müvazi olarak kurulacak birlikler vasıtasıyla idare edilmek suretiyle müşterek intifa edilmesi

nin sağlanması ve mer'a fazlasından istifade edecek köylerdeki hayvan sahiplerinden idare kurulları kararıyla hayvan başına muayen bir ücretin alınarak mer'aya sahip köy sandığına verilmesini temin edecek maddeleri kanunun içerisine almak lüzumludur, e) Ötedenberi hayvancılıkla uğraşan sürü sahiplerinin hayvancılıktaki inkişaflarını kısmamak ve aksine olarak bu gelişmeyi kolaylaştırmak için yukarda sözü geçen 4. üncü maddeye: (gerçek kişilere ait olan mer'a ve yaylâlardan, idare kurulları kararıyla ihtiyaçtan fazla olduğu belirtilen kısımlar kamulaştırır) yolunda bir hüküm ilâve edilerek bu gibilerin ellerinde bulunan otlakların çıkmaması için kendilerine emniyet verici durumun hazırlanması faydalıdır.

7 — Kanunlarımızda Belediye ve köy sınırları dışında kalan yaylaların ne şekilde sınırlarının tespit ve bunların idare edileceğine dair bir hüküm yoktur. Kasaba olup da Belediye Kanunu uygulanan fakat hakikat halinde köy karakterini haiz olan bir çok bucak ve ilçe, hattâ vilâyet merkezlerindeki halka ait gerek yazlık olarak belli mevsimlerde sırf hava almak ve sağlıklarını korumak maksadıyla göç edilen yerlerle; hayvanlarını otlatmak, peynir ve yağlarını hazırlamak için gidilen yaylâların sınırlarının tespiti ve idare tarzı hakkında: (yaylâk ve yazlık adı altında sürekli olmıyarak yalnız belli mevsimlerde oturan veya hayvanları otlatılan belediye ve köy sınırları dışında yaylâların sınırları Köy Kanunu hükümlerine göre çizilir. Bu gibi yerlerin nüfusu ne olursa olsun yazlığa ve yaylâğa çıkanların yarısından fazlasının kararı; bucak müdürü ve kaymakamın istemesi ve valinin onamiyle Köy Kanununun fayda getirecek ve lüzumlu maddeleri uygulanır.) şeklinde Köy Kanununa bir madde eklemek duyulan ihtiyaçlara cevap teşkil eder;

8 — Mer'alara yaptıkları tecavüzleri menedilenler ikinci defa müdahalelerde bulunurlarsa 2311 sayılı kanunun birinci maddesine göre vali; kaymakam veya bucak müdürleri tarafından tecavüz def edilmekle beraber sulh yargıçlığına, tutulan kâğıtlarla verilir; Yargıç ikinci mad-

de hükmüne göre haksız mütecavizi bir aydan altı aya kadar hapis veya beş liradan elli liraya kadar ağır para cezasına mahkûm eder. Bu gibi dâvalar kesin olarak yakın zamanda neticelendirilmezlerse umulan faydaları getirmemekte; dolayısıyla tecavüzlerin, ihtilâfların önü alınmamaktadır. Mülkiyet veya ziyedlik iddiaları mahkemelerce görülmekle beraber İdarî bir işlemle müdahalesi men edilen ikinci bir müdahalede bulunduğu takdirde yine aynı makam tarafından para cezası verilmesi müessiriyet noktasından daha yerinde görülür; yalnız verilecek para cezalarının hapse çevrilmesi ancak mahkemenin vereceği kararın sonuna bırakılması tedbirli bir iş olur; mahkeme sonunda hak kazanan kimseye İdarî mercî tarafından para cezası verilmiş ise bu para kendisine iade olunmalıdır.

9 — Yurtta; hayvan yemlerini yetiştirecek tarlaları çoğaltmak için ilgili dairelerce yardımlarda bulunulmak suretiyle yem nebatları ekimini köylüye alıştırmak, mer'asızlık ve otluksuzluk yüzünden her yıl ölüme mahkûm binlerce hayvanı kurtaracağı gibi köylüler, kasabalılar arasında çıkan gürültüleri azaltır düşüncesindeyiz.

10 — Ekseriya mer'a veya otlaklar küçük ve dağınık ve parçalar halindedir. Buralarda otlamaya giden veya götürülen hayvanlar yollarda ekilmiş ve sürülmüş araziye çığnemekte ve yemektedir; mezru arazi sahipleriyle köy ihtiyar meclisi ve koruma meclisleri ve mal sahipleri arasında bu yüzden çıkan ihtilâfları azaltmak için de otlağa gidilen hayvan yollarının tespit ve tâyin edilerek mahsulâta zarar vermiyecek tedbirlerin 4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanununa göre alınması gerektir; özet olarak diyebiliriz ki: Köylerde hayvan sayısının çoğalması, mer'aların bir kısmının gelir sağlamak düşüncesiyle kiraya verilmesi iskân dairelerinin mer'alara, mer'aların etrafına göçmen yerleştirmeleri, mer'a ihtiyaçlarının giderilmesini güçleştirmekte ve ihtilâfları ve acıklı hâdiseleri çoğaltmaktadır. Bu anlaşmazlıkları önliyecek en önemli tedbir arazi harita ve kadastro sunun bir an evvel yapılmasıdır.

11 — Bazı kanunlarımızda ve hassaten 442 sayılı Köy

Kanununda yazılı olup yaylak, kışlak, otlak, mer'a, köy koruluğu, köy yolları, köy meydanı, okul ve cami gibi köy orta malları kamu emvalinden bulunmak ve umurun istifadesine tahsis kılınmış olmak itibariyle bunların tescili mevzuatımızda düşünülmemiştir. Medenî Kanunumuzun 812. nci maddesi gereğince kimsenin hususî mülkiyetinde bulunmayan ve âmmenin istifadesine tahsis edilen bu kabil gayrimenkuller; onlara müteallik tescili muktazi aynı bir hak olmadıkça tescile tâbi değildirler. Bilindiği üzere kamu emvalinin zaman aşımı ile iktisap ve izaası, kabili devir ve ferağ olması, trampa edilmesi bahis konusu olmayacağı.' gibi her şahsın bu mallardan meccanen ve seyyanen istifade edebilmesi, tahsis cihetini değiştirilmeksizin bunların mülkiyete mevzu olmaması kabul edilmiş hukukî esaslardandır. Kamu emvalinin tapuya tescili, bunların herhangi surette elden çıkması gibi mahzurları doğuracağı iddia edilebilir. Kamu idarelerinin ve bu arada köy tüzel kişiliğinin bu mallarla olan hukukî ilgi ve münasebetleri mülkiyet hakkının mâlike bahşettiği mutlak haklar cümlesinden olmayıp Türk Kanunu Medenisinin yukarıda da arzet- tiğimiz gibi 641 inci maddesinde yazılı olduğu üzere idare ve nezarete müteallik bir tasarruf yetkisidir: Tapu idaresince hazine namına tescil ve Maliye Bakanlığınca idare olunacağı 1050 sayılı Muhasebeî Umumiye Kanununun 23 üncü maddesinde yazılı gayri menkullere ait hüküm ise devletin özel mülklerine dahil bulunan gayri menkullere matuf olması lâzımgelir. Bu gibi emval üzerinde her türlü hukukî tasarruf cereyan edebileceğine göre bunlar medenî ve tapu kanunları uyarınca tapuya tescil olunurlar. Köy orta mallarından olan kamu mülklerinin tapuya tescil edilip edilmemesi keyfiyeti 2644 sayılı Tapu Kanununun Büyük Millet Meclisi komisyonlarında müzakeresi sırasında ihtilâf mevzuu olmuştur. Buna mütedair Adalet Komisyonunun mazbatasında şöyle denilmektedir: (28 inci madde encümende uzun konuşmaya sebep oldu. Bu maddede köy mer'alarının tescilinden ve bunların nasıl satılacağından bahsolunmaktadır. Mer'a, otlak ve yaylak namıyla ötedenberi bir köy, bir kasaba, şehir halkına terk ve tah-

sis olunan yerlerin bugünkü hukukî vaziyetleri düşünmeğe değer. Eski hükümlere göre metrûk arazi sayılan bu yerlerin satılması mümkün değildir. Köy Kanununda ise bu yerler köyün orta malı sayılmakta olup köylünün bunlar üzerinde mutlak bir tasarruf hakkı olduğuna dair açık bir hüküm yoktur. Memleket arazisinin mühim bir kısmını teşkil eden bu kabil yerlerin hakiki sahibi kim olduğu ve bunlardan ne suretle istifa edileceği devleti toprak siyasetiyle alâkadar gören ve İskân Kanununda bu mer'a- lardan muhacirlere toprak verileceği kabul edilmiş olmasını gözönüne alan Encümenimiz bu yerleri mutlak tasarrufu altında lâyhaya bir hüküm vaz'mdan çekinmiş, bu madde yerine mer'a, baltalık gibi orta malı sayılan yerlerin tescili ve alım satım şekilleri için hususî hükümler vaz olunacağına dair 24 üncü maddeyi göstermeyi yerinde görmüştür.) Tapu Kanununun 25 inci maddesi yukarıdaki mucip sebeplere dayanmaktadır. Danıştaym 10.9.932 gün ve 2623/2645 sayılı kararıyla Yargıtay Birinci Hukuk Dairesinin 936/2964 sayılı kararı bu yönü teyit etmektedir. Yukarıda gösterilen Meclis, Danıştay ve Yargıtay karar- leriyle Tapu Kanunundaki şerhten ötürü köy tüzel kişiliğine ait otlakların tapuya kayıt ve tesciline imkân görülemediğinden aidiyet, mülkiyet ve müdahale ve ihtiyaçların def'i bakımından köylerde vukuatın eksilmediğini gürü geçtikçe çıkan hâdiselerin sayısı göstermektedir. Mahkeme kararıyla köylerin malı olduğu tespit edilen mer'aların tapuya bağlanmaları verilen adlî hüküm dolayısıyla mümkün olabilir kanaatinde isek de bütün orta malların tescili için ayrı ayrı bunları hükme bağlamaya maddeten ve konu itibarıyla imkân olmayacağından yeni bir hüküm ilâvesiyle bu pürüzün ortadan kaldırılmasına çalışılması isabetli işlerin başında gelir.

Bunun için de Tapu Kanununda tedvin edileceği gösterilen özel hükümlerin bir an evvel çıkarılması zaruri ve lüzumludur.

Mer'alar hakkında yazımızı bitirmeden önce Bakanlığımızca hazırlanan yeni Köy Kanunu Tasarısına konulan

maddeleri de etüdümüzün içine alarak esaslarının kısaca belirtilmesinde fayda gördüm. İki ve daha ziyade köyler arasında çıkan mer'a, yayla, orman, baltalık anlaşmazlık ve nizaların ve bu gibi müşterek işlerin hallini tasarının on üçüncü maddesi idare kurullarına bırakmıştır. Bu heyetler işlerini tasarıda gösterilen sınırların tesbitine ait hükümlere göre görürler. Ancak ferdi mülkiyet iddiasında bulunacak bir kimse çıktığı takdirde, ikinci fıkraya göre mahkemeye baş vurarak isbat ettiği takdirde verilecek hükme göre iş görülür. Anlaşmazlıkların halli bir karara bağlanıncıya kadar her türlü niza ve kavgaların önünü almak üzere maddenin üçüncü fıkrasıyla bucak müdürü ve kaymakama lüzumlu görülen tedbirlerin alınması yetkisi de Verilmiştir. Tasarının dördüncü ve beşinci maddelerine göre köyün orta malı kanun karşısında devlet malı gibi korunur. Bu gibi mallara el uzatanlar Devlet malına el uzatanlar gibi ceza görürler. Köyün orta mal ve mülkleri bütün vergi ve resimlerden muaftır, satın alma, kamulaştırma yoluyla veya herhangi bir yol ile köy namına alınmış ve alınacak olan veya köy elinde bulunan bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallar hiç bir resim ve harca tâbi olmaksızın tapuya bağlanır. Bunlarla köy gelirlerine haciz konmaz. Köy özel mülkleri ve bunların gelirleri bu hükümden müstesnadır. Bu maddeler kanunlaştıktan sonra mer'alar ve köy orta mallarının tapuya tescili hakkında bugünkü mevzuatta bulunmayan hükümler dolayısıyla çekilen sıkıntı ve bu yüzden çıkan olayların ortadan kalktığı görülecektir. Bu durum, köycülük yolunda atılacak her adımın köyün ve köylünün lehine bir kazanç olması için çalışan idarecileri de sevindirmiş olacaktır.

TERCÜMELER

KOMÜN MUHTARLIĞI Belçika

**“M. Paul Colet tarafından
Uluslararası Şehirler Bir-
liği kongresine sunulan
rapor.”**

Çeviren :
S. ATAMAN

Tarihçe – Önsöz

Belçika komünlerinin menşeleri o kadar eski, yüzyıllar boyunca gelişmeleri ve türlü türlü yabancı egemenlikler altında tanındıkları çeşitli mukadderat memleketimizin tarihinde o kadar büyük bir yer tutar ve nihayet, hâlen mahallî iktidarlara tevdi edilen rol o kadar önemlidir ki genel soru cevaplarından önce bir tarihçe yapmak zarurî görülmektedir.

“Taine, insanların ve insan cemiyetlerinin, üzerinde doğdukları toprağın bir tabîi ve kendiliğinden olma mahsulü olduğunu öğretmektedir. (Novelles) (1) diyor ki Avrupa’da hiçbir memleket, komünleri doğurmak, onların gelişmelerini kolaylaştırmak ve onları zengin, kudretli ve bağımsızlıklarında kıskanç mahallî camialar haline getirmek hususunda Belçikadan daha müsait bir durumda değildir.”

İlk siteler, Tongres gibi büyük yolların kavuşağında, Bruxelles ve Tournai gibi bir köprü veya nehir geçidi civarında Roma egemenliği zamanında teşekkül ettiler.

Barbarların istilâsı Roma İmparatorluğunu yıktı ve onun harabeleri üstünde derebeylik yükseldi.

O zaman, Barbarların zorbalıklarına karşı himaye ve yardım aramak için köylülerin gelip toplandıkları Manastırların etrafında yeni merkezler vücade geldi.

Meselâ: Gand, Mons, Nivelles, Soignies, Liege, Huy, Bruges, Ypres, Courtrai, Thourout ilâh., böyle doğdular,

(1) Justinien yasaları,

Bu merkezlerde oturanlar, kendilerini ticaret ve sanayiye vererek, süratle bol bir servet kazandılar ve korporasyonlar ve milisler halinde teşkilatlanmakta gecikmediler.

Büyük derebeylik malikânelerinin şefleri bu teşekküllerden, gerek nakdi vergiler, gerek insan yardımı istediler; bunlara karşılık da, bu merkezlere veya komünlere siyasi olarak teşkilatlanmak ve kendi kendilerini idare etmek hakkını bahşettiler.

Bu imtiyazlar “Chartes: ferman, berat” denilen vesikalarla tanınmıştı.

Ezcümle Flandr kontluğu için Grammont, Audenarde, Gand, Bruges, Ypres fermanları; Brabant dükalığı için Louvain, Anvers ve Bruxelles fermanları; Liege eyaleti için Huy, Liege sitesi fermanları zikredilir.

Bu fermanlar umumiyetle komünden komüne değişiyordu. O kadar hususî şartlar ve hükümler tesis ediyorlardı.

Bununla beraber, çeşitliliklerine rağmen, aşağı yukarı hepsinde bir seri esaslı haklar gözükiyordu.

a) Ahalinin, Hükümdar veya Senyör tarafından tâyin edilen “eclievin” 1er müstesna olmak üzere, komün işlerini idare etmekle görevli “magistrat” lar seçmek hakkı;

b) Silâh taşımak hakkı (komün milisleri);

c) Seçilmiş “magistrat” lar için, serbestçe vergi kabul etmek veya harç ve resimler vazetmek ve zabıta nizam ve yasakları koymak imtiyazı;

Bu imtiyazlara karşılık olarak ve derebeylik tabiiyeti bağına dayanılarak komünlere ödevler yükletilmişti:

a) Hükümdar veya senyör’ün arazi ve hakları savunmak için askerlik hizmeti mecburiyeti.

b) Senyörün fidesini tedarik etmek, büyük oğlunu silâhlandırmak veya kızını evlendirmek gerektiği zaman “kanunî yardımlar” veya “vergi”; vergi mecburiyeti sadece bu üç hale münhasır idi.

Ve bu ilgi çekici bilgilerin bir çoğunu kendisinden al-

dığımız Bernimolin (Belçika'nın komün ve eyalet müesseseleri) ilâve ediyor:

“... verilen fermanların çoğu zaten mevcut olan durumu tanımdan başka bir şey yapmıyorlardı; zaten müsbet hukukun mutad kaynağını da bu teşkil eder.”

Haçlı Seferleri komünlerin gelişmesinin başka bir tarihî âmili oldu. Gerçekten birçok derebeyleri Filistin'e giderken tâbillerini ödemekle yükümlü oldukları vergilere rağmen topraklarını satmağa veya borç almağa mecbur oldular, ve bunu yapmak için ekseriya senyörlere ait olan İdarî ve adlî haklardan vazgeçtiler.

Birçok komünler, böylece imtiyazlar veya muafiyetler bahşeden mukavelelerle teessüs ettiler.

XV. inci yüzyılda o zamana kadar bir sürü ayrı hâkimiyetlere bölünmüş olan bütün memleketimiz, Liege prensliği müstesna, Burgonya hanedanının hükmü altına girdi.

Mahallî müesseseler bu merkezileşmenin kurbanı oldular. Şehirlerin ve komünlerin çoğu evvelce kendilerine tanınmış olan belirli imtiyazlardan mahrum edildiklerini gördüler.

Bu durum, İspanyol hâkimiyeti altında daha vahimleşti. Ezcümle mezhep savaşları ve komün şartlarını bir kat daha zayıflatan emirnamelerin isdarı bu devrin müessif olaylarındandır.

Tepki gayrikabili içtinab idi; İkinci Filip'in hal'ini ilân ettikten sonra, eyaletlerimiz, kuzey Pays - Ras eyaletleriyle “Gand barış andlaşması” denilen birleşme paktını akdettiler. Bu andlaşma, bilhassa eski imtiyazlara aykırı bütün vesika /e kararları ilga ediyordu. (1576).

Kuzey komşularımızla birliğimiz az devam etti. Ve bunlar “Utrecht birliği” ni kurdukları sırada, Arras muahedesi Belçika eyaletlerini birleştirdi. Ve eski eyalet ve komün statülerini tekrar yürürlüğe geçirdi.

Sonra Avusturya hükümranlığı geldi.

Bunun başlangıcında mahallî statülere hürmet edildi. Fakat merkezileşme temayülû durmaksızın şiddetlen-

di ve İkinci Joseph zamanında en yüksek derecesini buldu. Eyaletlerin yeni bir tepkisi bu hükümdarın hal’ini ilân etti. (1789).

Bununla beraber 1791 de Avusturyalılar eyaletlerimize yeniden sahip oldular.

Bu esnada Fransız İhtilâli vukubulmuştu.

Fransa Milli Meclisi Avusturya İmparatorluğuna harb ilânına karar vererek, memleketimiz Jemappes muharebesinden sonra (1792) Fransa’ya bağlandı; Neerwin- den muharebesinden sonra tekrar ondan ayrıldı (1793) ve Fleurus’deki Fransız zaferinden sonra yeniden Fransa’ya ilhak olundu.

1 kasım 1795 de (Vendemiaire yıl IV) konvansiyon nasyonal bir kararla, Avusturya Pays-Bas’smm ve Liege Prenslığının Fransa Cumhuriyetiyle birleştiğini ilân etti

Bu olay, bizim bütün eyalet ve komün rejimimizi yıktı. Hiçbir imtiyaza riayet edilmedi. Birinci Fransız Cumhuriyetinin kanun vâzıları komünlerin mutlak müsavatını tesis ettiler ve bölgecilğe karşı mübalâğalı bir tepki duygusuyla hareket ederek, merkezî iktidarın meşruiyetine inanmış ve her ademi merkeziyet ocağını yıkmak lüzumuna kanaat getirmiş olarak, mahallî otoritelerin tasarruflarını sıkı bir surette merkezî iktidara bağladılar. Bu suretle, fiilen, mahallî iktidarın muhtarlığını ortadan kaldırdılar.

Nihayet, Hollanda rejimi altında (1814 - 1830), 24 ağustos 1815 tarihli Anayasa eski eyaletleri tekrar tesis ve komünlere muhtarlıklarından bir kısmını iade etti. Mamafih, politik teşkilât, şehirler veya zirâî komünler bahis konusu olduğuna göre, farklı idi. Anayasa, Krala bütün komün işlerine müdahale hakkını veriyordu ve Fransız hâkimiyeti altında olduğu gibi, mahallî makamlar sıkı sıkıya merkeze tâbi kılınmıştı.

Sonra 1830 ihtilâli vukubuldu. Belçika’nın bağımsızlığı ilân edildi. Kabul edilen Belçika Anayasası ve eyalet ve komün kanunları “Anayasa erkleri” ni teşkilâtlandırıdılar: Devlet, eyâlet, komün.

Bu uzun mukaddemeden sonra, genel sorularda ba-

his konusu edilen muhtelif noktalara ait cevaplara geliyoruz ve bu münasebetle Belçika'da komün erkinin bugünkü organizasyonu hakkında tafsîlât vereceğiz.

KOMÜN MUHTARLIĞINA DAİR SORULAR

1 — Komün muhtarlığının, demokrasiyi komün topluluğu alanında tatbika mahsus ve işlerin mahiyetinin her millî mevzuata kabul ettireceği bir millî hukuk kavramı sayılması mı lâzımgeldiği sorulmaktadır.

Belçika komünlerinin menşelerini ve gelişmelerini tetkik ettikten ve imtiyazlarının ve otonomilerinin memleketimizde biribiri ardından gelen yabancı hâkimiyetlerinin keyfine göre geçirdikleri büyük değişiklikleri müşahade eyledikten sonra bu birinci sorunun cevabı şüphesiz ki menfidir.

2 — Yüzyıllar boyunca Belçika komünleri tarafından, kendilerine ezcümle komün işlerini idare etmekle görevli memurlar seçmek, vergiyi serbestçe kabul etmek, polis nizam ve yasakları tesis etmek gibi muayyen haklar ve imtiyazlar veren şartlara riayet ettirmek için katlanılan mücadeleler, bilâkis isbat eder ki, komün muhtarlığı, halkın daha yakın, daha doğrudan doğruya ve kontrolüne ve iradesinin tezahürüne daha elverişli bir idare yolunda yaptığı mücadelenin tarihî gelişmesinin medyana getirdiği bir kavram olarak telâkki edilmelidir.

Biz Belçikalılar için, komün muhtarlığı, her memlekette demokrasi tekâmülünün yönelmesi lâzımgelen bir gaye gibi gözükmektedir.

3 — Bizim için dahi komün muhtarlığı kavramının temeli görevlerin ayrımı prensibine dayanır. Yani idare edilenlere daha yakın, daha doğrudan onlardan çıkmış, daha kolay kontrol edilebilir ve sinesinde halk idaresi daha geniş bir şekilde tecelli edebilir. Az geniş bir organizma, mahallî idare işlerini başarmağa, komün camiasının ihtiyaçlarını kavramağa, daha uzak ve daha geniş meselelerle meşgul olan merkezî iktidardan daha fazla kabili yetlidir.

4 — Belçika’da mahallî iktidarların organizasyonuna komün otonomisi prensibi hâkimdir.

Yine de “otonomi” den ne anlaşıldığını tasrih etmek lâzımgelir.

Belçika Pandekti, büyük hukukçu Edmond Picard’ın adını bağladığı bu önemli hukuk eseri, biri genel olarak müesseselere, diğeri özel olarak komünlere tatbik edilen şu çifte tarifi vermektedir:

OTONOMİ :

“Etimolojik anlamına göre bu terim, kendi kanunlarını kendi yapan ve kendininkinden başka hiçbir otoriteye tâbi olmıyan bir müessesenin bağımsızlığı mânasına gelir. Bizim millî hukuk dilimizde bu kelime, tam bir realitenin ifadesi olarak değil, ancak mecazî mânada kullanılabilir. Meselâ: *komünlerin, eyaletlerin otonomisi denir* ve bu, devlete karşı bu mânevî varlıkların muayyen bir bağımsızlığını işaret etmek için kullanılır; fakat hiçbir kanunî metin bu otonomiyi tarif etmemektedir. Burada lisanın takribi bir şeklinden başka bir şey yoktur. Bu kelimelerin uyandırdığı fikri tasrih etmek bahis konusu olunca, bütün olarak komün veya eyalet organizmasına, onları kuran kanunlara müracaat etmek lâzımdır.”

5 — Belçika’da mahallî idareler teşkilâtının istinat ettiği komün otonomisi prensibinin, bunlar için daha tesirli bir idareyi intaç ettiği şüpheli gözükmemektedir. İki harb arasındaki müşkül devir zarfında Belçika komün idarecileri üst makamların temsilcileri tarafından haklarında serdedilen israf iddialarına karşı itirazlarını çoğalttılar. Ve idarelerinin aynı zamanda vergi mükellefleri olan seçicilerinin günlük ve doğrudan doğruya kontrolüne ne kadar tâbi olduğunu belirtmekten geri durmadılar.

Bütün vatandaşlar böylece kendi kasaba ve şehirlerinin idaresine iştirâk ederler ve şüphe yoktur ki bu iş, onların medenî duygularını geliştirir ve komünü adetâ demokrasinin mektebi yapar.

6 — Belçika’da komün otonomisi nasıl işler?

I. *Komün idarecilerinin atanma usulü :*

İster en büyük şehirlerde, ister en küçük bir köyde olsun komün bünyesi komün meclisi üyeleri, belediye başkanı ve Eşlewin'leri ihtiva eder.

Meclisin üyeleri, en az 21 yaşında olan, altı aydanberi komün dahilinde oturan ve adlî mahkûmiyeti bulunmayan kadın, erkek bütün Belçika vatandaşlarından mürekkep komün seçmenleri heyeti tarafından, muayyen bir müddet için (6 yıl) doğrudan doğruya seçilirler.

Meclis üyelerinin sayısı en küçük mahallerde 7 ile nüfusu 300 binden fazla olan şehirlerde 45 arasında değişir.

Komün meclisinin üyeleri kendi aralarından Echevin'ler seçerler.

Bu seçim gizli oy usulüyle ve salt çoklukla yapılır.

Echevin'lerin sayısı nüfusu 10.000 ve daha aşağı olan yerlerde ikidir ve nüfusu 200.000 den fazla yerlerde 8 e kadar çıkmak üzere artar.

Nihayet belediye başkanı Kral tarafından tâyin edilir. Bu tâyin genel olarak meclisin içinden yapılır. Mamafih Kral, eyalet daimî komisyonunun muvafık mütalâasiye, başkanı, meclis dışından, 25 yaşını bitirmiş komün seçmenleri arasından tâyin edebilir. (Komün Kanunu Madde 2.).

Kadınlara da erkekler gibi seçim hakkını tanıyan 27 Ağustos 1921 tarihli kanun, onların komün meclisi üyesi. Echevin ve belediye başkanı olabilmelerine de müsaade etmiştir.

II. Komüne bırakılmış olan İdarî saha :

Anayasa ve Komün Kanunu bu hususta hangi hükümleri ihtiva eder?

Anayasa :

(31. Madde) —

“Münhasıran komüne ait olan menafi...

“Anayasa ile tespit edilen prensiplere göre...

“Komün meclisleri tarafından düzenlenir....

(Madde 108) —

“Komün müesseseleri kanunlarla düzenlenir. Bu ka-

nunlar aşağıdaki esasların tatbikatını tâyin ederler:

“2. Kanunun tâyin ettiği hallerde ve usuller dahilinde, tasarruflarının tasdikine hacet kalmaksızın komün meclislerinin bütün komünle ilgili işlerdeki yetkisi.

“3. Komün meclislerinin, kanunla tespit edilen hadler dahilinde oturumlarının aleniyeti.

“5. Komün meclislerinin yetkilerinin dışına çıkmamaları ve genel menfaatleri ihlâl etmemeleri için Kralın veya yasama erkinin müdahalesi.

(Maddel09) —

“Medenî durum evrakının tanzimi ve kayıtların tutulması münhasıran komün otoritelerinin yetkileri dahilindedir.

Bu Anayasa hükümleri, Komün Kanununun aşağıdaki hükümleriyle tamamlanmıştır:

Komün Kanunu :

(Madde 75) —

“Meclis (Komün Meclisi) komünü ilgilendiren husu- satı düzenler Mafevk makam tarafından kendisine tevdi edilen bütün diğer hususlar hakkında müzakere ve karar verir.

“Meclisin mukarreratı, kanunda sarahaten yazılı hallerden gayri, Kralın veya eyalet daimî komisyonunun tasdikine muhtaç değildir.”

Bu hükümler komün erkinin kendisine ait olan sahadaki genel yetkisini tanımakta ve ona hudutsuz değilse bile, hiç olmazsa gayrimuayyen bir yetki vermektedir.

Komün menfaatleri alanında, komün meclisi kanunun hilâfına derpiş etmediği her halde yetkilidir ve bu vaziyette diğer bir makam onun yerine kaim olarak komün işlerine müteallik hiçbir karar alamaz. (Komün Kanununun 132, 133 üncü maddelerinde derpiş edilmiş olan, komün meclisinin kanunun tahmil etmiş olduğu mecburî masrafları bütçeye koymaktan imtina etmesi hali müstesnadır) .

III. Komünün malî kaynakları :

Anayasanın ve kanunun bu husustaki hükümleri şunlardır:

Anayasa:

(Madde 110) —

“.....

“Komün’e ait hiçbir mükellefiyet, hiçbir vergi, komün meclisinin muvafakati olmaksızın tesis edilemez.”

Komün Kanunu :

(Madde 76) —

“Aşağıda yazılı hususlar hakkında meclisin (Komün Meclisinin) mükarreratı eyalet daimî encümeninin mütalâası ve Kralın tasvibine tâbidir:

“.....

“5. Komün vergilerinin tesisi, değiştirilmesi veya kaldırılması ve bu hususa ait tüzükler.”

Bu genel hükümlere dayanılarak, Belçika komünlerinin, mükelleflerine karşı mesuliyeti yüklenerek otomobillerini tamamen kullanarak masraflarını karşılamak için lüzumlu bütün vergileri, mafevk makamların tasvibi şar-tıyla istedikleri gibi vazedeabilecekleri neticesi çıkarılabilir.

Maatteessüf vaziyet böyle değildir.

Bu genel hükümlere, bazı özel kanunların, bakanlıklar sirkülerlerinin ve uzun zamandanberi müstemirren tatbik edilen içtihatların koyduğu ve mahallî idarelerin kaynaklar yaratma imkânlarını ehemmiyetli bir surette tahdit eden kayıtlar ilâve edilmiştir.

Belçika komünlerinin malî bakımdan durumunu iyi anlıyabilmek için önce Belçika’da genel vergileri toptan bir gözden geçirmek zarureti vardır.

Bunlar, aşağıda yazılı olduğu şekilde sınıflandırılmak mutad olan üç guruba ayrılmıştır:

1 — Vasıtasız vergiler;

2 — Gümrük ve istihlâk resimleri;

3 — “Kaydiye” vergileri, (kaydiye, veraset, ipotek, damga resmi).

Çok eski bir içtihat gereğince, kaydiye vergilerine tâbi olan matrahlar herhangi bir komün mükellefiyetinden muaf kılınmıştır.

İmdi bu vergi gurubu 1947 yılı için tahmin olunan genel vergilerin tahsilât toplamının % 35 ini geçmektedir. Demek ki bu, komün idarecilerinin gelir temini teşebbüslerinden kaçan ehemmiyetli bir faaliyet sahasıdır.

Bunlar genel vergilerin ikinci gurubuna (gümrük ve istihlâk) ait olan vergilerden de bir şey almazlar.

Filhakika 18 temmuz 1860 tarihli kanun komün ok- truvalarım ilga etmiş ve oktruva hakları karakterini haiz her türlü yeni vergi ve resim vaz'ını men'eylemiştir.

Binaenaleyh ancak genel vergilerin birinci guruba olan vasıtasız vergilerdir ki komün idarecilerini ilgilendirir. Çünkü munzam kesirler kabulüyle veya az çok mümasil vergi ve resimler ihdasıyla mahallî masrafları karşılamak için lüzumlu kaynakları yaratabilir.

Bu gurup 1947 bütçesinde derpiş edilmiş olan tahsilât yekûnunun (36 milyar) % 45 ini teşkil etmektedir.

Birinci Dünya Harbinden önce, Belçika'da genel ve^gi rejimi tamamen yumuşak idi. Yıllık geliri nüfus başına bir kaç frangı ancak bulan bazı ehemmiyetsiz eski vergileri ihtiva ediyordu.

Harb sonrasının ezici yüklerine karşı durmak için gelirler üzerine vergi ihdas etmek lüzumu hasil oldu (3 ağustos ve 30 eylül 1920 ve 20 ağustos 1921 tarihli kanunlar) .

Zaten gelir vergisinin vaz'ı veya (eğer barış zamanında tahsili terkedilmiş ise) yeniden ihyasının harblerle birlikte veya hemen harblerden sonra vâki olması sağlam surette yerleşmiş milletlerarası bir gelenektir.

Muhtelif tadilâttan sonra, gelir üzerine konulmuş olan çeşitli vergiler sistemi hâlen aşağıdaki şekli almıştır:

- a) Emlâk vergisi, yapıli veya yapısız gayrimenkul mülkleri istihdaf eder.
- b) Menkul gelirler vergisi, her türlü plasmanların faiz ve gelirleri üzerinden alınır.
- c) Meslek ve sanat vergisi. (Kaynaktan kesilme) suretiyle ücretlerden, maaşlardan, emekli aidatından veya tüccarların, sanayicilerin, ziraatçıların ve gerbeşt meslek

sahiplerinin beyan ettikleri kazançlarından alınır.

Bundan sonra, şahsî mütemmim vergi, gelir yekûnu üzerine yani, esasen vergiye tâbi olmuş her türlü gelirlerin mecmuu üzerine tatbik edilir.

1933 yılında, bütçe zaruretleri dolayısıyla, tesis edenlerin düşüncesine göre ancak geçici bir müddet tatbik edilecek bir vergiye müracaat edildi:

Buhran vergisi :

Bu muvakkat vergi hâlâ devam etmektedir. Daha fazla: Alman işgali esnasında vergi nisbeti haddi azamiye çıkarıldığı ve muafiyetler pratik olarak hiçe indirildiği cihetle bu tek verginin verimi muazzam olmuştur; gelir toplamı üzerinden alınan bütün vergilerin gelirine muadil bulunmaktadır. 1947 bütçesinde 6 1/2 milyar olarak kayıtlıdır.

Gelir vergileri ve buhran vergilerinin hasılâtına kıyasla öteki vasıtasız vergiler az verimlidirler: Temaşa vergisi, otomobil vergisi, oyun ve bahsi müşterek vergisi, bisiklet ve köpek vergisi.

Şimdi bugünkü durumda (1), vasıtasız genel vergilerin mahallî camialara nasıl kaynaklar tedarik imkânlarını verdiğini görelim:

Emlâk vergisi: Bu verginin nisbeti, esasta yapılı ve yapısız mülklerin kadastro geliri üzerinden % 6 dır.

Kadastro geliri, kadastro idaresi tarafından, mukayese noktaları olarak kullanılan tip gayrimenkullere takdir edilmiş gelirlere dayanılarak tesbit edilir.

Birçok yıllardanberi hiçbir kadastro revizyonu va- pılmamıştır. Binaenaleyh kiraların yükselmesi, ne kadastro gelirlerinin tesbitine, ne de emlâk vergisinin aslının ve zammıyatmm hasılâtına henüz hiçbir tesir ve akis yapmamıştır.

Komün idarecileri bu verginin alsına munzam kesirler ilâve edebilirler; bütçeleri açık gösterdiği zaman - ki hemen hemen bütün mahallî idareler için durum buduc -

(1) Bu etüd mart 1947 de yazılmıştır.

hattâ mühim miktarda zammiyata müracaat etmeğe mecburdurlar: 390 türlü komün kesri munzamlarının alınması mutad bir şey olmuştur.

Bu mühim miktarda zammıyatın hasılâtı, şüphesiz komün bütçelerinin en esaslı gelirlerinden birini teşkil eder.

Emlâk vergisinin devlete ait olan aslı 1947 bütçesinde 355 milyon frank tutmaktadır.

Emlâk vergisi hasılâtının onda biri, ileride bahsedeceğimiz “komün fonları” na tahsis edilmiştir.

Menkul vergisi :

Muhtelif sermaye gelirleri üzerine konulmuş olan menkul vergisi 1947 bütçesine, 850 milyon frank olarak geçirilmiştir.

Vergi nisbetleri matraha göre değişir: Hisse senedi temettü veya gelirleri, tahvilât faizleri, millî komün fonlarının gelirleri, tasarruf mevduatının gelirleri, ipotekli ikrazat, ticarî, sınaî veya ziraî teşebbüslere yatırılan sermaye gelirleri, yabancı menşeli gelirler ve nihayet sömürge gelirleri.

Bu muhtelif gelir matrahlarından, komün mâliyesini ilgilendiren hangileridir?

Bunlar ancak tahsilinin mahallileştirilmesi mümkün olanlardır.

Bu suretle, komün idareleri, kendi bölgeleri dahilinde kurulmuş olan sınaî, ticarî ve ziraî teşebbüslere yatırılmış bulunan sermayelerin gelirleri üzerine konulmuş menkul vergisine kesri munzamlar (azami 85) ilâve etmeğe mezundurlar.

Diğer taraftan, gelirler üzerine mevzu vergilerin ihdasından (1920) 1942 yılına kadar, hisse senetleri kuponları üzerinden alınan menkul vergisinden bir hisse (2/10) komünlere tahsis edilmiş ve bir hisse de (1/20) “komün fonları” na yatırılmakta bulunmuş idi.

Eylül 1946 da Maliye Bakanı tarafından teklif edilen bir kanun tasarısı, 1942 den evvelki mevzuatı ana hatlariyle tekrar tesis etmek istemekte ve ezcümle hisse senet-

leri gelirlerinden alman menkul vergisinden komünlere ve komün fonlarına hisse ifrazını derpiş etmektedir.

Meslek ve sanat vergisi :

1947 bütçesinde bu verginin hasılâtı 3.800 milyon frank tahmin edilmiştir. Bunun 1.650 milyon frangi ücret ve maaşlardan, 2.150 milyon frankı sanayici tüccar, ziraatçi vesair serbest meslek erbabından alınacak vergiler olarak tahmin edilmiştir.

Komünler, serbest meslek eshabından alınan vergilere kesri munzamlar ilâve edebilirler. (Hâlen müsaade edilmiş olan azamî hâd 85 dir.).

Keza “bölgeleri dahilinde ikamet eden kimselerin ücret ve maaşları üzerine bir vergi de koyabilirler (azamî hâd asıl verginin % 30 udur.)

Şahsî mütemmim vergi :

Bu vergi 1947 bütçesinde tahminen 1 1/2 milyar franga baliğ olmaktadır. Komünlere bu vergiden bir hisse ayrılmamış olduğu gibi bunlara kesri munzam dahi ilâve edemezler.

Buhran vergisi :

Evvelce de söylendiği gibi bu vergi 1947 bütçesinde 6 1/2 milyar frank tutmaktadır. Bu vergi gelir vergisiyle aynı matrahlar üzerinden tarhedilmiştir.

Şimdiye kadar komünler bu vergiden hisse almadıkları gibi bunlara kesri munzamlar dahi ilâve edemezler.

Otomobil vergisi :

Bu vergiden bir hisse (16/100) mükellefin ikamet ettiği komüne tahsis edilmiştir. 12/100 ü ise, bütün komün ve eyaletlere umumî yolların inşa, tamir ve idamesi için yaptıkları masrafla mütenasip olarak her yıl tevzi olunan bir fona yatırılmaktadır.

Hâlen hiçbir komün vergisi vaz'ına müsaade edilmemiştir.

Eğlence ve temaşa vergisi :

Bu verginin 4/10 hissesi mahallî komünlere tahsis edilmiştir. Bunlar bu vergiye azamî 35 e kadar kesri munzamlar dahi ilâve edebilirler,

Oyun ve bahsimüşterek vergisi :

Asıl verginin 30 u komünlere tahsis edilmiştir. Bunlar bu vergi matrahı üzerine kesri munzamlar dahi tesis edebilirler.

Bisiklet ve köpek vergisi :

Aslı eyalet makamları tarafından tahsil edilen bu vergi üzerine, komün makamları kesrimunzamlar ilâve edebilirler.

Genel vergiler ve eyalet vergilerine ilâve edilen bu kesrimunzamiardan müstakil olarak komün idareleri, komün vergileri kabul edebilirler. Fakat bunların verini, devlet az çok yüksek bir verimi haiz bütün matrahlara kendi mâliyesi için esasen elkoymuş bulunduğu cihetle pek azdır.

Komün vergileri arasında zikredilmeğe değenler şunlardır :

- Mobilya vergisi;
- Hizmetçi vergisi;
- Muharrik kuvvet vergisi;
- Sokak açma vergisi;
- Kaldırım vergisi;
- Lâğım vergisi;
- Yaya kaldırım: vergisi, ilâh...

Nihayet işaret etmek lâzımdır ki, Belçika'da "komim fonları" namı altında her yıl bütün mahallî idareler arasında nisbeten önemli bir meblâğ tevzi eden bir organizasyon mevcuttur. (1942) yılı için derpiş edilen: 713 milyon frank.)

Bu fonun tarihî menşei komün oktruvalarının ilgasına bağlıdır. (18 temmuz 1860 tarihli kanun).

Bu fon,

a) Kanunla tespit edilmiş ve 1922 ve 1931 yıllarında baliğleri yeniden hesaplanmış olan bir ödenek, (hâlen 3,50 milyon frankı t.

b) 1922 den 1931 e kadar 2 1/2 milyon frank ve o zamandan beri 5 milyona baliğ olan arttırmalar.

c) Muhtelif genel yergilerden alman ve komünler ara-

sında taksimi, ezcümle muayyen gelir vergileri için, bu taksimin komün fonları vasıtasıyla yapılması suretiyle kolaylaştırılan hisseler, ile beslenmektedir.

Bu fonun taksiminin esasları hâlen şunlardır:

- a) 8/20 yapılı mülklerin kadastro gelirlerine göre;
- b) 3/20 yapısız mülklerin kadastro gelirlerine göre;
- c) 9/20 nüfus miktarına göre;

Mamafih gelir vergilerinin asılları üzerine en az 25 kesri munzam ilâve etmemiş olan komünlerin hisseleri 1929 daki miktarlarıyla tahdit edilmiştir.

Tam olmak için Belçika komünlerinin her türlü masraflarını karşılamağa yardım eden mali kaynaklar olarak şunları da zikretmek gerektir:

— Menkul ve gayrimenkul mallarının gelirleri (bazı hallerde, ezcümle Bruxelles şehri için, bu gayrimenkul mallar çok ehemmiyetlidir.);

— Umumî meydan ve mahallerin kullanılması karşılığı alman ücretler (pazar yerleri veya panayır mahalleri ilâh);

— Tekel halinde işletilen sınaî hizmetlerin kazançları (su, gaz, elektrik);

— Millî Eğitim, sosyal yardımlar, sağlık işleri ilâh., gibi hususatı ilgilendiren masraflara Devlet veya eyalet tarafından yapılan yardımlar.

XXX

Komünlerin, genel vergiler kesri munzamları, onlardan aldıkları hisseler, eyalet vergileri kesri munzamları, komün vergileri ve bunlara ilâvesi gereken komünler fonu hisseleri gibi vergi imkânlarının çokluğuna, diğer gelirleri ve gördükleri yardımlara rağmen, muhakkaktır ki önemli şehir ve kasabaların ekserisi bu anda bütçe bakımından güçlükler içinde bulunmaktadır.

4— *Merkezi idarenin komün üzerindeki tasarrufunun şekli:*

Vesayet mi, kontrol mu?

Anayasa ile komün ve provens kanunlarının hükümleri, komün idarelerinin tasarrufları üzerinde ve komün temsilcileri ve memurlarının şahısları üzerinde idarî ve-

sayeti kurmaktadırlar; bu hükümler ezcümle, muayyen tasarrufların tasdik veya reddi, itirazlar hakkında karar verilmesi, bazı kararların taliki veya iptali, hususî komiserler gönderilmesi ve re’sen tedbirler alınması şekillerinde üst makamların müdahalesini derpiş etmektedir.

Hatırlatalım ki, komün otoritesi, prensip olarak, mahallî menfaatlerle ilgili meseleleri düzene koymak hususunda tek yetkili iktidardır; komün otonomisi kaidedir ve üst makamların müdahalesi istisnadır; ve bu müdahale ancak kanunun sarahaten tâyin ettiği hallerde vâki olabilir.

5 — *Kontrol veya vesayetin usulü ve icra organları:*

İdarî vesayet organları şunlardır:

— *Yasama erki:* Anayasanın 108 inci maddesi İdarî vesayeti organize etmek görevini buna vermiştir. Hattâ, Komün Kanununun 87 nci maddesinin son fıkrasında derpiş edilen istisnaî halde bu vesayeti icra da edebilir. (Mahallî makamların, yetkilerini aşan veya genel menfaati ihlâl eden kararlarının Kral tarafından iptal edilmesi lâzım gelen 40 günlük müddet geçtikten sonra).

— *Kral:* Kanunî hükümler Krala, komün makamlarının muayyen bazı kararlarını tasdik veya red, itirazları intaç, bazı kararları iptal etmek ve re’sen tedbirler almak selâhiyetini vermektedir.

— *Provens daimi komisyonu:* Dahi bazı tasarrufları tasdik veya red, tâliki kabul veya reddetmek, hususî komiserler gönderilmesine karar vermek ve re’sen tedbirler almak yetkisine maliktir.

— *Vali:* İdarî vesayete, tâlik yoliyle ve hususî komiserler göndermek suretiyle müdahale eder. Bundan başka Kralın veya daimî komisyonun müdahalesine tâbi bütün hallerde mütalâasını beyan etmekle mükelleftir.

— *Kaymakam:* Ancak kendi nezareti altında bulunan komünlere müteallik hususat hakkında mütalâa beyan etmek suretiyle müdahale eder.

USÛL :

Kanunî hükümler komün makamlarının *Kralın tasdikine tâbi* (en mühim tasarruflar için), veya (*daimî ko*

misyonun tasdikine tâbi (daha az mühim tasarruflar için) tasarruflarının nelerden ibaret olduğunu tahdidi bir şekilde saymıştır. Bu, şüphesiz idari vesayetin icrasının en sık görülen tarzıdır. İşaret etmek lâzımdır ki, muayyen hallerde, komün makamları kararlarının üst makamların tasdikine avzedilmeden önce, lehte ve aleyhte umumî bir ankete tâbi tutulmaları lâzımdır.

Daimî komisyonun tasdikinin kâfi olduğu hallerde, daimî komisyonun ademi tasdikine karşı, komün otoriteleri için Krala müracaat ve itiraz yolu açıktır.

Komün otoritelerinin tasarruflarının vali tarafından tasdiki, ancak hususî hallerde, genel olarak mahallî polis mensuplarını ilgilendiren kararlar için vâki olur.

Komün otoritesi, yetkisi dışına çıkan veya genel menfaati ihlâl eder görülen bir karar aldığı zaman, bu kararın uygulanmasını vali tehir ve tâlik eder.

Daimî komisyon, bu tâlikin câri olup olmayacağına karar vermek yetkisini haizdir. Fakat Krala müracaat yolu vali ve komün meclisi için açıktır.

Eğer iptal 40 gün zarfında vâki olmazsa tâlik kalkar.

İdarî vesayetin diğer mümkün tezahürü: *bir veya müteaddit hususî komiser gönderilmesi*: Buna ancak vali veya daimî komisyon, iki defa yazılı olarak ihtarda bulunduktan sonra ve yalnız komün otoriteleri, talepleri yerine getirmekte veya kanunlarda ve tüzüklerde yazılı hususatı veya provens meclisinin veya daimî komisyonunun kararlarını icra etmekte geciktiği ve keza komün otoriteleri muayyen müddetler zarfında hesaplarını ve bütçelerini göndermediği zamanlarda karar verebilir. (Komün Kanunu madde 88 ve 142).

Nihayet kanun hükümleri, muayyen bazı hallerde, başlıca malî hususatta, üst makam tarafından *re'sen tedbirler* alınmasını derpiş etmektedir: Daimî komisyon tarafından komün bütçelerine, mecburî masraflar için zarurî ödeneklerin re'sen konulması, ödenmesi gerekli oir komün borcunu karşılamak üzere, vasıtasız vergilere bir miktar munzam kesrin resen ilâvesi, kanunların komünlere yüklettiği masrafları re'sen ödeme emri. Daimî komiş-

yonun hareketsizliği halinde, aynı haklar Krala tanınmıştır. (Komün Kanunu madde 121, 133, 147).

Memur tâvini hususunda (komün otoritesinin, harb kurbanlarına tercih hakkı veren kanunî hükümlere riayetsizlikleri halinde), disiplin cezalarında (komün makamlarının hareketsizliği halinde) ve yollar - kara ve su yolları - ve sağlık mevzularında dahi re'sen tedbirler alınması derpiş edilmiştir.

Fakat, İdarî vesayet, yalnız komün otoritelerinin tasarrufları üzerinde değil, *şahıslar üzerinde* dahi tatbik edilmektedir, demiştik.

Burada da, üst makamlar ancak sarîh kanun metinlerine dayanarak hareket edebilirler; çünkü, prensip olarak, komün magistrat'ları bağımsızdırlar. Ve komün memurları yalnız komün otoritelerine tâbidirler. (duruma göre komün meclisi, kolej veya Burgmestr).

Komün Kanununun 56 ncı maddesi, Krala Burgmestr'i işten men veya azletmek yetkisini vermektedir.

Aynı madde, valiye, daimî komisyonun gerekçeli mütalâası üzerine, eşvenleri, kötü hareketleri veya ağır ihmalleri sebebiyle işten men veya azletmek yetkisini vermektedir; ilgililer önceden dinlenmelidirler.

Meclis üyelerine gelince, bunlar seçmenlerinden başka kimseye bağlı değildirler ve hiçbir kanunî hüküm haklarında bir disiplin tasarrufunu derpiş etmemektedir.

Mamafih bu mutlak kaidenin bir istisnası vardır:

21 eylül 1944 tarihli bir kararname, düşman işgali esnasında kötü bir durum takınımış olan meclis üyelerinin görevlerine nihayet verilebilecek hal ve şartları tâyin etmiştir.

Komün memurları üzerinde İdarî vesayetin tatbiki konusunda üst makamlar gerek mahallî otoritelerin kararlarını tasdik yoluyla gerek ilgililerin müracaatı üzerine, gerek mahallî otoriteler bir şey yapmadıkları zaman doğrudan doğruya müdahale ederler.

7, 8, 9, 10, — Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, hâlen Belçika'da İdarî merkeziyete, doğru bir temayül müşahade edilmemektedir.

Bu temayül ancak bazı hallerde ve muayyen konularda kendini göstermiştir:

Tali idarelerin işlerine dair 31 ağustos 19[^]5 tarihli bir kanun - kararname:

Bu kararnameye ilişik olarak Kral Naibine sunulan rapor, bu kararnamenin esasta bir konjonktürel siyaset yapısı, yani kamu hizmetleri mevzularında bir güdümlü ekonomi sistemi kurmak amacına yöneldiğini açıklamaktadır.

Kararname, komün (provens) meclisinin her yıl yapılacak işlerin programını hazırlamasını ve bunu en geç 1 martta göndermesini derpiş etmektedir.

Bu program şu hususları ihtiva etmelidir:

a) Tercihan yapılacak işlere ait birinci liste; yalnız bu listede yazılı işler en yakın olağanüstü bütçeye alınabilir.

b) Ekonomik konjonktür müsait olduğu takdirde yapılacak işleri gösterir ikinci bir liste.

Bu iş programının her yıl tekrar gözden geçirilmesi ve her işin maliyeti hakkında bir tahmini ihtiva etmesi lâzımdır.

Kararname, Bayındırlık Bakanlığının komün iş programlarının tatbik ve tahkikini frenliyebileceğini veya hızlaştıracabileceğini, her iki listenin muhteviyatını „â- dil edebileceğini, Devlet yardımıyla yapılabilecek işleri durdurmağa, hattâ yoksul idarelerin yerine kaim olarak, vali vasıtasıyla, bu idare hesabına işlerin hazırlanmasını, eksiltmeye konulmasını, icrasını ve kabulünü yaptırma- leceğini ve o iş için lüzumlu iktisapları ve istimlâkleri yapabileceğini derpiş etmektedir.

Nihayet kararname, yardım miktarının Kral tarafından tâyin edileceğini ve aynı kategoriden işler için, biri azamî, diğeri asgarî iki yardım haddi bulunabileceğini ve yardım miktarının “faydalanacak idarenin malî durumu ve yapılacak işin genel menfaat bakımından karakteri gözönünde bulundurularak” bu hâdler arasında tespit edileceğini kaydetmektedir.

Evvelki rejimde, komün kanununa göre, projeleri tas-

dik eden, teşebbüsün şartlarını tespit eden ve işlerin yapılmasının yerinde olup olmadığına tek başına hÜKmeden komün meclisi idi.

Bu şartlar dahilinde komün otonomisini değerden düşüren bu 31 Ağustos 1945 tarihli kararname ile şiddetle mücadele edildiği anlaşılr.

Zaten, bugüne kadar, hiçbir tatbik kararnamesi çıkmamıştır.

Şehirlerin imarına dair 2 Aralık 19J/6 tarihli kararname:

Bu kararname, merkezi iktidara, *“genel veya özel binalarda harbin sebep olduğu hasarın ehemmiyeti dolayı- siyle, genel menfaatin imarı zarurî kıldığı veya işçilere iş bulmak gayesiyle umumî tesisat ve inşaat yapılması tasarlanan”* komünlere bütün veya bir kısım bölgeleri için genel veya özel imar plânları yapılması mecburiyetini yükletmesine müsaade etmektedir.

Bu metnin tahdidi karakterine rağmen, kararname bütün komünlere tatbik edilmiştir.

Esasen, kararnamenin belirli hükümleri merkezin yoksul komünlerin yerine kaim olabileceğini derpiş itmektedir.

Plânın incelenmesi komünlere mevdûdur. Fakat merkezî idare tanzim edilen plân üzerinde mutlak bir kontrol hakkını muhafaza etmektedir.

Bu kararname komün otonomisine bir başka taaddiyi de ihtiva etmektedir:

Bütün inşaat talepleri şehircilik idaresine arzedilmek mecburiyetindedir.

Yapılar hakkında komün nizamlarının tatbikatı tasfiye edilmiş ve kanunla burgmestr ve eşvenler heyetine tanınmış olan inşa müsaadesi verme yetkisi, gerçek değeri olmıyan basit bir İdarî formalite haline gelmiştir.

Şüphesizdir ki iki misalini verdiğimiz temayülün umumileşmesi iâzımgelseydi, vatandaşların mahallî idareye karşı ilgilerini azaltarak ve medenî suuru körleterek demokrasinin zayıflamasını intaç edecekti.

Ve artık her türlü insiyatiften mahrum, bütün sorum-

lardan âzade ve adetâ merkezi iktidarın icra uzvu haline gelmiş olan komün idaresinin müessiriyetinin azalmasına da müncer olacaktı.

11 — a) Eğer Belçika’da merkezî idare, mahallî idarelere, başlangıçta onlara ait olmıyan birçok hizmetlerin ifasını yüklemiş ise, kabul etmek lâzımdır ki, bilhassa harb yüzünden hasıl olan durumla doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili faaliyetler bahis mevzuudur.

Ezcümle millî savunma mükellefiyetleri servisi için durum budur. Alman işgali esnasında düşman askerî makamları, her türlü “elkoyma emirleri” ni mahallî idarelere veriyorlar ve bunların acele olarak yerine getirilmesini talep ediyorlardı.

Kuruluştta, müttefik askerleri Almanların bıraktığı kışlaları, hastahaneleri, meskenleri, atölyeleri, garajları ilâh... işgal ettiler. Ve belediyeler “elkoyma” lan tatminde devam ettiler.

Bütün bu hallerde, mahallî idare tarafından yapılacak işler karışıktır: Binaların listesi ve giriş ve çıkışta tafsîlâtı envanter, bakım malzemesinin tedariki, tamir ve bazan tâdil işlerinin icrası, elkoyma tazminatının tesbiti ve bunların tediyesi ilâh....

Askerî hususlarda, kurtuluştanberi, birçok milis sınıflarının silâh altına çağırılması esasen mahallî idarelere mevdû vazifeleri çoğalttı. Bunlar, ayrıca askerî ücretler hesabı tesis etmekle ve bunları ödemekle mükellef idiler.

Komün idareleri uçak bombardımanları kurbanlarına yardıma da iştirâk etmektedirler.

Nihayet, komün daireleri, eski harb esirlerine, politika tutuklarına, nakledilmiş işçilere ilâh., sayısız ilmühaberler ve lüzumlu vesaik suretleri vermek, bundan başka yurtseverlik şahadetnameleri vermek veya reddetmek ve bunun için de uzun ve ekseriya nazik tahkikat yapmak gibi çetin bir imtihana tâbi oldular.

Fakat halkın iaşesi isterleridir ki komün idarelerine normal vazifeleri haricinde en büyük gayreti ve cehdi tahmil etmiştir.

Belçika’da iaşe teşkilâtı iki Bakanlık dairesine bağlıdır: Gıda maddeleri iaşe teşkilâtı ve gıdaî olmıyan maddelere dair İktisadî işler dairesi (kömür, sabun ve evvelce dokuma, deri, ayakkabı).

Mahallî idareler bu iki merkezî dairenin verdiği talimatı icra etmekle mükelleftirler. Komün temsilcilerinin ve memurlarının haklı şikâyetleri genel olarak şu noktalarda toplanır:

Mevzuubahis talimat ekseriya geç gelir ve birçok hallerde, iki Bakanlık dairesinin kararları arasında besbelli bir mutabakatsızlık görülmüştür. Bu, komün dairelerinin işini ehemmiyetli surette güçleştirir. Yalnız bu idareler halkla temastadır; ve ancak bunlar, nazarî bir tetkikin ekseri hallerde gözönüne almaktan uzak kaldığı pratik icra müşkülâtına maruzdurlar.

Halkın iaşesi millî bir nizama tâbi tutulduğundan şüphesiz bu hususta komün otonomisi bahis konusu olamaz.

b,c,d) Komün otonomisinin tatbikinin engelleri, merkezî otoritenin, komün idarelerinin tasarrufları üzerindeki önleyici bir kontrolünden değil, fakat bu idarelerin kaynaklarının kifayetsizliğinden ileri gelmektedir.

Yukarıda (bak 3-6) zikretmiştik ki, az çok önemli olan ekseri mahaller hâlen büyük bütçe güçlüklerine maruzdurlar; bu yüzden üst makamdan, bütçelerindeki açığı kapatmak üzere istikrazlar yapmak müsaadesini almak zorundadırlar.

İstikraza başvurmak, hattâ olağan masraflarını dahi karşılamak için, hâlen komün idarelerinin elinde bulunan tek çaredir; çünkü bunlar bütün vergi menbalarını kullanmış ve bitirmişlerdir.

Komünlerin malî kaynaklarının kifayetsizliği, bilhassa bazı genel vergilere tarh edilecek munzam kesirler miktarının tahdidinden ve diğer genel vergilere komünler tarafından munzam kesirler tarhedilmesi memnuiyetinden ileri gelmektedir.

Bu tahdit ve memnuiyet, vasıtasız vergiler dairesi tarafından, muhtelif gelir nevilerinin vergiye tâbi tutul-

malaları arasında muayyen bir muvazene muhafaza etmek zaruretiyle ve keza, hükümet tarafından kararlaştırılan genel malî siyasetin mahallî teşebbüslerle ihlâl edilmesi endişesiyle haklı gösterilmektedir.

Komün idarelerinin malî kaynaklarındaki noksanlık 1947 yılı için 2 milyar frank olarak tahmin edilmektedir.

Fakat bütün komünler bu sıkıntıda müşterek değildirlir. Önemli açıkları olanlar bilhassa büyük şehir ve komünler ve endüstri bölgeleridir.

Hükümet tarafından milletvekilleri, komün temsilcileri, içişleri ve Maliye Bakanlığı memurlarından müteşekkil özel bir komisyon kurulmuştur. Bunun vazifesi, komünlerin malî durumunu islâh çarelerini araştırmaktır.

Bu komisyon tarafından yapılan müşahadeler, birçok mühim mahallerin içinde bulunduğu müşkül durumun, bir kısmını harbin doğurduğu, bir kısmını ise harb sonunda ekonomik durumun değişmesinin sebep olduğu bir vakıalar gurubuna hamledilmesi lâzımgeldiğini göstermektedir.

Ezcümle:

— İşgal kuvvetleri tarafından yükletilen cezalar;

— Harb esnasında Devlet tarafından teşkilâtlandırılan özel hizmetlerin henüz ödenmeyen personel bina ve idare masrafları;

— Bir kısım, bazen ehemmiyetli, vergiye tâbi mevadın tahribi neticesi olarak kaynakların ziyayı;

— İşgal esnasında ve bundan sonra kamu sosyal yardım ilâve masrafları:

— Hayat pahalılığı dolayısıyla zarurî olan personel masraflarının (maaş ücret, tekaüdiye) yükselmesi;

— İşgal esnasında ve bundan sonra gerek düşmanın isteklerini

karşılama, gerek bütçe gelirlerinin açığını kapatmak için yapılan istikrazların yükü.

Komisyon tarafından tavsiye edilen çareler iki kısımdır :

1 — Birinci kısım, harb yılları zarfında ve 1945 yılı sonuna kadar biriken bütçe açıklarını tasfiye etmek hedefini gütmektedir.

Bu maksatla komisyon şunları tavsiye etmektedir:

a) Komünler tarafından millî camia hesabına yükletilmiş olan anormal .tıarb masraflarının Devlet tarafından takabbülü;

b) Harb yılları esnasında birikmiş olan komün hesapları açıklarının Devlet tarafından kabul edilmesi;

2 — Komisyonun diğer teklifleri, İçişleri Bakanı tarafından ifade edilen arzuya uygun olarak, 1 ocak 1948 den itibaren mahallî idare bütçelerinde normal muvazeneyi tesis ve aynı zamanda komün idarecilerinin otonomilerini ve sorumlarını tekrar iade etmek gayesini gütmektedir.

Çünkü, hâlen, geliri aşan masrafları karşılamak için istikraz akdetmek hususunda müsaade istihsalı mecburiyeti ve harb yıllarının ve hattâ harb sonunun açıklarının büyük kısmıyla Devlet tarafından kabulü ihtimali, sakınılmaz şekilde mahallî otoritelerin merkezî idareye karşı bir tâbiyeti durumunu yaratmakta ve ananevi komün otoritesi kavramını kuvvetle ihlâl etmektedir.

Bu, tatbikatta, komün bütçelerinin üst makamlar tarafından tetkiki sırasında ihtiyarî masraflara taallük eden bütün ödeneklerin tayedilmesi demektir.

Böyle bir durum söz götürmez mahzurlar arzetmekten hâlî kalamazdı:

Yine de şehirlerinin gerçek ihtiyaçlarını en iyi takdir edecek durumda bulunan komün idarecilerinden her türlü hareket ve teşebbüs imkânını nez'ediyordu.

Mamafih, şu son aylarda genel kaidenin katılığı biraz yumuşatılmıştır: İçişleri Bakanlığı açığı bulunan komün bütçelerinde, olağan gelirlerin binde üçüne muadil bir miktarda ihtiyarî masrafları kabul etmektedir.

Bu tedbir, yabancı bir müşahide lüzumsuz gibi görünmekle beraber, mahallî camiaların hayatında büyük bir yer tutan işler ve olaylara taallük eden bazı masraflar için ödenek konulmasını temin etmektedir.

Önceki durumda bu suretle getirilen salâha rağmen şüphesizdir ki komün idarecileri sabırsızlıkla normal bütçe durumunun avdetini beklemektedirler.

Komün mâliyesi tetkik komisyonu bu neticeye nasıl vasıl olmayı düşünmektedir?

İlk olarak komün fonları ödeneğinin artırılmasını teklif ederek.

Oktruvanın ilgası esnasında 1860 da, bu fon büyük şehirlere gelirlerinin en fazla kısmını getiriyordu. (Çünkü bu kısım bazı hallerde adi bütçe gelirlerinin % 70 ini teşkil ediyordu).

Fon'un beslenmesi değişik ve muayyen gümrük ve istihlâk resimlerinin gelirlerine ve postanın gayrisafı hasılâtma tâbi olarak hesaplanmakta idi. Bunun için fonun tahsisatı memleketin ekonomik faaliyetinin değişmesiyle birlikte artmakta bulunmuştu.

1922 yılında hükümetin teşebbüsüyle çıkan bir kanun eski fonun yerine komünler fonunu ikame etti ve tahsisatın eski hesap usulünü değiştirerek her yıl aynı miktarda artan bir götürü meblâğ kabul etti.

Bu değişme Belçika komünleri için yıkıcı oldu. 1931 de götürü ödeneğin teadülü yapıldı ve yıllık çoğalma miktarı artırıldı.

Fakat bu nizam, komünler fonunun ekonomik durumun gelişmesine intibakına mâni oldu.

Ve hâlen fon hissesi, büyük şehirler için adi bütçelerinin başlangıçtaki % 70 ilâ 75 i yerine ancak % 2 ilâ 3 ünü bulmaktadır.

Bu müşahadelere dayanılarak ki, komisyon tarafından komün fonlarının yeniden teşkil edilmesi teklif edilmektedir: 1948 için yeni bir ödenek tespiti, ödeneğin ekonomik duruma intibakını temin edecek bir formülün kabulü, yeni taksim ve tevzi usulleri.

İkinci olarak, komisyon, komün idarelerine yeni malî kaynaklar yaratmak müsaadesi verilmesini teklif etmektedir. Devlet tarafından esasen vergiye tâbi tutulmuş matrahlar meyanında diğer matrahları vergiye tâbi tutmalarına müsaade edilmesini ve keza, bir taraftan kaçığın önlenmesi, diğer taraftan kadastro gelirlerinin yeniden gözden geçirilmesi suretiyle, vergiye tâbi maddelerin artırılmasında devletin işbirliği yapmasını teklif etmek

tedir.

Üçüncü olarak, komisyon yardım rejiminde yapılabilecek tadilatı tetkik etmektedir. Komün fonu hisselerinin teşkil ettiği genel yardımdan ve provens ve komünler arasında taksim edilmekte bulunan otomobil vergilerinden gayri bu diğer yardımlar, mahallî camiaların çok çeşitli faaliyet sahalarını ilgilendirmektedir:

- İlk öğretim personelinin maaş ve ücretlerine % 100 yardım;
- Normal, orta ve teknik ve meslekî öğretim masraflarına iştirak;
- Belediye kütüphanelerine, müzik okullarına, resim akademilerine yardım;
- Oyun meydanlarının ve açık hava beden terbiyesi tesislerinin işletme ve idame masraflarına yardım;
- Elçilik ve konsolosluklar binalarının muhafazası vesilesiyle polis masraflarına yardım;
- İmar plânlarının yapılması masraflarına yardım;
- Komün işleri masraflarına yardım;
- İaşe hizmetinin icabı olan masraflara yardım.

Komisyon, bugün mahallî idareler tarafından yükletilmiş olan ve Devlet tarafından adilâne bir surette fakabbül edilmesi gereken genel mahiyette masrafların neler olduğunu dahi tetkik etmek istemektedir.

Nihayet, komisyon, malî durumları - gerçi birbirinden esaslı olarak farklı sebeplere binaen - bilhassa bozuk olan dört büyük şehir (Bruxelles, Anvers, Gand, Liege) ve yaşama kabiliyetim haiz gözükmeyen ve komünlerinin birleşmesi derpiş edilen küçük mahaller hakkında hususî teklifler yapmayı düşünmektedir.

Komisyon, 1948 de mahallî idare bütçelerinde muvazeneli sağlamağa matuf tetkiklerini henüz bitirmemiş ve bu mevsudaki raporunu henüz vermemiştir. Binaenaleyh hükümetin bu nokta üzerinde komisyonun tekliflerine hangi ölçüde iştirâk edeceğini tahmin etmek henüz erkendir.

Fakat işaret etmek ilgi vericidir ki, komisyonun harb ve harb sonu yıllarının açıklarını temizlemek hedefini gü-

den tekliflerinin çoğu hükümet tarafından müsait karşılanmıştır.

Hükümet, Millet Meclisine aşağıdaki teklifleri yapmıştır. Bunları 1947 bütçe tasarısını ihtiva eden meclis vesikalarından alıyoruz:

a) Kamu borçları bütçesi 500 milyon franklık bir ödeneği ihtiva etmektedir ki bu, Devletin komünlere beş yıllık olarak tertiplenmiş ve yekûnu 2 1/2 milyar franga baliğ olacak olan bir yardımının ilk taksitidir. Bu meblâğ, komünlerin millî camia hesabına yüklendikleri olağanüstü harb masraflarına tekabül etmektedir.

b) Hükümet 1 milyar franklık hususî bir fon teşkilini teklif etmektedir ki, 1945 kesin hesapları, azamî malî kaynaklardan istifadeye rağmen açık kaydeden komünlere 1946 da munzam yardımlar yapılmasına müsait olacaktır.

Bu hususî fon, bir kısmı hâlen kabul edilmiş, oir kısmı kabul edilmek üzere bulunan bir ödenekler gurubundan müteşekkildir.

c) Nihayet hükümet 1947 yılı için 1946 yılında azamî malî cehde rağmen açık veren komünlere tevzi için 400 milyon franklık bir yardımın göze alınmasını teklif etmektedir.

Bu yardım ödeneğinden hesapların kapatılışında sarf edilmemiş kısımlar yeni bütçede açılacak hususî bir fona nakledilebilecektir.

İmdi hükümetin 1948 den önceki devir için komün mâliyelerini islâh etmek üzere çizdiği program hasseten önemlidir. Çünkü aşağı yukarı 4 milyar franklık bir yardım yekûnuna baliğ olmaktadır.

12 - 23 aralık 1946 tarihli bir kanun, bir yasama dairesi ve bir idare dairesi ihtiva eden bir Devlet Şûrası kurulmasını derpiş etmektedir.

Kanunun 8 inci maddesi şöyledir:

“İdare dairesi, provens ve komün otoritelerinin yetkilerine müteallik ihtilâfları karar yoluyla çözer.”

Bu ihtilâflar onun önüne ilgili bütün İdarî makamlar tarafından getirilebilir.

İmdi genel soruların 12 ncisinde vaz’edilen mesele Belçikada müsait bir hal sureti bulmuştur.

13 — Tekrar edelim ki Belçika’da merkezileşmeğe doğru belirli bir temayül yoktur.

Esasen, büyük âmme hizmetlerinin (su, gaz, elektrik) mahallî idareler tarafından tekel ile işletilmesi çok yaygındır.

Ve, diğer taraftan komünlerin ortaklıkları hakkında 1 mart 1922 tarihli bir kanun, iki veya daha ziyade komün’ün, “açıkça komün menfaatlarını ilgilendiren hususatta ortaklıklar” kurmasına müsaade etmektedir.

Devlet ve komünlerin bulunduğu provens ortaklığa iştirâk edebilir.

Muayyen ortaklıklara hususî şahıs ve şirketlerin iştirâkine Kral tarafından müsaade edilebilir.

Statülerin Kral kararnamesiyle tasdik edilmesi lâzımdır.

Bu kanunun kabulünden önce, komün gurupmanları tarafından teşkil edilmiş şirketler Belçika’da mevcut idi. Bunlardan en önemli ikisi şüphesiz şunlardır:

1 — *Belçika Komün Kredi Şirketi*: Bu şirket, müteaddit şekiller altında Krallığın bütün mahallî idarelerine kredi verir:

a) Uzun veya orta vâdeli ikrazlar; su, gaz, elektrik gibi âmme hizmetlerinin icrasına sarfedilmek üzere.

b) Adî bütçe gelirlerinin kıfayetsizliğini karşılamak üzere kısa vâdeli ikrazlar.

c) Hakikatte komünlerin genel vergilerden alacakları hinseler veya kesri munzamların iskontosunu teşkil eden krediler.

II — *Bruelles Komünler arası Su Şirketi*: İsmnin işaret ettiği gibi Bruxelles şehrinin ve bütün civar komünlerinin içme suyunu verir. Bir kaç yıldanberi bu şirket Flander’in başlıca şehirlerini de beslemektedir.

Fakat 1 mart 1922 tarihli kanunun kabulündenberi, komünlerarası şirketlerin hasseten geniş bir inkişafına şahit olundu. Bunların arasında en büyük kısmı gaz, elektrik ve su taksimine ait olanlardır. Diğerleri işğal mev-

zuu olarak kamu faydası olan projelerin icrasını almışlardır. Meselâ, imar plânları, Eskonun altında tünel yapılması, sol sahilin imarı, hastahaneler inşa ve idaresi gibi.

14 — a, b, c, d, — Komün bütçelerinin açıklarını kapatmak için istikraz akdetme müsaadesi alınmak mecburiyetinin ve Devlet tarafından harb ve hattâ harb sonu açıklarının büyük bir kısmının muhtemel tekallübünün komün otonomisini nasıl zayıflatıldığını yukarıda izah ettik. (II, b, c, d)

Mahallî idarelerin harb yılları esnasında hükümet hesabına yüklenmek zorunda kaldıkları anormal masraflar ve harb sonunda fiyatların yükselmesi yüzünden bozulan malî vaziyetlerini islâh için hükümetin Millet Meclisine teklif ettiği tedbirleri anlatıkt.

Fazla olarak, komün mâliyesi meselelerini tetkik komisyonunun 1948 den itibaren mahallî İdare bütçelerinde muvazenet tesis etmek gayesiyle hâlen yapmakta olduğu programı uygun buluyoruz. Bu programın anahatları II b, c, d de izah edilmiştir.

Eğer bu programın tatbiki komisyonun istediği neticeye varırsa, mahallî makamların otonomisini ve idarecilerinin mesuliyetini yeniden müessir kılmak sonucunu verecektir. Böylece bu idareciler 20 asra yakın eski bir geleneği takip etmek ve şehirlerinin refahı ve gelişmesi için engelsiz çalışmak imkânını bulacaklardır.

Ve bu netice, 1914 - 1918 harbinde olduğu gibi, son harb zarfında da Belçika komün idarelerinin istilâciya mukavemetin merkezî ve belediye dairelerinin siyasî hürriyetlerimizin son melcei olduğunu unu tmıyanları sevin-dirmekten geri kalmıyacaktır.

SULHUN ANATOMİSİ

Emery Reves
Reader's Digest'ten

Çeviren:
Ertuğrul BERKSTJN
Mühendis

Bugün politik ve sosyal düşüncemiz, tıpkı Rönesans esnasında astronomi ve mücerret ilimlerin geçirmiş oldukları gibi bir inkılâp devri geçirmektedir.

14 asırdan daha fazla bir zaman için ilim dünyası, güneşin, ayın ve bütün yıldızların etrafında döndükleri arzın, kâinatın merkezi olduğuna inanmıştı.

Bugün böyle bir telâkki bize ne kadar basit görünürse görünsün, Milâttan sonra 1500 senelerine kadar fiiliyat sahasında rakipsiz olarak kalmıştır. Daha sonra yeni mü- şahade metodları beşer tarihindeki İlmî terakkinin en büyük adımlarından biri olan Kopernik sisteminin teessüsünü sağlamıştır. Yeni bir dünya görüşü açan Kopernik, dünya tıpkı diğer seyyareler gibi boşlukta güneşin etrafında dönmektedir tarzında, neticesi itibariyle kâinat hak- kındaki doğru görüşün herkes tarafından kabulünü sağlayan bir yol göstermiştir.

Zamanının İlmî inançlarını tahkik eden Kopernik gibi biz de bugün politik düşüncelerimizi tahkikten geçirmeliyiz. Bir millî devletler dünyası içinde yaşamaktayız. Politik kâinatımızın merkezi, dünyanın geri kalan kısmının muhayyel olarak etrafında döndüğü hareketsiz nokta, bizim kendi milletimizdir.

Kendi milletimiz dahilindeki politik, ekonomik ve sosyal meseleleri kanun ve hükümet yoluyla halledebiliriz. Fakat diğer milletlerle olan münasebetlerimizde, hissettiğimiz buna benzer meseleler “politika” ve “diplomasi” yoluyla halledilmelidir. Bu bizim esaslı kaidemizdir ve bu kaide hâlen ümitsiz denecek derecede modası geçmiş bir dudaktır.

Bir çok asırlar böyle bir hal tarzı münakaşa edilmemiştir, Bu şekil günlük meseleleri matlûba uygun olarak

halletmiştir. Fakat teknolojik ve İlmî terakkiyat o kadar esaslı inkılâplar yaratan değişiklikler husule getirmektedir ki yeni bir hal tarzına ihtiyaç zaruri bir hal almıştır. Bir asır içinde, arzın nüfusu 3 mislinden fazla artmıştır. Binlerce sene müddetle muvasala hayvan kuvvetine dayanılarak yapılmıştır. Ve sonra bir asır içinde münakale sistemi yerini demiryoluna, otomobile ve tepkili motörlü uçağa terketmiştir. Endüstrializmin yarattığı bu değişiklik beşer tarihine muvazi olarak vukubulmamıştır.

Kabul edilen teorilerimizden hiçbirisi bugünün karışık ve bozuk meseleleri ile başa çıkacak kadar tatminkâr değildir. Kendimizi tamamiyle âciz ve endüstrileşmeden önceki dünyadan tevarüs etmiş olduğumuz kifayetsiz fikirlerle mücehhez bulmaktayız.

Münakalenin muazzam bir sahası olmasına rağmen, dünyanın diğer yerlerinde bolluk varken birçok yerlerde açlık ve kıtlığa mâni olamamaktayız. Yüzlerce milyon kimsenin sanayi mahsullerine son derece ihtiyacı vardır, fakat kütle halinde işsizliğe mâni olamıyoruz. Evvelce çıkarılan altından daha fazla altın çıkarılmasına rağmen tedavüldeki paranın istikrarını temin edememekteyiz. Diğer memleketlerin sahip olduğu ham maddeye her modern memleketin ihtiyacı varken, ve her modern memleket diğer memleketlerin ihtiyacı olan mamul eşyayı istihsal ederken, münasip bir mübadele metodu kuramamaktayız. Ve nihayet, insanların ekserisi şidetten nefret etmesine ve sulh içinde yaşamağı istemesine rağmen gittikçe artarak tekerrür eden tahripkâr harbin önüne geçememekteyiz.

Seksen küsur hükümrân devletin her biri içinde milletimizin, bütün dünyanın etrafında döndüğü sabit merkez olduğuna hâlâ inanırız. İki dünya harbi arasındaki garip ve elim hâdiseler herhangi bir milletin noktai nazarına göre tetkik edilecek olursa son derece şaşırtıcıdır. Tokyo veya Varşova'dan, Riga veya Roma'dan, Prağ veya Budapeşte'den her millet hâdiseleri kendi sabit millî noktai nazarına göre tefsir eder ve her memleketin fertleri, kendi görüşlerinin hakikat ve şaşmazlığına her zaman kanidirler.

Kabul etmek lâzımdır ki bütün bu hükümler milletler hâkimiyetlerini muhafaza ettikçe, yani istedikleri gibi hareket etmekte serbest kaldıkça milletlerarasıdaki şiddetli çatışmaların vukuu kaçınılmaz bir şekil alacak ve dünya emniyetini sağlamak ümidimiz de o nisbette suya düşecektir.

Tevârüs etmiş olduğumuz politika meselelerindeki müşahade metodlarımızın çocukcasına basit, ümitsizcesine kifayetsiz ve tamamıyla yanlış olduğunu anlama zamanı artık gelmiş bulunmaktadır. Eğer milletlerarasında muntazam münasebetlerin en az, başlamasını sağlamak istiyorsak daha İlmî müşahade metodlarını kabul etmeye çalışmamız lâzımdır. Noktai nazarımızı değiştirip, kendi kolaylığımız için kendi muhayilemizde herhangi bir sabit nokta yaratmaksızın, aynı kanunlara göre hareket eden bütün milletleri birbiriyle hakikî münasebet halinde görmemiz lâzımdır.

Başka bir deyişle, kendi devletleri arasındaki münasebeti tanzim eden Birleşik Devletlerde şimdi olduğu gibi, milletlerarasındaki münasebetleri kanunla tanzim eden bir dünya hükümeti kurulması ve milletlerin hâkimiyetlerinin tahdit edilmesi lüzumu hakikatini idrâk etmemiz zaruridir. Aksi takdirde, bizim neslimizin herhangi bir hayatî meselesini imkân dahilinde halletmemize veya ileride daha fazla tahripkâr bir harbe mâni olabilmemize en küçük bir ümit bile kalmıyacaktır.

Her birinin sesinin diğerlerine karşı yükseldiği milletlerarası münasebetlerin halihazırdaki gürültüsü içinde, bir milletin diğer bir milleti çok garip bir şekilde itham ettiğini duyarız.

Faşist memleketler, demokrasi ve komünizmin aynı şey olduğunu ve bir demokratik hükümet sisteminin bolşevizme doğru gitmesi lâzımgeldiğini iddia ederler.

Komünistler, faşizm ve demokrasinin her ikisinin de kapitalist olduğunda, amelenin bu iki hususî sermaye altında işletildiğinde ve faşizmin sosyalizmi yıkmak için reaksiyonierlerin bir tertibi olduğunda İsrar ederler.

Demokratik memleketler, faşizm ve komünizmin tek

ve aynı şey olduğunu, her ikisinin de ferdi köleliğe indiren ve bütün hürriyetleri yok eden totaliter bir diktatörlük olduğunu ehemmiyetle beyan ederler.

Hakikatte bu müselleşi karşılıklı ithamların her biri sathi bir noktai nazarı ifade eder. Mademki beşeriyet, bu telâkkiler etrafında dünya çapında bir dahilî harp açmıştır, ehemmiyeti haiz dâvalar objektif olarak teşrih olunmalıdır.

Kapitalizmin İfâası

Endüstrializmin doğuşunda kapitalizm, hâkim bir ekonomik felsefe idi. 19 uncu asrın başlangıcında endüstride inkılâp başladığı zaman, 18 inci asrın sonlarında hürriyet sağlayıcı siyasî inkılâplar kuvvetlenmiş ve maksadına vasıl olmuş bulunuyordu. Garp dünyasında demokratik millî devletler - Cumhuriyetler ve Meşrutî Krallıklar - esaslı olarak kurulmuştu. Zafer kazanmış olan siyasî idealler, iktisatçıların, imalâtçıların ve endüstrileşme devrinin ilk günlerindeki tüccarların câri temel prensibi olması lâzımgelen tabîî bir hâdise idi.

Böylece, serbest teşebbüs, serbest ticaret ve serbest rekabet tabiatıyla siyasî hürriyetle beraber yürümüşür. Fakat insan cmiyetindeki hürriyet nisbîdir. Beş bin sene- denberi insanlığın mücadele ettiği hürriyet, tatbik sahasında, bir cemiyet içindeki fertlerin esaslı bir nizam altına alınmasından başka bir şey değildir, insan hürriyeti, ancak fertlerin ölçsüz hareketlerinin serbestçe cereyanı, umumî olarak tatbik olunan mecburiyet - diğer bir deyişle kanun - yoluyla tahdit edilerek yaratılabilir. Hürriyet, ancak bir ferdin hürriyeti diğer fertlerin hürriyetini ihlâl etmeyinciye kadar verilebilir.

Mutlak serbest teşebbüs taraftarı iktisatçılar, ekonomik işlerde hürriyetin hiçbir şekilde mutlak olmadığı görmüye muvaffak olamamışlardır. Eğer fertler arasında mutlak müsavat mevcut olsaydı, emlâke tevarüs kaldırıl- saydı ve herkes hiçbir şeye mâlik olmasaydı, ancak o zaman hudutsuz ve kontrolsüz hareket serbestisi bu dünyada “hürriyet” i doğurabilirdi. Böyle bir şeyin vukuu ihtimali olmayacağına göre teşebbüs hürriyeti ve fırsat umul-

duğu gibi nisbîdir. Yeni teşebbüsün ne başlayabileceği, ne de bu endüstrilerle rekabet edebileceği derecede bir çok endüstriler inhisar altına alındığı takdirde, kapitalist memleketlerde bugün mevcut olan nizam, “hür teşebbüs” olarak adlandırılmaz.

Binnetice modern endüstrializmin ekonomik bakımdan kuvvetli olanlar için tahayyül edilemeyen bir refah yaratmakla kalmamış fakat şimdi işçilikleri sırf bir emtia olan milyonlarca kimse için bir zaruret ve hürriyet noksanlığı doğurmuştur.

Bu vaziyet tabiatıyla bir tepki yaratarak neticede sosyalizm doğmuştur.

Sosyalizm, hususî sermaye, inhisarcılığa - işçi kütlelerinin fakirleşmesine ve sermayenin bir azlığın elinde toplanmasına yol açar, der.

Bütün ihtilâfların bir yanlış düşünceye dayanmasına rağmen, aşağı yukarı bir asırdanberi şimdiki sınıf mücadeleleri devam etmektedir. Kapitalist sistemin iflâs etmiş olması sermayenin fertler ve hususî şirketler tarafından kontrol edilmesinden değildir. “Hürriyetin” kanunla tanzim ve ayarlanması daimî surette istenen bir beşer ideali yerine mutlak bir ideal olarak telâkki edilmesi kapitalist sistemi iflâsa sürüklemiştir.

Bir çokları için artan sefalet ve bir azlık için de efsanevî servet sağlıyan bir devirden sonra muhtelif milletler, kapitalist ve işçi sınıfları arasındaki uçurumu, trade - uni- onism, sosyal emniyet, veraset vergileri ve diğer bir çok tedbirleri tecrübe etmek suretiyle kapamağa başlamışlardır. Norveç’te, Danimarka’da ve İsveç’te aşağı yukarı hal- edilmiş olduğu gibi meselenin hallinin bu cihette olduğunu şüphesiz tecrübe ispat etmektedir. Hakikat şu merkezdedir ki tekâmülün icabettirdiği muayyen insan faaliyetlerinin fertten devlete geçmesi endividüalizmin sonu demek değildir. Eğer herkesi hayatî surette alâkadar eden muayyen faaliyetler cemiyetin kontrolü altında ise, cemiyetin menfaat ve fertlerinin hürriyetine daha iyi bir şekilde hizmet ediliyor demektir. Başkalarının hareketlerini ihlâl edecek şekilde olan insan faaliyetlerinin serbestçe icrası

nın menedilmesinden, ferdin âzami hürriyeti doğar ki, sivil hayatımız tamamiyle bu esaslı doktrine daj^amr. İşte bu, siyasî hürriyetin mânasıdır.

İktisadî hürriyetin anlamı da budur. Ve şimdiye kadar hürriyet ve takyidat arasında kurabildiğimiz kusurlu muvazene şüphesiz ki ekonomik terakkimize mâni olmaktadır.

Fakat serbest sınaî inkişafa daha da büyük bir mâni, endüstriyalizm ile politik nasyonalizm arasındaki çarpışmadır. Bu, geçen son iki asrın müsbet âsarmı yıkmakla tehdit eden, daha şiddetli ikinci bir mücadeleyi doğurmuş bulunmaktadır.

Modern endüstrinin, ferdi rekabet ve teşebbüs hürriyetinden daha fazla münakale ve mübadele hürriyetine ihtiyacı vardır. Modern endüstriden maksat istihlâk olunan maddelerin âzami istihsalidir. Bu ise dünyanın her tarafında ham maddelerin kullanılmasını ve bütün dünya pazarlarına serbestçe tevziini istilzam eder. Sınaî inkişafa lüzumlu olan bütün bu şartlar endüstrileşme devrinin başlangıcında görülmüştür; serbest ticaret, ilk büyük sınaî kuvvetin, İngiltere'nin tabii bir politikası olmuştur.

Fakat zamanla serbest ticaret İngilterenin liderliği altında teessüs ettiğinden garp dünyasındaki halk herşe- yin üstünde millî devletlere sadakat göstererek millî bir şekilde düşünmeye başlamıştır. Pazarlardaki en iyi ve en ucuz mallara halkın erişebilmesini sağlamaktansa işlemleri ne kadar gayri İktisadî olursa millî endüstrilerin kurulması, millî hükümetlere - ve halkın büyük bir kısmına - daha mühim görünüyordu. Böylece târife denen mâniler konulmak suretiyle Birleşik Devletlerde, Almanya'da ve diğer bir çok memleketlerde millî endüstriler vücut buldu.

Muayyen bir zaman için târife mânileri muayyen milletlere servetlerini artırma ve hayat seviyelerini yükseltmede yardımcı olmuştur. Fakat son 20 - 30 sene zarfında ekonomisi daha fazla inkişaf eden bir memleket pek güç bulunur. Sınaî kudretler ham maddeye olan ihtiyaçlarını hariçten almak zorunda kalmışlar ve fakat bütün istihsallerini dahilde istihlâk edememişlerdir. Bir kere böyle bir

işba noktasına erişilince ve diğer kapalı millî sistemlerle mübadele zaruri bir hal alınca, devam edegelen mücadele bütün dünya ekonomisini altüst etmiştir.

İlk tarife mâniî konulduğu dakikadan itibaren bir serbest teşebbüs sisteminden bahsedemeyiz. O zamandanberi ekonomik prensipler ve ihtiyaçlar, politik inançlarımızla çarpışmakta ve kayıp verdirici bir harp yapmaktadır. Liberal ekonomistlerin klâsik münakaşaları ne kadar rasyonel olursa olsun, onların doktrinleri, rasyonel olmıyan ve akla sığmıyan nasyonalistlerin arzuları karşısında kuvvetsiz kalmakta idi. Keşfedecek daha fazla ülke veya ilhak edecek daha fazla bakir arazi kalmayınca, dağılmış olan millî devletler ister istemez birbirleriyle şiddetli çarpışma haline geldiler.

Mutad olarak dünya ticareti dediğimiz şeyin bugün ticaretle pek az bir ilişkisi kalmıştır. Hakikatte bu ekonomik bir harp usulüdür. Dünya ticaretinin hâkim sebebi ticaret, istihsal, istihlâk, veya kâr bile değil, fakat bütün vasıtalarla millî devletlerin ekonomik kudretlerini kuvvetlendirme azmidir.

Millî devletlerin deli gömleğine bürünmüş siyasetleri içinde millî ekonomiler, ancak sun'î münebbihlerle faaliyette bulunabilmişlerdir. Kapitalistler, kapitalist sistemin e- sası olan rekabeti kaldırmağa başlamışlardır. Arz ve talebin değişmez kanununu örtmek için tröstler ve karteller tesis olunmuştur. Kapitalistler, fiyatları yüksek tutmakta ve fazla istihsale mâni olacak ekonomik plânlamada halâs gördüklerini zannetmişlerdir.

Diğer taraftan, işçiler mevzu kanunlara tesir ve hükümetleri kontrol için siyasi partiler teşkil etmişler ve trade - unionlar kurmuşlardır.

Bugün garp dünyasının her tarafından yükselen sesler, tröst ve kartellerin müdürlerini olduğu kadar işçi partileri liderlerini ve ferdî hürriyeti yok eden trade - unionlar liderlerini itham etmektedir. Bütün feryat plânlı ekonominin, diktatörlüğe ve demokrasinin mahvına yol açtığındandır.

Bu şüphe götürmez bir şekilde doğrudur.

Kartellerin ve işçi birliklerinin ikisi de demokrasileri daha fazla hükümet kontrolü altına ve daha az ferdi hürriyete doğru sürmektedir. Fakat garibi şudur ki, bu temayül karşısında; yüksek sesle yas tutan hürriyet şampiyonları, dünyanın geçirmekte olduğu buhran devrini tahlil etmek külfetine bile katlanmamışlardır.

Her memlekette millî menfaatler, hükümetleri ve halkı, daha çok ekonomik plânlamaya, harp hazırlığına ve ekonomice kendine yeterliğe doğru sürmüştür. Millî devletlerin politik bünyeleri bir serbest teşebbüs ekonomi sisteminin ihtiyaçları ile gayritabii ve mutlak bir zıddiyet halindedir. Bugün ekonomik hayatın kanunlarını araştırmak zaman kaybıdır. Bir millî endüstrializm dünyasında istihali, ticareti ve istihlâki tanzim eden şey silâhtır. Bir hükümrân millî devletler dünyasında ekonomiyi idare edecek daha yüksek bir kanan yoktur. Binaenaleyh, her milletin fertleri tedricen köleliğe doğru sukut etmektedir.

Nasyonalizmin serbest bir teşebbüsün inkişafına başa çıkılmaz bir hail teşkil etmesi herkesçe açıkça bilinmelidir. Yüksek tarife duvarları, ihraç primleri, damping, karteller ekonomik kuvvetlerin serbestçe cereyanını tamamiyle sekteye uğratmıştır. Diğer millî devletlerin devamlı tehdidi karşısında, her milletin halkı kendi millî hükümetleri içinde iktidarın merkezileşmesi için zorlanmışlardır.

On sekizinci asrın sonlarında can pahasına kazanılmış olan ferdi haklar, yeni bir müstebit hükümdara, millî devlete, tamamiyle kalbedilmek üzeredir.

Serbest bir ekonomik sistemin avantajı, daha yüksek yaşama şartları, daha çok servet, daha iyi mesken, daha iyi tahsil ve daha fazla huzur temindir.

Endüstrializmin doğuşundan sonraki mahdut bir zamandan maada serbest ekonomi hiçbir zaman hakikatte mevcut olmamıştır. Nasyonalizmin politik inancı, serbest ekonomi inkişaf edemeden onu kundaklamış ve neticede yok etmiştir. Bu sebeple serbest ekonominin denenmiş olduğu her memlekette serbest teşebbüs sisteminin fena işlemesi devlet için gittikçe daha fazla kuvvetli bir mevki sağlamasına, bir totaliter hükümet şekline ve ferdi hür-

riyetin yıkılmasına yol açmıştır.

Fakat sosyalist memleketlerdeki temayül yukarıda söylenen sebepler dolayısıyla aynı mahiyette bulunmaktadır. Sosyalizm ve kolektivizm, nasyonalizm ve endüstializm arasındaki çarpışmadan hasıl olan buhranın en çabuk bir şekilde iyileştirilmesi için girişilen sırf bir tedbir ve aksü- lâmelden ibarettir. Devlet hâkimiyetini mümkün olduğu kadar kuvvetlendirmek için sıkı bir baskı yaratmış olan dünya intizamsızlığı ortasında her bir millî devlet dahilindeki inkişaflar birbirine miivazi gitmektedir. Bütün bunlar, devlet tarafından fertlerin tahakküm altına alınmasını hedef tutmaktadır.

Sosyalizmin İflâsı

1917 de bir tek büyük memleket, Rusya, büyük mikyasta sosyalistlerin tecrübelerine sahne olmuştur. Komünizm, eski rejimi, çarizm ve aynı şekilde kapitalizmi devirmiştir. Fakat ihtilâl, ekonomik müsavâtı ve İçtimaî adaleti teessüs ettirememiştir.

Bir iştirâkçi cemiyete samimi olarak inanan idealistler; bir kere arazi “mülkiyeti” ve istihsal vasıtaları fertlerden devlete intikal edince sosyal müsavat sağlanacak, mesut ve müreffeh ve yeni bir cemiyet yaratılmış olacağına kani idiler.

Maamafih, ihtilâlden bir kaç sene sonra mutlak ekonomik ve sosyal müsavatın insan tabiatıyla tamamen zıt olduğu aşikâr bir hal almıştı. Hususî teşebbüs, ilerleme için lüzumlu ve muayyen miktarda mülkte insan hürriyeti için zaruri bir neticedir. Herhangi bir palitalist memlekette görüldüğü kadar servet ve kudretçe derecelere yol açan bir seri reform Rusya’ya sokulmuştur.

Yirmi sene müddetle Rus halkı, hücumlara karşı kendi memleketlerini müdafaa etmiye lüzumlu silâhları istihsal etmek ve muazzam bir sınaî kudretin temellerini atmak için fedakârlıkla ve enerji ile çalışmışlardır. Fakat efsanevi istihsal rakamlarına rağmen hayat seviyeleri son derece düşük kalmıştır. İşçiler; garp demokrasilerinde olduğundan daha az elverişli şartlar altında yaşamaktadırlar. Ferdî hürriyet mevcut değildir. Bütün tabii kaynak

lar ve âletler müşterek mülk olmasına rağmen, idare ve işçi arasındaki münasebet İngiltere veya Amerika'da olduğu gibidir. Hattâ tatbikatta daha da fenadır. İşçilerin çoğu fabrikaya, madene veya araziye bağlıdır ve tatmin olunmadıkları zaman hareket serbestisine sahip değildirler. Bir general, bir yüksek devlet memuru, bir başarılı mühendis, bir muharir, bir ressam veya bir orkestra şefi kapitalist memleketlerin bir çoğunda olduğu kadar halk kütlesinin üstündedir.

Marx ve Lenin'in sosyal ideallerinden hemen hemen hiçbirini Sovyetler Birliğinde tahakkuk etmemiştir demek Rus halkının eserlerini zemmetmek demek değildir. Devamlı yabancı taarruzu korkusu altında Sovyet vatandaşlarının ilk gayretleri, merkezileşen Sovyet Devletinin iktidarını kuvvetlendirmek olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (U.S.S.R.) her ne bahasına olursa olsun yaşaması Stalin rejiminin hâkim doktrindir. Komünist felsefesindeki asıl enternasyonalizmin, millî komünizme yer verip yavaş yavaş tesirini kaybetmesi ve yok olması çok uzun sürmemiştir.

Stalin'in Troçkiye olan zaferindenberi, Sovyet Devletini kuvvetlendirecek ve müdafaa edecek herhangi bir fedakârlığı kendi halkından isteme imkânını Sovyet Hükûmetine sağlayan bir hadde kadar Sovyet Hükûmeti, nasyonalizmin topluluk şevki tabiisini tahrik etmekte ve maneviyatını yükseltmekte ve bu muazzam memleketin gayri mütecanis unsurlarını bir büyük millî birlik haline koymakta ve (U.S.S.R.) nın sınaî ve askerî kudretini kurmaktadır.

Sovyetler Birliğini teşkil eden bütün mütecanis halkın milliyetçi arzuları kapitalist memleketlerde olduğu gibi aynı bayrak, musiki, üniforma, aynı harp nidası ve aynı belâgatli sözle ateşlenmiş ve tahrik olunmuştur. Millî devlet kudretinin vücut bulması için halkın, uzun bir gelecek zaman için daha iyi bir maddî hayat ümidinden vazgeç meleri lâzımgelmiştir. Milletın bütün kudretini harp malzemesi imalâtı üzerine teksif etmek için istihlâk maddelerinin istihsalı asgari bir noktada tutulmuştur.

1941 haziranında Alman taarruzu bunun ne kadar lüzumlu olduğunu göstermiştir. Stalingrat'taki zafer de bunun ne kadar muvaffakiyetli olduğunu ispat etmiştir.

Bir tarafta gelişen dahilî muhalefet, diğer tarafta yıkılmağa yüz tutmuş milletlerarası durumun yarattığı büyüyen haricî tazyik altında her gün daha ziyade müstebidane ve diktatörce bir şekil alan merkezî idare tarafından, işçi kütleleri arasında politikadaki bu değişiklik sebebiyle için için yanan muhalefet merhametsizce söndürülmüştür. Rus halkının hürriyete doğru nefes alması tedricen boğulmuştur. 1930 seneleri sonlarında Sovyet Devletinin, cemiyeti tamamiyle totaliterce tahakkümü altına alan müstebit bir devlet idaresi tarzına doğru gittiği açıkça anlaşıyordu.

Marx ve Lenin prensiplerine dayanan ilk komünist devletin meydana gelmesinden yirmi beş yıl sonra, baştan aşağı kudretli bir bürokrasisi, dünyada mevcut en büyük seferber ordusu, her vatandaşın hareketlerini kontrol eden emsalsiz bir polis kuvveti, yüksek mevkilerdekiler için fevkalâde imtiyazlar sağlayan yeni bir sosyal hiyerarşisi ile Sovyetler Birliği, dünya yüzünün en büyük millî devleti halini almıştır.

Sovyet halkı, kuvvetli vs merkezî bir devlet halini almış olduğu için komünist rejimini kabahatli bulmanın haksız olduğunu söyleyebilirler. Sovyetler Birliğini millî müdafaa politikası takibine zorlayan muhasım kapitalist devletler tarafından çevrilmiş olması onu kuvvetli bir merkeziyetçi devlet halini almaya sevk etmiştir.

Fakat hakikat şu merkezdedir ki U.S.S.R. ın komünist olduğu ve diğer memleketlerin kapitalist olduğu tamamiyle sadet haricidir. Sovyetler Birliğinin kudretli bir devlet halini almasının en esaslı sebebi, diğer kudret guruplarının mevcut olmasıdır. Bir çok hâkim kudret gurupları birbiriyle temas halinde kaldıkça, dahilî ekonomik sistemleri ne olursa olsun bunlar birbirleriyle çatışmak zorundadırlar.

Sovyet politikası, şüphesiz ki bu hakikatle şeklini bulmuştur. İkinci Dünya Harbi esnasında, yeni bir dünya

teşkilâtının şeklini görüşmek üzere çağırılan bütün milletlerarası toplantılarda, Sovyetler Birliği temsilcileri, Birinci Dünya Savaşı sonunda Amerika Birleşik Devletleri Senatosunda Lodge, Johnson ve Borah'ın müdafaa ettikleri gibi aynı kaziyeyi - tahdit edilmemiş olan millî hâkimiyet fikrini - müdafaa etmişlerdir. 1919 Amerikası inifratçı isolasyonist (diğer memleketlerle politik bakımdan ayrı durmak isteyenler) senatörlerinin en dik kafalısı, herkesten daha fazla inkılâpçı ve "Beynelmilelci" olduğunu idia eden bir memleket tarafından çeyrek asır sonra müdafaa edilen noktai nazarı içten gelen bir şekilde şüphesiz kabul edecekti.

Sovyet dış politikası, herhangi bir diğer büyük kudretin takip ettiği aynı yollardan, ittifaklar, nüfus sahaları, zayıf vaziyetlerde münasebet ve uzlaşma, askerî zaferlerden sonra genişleme yollarından giderek gelişmektedir. Sovyetler Birliğindeki komünizm bir gaye, nasyonalizmin büyük gayesi için bir vasıttan başka bir şey değildir.

Lenin idaresi altında ve onun ölümünden sonra birçok seneler zarfında Sovyet rejimi bugünkü rejimden çok daha az baskıcı idi. Büyük mikyasta bir ferdî hürriyet mevcuttu, umumî ve açık münakaşalar yapılabiliyor, kürsü üstünde ve matbuatta parti ve hükümet tenkit edilebiliyordu. Başta aşağı kudretli bir polis kuvveti ile, serbest söz söyleme, serbest tenkit ve bütün ferdî hürriyet baskı altına alınarak, bu sistem totaliter bir devlet haline gelmiştir. Sovyetler Birliğinin bir totaliter diktatörlük halini alması, nasyonalizmin uyanıp gelişmesi ve millî devletlerin kuvvet bulması ile muvazi gitmiştir.

1920 denberi komünizm ehemmiyetini kaybetmekte ve nasyonalizm şaşılacak bir hızla gelişmektedir. Bu ilk yirmi beş yıl zarfında, sayısız teşebbüslere rağmen komünist enternasyonalî, Moskova'nın nüfuzunu harice yay- mağa muvaffak olamamıştır. Fakat totaliter Sovyet Millî - Devleti bunda muvaffak olmuştur. Moskova'dan ilham aldıkları şüphe götürmeyen yabancı memleketlerdeki birçok komünist partiler bile kendi memleketlerinin sosyaleleşmesi için giriştikleri mücadeleyi bırakmış, her mem-

lekette komünizmin gelişmesi zarureti ile değil fakat kendi milletlerarası mevkiini kuvvetlendirme lüzumu ile hareket eden Sovyet Rusya nasyonalist politikasının, sadece bir âleti haline gelmişlerdir.

Sosyalizm ve kapitalizm arasındaki çekişme dolayısıy- le kati bir hükme varmağa mahal yoktur. Gerek sosyalizm ve gerekse kapitalizm hedefinin halk kütlelerinin maddi ve kültürel seviyelerini yükseltmek olduğunu ileri sürer.

Hangi sistemin bunu en iyi bir şekilde başarabileceğine, mânâsız sınıf kavgaları içinde birbirimizin kafasını kırmakla değil, tecrübe etmek suretiyle hüküm vermeliyiz. Eğer bir kısım insan topluluklarının - Slavlar gibi - asırların verdiği aneler aolayısıyle müşterek mülkiyete doğru bir temayülleri varsa, ve diğer insan toplulukları da - Lâtinler ve Anglo - Saksonlar gibi - anelerini dolayısıy- le hususî mülkiyeti tercih ediyorlarsa, bütün bu muhtelif usullerin birbiriyle aynı gaye uğrunda birlikte çalışmamasına ve birlikte var olmamasına en ufak bir sebep bile yoktur.

Bu sınıf mücadelesine yıllarca devam edebiliriz. Neticede iki sınıftan biri diğerini mağlûp edecektir, fakat 20 inci asır meselesinin halinde bir tek adım bile ilerleme olmayacaktır.

Kapitalizm ve sosyalizm şampiyonlarının sıkıca kapatılmış bir nakil vasıtası içinde birbirleriyle çarpışmakta olduklarını anlamaları lâzımdır. Azıcık daha fazla bir rahat ve daha iyi bir yer için çarpışmak mânâsızdır. Kapitalizm ve sosyalizm, aynı son durağa doğru baş döndürücü bir hızla gitmektedirler. Nakil vasıtası nasyonalizm, son durak da totalitarianizm'dir.

Faşizme Giden Yol

Geçmiş seneler esnasında hâdiselerin kaçınılması güç neticeleri, komünist ve kapitalist bütün sınaî memleketleri kudretli millî devletler halini almağa sevketmiştir. Tazyikin en yüksek olduğu bazı memleketlerde bu hal, demokratik prensiplerin reddine ve beşer cemiyetinin en yüksek nihai gayesi olarak ilân olunan yeni bir mezhebin, faşizmin teessüsüne yol açmıştır.

Demokrasi, sosyalizm ve hristiyanlığın bütün esaslı prensiplerini açıkça reddeden bu yeni faşist hareketi, tıpkı bir yangın ateşi gibi bütün dünyayı sarmıştır.

Faşizmin mânası nedir?

Kendimizi hissi garazlardan kurtarmaksızın bu سوالin cevabını vermemize imkân yoktur. Kapitalist politikasının aklından şüphe eden herhangi bir kimsenin, bir komünistin yardımını istemekle, veya Sovyet Rusyanın tam bir saadet diyarı olmadığını söylemek cesaretinde bulunan herhangi bir kimsenin, bir faşistin yardımını istemekle hiçbir neticeye-vasıl olamayız. Faşizmi, iktidar hırsında olan birkaç gangsterin politika âleti olarak düşünmekten vazgeçmeliyiz.

Kapitalizm ve sosyalizmin her ikisinde de mevcut olan esasları faşizmde bulabiliriz. Fakat faşizm daha ziyade mistik bir mefhum olarak kalır. Hâlen faşizmin en iyi tarifi, Enciclopedia Italiana'da Benito Mussolini tarafından yazılmış Fascismo adlı makalede yapılmıştır.

Faşizm, geçen son iki asrın ilerlemelerine karşı bir aksülâmelden ibarettir. Beşer bir çarpışan millî devletler devrinde demokratik ferdiyetçiliğin iflâs etmesiyle ve huzursuzlukla şaşırmakta ye sukutu hayale uğramaktadır. İnsanı, ferdiyetçiliği inkâr ve emniyet karşılığı devletin tam madûnu olmağı kabule ikna için Mussolini faşist fikrini mistizm ve sofizm ile kaplamıştır.

Mussolini, "Faşist için her şey devlette temerküz eder, beşerî veya hissi hiçbir şey ve hattâ devlet haricinde kıymeti haiz herhangi bir şey bile mevcut değildir. Bu mânada, faşizm totaliterdir... Evrensel ahlâk kaidelerinin olduğu gibi, hakkın hâliki hakikatte devlettir." diye yazmıştır.

Bu sözler faşizmin bir ekonomik mefhum olmadığını açıkça göstermektedir. Faşizm, zaruri olarak bir sosyal - politik doktrindir. Faşizmin hedefi, ferdi hayatın tamamıyla tanzimi ile ferdin köleliğe indirilmesidir.

1917 ve 1942 arasındaki seneler esnasında tek bir demokratik kapitalist memleket komünist olmadığı halde iki düzineye yakın memleket faşist olmuştur, ihtilâl komü-

nizmi tesis eden Rusya hiçbir zaman kapitalist, demokratik bir cemiyet olamamıştır; Rusya daima, bir müstebit hanedan tarafından idare olunan geri kalmış insanların gayrimütecanis yığımindan müteşekkil, feodal ve ziraî bir cemiyet olarak kalmıştır. Bittabi bu vaziyette, şimdi hâkim olan şartlar altında komünizm, kapitalizmin gittiği ayni istikamete, tam totaliterliğe doğru gitmektedir.

Kendi hayatımız zarfında, sosyalizm ve kapitalizm'in her ikisinin de devlet tahakkümüne faşizme yol açtığını görmüş bulunuyoruz. Bundan, faşizm ekonomik sistemlerin - kapitalizm ve sosyalizm - şekli ile değil fakat ekonomik sistemlerin muhteviyatı - endüstrializm ile alâkası olması îâzımgeldiği neticesine varmalıyız.

Zamanımızın hakikî mücadelesi ne endividüalizm ve kollektivizm arasında ne de kapitalizm ve komünizm arasındadır, fakat endüstrializm ve nasyonalizm arasındadır.

Sosyalistler ve kapitalistler arasındaki bütün bu emniyetsizlik, nefret ve çarpışma ne maksatlardır acaba? Hakikat şu merkezdedir ki her iki sistem de faşist ve totaliter bir hale gelmektedir. Beşer hürriyeti ve saadeti için müşterek ve hakikî düşman, millî devlete karşı hep birlikte mücadeleye başlamayı anlama zamanı artık gelmiştir.

Her iki doktrin taraftarları da devletin “hürriyeti” olmadan ferdî hürriyetin olamayacağı gibi bir faşist düşüncesi ile ipnotize olmuşlardır. Hakikaten, faşist teorisine nazaran devlet kudreti, millî hâkimiyetin biricik miyandır. Bu telâkki ile, modern endüstrializmin ihtiyaçları tamamıyla kuvvetli bir nasyonalizmin emirlerine râm olunmuştur.

Tehlikenin komünizmde mi, yoksa faşizmde mi olup olmadığına karar vermeye çalışan demokrasilerdeki halk malik olmadıkları bir karar serbestisi dünyasını görmekte-dirler.

Şimdiki halde intihap hakkı olmadan dosdoğru faşizme gitmekteyiz. Büyük ölçüde zaten oraya varmış bulunuyoruz. Bir memlekette veya diğerinde bir komünist ihtilâli muvaffak olsa dahi totaliterliğe doğru giçüşimizde bu

ihtilâl hiç bir şeyi değiştirmeyecektir. Eğer komünist memleketler daha da çok olsaydı, onlar da çok geçmeden sihirli flütçü, hâkim millî - devletin güttüğü sürüye katılacaklardı.

Ne ferdiyetçi kapitalizm, ne de kollektif sosyalizm millî devlet bünyesi içinde işliyebilir. Her iki sistem de muayyen şartlar, nasyonalizmin harekete getirdiği şartlar altında faşizmi meydana getirmektedir.

Dinin Yanlış Tefsiri

Millî Devlete ibadet, faşist memleketlerde en yüksek hadde varmıştır. Fakat millî maksatlara hizmet için dinin yanlış tefsir edilmesine her millette rastlanmaktadır.

Hristiyanlıkta terbiyevî ve İlâhî olan şey hristiyan- lığın üniversalizm'idir. - Bütün insanların Allah nazarında müsavi yaratıldığını ve bütün fertlerin üstünde bir kanunla tek bir Allah tarafından idare olunduğunu öğreten doktrin - Üniversalizm beşer tarihinde inkılâp yaratan bir fikir olmuştur, fakat millî devletlerin doğuşu bu fikrin medenileştirici bir kuvvet olarak devamına mâni olmuştur.

Modern milletler billûrlaşmağa başladığı dakikadan itibaren, garp dünyasında millî hisler, hristiyanlık hislerine galip gelmeye başlamıştır. Her biri milletin yükselen mefkûresini destekliyen kiliseler yeni tarikatlara zaten ayrılmış ve parçalanmıştı. Her memlekette nasyonalist politika hristiyan politikası olarak tanınmıştır ve hı- ristiyan kiliseleri, nasyonalizmin kavmiyetçilik insiyaklarını destekliyen millî teşkilâtlar halini almıştır.

Binlerce kilisede katolik papaz ve protestan vaizler, beşeriyetin şimdiye kadar meydana getirmiş olduğu en yüksek dinî mefkûre - evrensel hristiyanlık - ile büyük bir tezat teşkil edecek şekilde kendi milletlerinin zaferi ve diğerlerinin yıkılması için dua etmektedirler.

Bir evrensel (üniversal) ahlâk kaidesi yalnız ayrılmış insan toplulukları arasında câri ise, bu ne ahlâkî, ne de evrensel bir kaidedir. İncildeki "öldürmiyeceksiniz" sözü bir kimsenin kendi milliyetinde olan bir insanı öldürmesinin bir cinayet olduğu mnasına değil, fakat İlmî ba- kından diğer bir devletin vatandaşı olan bir insanı öldür-

menin bir fazilet olduğu mânasına alınmaktadır.

Aynı inkişaf, büyük monateistik - Tanrı birliğine itikat - dinlerin üçünde de müşahede edilebilir. Muhtelif ırkta müslüman halk arasında asırlarca Kur'anın idame ettirdiğı birlik vâzıh bir şekilde milliyetçi guruplara ayrılmaktadır. Pan - Türkler, Türk ırkının muayyen kollarının birleşmesini hedef tutmaktadırlar. Pan - Araplar bütün Arap kabileleri federasyonum: müdafaa etmektedirler ve Hindistandaki İslâm dininin salikleri "önce bir Hindistanlı, sonra bir Müslümanım" demektedirler. Hepsi de büyük İslâm dininin esası olan üniversalizmi unutmuş görünmektedirler.

Yalnız Hristiyan ve İslâm dinini tesis edenler değil, fakat monoteizm'in müessisi yahudiler bile kendi dinlerinin esası doktrini üniversalizmi unutmuş bulunmaktadırlar. Dünyadaki insanlar arasında, üstün vazı kanunun birliği doktrinini yaymak için tek ve kudretli Allahın kendilerini seçtiğini yahudiler unutmuş görünüyorlar. Parlıyan ihtirasları ile yahudiler kendi millî putlarına tapmak, kendi millî devletlerine sahip olmak arzusunu göstermektedirler. Talihsizliklerinin menbâ olan kavmiyetçiliğın diğeri bir ismi - nasyonalizm uğruna bir dünya vazifesinin bu şekilde terkedilmesini ne kadar fazla olursa olsun zulüm ve felâket haklı çıkaramaz.

Monoteistik dünya dininin ne kadar tahrif edilmiş olduğunu anlamak beşeriyetin istikbali için çok mühimdir. Çünkü bu dinin tesiri olmaksızın cemiyetteki beşer hürriyeti - demokrasi - teessüs edemeyecek ve yaşayamayacaktır. İnsanlık camiası ancak üniversalizm ile kurtarılabilir. Hristiyan kiliseler bu merkezî doktrine dönmedikleri ve bunu icraatlarının esas doktrini yapmadıkları takdirde, nasyonalizmin yakında vukuundan ürkülen yıkılmasının meydana getireceğı tahribat ve ıstıraptan doğacak üniversalizmin yeni bir inancı karşısında ortadan kalkacaktır.

Bilinen tarih boyunca ancak tek bir metod, insanın cinayet, hırsızlık ve diğeri cürümlerden masun ve ibadet etmek, söz söylemek: ve düşünmek serbestisine sahip ol-

duğu bir sosyal nizam yaratmağa muvaffak olmuştur.

Bu metod kanundur.

Kanunla tanzim olunan bir bütün halindeki sosyal münasebetler - ki buna sulh diyoruz - ancak tek bir kanun menbâi olan sosyal birlikler içinde, bu birliklerin din, ırk, nüfus, arazi, büyüklük ve küçüklüklerine bağlı olmaksızın mümkün olmaktadır. Aynı dilin, aynı dinin, aynı ırkın insanlarından müteşekkil olsalar bile, bu şekilde hâkim sosyal birlikler arasında sulh imkânı aslâ olmayacaktır. Müsavi hâkimiyeti haiz insan gurupları her ne zaman ve her nerede birbirleriyle temas haline gelirlerse, o zaman sosyal birlikler arasındaki mücadele ve harpler zaruri bir hal alacaktır.

Çıkaracağımız netice vazıhtır. Zamanımızın sulh meselesinin halli millî devletlerin üstünde ve dışında kanunî bir nizamın kurulması ile mümkündür. Bu ise mevcut millî devletlerin hâkim otoritelerinin, evrensel müesseselere; diğer bir deyişle dünya işlerinde evrensel bir kanun yaratmağa muktedir bir dünya hükûmetine devredilmesiyle kabildir.

Beşerî her şeyin nihayet bulduğu bir milletler arasındaki mücadele devri de nihayet bulacaktır. Beşer münasebetini tanzim eden evrensel kanunun teessüsü ile, muhtemel olarak bu asır içinde harp devri nihayet bulacaktır. Böyle bir evrensel kanun rasyonel vasıtalarla veya baskı ve fetih ile tesis olunabilir.

Beşer tarihinde ilk defa olarak tek bir kudret dünyayı zapt ve idare edebilirdi. Muhakkak ki Amerika Birleşik Devletlerinin sınaî kudreti olmasaydı, Hitler bunu yapabilirdi! Politik olarak, eğer insanların, emniyeti için hissî arzularını tatmin edecek kanunî bir nizam yaratılmazsa, fetih ile böyle bir dünya birliğinin kurulması çok muhtemeldir.

Samimiyetle söylemek lâzımgelirse, 20 nci asır buhranının mânası, bu seyyarenin kanun yolu ile tek bir kontrol altına alınmasından ibarettir. Bu birleşik kontrolün ilk önce prensiplerini ilân ederek demokratik bir şekilde teessüsüne ve kan dökmeden, ikna yolu ile de başarılmı-

sına teşebbüs etmek bizim vazifemizdir. Eğer bunları yapmakta muvaffak olamazsak, tarihin değişmez kanunları bizi, gittikçe daha kudretli topluluklara karşı, gittikçe daha kudretli silâhlarla, sık sık harbe teşebbüs etmeğe mecbur bırakacaktır.

Yirminci Asır Feodalizmi

Feodalizmin neşvünema bulduğu 10 ve 13 üncü asırlar arasındaki devirde mevcut olan şartlarla, beşer cemiyetinde bugün cari olan şartlar arasında şayanı hayret derecede benzerlikler mevcuttur.

Bilinen garp dünyasının merkeziyetçi idaresi, Roma İmparatorluğunun sukutu ile yıkılınca halkın can ve mülkü yabancı müstevli ve dahili çapulculara karşı himayesiz kalmıştı. Garbi Avrupa'daki tekâmülün bu karışık vaziyetinden halk kütlelerinin emniyetini sağlayacak bir politik sistem, feodalizm fişkırmıştır. Arazisi olmıyan kimselerle ufak arazi sahipleri o havalideki en kuvvetli lorda giderek hizmetleri karşılığı lordun himaye ve yardımını istemişlerdir.

Halk kendini ve eğer varsa arazisini baronun emrine vermiş ve barondan sulh zamanında yiyecek ve yatacak yer, harp zamanında da silâh almış, bunun karşılığı olarak da toprağı sürmüş, vergi vermiş ve harplerde çarpmıştır. Bütün bu ameli maksatlar yüzünden hâkimiyet münferid baronlarda toplanmıştır.

Lordlar ve tebaaları arasındaki münasebet anane ile kurulmuş ve kanunla tanzim olunmuştu, fakat birbirine komşu lordlar arasındaki münasebetler ise aile bağları, dostluklar ve anlaşmalar istisna edilirse tanzim olunmamıştır. Tabîi olarak, bir komşu lordun tebaasına karşı çarpmak üzere sık sık tebaaları tarafından yardımı istenen lordlar arasında kıskançlık ve düşmanlıklar çok geçmeden alevlenmişti.

Muharebe vasıtaları inkişaf edip nüfus arttıkça bu münferit birlikler arasında mücadelelerin şiddet ve tekerrürü de o nisbette artmıştır. Feodal beylerin her biri komşusunun nüfuz ve kudretine korku ve şüphe ile bakmıştır. Taarruzdan masun kalmak için her bey komşusunu mağ

lûp edip arazisini zaptetmek ve komşusunun tebaasını kendi tebaasına iltihak etmek ve bu suretle kendi nüfuz sahasını genişletmekten başka çıkar yol bulamamıştır.

Hemen hemen mütemadi çarpışmalarla bu gelişme tam bir intizamsızlık içinde en yüksek haddini bulmuştu. Emniyet ve himayenin sağlanabilmesi için feodal baronlarla yapmış oldukları mukavelenin kendilerine devamlı harp, emniyetsizlik, sefalet ve ölüm getirmiş olduğunu halk uzun bir zaman sonra farketmiştir.

Mamafih en sonunda halk, birbirleriyle çekişip harb eden baronlar üstünde duracak bir hükümetin kurulması ile kendi kurtuluşlarının mümkün olabileceğini anlamıştır. Bunda muvaffak olabilmek için de feodal beylerin kudretini kırmak ve merkezi hükümetle halk arasında doğrudan doğruya münasebet temin etmek lâzımgelmıştır. Bu se beple fertler, üstün bir kanunî nizam kurabilecek kadar kuvvetli hale gelen krallar tarafından toplanmıştır. Beş uzun asır müddetle dünyaya hâkim olan feodal sistem, daha iyi muharebe vasıtaları ve müşterek fikirlerin inkişafı, daha büyük hükümetlerin kurulmasına imkân verir vermez parçalanmıştır.

Bu Orta Çağ cemiyetinin uzun ve ızdırap verici tarihinin bizim yirminci asır meselemizle acaba alâkası nedir? Beşer ırkı, içinde hürriyet ve emniyete malik olabilen ceği bir sosyal nizam yaratabilecek en iyi şekil ve usûl uğ-v, runa hiç durmadan mücadele etmektedir. Eğer fert bir yüksek, merkezi ve evrensel (üniversel) kanun menbai ile doğrudan doğruya münasebette ise ancak o zaman bütün bu beşer ideallerinin en iyi bi rşekilde başarılabileceğini cemiyetin tarihî gelişmesi ispat etmiştir. Garp medeniyeti tarihinde ikinci defadır ki bu hakikat, menotheistic dinlerde ve demokraside İlmî bir mâna kazanmaktadır.

Monotheism, Allahın nazarında her insanın müsavi olduğu esas inancı ve yüksek vazı kanun Allahın birliği, Yahudi, Hristiyan ve İslâm dinlerinin esas doktrindir. Bu doktrin modern garp medeniyetinin üzerinde kurulduğu temeldir. Beşer üstünde otoritenin tek menbai ve üstün yaratık olarak tek bir evrensel Allahın vücut bul-

ması, sulhsever beşer cemiyetinin üzerinde kurulabileceği kanun yapan tek sistemi ilk defa açıkça göstermiştir.

Beşer cemiyetinin bu tezi ilân olunduğu zaman, şartlar bu tezin politik bir doktrin olarak tatbikine müsaade etmiyecek derecede iptidai idi. Bu sebeple evrensel kanun altında müsavât fikri uzun bir zaman için ancak bir dinî inanç olarak neşvünema bulmuştur. Maamafih, 18 inci asırdaki şartlar, modern demokrasinin bânilerini, halkı tazyik ve esir eden bir çok kral ve hükümdarların hâkimiyetine son verecek bir Haçlı Seferi açmağa teşvik etmiştir. Bu Haçlı Seferi, hâkimiyetin millette temerküz ettiği esas prensibinin ilânına yol açmıştır.

Demokrasinin esas temeli olan bu prensipler, monotheismin siyasî neticesini gösterir. Müdafaa edilen tez cemiyet iradesinin bir kanun menbâı olduğu ve bu kanun altında herkesin müsavi addedilmesi lâzımgeldiğidir. Bu prensiplerin ilânı ve tanınmasının bir asır daha erken olması tarihin büyük facialarından biridir.

Bu prensip, hâkim doktrin halini aldığı zaman kanunun evrenselliği henüz İlmî bakımdan mümkün görülüyordu. Dünya eskisi gibi çok büyük görünüyör, merkezden kontrol edilemiyor ve eski zamanların hemen hemen aynı olan ekonomik şartları ile münhasıran bir ziraî seyyare halinde kalıyordu. Bu yüzden, demokratik hâkimiyetin yeni doktrininin derhal amelî bir mâna bulmasına yol açan bir mefhum belirmiştir.

Bu mefhum milliyet olmuştur. 18 inci asırda, cemiyet evrensel bir şekilde tanzim olunamamıştır. Binnetice, demokrasi asıl evrensel prensiplerine göre değil, milliyet prensiplerine göre tanzim olunmuştur.

Uzun bir müddet için meselenin tatminkâr bir şekilde halledildiği zannedilmiş ve o zamana kadar da demokratik millî - devletlerin teb'a ve vatandaşları sonsuz bir hürriyet, emniyet ve saadetin zevkini tatmışlardır.

Fakat çok geçmeden münakalenin muazzam artışı karşısında, muhtelif hâkim millî birlikler birbirleriyle sıkı temas haline gelmişlerdir. Orta Çağda olduğu gibi hâkim birlikler arasındaki bu münasebetler geçimsizlik ve müca

deleler doğmuştur.

Bugün, hürriyet zevkinden ve kendi millî devletlerinden umdukları emniyet ve himayeyi elde etmekten uzak olan halk, devamlı surette şiddet ve baskıya maruz bırakılmaktadır. Cemiyetimizdeki çarpışan hâkim birliklerin çokluğu, esasında millî devlet tarafından bahşedilmiş olan emniyet, himaye ve hürriyetin gözle görülebilen eserini mahvetmektedir.

Yirminci asır ortasında, baronların, yerini millî devletlere bırakmış olduğu tam bir politik feodalizm devri içinde yaşamaktayız. Beşer cemiyetinin suni ve keyfî olarak birbirinden ayrılması, millî devletleri, feodal lordların yaptıkları gibi kendi teb'a ve komşularına karşı tamamiyle aynı şekilde hareket etmek zorunda bırakmıştır.

Millî devlet sisteminde, kendi memleketimiz dışında beşer cemiyetinin herhangi bir kısmında kanun yaratılmasında yer alamamaktayız. Bu sebeptendir ki, Amerikalılar, İngilizler ve Fransızlar hür insanlardır demek kendi kendimizi aldatmak demektir. Her an için bu insanların diğer milletler tarafından hücumu uğramaları ve harbe zorlanmaları mümkündür. Bu insanlar hürriyetlerine keyfî olarak müdahale eden müstebit hükümdarlar altında olduğu kadar büyük bir korku ve emniyetsizlik içinde yaşamaktadırlar.

Bu millî - feodalizm sistemi, dünyayı eşi bulunmayan bir vahşet içine atmış ve binbir meşakkatle ve kan dökerek dedelerimiz tarafından temin olunan hemen bütün ferdî hak ve beşer hürriyetini tahrip etmiş bulunmaktadır.

Hak hâkimiyetinin yüksek ve nihai ifadesi olarak millî devletleri tanımakta devam ettiğimiz müddetçe çarpışan millî devletler tarafından süratle sürüklenmekte olduğumuz uçurumdan kendimizi kurtarmamıza en küçük bir ihtimal bile yoktur. Demokrasi kurucularının tahayyül ettiği şekilde bugünün hakikatlerine kabili tatbik, milletin hâkimiyetine dayanan bir sosyal nizam kurulmasına ve millî feodalizm sisteminin tahribine karar verinceye kadar, daima artan bir süratle daha fazla vahşet, daha fazla nefret,

daha fazla tahripkârdık ve daha fazla cemiyetsizliğe doğru fırlatılmağa mahkûmdur.

Harbin Hakikî Sebebi

Harbin sayısız sebepleri olduğu ve bütün bu sebepleri ortadan kaldırmağa çalışmanın ümitsiz bir iş olacağı herkesçe kabul edilir.

Eğer batıl itikatların ümitsiz kurbanları haline gelmemize mâni olmak istiyorsak, böyle zahiren doğru fakat esasen yanlış bir ifadeyi kabul etmemeliyiz.

Sathi olarak, harplere muhtelif sebepler yüzünden cüret edilmekte olduğu zanedilir. Yiyecek, melce, kadın ve av sahası için iptidai insan toplulukları, aileler, klân, ve aşiretler aralarında çarpışmış, birbirlerini esir ve imha etmişlerdir. Sonraları daha yüksek bir medeniyet seviyesine erişmiş olan daha büyük meskûn yer ve şehirlerin -Ninova, Babilonya, Trova, Atina, İsparta, Roma ve Kartaca - birbirleriyle çarpışıp harbettiklerini görürüz. Feodal sistemin yıkılmasını müteakip, mücadele sahası yeniden yer değiştirmiş ve harpler büyük ticarî merkezler, Venedik, Floransa, Hamburg, Danzig ve diğer şehir birlikleri arasında olmuştur. Sonra diğer bir seri harp de mutlak hükümdarlar tarafından kendi saltanatları uğruna yapılmış ve başka bir seri harp de teşkilâtlandırılan dinler tarafından olmuştur ve en nihayet, millî devletlerin doğuşu mevcut bütün milletler arasında bir seri muazzam mücadelelere yol açmıştır..

Geriye, tarihe bakacak olursak harp, yüz başlı bir ejderha gibi görünür. Sulhü kuranlar canavarın bir başını keser kesmez ejderha üzerinde derhal yeni bir baş peydah olmaktadır. Maamafih, geçmiş harplerin yüzlerce sebebinin ne olabileceğini tahlil edecek olursak, bir teselsül zinciri müşahede edebiliriz. Bütün harplerin hakikî sebebi daima aynı kalmaktadır.

Sosyal birlikler kuran insan gurupları arasındaki harpler, daima aşiret, hanedan, kilise, şehir ve millet gibi toplulukların tahdit edilmemiş hâkim kudretlerini kullandıkları anda olmuştur.

Bütün bu sosyal birlikler arasındaki harpler hâkim

kudret sosyal birliklerden daha büyük ve daha âli birliklere geçirildiği dakikada kesilecektir.

Harpler bittikten uzun bir zaman sonra da mevcudiyetleri devam ettiğinden, bütün bu mücadeleleri yaratmak için tarihin dayandığı sebepler yersizdir. Şehir ve eyâletler birbiriyle rekabete devam etmektedir. Bugün dinî itikatlar, dinî harpler zamanında olduğu kadar çeşitlidir.

Harplerin - bütün harplerin - hakikî sebebi bir kere anlaşıldığı takdirde silâhlanma ve silâhsızlanma hakkın- daki şiddetli münakaşaların lüzumsuzluğu ve yersizliği aşikâr bir hal alacaktır.

Eğer, temas halindeki kuvvet birlikleri arasındaki münasebetler demokratik olarak kontrol edilen meşru müesseseler tarafından tanzim edilecek şekilde beşer cemiyeti teşkilâtlandırılmış olsaydı modern fen, en tahripkâr silâhların yapılmasını mümkün kılacak ve hiç harp olmayacaktı. Fakat hükümranlıkların münferit birliklerde toplanmasına müsaade ettiğimiz müddetçe, her silâhı, hattâ bir çakıyı menetsek bile, insanlar birbirlerinin kafalarını sopalarla kıracaklardır.

Bu başta aşağı mühim ve hayatî mesele karşısında politika liderleri ve hükümetlerimizin son derece cahalet ve körlüklerine şahit olmak elim bir vaziyettir.

1919 dan sonra sulhü kuranlar silâhlanmanın harbe yol açtığı ve dünya sulhü için yegâne şartın umumî silâhlanmanın azaltılması ve tahdidi fikriyle hareket etmişlerdir. 15 sene müddetle silâhsızlanma milletlerarası düşünceye tamamiyle hâkim olmuştur. Hiçbir milletin 35.000 tondan daha büyük harp gemisi yapmaması, silâh çaplarının azaltılması, denizaltı ve zehirli gaz kullanılmasının menedilmesi şeklinde muazzam bir propaganda ile halkın kulağı doldurulmuştur.

Şimdi liderlerimiz bunun tamamiyle aksini vazetmektedirler. Bugün, ancak iyice silâhlanmakla sulhün korunu- labileceği, demokratik milletlerin kudretli bir donanma, hava kuvveti ve mekanize bir ordu bulundurması ve dünyanın dört bir tarafına yayılmış stratejik üstelri kontrol etmesi lâzımgeldiği bize söylenmektedir.

Bu fikir, sulhün silâhlanmakla muhafazası fikri, sul- hün silâhsızlanmakla temini fikri kadar tam bir safsatadan ibarettir. Kurbağanın, havanın açık veya kapalı ol- masıyla ne kadar alâkası varsa silâhların da o kadar sulh ile alâkası vardır. Mecburi askerlik ve büyük ordular, mecburi askerliğin kaldırılması ve silâhsızlanma kadar sulhün muhafazasında âciz kalmaktadır.

Sulh meselesi teknik bir mesele değil, sosyal ve politik bir meseledir.

Hâkimiyetin Hakikî Mânası

Asıl sulh meselesi hâkimiyet meselesidir. Pennsylvania, Wales, Loraine veya Don havzasındaki bir madencinin, Ukrayna, Arjantin, Orta Garbı Amerika veya Çin pirinç tarlalarındaki bir çiftçinin saadet ve refahı hâkimiyetin doğru olarak tefsirine dayanır. Bu teorik bir mülâhaza değil fakat vergiler, fiyatlar ve ücretlerden daha çok hayatî bir meseledir, çünkü iki milyar insanın bütün günlük meselelerinin halli esas harp meselesinin halline dayanmaktadır.

Hakikat şu merkezdedir ki, on veya 20 sene evvel siyâsî münakaşalarda nadiren adı geçen bir kelime, hâkimiyetten bugün o kadar çok bahsedilmesi ana politikamızda bir çıban başının mevcudiyetini ispat etmektedir. Hâkimiyet mefhumunun halihazırdaki tefsirinin bir buhran geçirmekte olduğu, tasfiyeye lüzum gösterdiği ve bu mefhumda bir hatanın mevcudiyeti hiç şüphe bırakmamaktadır.

“Hâkimiyet” ne demektir?

Yapmak istediğimiz bazı şeyleri menetmek ve istemediğimiz şeyleri bizi yapmağa mecbur etmek için şevki tabiilerimizi bazı takyidata tâbî tutmak lüzumu, beşer cemiyetinin ilk devirlerinde, bir aile veya kabile halinde bir arada yaşamadan önce keşfedilmiş bulunuyordu.

Beşer, meşru tanınan bir otorite tarafından mecbur edilmedikçe, kaideleri kabul etmeyecek bir tabiatla yaratılmıştır. İlk mutlak otorite de Allah olmuştur.

Bu sebeple, lâzımgelen kaide ve nizamların Allahın kati emirleri olduğuna insanları inandırmak lâzımgelmiş-

tir. Bu kaide ve nizamlar, ellerindeki bütün sihir kuvvetiyle Allahla doğrudan doğruya irtibatla bulunduklarını iddia eden ve Allahın emirlerini yapmağa memur edildiklerini söyleyen papazlar tarafından o kadar çok gökgürültüsü ve şimşek arasında beyan edilmiştir ki halk korkarak bunları kabul etmek zorunda kalmıştır.

İşte ilk hâkim otoriteyi - ilk kanun menbainı - tabiat üstü bir sembol olarak görürüz. Hükümdarlar, imparator ve krallar kendi otorite ve kanun yapmak salâhiyetlerini muhafaza edebilmek, halka kendilerini yüksek vazın kanun olarak tanıtabilmek için kendilerini mümkün olduğu kadar dinle bağlı tutmuşlar ve salâhiyetlerini Allah'tan aldıklarını ilân etmişlerdir.

Rönesansla, 18 inci asır arasında inkılâp yaratan sosyal bir mefkûre - hiçbir fert, aile ve hanedanın hükümrân addedilemeyeceği, halkın kanun yapan tek hâkim otorite olduğu prensibi - vücut bulmuştur. Bu inkılâp yaratıcı prensip Amerika ve Fransa'da cumhuriyetin, İngiltere ile diğer bir çok memleketlerde de "Kral saltanat sürer fakat idare etmez" parlâmento sisteminin teessüsünü sağlamıştır.

Başlangıçta millî hâkimiyet mefkûresi beşer terakkisi için mühim bir saik ve ileri doğru hamle olmuştur. İngiltere'deki temsili müesseselerin inkişafını müteakip Amerika istiklâlinin ilânı ve Fransız ihtilâli diğer insanları kendi istiklâl ve hâkimiyetleri için çarpışmağa teşvik etmiştir. 1919 sulh muahedesi ile bir çok milletler tamamiy- le bağımsız ve hükümrân hale geldiği zaman bu inkılâbın zirvesine erişilmiştir. Yirmi sene sonra bütün bu mağrur millî hâkimiyetler toz içinde çöğnenmiş yatmaktadır ve bugün yakın çağ tarihinde evvelce olduğundan pek daha çok insan esir edilmekte ve sefaletle sürüklenmektedir.

Bu niçin vuku bulmuştur ?

Çünkü 1919 da teessüs eden politik sistem, 18 inci asır ideallerinin bu sahte putu, bir tarih yanlışlığından ibaretti ve yirminci asırda mevcut şeylerle tam bir tezat teşkil ediyordu. Devletin esasî olan millî hâkimiyetin büyük idealleri, milliyet ve istiklâl, 18 inci asırda sınaî inki-

İp başlamadan önceki vâsi bir dünyada harikulâde muvaffakiyetlerdendir.

Bugünkü millî hâkimiyet mefhumu, bir mefkûrenin, bir kere anlaşılnca, bir asır zarfında ne kadar tahrif edilebileceğini göstermektedir. Demokratik hâkimiyet mefhumu, hâkimiyet haklarının bir şahıstan, kraldan, bütün insanlara, halka, devredilmesi demektir. Demokratik mânada hâkimiyet cemaatte toplanırdı. Dünyayı 18 inci asırdaki haliyle tahayyül etmiye çalışmalıyız. Sınâî inkilâp henüz başlamış bile değildi. Atlı araba en süratli nakil vasıtası idi. Bu şartlar altında demokrasinin bânileri için en geniş ufuk milletti. Bunlar millî hâkimiyeti ilân ettikleri zaman, cemaat hâkimiyetini kasdetmişler, mümkün olan en geniş esaslara dayanan bir hâkimiyeti ifadeye çalışmışlardı.

Bugün dünya teşkilâtlandırılırken, hâkimiyet cemaatte temerküz etmemekte, fakat mutlak bir şekilde millet dediğimiz münferit guruplar tarafından ifa olunmaktadır. Bu hal asıl demokratik hâkimiyet mefhumu ile tam bir tezat halindedir. Bugün, hâkimiyet çok daha dar bir esasa dayanmakta ve evvelce olması istenilen kuvvetini de artık kaybetmiş bulunmaktadır. Kelime aynıdır, ifade ettiği mefhum da aynıdır. Fakat muhit değişmiştir. Dünya şartları da değişmiş bulunmaktadır.

20 inci asır buhranının tohumları, modern demokratik millî - devletlerin teessüsünü müteakip derhal neşvünema bulmağa başlamıştı. Beşer terakkisinde aynı derecede kuvvetli bir âmil ve aynı derecede kuvvetli bir hareket halini almağa başlayan başlıbaşma bir şey vukubulmuştu. Bu şey endüstriyalizm olmuştur.

Zamanımızın bu iki hâkim cereyanı, nasyonalizm ve endüstriyalizm birbiriyle kaçınılması güç ve devamlı bir mücadele halindedir.

Endüstriyalizm bütün dünyayı kendi faaliyet sahası içine almak istidadını göstermektedir. Kütle halinde modern sınâî istihsalât dünyanın her tarafında ham maddeye ihtiyaç göstermekte ve dünyanın dört tarafında yeni pazarlar aramaktadır. Endüstriyalizm, politik, coğrafi, di-

nî, ırkî, lisan veya milliyet gibi mânilere bakmaksızın maksadına vasıl olabilmek için çabalamaktadır.

Diğer taraftan nasyonalizm, dünyayı ufak, münferit guruplar haline sokmak istidadını göstermektedir.

Bir asırdanberi mücadele halindeki bu cereyanların yanyana gitmelerinde hiçbir mahzur yoktu. Yeni millî - devletler dünyasında bazı bölgeler endüstrializmin inkişaf edebileceği kadar genişti. Fakat bu asrın başlangıcındanberi bu iki kuvvet, nasyonalizm ve endüstrializm, müthiş bir şiddetle çarpışmaktadır. 1914 denberi ümitsizce mücadele ettiğimiz 20 inci asır buhranının sebebi, politik hayatımızla ekonomik ve teknik hayatımız arasındaki bu çarpışmadan ibarettir.

Bu ihtilâcın mânası vazıhtır. 80 küsur hükümrân millî devlet bulunan dünyamızın politik yapısı, serbest sınaî terakki, ferdî hürriyet ve sosyal emniyet için başa çıkılması güç bir mania teşkil etmektedir. Eğer bu meseleyi anlamamakta ısrar eder, endüstrializmin siyasî bünyemizi metrûk bir hale koyduğunu görmemekte devam edersek, endüstrializmin, ferdî hürriyet ve sulhsever beşer münasebetlerinin içinde mümkün olabileceği bu dünyada siyasî bir yapı kurmağı ümit edemeyiz.

19 uncu asır esnasındaki bütün büyük muvaffakiyet rekorlarına rağmen, hükümrân millî devletlerin gayelerinin bugün dünyadaki bütün bu ölçüsüz ızdırıp ve sefaletlerinin sebebi olduğunu kabul ve anlamamıza mâni olan muazzam hissî mânileri yenmek, halihazırdaki kargaşalığa nihayet vermek için atılacak ilk adımdır. Tam bir anarşi içinde yaşamaktayız, çünkü her bakımdan birbiriyle mü- nasebettar küçük bir dünyada birbirinden ayrı 80 küsur kanun menbâi, 80 küsur devlet mevcuttur.

Halihazırdaki buhranda bâriz olan şey, millî devletler, Birleşik Amerika, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği gibi en kuvvetli devletler bile kurulmalarının sebebi olan maksatlarını tahakkuk ettirecek kadar artık kâfi derecede “hükümrân” ve kudretli bir durumda değildirler. Bu devletler Birinci ve İkinci Dünya Harbi gibi felâketlerin önüne geçmeğe muktedir değildirler. Bu devletler millet

lerarası harbin tahripkârlığına karşı kendi tebalarını müdafaa edememektedirler. Eğer bu büyük milletlerin hâkimiyetleri bile itendi vatandaşlarını korumağa kâfi gelmiyorsa, Romanya ve Letonya'nın hayalî hâkimiyeti hakkında konuşmamız bile gülünçtür.

Açıktır söylemek lâzımgelirse, millî - devlet ideali iflâs etmektedir. Millî - devlet, yabancı tecavüzünü önlemekten âcizdir ve harbin getirdiği sefalet ve felâketlere karşı kendi tebasını korumağa muktedir, yüksek bir müessese olarak artık hizmet edememektedir ve nihayet İkinci Dünya Harbi, en kudretlisi olsa bile tek bir milletin ekonomik olarak kendi kendine yetmediğini göstermiş bulunmaktadır.

Zamanımızın kaçınılması güç ekonomik ve teknik hakikatleri, asıl demokratik telkkiye göre halk topluluğuna dayanan hükümrân müesseselerin yaratılmasını ve hâkimiyet mefhumunun tekrar gözden geçirilmesini zarurî kılmaktadır. Tıpkı medeni bir devlette her vatandaşın kanun nazarında müsavi olması gibi her milletin, idaresi altında müsavi olabileceği şekilde halk hâkimiyeti, milletler üstünde durmalıdır.

Mesele ne millî hâkimiyetten "feragat", ne de evvelce sahip olduğumuz bir şeyden vazgeçmektir. Asıl mesele şimdiye kadar mâlik olmadığımız fakat zarurî olarak ihtiyacımız olan bir şey yaratmaktır.

Evrensel hükümrân kudreti haiz müesseselerin yaratılması, beşer tarihinin terakkisinde aynı ameliyenin sırf başka bir safhası - şimdiye kadar anarşi içinde ve tanzim edilmemiş olarak kalmış olan bir sahaya kanun ve nizamın teşmilidir.

Bir kaç asır önce bir çok şehirler tam bir hükümrânlık hakkına sahiptiler. Sonraları bu beledî hâkimiyetin bir kısmı vilâyetlere geçmiş, daha sonra daha büyük topluluklarda ve en nihayet millî - devletlerde toplanmıştır.

Amerika" Birleşik Devletlerinde bugün, yangın söndürme, su tedariki, temizlik işleri ve diğer buna benzer meseleler belediyenin yetki ve idaresi dahilindedir. Yolların yapılması, tahsil ve terbiye, sınai ve ticarî işlere ait ka-

nun yapılması ve diğer sayısız talimatlar devletin hâkimiyeti altındadır ve nihayet Birleşik Devletler ordusu, donanması, dış politikası, tedavüldeki parası ve diğer hususlara müteallik meseleler federal hükümetin hükümlerlik hakları arasındadır.

Beşer terakkisi devam ederken, dünya şartları, insanların masuniyetini sağlayacak daha geniş esaslara dayanan bir hâkimiyete, mutlak salâhiyete ihtiyaç göstermektedir.

New - York'lular, New - York şehrinin, New - York devletin ve Amerika Birleşik Devletlerinin vatandaşı oldukları gibi dünyamızın da bir vatandaşıdır. İcrasının bir kısmını New - York şehrine, bir kısmını New - York devletine, bir kısmını da Amerika Birleşik Devletleri Federal hükümetine bırakmış olan halk da toplanan hükümler otorite tarafından, bu insanların hayat, emniyet ve hürriyetleri çok geniş bir sahada müdafaa olunur.

Eğer New - York devleti Connecticut devletindeki işçi şartları ve ekonomik durum üzerine zararlı bir tesir icra edecek ekonomik veya sosyal bir kanun vazederse ve buna mâni olacak daha yüksek bir hâkimiyet mevcut değilse, hükümler New - York devleti hesabına böyle bir hareket tarzı Connecticut hükümler devleti tarafından harpten başka bir şekilde önlenemez. Fakat daha yüksek bir hâkimiyet - federal hâkimiyet - mevcuttur. Ve bu hâkimiyet altında New York ve Connecticut devletleri müsavidir. Ancak bu yüksek hâkimiyet halkı böyle bir tehlikeden koruyabilmektedir.

Mahallî işler mahallî idare tarafından, millî işler millî hükümet tarafından ve milletlerarası dünya işleri de milletlerarası dünya hükümeti tarafından idare olunmakla demokratik halk hâkimiyeti doğru olarak ifade ve müessir bir surette teessüs olunabilir. Hâkimiyetlerin bu şekilde ayrılması ile, kanun nazarında müsavi hak ve mecburiyetlere sahip insanların, birbiriyle sulh içinde yaşayabilecekleri bir sosyal nizamı malik olabiliriz. Ferdî hürriyet, hâkimiyetlerin bu şekilde ayrılmasına dayanan bir dünya nizamı içinde ancak hakikî olabilir.

Hâkimiyet müesseselerde ifade bulur, fakat aslâ herhangi bir müessese ile müşabih olamaz. Hükûmranlık haklarının ebediyyen herhangi belirli bir müessesede - bugün millî devlette - toplandığını farzetmek, millî - devletin hâkimiyetin bir ifadesi olduğuna inanmak, demokrasinin en büyük düşmanı, sırf totaliterce bir düşüncedir.

Millî devletler kuvvetlerini, muayyen bir vazifeyi tahakkuk ettirmek üzere halktan almışlardır. Anı kurulmuş müesseseler cemiyetteki şartlara ayak uyduramamakta ve sulhü muhafaza edemiyerek büyük bir tehlike menbâi olmaktadır ve eğer şiddetli sosyal ihtilâf ve harplere mâni olunmak isteniliyorsa bu müesseseler islâh olunmalıdır.

Bu sahada lâzımgelen İslâhat, milletlerin ve millî hudutların kaldırılmasını istilzam etmemektedir. Her bir millî devlet dahilinde gene devlet, kontluk (il) ve şehir sınırları, evimizin, evlerin ve apartmanların hudutları olacaktır. Ailelerin, gene diğer ailelerden başka kendi adları olacak; kendi ailemizi diğer ailelerden daha fazla sevecek, müdafaa ve muhafaza edeceğiz. Gene evimizi sevecek, kendi topluluğumuza, kendi köy ve eyaletimize yardımda bulunacağız.

Fakat hükûmran kudret bizi bölen birliklere verilmeyecek, bu hak bizi birleştiren devlette toplanacaktır.

Eğer hâkimiyetin hakikî menbâi olan halk, milletlerarası sahada kendi hâkimiyetinin bir kısmını millî - devletten başka bir müesseseye devretmekle daha iyi müdafaa olacağı neticesine varmış olsaydı hiçbir şey kaybetmiye- cek; bilâkis şimdiye kadar böyle bir kanunun mevcut olmadığı bir sahada kanun ve nizamı, bütün insanların hürriyet ve hayatlarının muhafazasını kazanmış olacaktı. Milletlerarası sahada beşer münasebetlerini tanzim etmek üzere lâzımgelen kanunun yaratılması, tatbik ve icrası için hükûmranlık haklarımızdan muayyen bir kısmının teşriî, icraî ve kazaî millî müesseselerden, demokratik olarak seçilen ve demokratik olarak kontrol edilen evrensel müesseselere devri bizim için büyük bir kazanç olacaktı.

Sulh Muahedelerinin Hatası

Bâbil kulesindenberi bu dünyada tam bir intizamsız-

lığın hüküm sürdüğü devir bugündür. Dünya harbine mâni olacak bir dünya nizamının nasıl kurulması lâzım geldiği şeklinde karşılaştığımız mühim meselelere ait binlerce kitap ve makale neşrolunmuştur. Devamlı bir sulh kurmağı tasarlayanlar kendi buluşlarının sihirli formül olduğuna; evvelce kabili tatbik olmıyan bir şeyi yapabileceklerine; binlerce sulh muahedesinin iflâsından sonra harbe mâni olacak bir muahede metni hazırlayabileceklerine inanırlar.

Bir cemiyette sulh demek, cemiyetin fertleri arasındaki münasebetlerin kanunla tanzimi demektir. Demokratik olarak kontrol edilen teşriî ve kazaî bir makinanın var olması demektir ve bu kanunları tatbik edebilmek üzere cemiyetin fertleri tarafından inkâr edilen bir salâhiyete, kuvvet kullanma salâhiyetine cemiyetin malik olması demektir.

Sulh, kanuna dayanan nizamdır. Bundan başka tahayyül edilebilen bir tarif mevcut değildir. Herhangi bir diğer sulh mefhumu sırf bir hayalden ibarettir.

Her ne zaman bir harp olursa bunu yapılacak muahedenin şekli üzerinde nihaysiz münakaşalar takip etmektedir. Yüzlerce mütala serdedilmekte, fakat aktedilen muahedenin şekli 11e olursa olsun diğer bir harp zaruri bir hal almaktadır.

Niçin?

Çünkü muahede muhteviyatı fuzulidir - bizatihi muahede fikri hatalıdır.

Beşer tarihinde binlerce ve binlerce sulh muahedesı yapılmış fakat bunlardan hiçbirisi bir kaç seneden fazla yaşayamadığı gibi hiçbirisi de harbe mâni olamamıştır. Çünkü değişmez beşer tabiatı o şekildedir ki hükümler kuvvet cemiyette değil cemiyet içindeki münferit guruplarda toplandığı müddetçe mücadeleler zarurî bir hal almaktadır.

Eğer “x” tane hükümler birlik arasında muahede hükümlerine dayanan bir sulh kurmağa çalışırsak bu takdirde sulh imkânsızdır. Ve sulhü düşünmek bile çocukça bir hülyadır. Fakat sulh, kanuna dayanan nizam olarak doğru bir şekilde tasavvur edilecek olursa o zaman sulh,

millî devletler arasında olduğu kadar, mâzide daha büyük bir hükümetin bir parçası haline geldikleri zaman eyalet, şehir ve diğer birlikler arasında da kıymeti takdir edilmiş olan, kabili tatbik bir teklif halini alır.

Hiç durmadan tekerrür eden harbi mi, yoksa sulhü mü istediğimiz gayet basit bir teklife dayanmaktadır.

Bu ise, milletlerarası münasebeti esasen statik bir vasıta olan muahedelere mi, yoksa esasında dinamik bir vasıta olan kanuna mı dayanmasını isteyip istemememize bağlıdır.

Beşer cemiyeti hiç bir zaman statik vasıtalarla idare olunamaz. Çünkü cemiyetin kendisi esasında eşi bulunmaz dinamik bir hâdisedir. Hayatın özü daimi değişme ve ebedî oluşturmaktır. Şimdiye kadar milletlerarasında sulh, daima statik bir mefhum olarak kalmıştır. Harpten başka bir şekilde metninde herhangi bir değişiklik yapmanın imkânsız olduğu, büyük bir titizlikle her muahedeye konabilecek daima bir nevi statükonun tespiti için çalışmaktayız. Bu, sulhün kaba bir şekilde yanlış olarak anlaşılması demektir. Eğer sulhün bir statüko olmadığını, hiçbir zaman menfi veya statik bir mefhum olamayacağım fakat bir metod, beşer hususlariyle alâkadar bir metod olduğunu anlıya- cak olursak, bu takdirde sulh meselesi açıkça tarif olunabilen ve tamamen halledilebilen bir mesele halini alır. Hakikaten sulh meselesi bir çok sahalarda bir çok defa halledilmiş, fakat bu hal tarzları hiçbir zaman muahedelerle değil, daima kanun yolu ile olmuştur. Bu iki metod evsaf itibariyle başka başka ve birbirleriyle aslâ kaynaşamayacak şekildedir. Muahedeler vasıtasıyla hiç bir zaman meşru bir nizama vasil olamayız. Eğer hedefimiz kanuna dayanan bir cemiyet yaratmaksa bu takdirde yeniden işe başlamamız lâzımgelmektedir.

Devlet ve siyaset adamlarımızın nâsıcı zihinlerinde birbirine zıt fikirler yaşamaktadır. İnsanlar arasında sulhü sağlayacak iki muhtelif yol olduğu, maziden tevarüs edilmiş, devlet ve siyaset adamlarımızın görüş ve hareketlerine tamamiyle hâkim ananevi bir inanç haline gelmiştir. Biri millî hükümlerle birlikler içinde evrensel olarak

tanınan ve tatbik edilen kanun, nizam, hükümettir.

Diğeri — hükümrân millî birlikler arasında şimdiye kadar kullanılmış olan politika, diplomasi ve anlaşmalardır.

Bu zihnî bir hata, meselenin tamamen kapalı bir görünüşüdür.

Sulhün bu iki metoddan biri ile bilfiil aynı olması gibi basit bir sebep yüzünden birbirine tamamiyle zıt bu iki metodla sulh aslâ başarılamaz.

Sulh kanundur, sulh nizamdır, sulh hükümettir.

“Politika” ve “diplomasi” yalnız harbe yol açmakla kalmazlar fakat bilfiil harbe müşabih olduklarından daima harple son bulurlar.

Herhangi bir beşer cemiyetini alâkadar eden bu kaideyi binlerce senelik sosyal inkişaf billûrlaştırmış bulunmaktadır.

insanlar arasında sulh, ancak meşru bir nizam, hükümrân bir kanun menbâi, müstakil icraî, teşriî ve kazâi müesseseleriyle demokratik olarak kontrol edilen bir hükümet tarafından sağlanabilir. Beşer münasebetlerindeki değişimleri cebir kullanmaksızın meydana çıkarmağa ve inkişaf ettirmeğe muktedir olduğunu ispat etmiş bulunan tek metod işte budur. Diğer metod, her tipte ve büyüklükte hükümrân birlikler arasında sulhü muhafaza etmek için bir çok defa denenilen, millî devletlerimiz tarafından kendisine tahakkümle ve inatla bağlı kalman diplomasi metodu her zaman, her yerde ve bütün şartlar altında mutlak surette iflâs etmiş bulunmaktadır. Kanun yapan müesseseler yaratılmaksızın ve hükümeteşiz, münferit hükümrân millî birlikler dahilinde yaşıyan insanlar arasında diplomasi ve politika yoliyle sulhü muhafaza edebileceğimize inanmak sırf bir rüyadan ibarettir.

Politika yardımı ile harbe mâni olmağa çalışmak bir alev makinası ile yangın söndürmeğe benzemektedir.

Müsavi hâkimiyete malik millî hükümetler arasındaki anlaşma ve muahedeler hiçbir zaman devam edemez. Çünkü böyle bir muahede veya anlaşma korku ve itimatsızlığın mahsulüdür. Aslâ prensiplerin mahsulü değildir, Mo-

dern cemiyetteki sosyal hayatın üzerinde mevcut olabileceği tek temel kanundur. İnsanların cinayet işlemeyeceklerine dair vaatlerine, çalmıyacaklarına dair yalvarmalarına, hile yapmıyacaklarına dair tahhütlerine itimat edemeyiz. Bu sebeptendir ki, hizmet ve vazifeleri açıkça önceden tarif ve izah olunmuş olan polise mahkeme ve kanunlara ihtiyacımız vardır.

Eğer bir millet, istediğini yapacak, diğer hükümlerle kuvvetlerle muahede imzalıyacak, sulh ve harbe karar verebilecek kadar mutlak hâkimiyete malikse ancak o zaman bu milletin müstakil olabileceğine inanarak milletler- arası münasebette hâlâ milletlerin istiklâlinden mutlak şekilde bahsederiz. Millî istiklâli yıkabileceği düşüncesiyle, millî hâkimiyetin herhangi bir surette tanzimini açıkça reddederiz.

Fakat böyle bir istiklâl aldatıcıdır. Meselâ millî hâkimiyetinin bir damlasını bile vermeyi reddeden, harbe ve sulha karar vermek üzere kongrenin hükümlerle imtiyazlarına müdahale edebilme salâhiyetini herhangi bir dün ya organizasyonuna vermeyi açıkça reddeden Amerika Birleşik Devletleri Tokyo'daki İmparatorluk Harp Şûrası tarafından bilfiil hazırlanan bir kararla 1941 de harbe zorlamıştır. İstiklâl bu mudur?

Bir fert gibi, bir milletin istiklâli de sırf kendi hareket serbestisine dayanamaz. Fakat aynı şekilde diğer milletlerin hareket serbestisinin o milletin istiklâlini ihlâl etme derecesine de dayanır. Nasıl ki teşkilâtlandırılmış cemiyetler içindeki fert ve toplulukların münasebetlerini kanunla tanzime çalışıyorsak, milletlerarası münasebetleri de yalnız kanunla tanzime çalışırsak hayat için lâzımge- len devamlı ve zarurî inkişafı sulhsever metodlarla elde edebileceğimizi ümit edebiliriz.

Bizde korku yaratacağı zannedilen millî hâkimiyet fikrinin bu cihetle hiçbir alâkası yoktur. Her iki halde de - ister muahede esasına dayanalım, ister meşru bir nizam kuralım - hâkimiyet halkta toplanmaktadır. Fakat fark şudur ki: Muahede sistemine dayanan halk hâkimiyeti yeter derecede tesirli bir şekilde icra olunamaz. Çünkü her

bir hükümlan millî devlet, mevcut statükoda değışikliş is- tiyen diğler hükümlan millî devletler üstünde herhangi bir kontrol imkânına malik olmaksızın yalnız mahdut bir saha üzerinde salâhiyete maliktir. Halbuki kanuna dayanan bir dünyada milletlerarası münasebetlerdeki değışiklikler ilk defa olarak şiddet kullanmaksızın - meşru olarak müessir usullerle - başariabilecektir.

Fert ve Üstün - Devlet

Siyasî harp nidalarının hayret verici şekilde bol olduğı bu devirde, terakkiye düşman olanlar tarafından diğler bir mefhum, hararetili münakaşaların hedefi olması mukadder bir mefhum ortaya atılmış bulunmaktadır. Korkutucu bir tesir bırakan bu mefhum üstün - devlettir. İnsiyaki, sıhhatli bütün kimselerin hep birlikte harekete geçerek bunu kabul etmiyeceğı tahmin olunabilir. Hali hazırdaki millî - devletler hududu dışında meşru bir nizam kurmak üzere girişilecek herhangi bir teşebbüs, “bir üstün devlet dahilinde yaşamak ister misiniz ?” şeklindeki bedii sualle geri bırakılmaktadır.

Fakat daha geniş bir saha üzerinde meşru bir nizamın kurulması bir üstün - devletin meydana gelmesini intaç etmez. Bir üstün - devlet miyarı, bir devletin ferdî hürriyetlere müdahalesi derecesindedir. Amerika’dan 25 defa daha küçük olmasına rağmen Musolini İtalyası Birleşik Devletlerden çok daha fazla “üstün devlet” ti.

İdealimiz demokratik devlettir. İçinde yaşamak istediğimiz devlet bize azami ferdî hürriyet temin edebilen bir devlettir. Fakat bu asır içinde sınaî terakki eski millî devlet fikrini temelinden yıkmaya başladığı zaman, her bir millî devlet kendi bünyesini takviye edecek sun’i metod lar kullanmıştır. Dünyanın büyük bir kısmında başlayan bir inkişaf ferdî hürriyetin tamamiyle tahribine yol açmıştır.

Almanya, İtalya ve İspanya gibi bazı memleketlerde selâmetin, vatandaşların hayatlarına bile nihayet verecek derecede salâhiyete malik, son derece kudretli totaliter millî devlette olduğu prensibini ilân etmek ve ferdî hürriyeti baskı altına almak suretiyle bu değışiklik açıkça ve

bilhassa temin olunmuştur. Birleşik Amerika, Büyük Britanya ve Fransa gibi diğer memleketlerde bu inkişaf yavaş, tedricî ve arzularımızın aksine olmuştur. Demokratik ideolojiyi muhafazaya devam etmekteyiz. Fakat aynı zamanda millî - devletlerimizi kuvvetlendirmek için de gittikçe daha fazla kendi ferdî hürriyetlerimizden kaybetmekteyiz.

Herhangi bir belirli siyasî topluluğu veya partiyi kabahatli bulmak yersizdir. Bu temayüle zaten mukavemet edilemezdi. Haricî baskı olarak kaçınılması güç yakın bir harbin, dahili baskı olarak da ekonomik buhran ve işsizliğin tehdidi altında, her bir milletin askerî hizmet koyarak veya askerî hizmeti arttırarak, gittikçe artan vergiler kabul ederek ve ferdin günlük hayatına devletin gittikçe daha fazla müdahale etmesine göz yumarak kendi devletini kuvvetlendirmesi o zamanla zaruriydi ve hâlen de zaruridir.

Gelecek bir çok nesiller için beşeriyeti harpten âzade kılmağı ve binnetice ferdî hürriyeti garanti edebilen dünya çapında bir kanuni nizamın herhangi bir şekilde ilâm, halihazırdaki millî - devlete tapan herkesi “üstün devleti” redde sevkedecektir.

Zamanımızdaki millî devletin bir üstün devlet haline gelmiş olduğu bir hakikattir. Bu, serbestçe kabul veya red edebileceğimiz bir teklif veya müstakbel bir kâbus değildir. Ve hâlen onun içinde yaşamaktayız. Eğer yüksek hedefimiz, dünyanın millî - devlet bünyesini muhafaza etmekse bu son derece kudretli üstün devlete gittikçe daha fazla tâbi olmamız lâzım gelecektir. Milli esaslar dahilinde halli imkânsız ekonomik meselelerin ve dış tehlikenin hiç durmıyan baskısı altında birbiri arkasına hürriyetlerimizden vazgeçmek için zorlanmaktayız. Endüstrializmin halihazırdaki safhasında, millî - devletler bir tek şekilde kendilerini muhafaza edebilirler: O da üstün - devlet haline gelmekle.

Ve böyle bir sistem altında da hürriyet imkânsızdır. Eğer her yirmi senede bir istihlâk maddelerinin istihsalini durdurup, bütün kaynak ve enerjilerimizi harp silâhı imalinde sarfetmemiz lâzım geliyorsa, ferdî hürriyetimizin te-

minat altında olduğunu muhakkak ki söyleyemeyiz.

Her yirmi sonede bir şartlar bizi sansürü kabule icbar ederse matbuat ve söz söyleme hürriyetlerine sahibiz diyemeyiz.

Eğer her yirmi senede bir muazzam devlet borçları ve enflasyon iktisadiyatımızı tahrip ederse hususî sermaye teminat altındadır diyemeyiz.

Millî hâkimiyetin müdafileri, ferdi hürriyetin tahdidi veya ilgasının harbin zarurî kıldığı geçici tedbirlerden olduğunu ve normal tedbirler olarak nazarı itibara almarnı- yacağım iddia edeceklerdir. Fakat mademki harbi önliye-bilmekten çok uzak olan millî devlet yapısı sık sık vuku- bulan milletlerarası harbin yegâne ve en son sebebi olmaktadır ve madem ki bu milletlerarası harblerin her biri ikinci ve daha şiddetli bir çarpışmanın başlangıcı olmaktadır, hayatımızın % 80 veya 90 ı “geçici tedbirler” almakla geçiyor demektir.

Evrensel, politik ve meşru bir nizamın esaslı surette lüzumunu takdir etmemiz her şeyden önce lâzımdır. Çünkü sıkıca kapalı yüzlerce millî bölmelere ayrılmış olan bir dünyada ekonomik ve sosyal problemlerimizden herhangi birini halledebilmemize en uzak bir ihtimal bile yoktur.

Daha iyi şartlar, daha yüksek ücret, daha iyi tahsil, daha fazla huzur, daha iyi mesken temini, daha fazla tıbbî ihtimam ve sosyal emniyet hasretini çeken basit insanlardan müteşekkil işçi kütlelerine bakmak elimdir. Ne yazık ki birbiri ardınca tekrar eden harplerin belirli tehdidi altında halkın bu yüksek emelleri ilânihaye geri bırakılmaktadır. Bir memlekette veya diğerinde bu yolda kanunlar konulsa bile, tıpkı bir dağ kulübesinin yerin kayması ile toprak altında kalıp ezilmesi gibi bu kanunlar da ikinci bir dünya harbi altında ezilip ortadan kalkmaktadırlar.

Hükümran millî - devletlerin bölmelere ayrılmış siyasi bünyeleri içinde işsizliğin olmaması ya bir masal veya faşizmdir. Ekonomik hayat herkese iş ve mal temin edecek bir derecede ancak hükümran millî - devletler arasındaki devamlı harp tehdidi izale edilen bir dünya nizamı

içinde inkişaf edebilir. Ve hücumla maruz kalıp tahrip olunmanın verdiği devamlı korku ile beslenmiş olan millî devleti kuvvetlendirecek müşevvik ancak meşru bir nizamın yaratabileceği emniyetle yer değiştirebilir.

En aziz inançlarımızı ne kadar rencide ederse etsin, sınılanmış dünyamızda, ferdi hürriyete en büyük tehdit millî üstün - devletin daima artan kudretidir. 18 inci asır nihayetinde şahsi istibdadın yıkılması üzerine büyük bir meşakkatle kazanılan fert ve beşer hürriyeti hakları, yeni müstebit hükümdar, üstün - devlete tamamiyle kaybedilmek üzeredir.

Evrensel kanun ve nizamın yaratılmasına, beşer ırkında mevcut muhtelif farkların mâni olduğu iddiası hakikatle pek fena bir tezat teşkil etmektedir.

Polonyalılar ve Ruslar, Macarlar ve Romanyalılar, Sırlar ve Bulgarlar birbirlerinden nefret etmekte, birbirlerine itimat etmemektedirler ve Avrupa'da asırlardanberi birbirlerine karşı harp açmaktadırlar. Fakat bu aynı Polonyalı ve Ruslar, Macar ve Romanyalılar, Sırp ve Bulgarlar, bir kere kendi memleketlerini terkedip Birleşik Amerika Devletlerine yerleşince çarpışmaya son verip, birbirlerine karşı harbe teşebbüs etmeden yanyana mükemmelen yaşayabilmektedirler.

Bu nasıl olmaktadır? Yalnız tek bir âmildeki değişme bu mucizeyi yaratmaktadır.

Avrupa'da hükümler kudret bu milliyetlerde ve onların millî devletlerinde toplanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde ise hükümler kudret, bu milliyetlerin herhangi birinde değil fakat bu milliyetler üstünde, insanlar arasındaki mevcut farklara bakmaksızın fertlerin kanun nazarında müsavi olduğu Birleşik Devletlerde toplanmaktadır.

Almanlar ve Fransızlar aynı şekilde birbirlerine itimat etmemekte, birbirlerinden nefret etmekte ve asırlar- danberi birbirleriyle harbe teşebbüs etmektedirler. Fakat, bu muhasım Fransız ve Alman millî - devletleri arasında kâin İsviçre'de, Fransız Cumhuriyetindeki herhangi bir Fransız kadar Fransız, tahminen bir milyon insan

ve Alman Reich'indeki bir Alman kadar Alman tahminen üç milyon insan asırlardanberi sulh içinde yaşamaktadırlar. Biyolojik, ırkî, dinî, kültürel ve zihnî farklar anavatanlarındaki sık sık harbeden ırkdaşları arasında mevcut farkların aynıdır. Yalnız tek bir âmil değişmiş bulunmaktadır.

Fransa'daki Fransız halkı ve Almanya'daki Alman halkı hâkimiyetin mütekabilen Fransız ve Alman milletinde toplandığı hükümler milli - devletler içinde yaşamaktadırlar. İsviçre'de hâkimiyet, ne Fransız milletinde ne de Alman miliyetinde fakat her iki milliyetin ittihadında toplanmaktadır.

Bu suretle insanlar arasında geçimsizlik, mücadele ve harplere insanların millî, ırkî, dinî, sosyal ve kültürel farkları değil, fakat bu farklardan doğacak mücadeleleri şiddetli çarpışmalardan başka önliyecek bir hal tarzına malik olmıyan münferid hâkimiyetlerde bu farkların örtülmesi keyfiyetine gidilmesinin sebep olduğu açıkça görülmektedir.

Milletlerarasındaki harplere nihayet mâni olabilecek bir hal tarzının kullanılabileceğini tarihî tecrübe ve mantıkî düşünce kabul etmektedir. Fakat aynı derecede vuzuhla da bu neticeye vasıl olunabilecek tek bir yol, yalnız tek bir yolun mevcudiyetini bize ifşa etmektedir. Bütün insanların kanun nazarında eşit emniyete, eşit mecburiyetlere ve eşit haklara malik olabileceği meşru bir nizam yaratmağa muktedir, daha yüksek müttehit bir hâkimiyet altına mücadele halindeki dağılmış millî hâkimiyetlerin toplanması.

UMUMİ EFKAR VE HÜKÜMET

Yazan :
Sir Henry N. Bunbury

Çeviren :
H. Berksun

GİRİŞ

Denilebilir ki demokrasi, en güç hükümet şekillerinden biridir.

Anglo-Sakson düşüncesine göre, demokrasi, sadece “halk için hükümet” değil aynı zamanda “halk tarafından idare edilen hükümet” demektir.

İngiltere, yüzlerce senedenberi, bu prensibi, umumî bir prensip haline koymağa çalışmıştır. Bazı siyasî usûl ve müesseselerde yapılan değişiklikler bazen yıllarca devam etmiş, uzun tecrübe devreleri geçirilmiş, tedrici ve ihtiyatlı inkişaf lar vukuagelmiş, “hürriyet; ağır, ağır, derece derece yığma doğru yayılmış” tır. Bu tekâmül, bazı zamanlarda, göze görünmiyecek kadar belirsiz bir surette husule gelmiştir. Bununla beraber, bu tekâmül tarzı, Britanyalıların anlayışlarına uygun gelen demokrasinin temellerinden biri olmuştur. Bununla beraber, bu iş henüz bitmiş olmaktan uzaktır. Âdetlerimizi amaçlarımıza yaklaştırmak vasıtalarının ıslâhı çarelerini her zaman araştırmaktayız.

Yüzlerce yıl süren bu tekâmül seyri içinde, iki büyük temayül germek mümkündür. Biri, vaktiyle birkaç mümtaz zatın imtiyazı altında bulunan siyasî iktidarın - hükümet işlerinde rey sahibi olmanın - tedricen camianın bütün reşit ezasına kadar yayılmış olması; diğeri, son zamanlara kadar hükümet yetkileri müstakar kaldığı halde, fiiliyatta iktidarın kullanılması halkın iradesine bağlı bulunmasıdır. Burada, Anayasaya uygun olarak daima daha yüksek bir derecede ifadesini bulmaktadır. Bu suretle, “halk” kelimesi peyderpey “bütün halk” ı ifade eder bir mâna iktisap eylemiş, hükümetin icraatı üzerinde halk iradesinin tesiri artmaktan geri kalmamıştır.

Siyasî kararlar bir defa alındıktan sonra müşkülât bunların tatbikatından değil, belki bu kararların alınmasından çıkmaktadır. Harb esnasında hâdiseler çok defa otoriter bir rejim kadar, Britanya demokrasisinin de kararlı ve metin bir surette serî hareket edebileceğini meydana koymuştur; çünkü, harb esnasındaki siyasî gayeler açık ve nisbeten basittir, fikir ayrılıkları, parti mücadeleleri geniş bir surette tâlik edilmiştir. Sulhte, milleti tehdit eden bir tehlike olursa, herhalde başka türlü hareket edilirdi.

Bu etütlerin gayesi halihazırda, halk iradesine dayanmak, hükümetin siyasetini kurmak hususunda kullanılan muhtelif vasıtaları, usûl ve muameleleri izah etmektedir. Muharririn maksadı tenkit değil, izahtır; bununla beraber, tamamen objektif kalmağa gayret edecektir.

BÖLÜM : I

Parlâmentonun Hâkimiyeti

Halk iradesinden doğan siyasetin tanzimi ve tatbiki, İngilterede Anayasanın yüksek bir prensibine göre idare edilmektedir. Bu prensip de parlâmentonun hâkimiyetidir. Burada bu kaide tetkik edilecek ve hükümetin işleyişindeki ameli kıymetin ne olduğu görülecektir.

Parlâmentodan bahsedilirken, Lordlar Meclisinin veya Yüksek Meclisin modern bir Anayasadaki mevki hakkında evvelâ bir kaç söz söylemek icabeder. Bu meclis, Britanya Parlâmentosunun - faydalı ve faal - bir kısmını teşkil eder. Ancak, asrımızın iptidasındanberi, rolü tâlî ve tâbî bir duruma girmiştir. 1910 da, Komünler Meclisinin yetkisine karşı saygısızlıkta bulunmuş ve bundan dolayı darbeye uğramıştır.. Bilhassa, aynı senenin tarihini hâvi ve iki meclisin vazifelerine müteallik bir kanuna göre, Yüksek Meclisin o zamana kadar seçimli meclis tarafından kararlaşın kanunları reddetmek hususunda haiz olduğu yetki, kendisine mevdû projeleri âzamî iki seneden fazla bir zaman tâlik edememek şekline kalbedilmiş, bundan başka, malî mahiyeti haiz görülen kanun projelerine bu yetki de teşmil edilmemiştir. Bu vakıa Anayasada ol-

dukça sarîh bir değişikliğe delâlet etmez. Fakat, ilk defa olarak Komünler Meclisinin müsbet ifadesi ve Lordlar Meclisinin bunu kabul etmesi, prensip itibariyle Mümessiller Meclisi iradesinin, ancak seçmenler tarafından reddedilebileceğini gösterir. Bu takdire göre Komünler Meclisi, devlet içinde en yüksek yetki sahibidir.

Bu itibarla, Yüksek Meclisin ehemmiyet ve faydası, daha aşağı telâkki edilmemelidir. Lordlar Meclisi, bütün kanunları tetkik ve tâdiller teklif eder. Bu teklifler ekseriyetle Komünler Meclisince kabul edilir. Lordlar Meclisi, muntazaman vazife görür, âmme işlerine taallûk eden her meseleye karışabilmek ve nazırın icraatından dolayı hesap sormak hakkını haizdir. Teamüle göre, âzadan nisbeten zayıf bir kısmı - takriben seksen - müzakerelere iştirâk eder. Bunlar da umumiyetle bir sahada veya diğer cihanşümûl işlerde ihtisasları itibariyle büyük şöhret kazanmış kimselerdir. Müzakereler, umumiyetle Komünler Meclisinin münakaşalarına daima hâkim olmyan derin ve sarîh bir mahiyeti haizdir. Müdebbir olan her hükümet Lordlar Meclisini ihmal edemez. Ancak Lordlar Meclisinin, âzimli bir Komünler Meclisini hiç bir suretle iradesini kabule icbar, bir hükümeti tâyin edemeyeceği, iktidarda tutamıyacağı veya düşüremeyeceği keyfiyetleri ka'î olarak mahfuz bulunmaktadır. Seçimli Meclis ile Yüksek Meclis arasındaki münasebetlere dair bir karar vermek lâzımgeldiği zaman Yüksek Meclise daha fazla halkçı veya temsili bir mahiyet vermekten ziyade yetkisini tahdit cihetine gidilmektedir ki, bu da Britanya halkının mümeyyiz vasıflarından biridir.

Parlâmento, Halkı Nasıl Temsil Eder?

Yalnız siyasi maksatlara mâlik olan Parlâmento, Komünler Meclisini ifade eder, bu itibarla en yüksek m ercidir. Parlâmento nedir? Büyük Britanya halkının düşüncelerini, isteklerini ne yolda temsil edebilir? Nasıl ve ne dereceye kadar umumî efkâra intibak edebilir?

Burada en evvel unutulmaması lâzımgelen keyfiyet; İngiltere'nin Parlâmanter demokrasisinin, esaslı bazı noktalarda, demokratik olan Amerika Birleşik Devletle-

rindeki başkan seçim sisteminden tamamiyle ayrı olduğudur. Halk doğrudan doğruya devlet reisini seçmez, iktidarda bulunan hükümetin, huzurunda cevap vereceği bir Komünler Meclisi seçer. Bu hal, Komünler Meclisinin itimadını ve kâfi bir ekseriyetini haiz olmıyan bir hükümetin istifa etmesi veya parlâmentoyu fesheyleyerek yeni umumî bir seçimle memleketin huzuruna çıkması icabedeceğini ifade eder. Her veçhile, hiçbir parlâmento umumî seçim yapılmaksızın beş seneden fazla devam edemez. Chamberlahı hükümeti, parlâmentonun itimadını kaybettiğinden dolayı 1940 senesinde istifa etmiştir. Yerine B. Churchir ın reisliği altında bütün partileri ihtiva eden bir hükümeç kurulmuş ve yeni umumî bir seçim yapılmamıştır.

Halk ekseriyetinin itimadına mazhar olmıyan bir parlâmento dahi uzun zaman devam edemez. Parlâmentoyu feshetmek ve umumî seçim yapmak lüzumu, umumî seçimlerin partiler için olduğu kadar, adaylardan her biri için de külfetli olduğundan siyasî bir manevra hiylesiy- le bir müddet talik edilebilir. Ancak halkın iradesi bu hususta kat'î ve mütebellir ise, mecliste büyük bir ekseriyeti haiz olsa da iktidar mevkiinde uzun zaman tutunamaz. Kısmî seçimler hükümete müsait çıkmazsa bakanlar istifaya başlarlar. Münakaşa mevzuu olan meselelerde, zümrelere ayrılmak korkusuyla içtinap edilir; hükümetin; halkın müzaharetine dayanan mânevî kudreti düşer. Zâafa uğrıyan hükümet, iktidar mevkiinde tutunmak istedikçe, tarihin de kaydettiği veçhile, en nihayet seçmenlerin huzuruna çıktığı zurnan tam bir hezimete uğrar.

Britanya siyasî sistemine göre, netice itibariyle halk yeni bir hükümete veya yeni bir parlâmentoya veya her ikisine birden aynı zamanda mâlik olabilir. İngiltere'de parlâmentolar, az çok umumiyetle müstakardır. Muayyen olan beş senelik veya buna yakın bir müddeti ikmal edintiye kadar devam eder; bu müddet zarfında iktidar mevkiinde bulunan hükümetin umumî vasfı maddeten değişmez. Burada izaha muhtaç bir vakıa vardır. Bu izahda, İngiltere'de siyasetin teşekkül ve yürüyüşünde halk

iradesinin mühim bir rol oynadığını görürüz.

BÖLÜM : II

İngiltere’de Hükümetlerin İstikrarı

Britanya bakanlarının istikrarına bir çok sebepler âmildir. Amelî şeylere kıymet veren dürendiş Britanya’nın seciyesi, İngh izlerin âni değişikliklerinden ve akide- vî tesfiye suretlerinden nefret duyusu bu sebeplerden biridir. İngiltere siyaset sanatının en büyük yardımcısı, belki, bu sebeplerden de daha mühim olan müsamaha itiyadıdır. Bilhassa bir Amerikan muharririnin pek güzel ifade eylediği veçhile “Britanyalı, durumu ile sadece ekalliyette olan muhalefete müsamaha göstermekle kalmaz, birliğin bir kısmı gibi hakkında ihtimamda bulunur.” Çünkü Britanyalı siyasî düşüncesine göre, iktidarda bulunan hükümet ve dayandığı partinin yalnız kendilerini tutanlara karşı değil, muhalefette bulunan rakiplerine karşı da vazifeleri vardır. İktidar mevkiinde bulundukları müddetçe, mesuliyetleri milletin heyeti mecmuasına yani muhalefeti destekliyenler de dahil bütün İctimai kütlelere kadar uzanır. Bazan ayrı bir gaye ve bazı hususî menfaatleri temsil eden “fer’î” partiler bulunur. Fakat bunların hayatı kısadır. Bunlar büyük partilerden herhangi biri ile birleşmiye veya ortadan kaybolmağa mecburdurlar. Liberal parti, bir zamanlar çok kuvvetli idi. Muhafazakâr ve işçi partilerinden ayrı bir hayat sürüyordu. Mevcudiyetini idame edebilmek için uzun gayret sarfetti; fakat kaideden kurtulamadı. Seçmenler tarafından tamamen terkedilmek durumuna düştü.

Tatbikatta Britanya Bakanlarının istikrarını aynı veçhile izah eden birtakım sebepler daha vardır. Bu da parti disiplinine riayettir; bu da iki parti sistemi ile sağlanmaktadır. Bilhassa, fazla adette guruplar mevcut değilse parti disiplinine riayet etmeyenler diğer guruplardan herhangi birine iltica edemezler. Bunlar tekrar seçilmemek - bu itaatsizliğin mutad cezasıdır - tehlikesine uğrar ve siyasî meslekleri nihayet bulur. Parti içinde istiklâl ileriye götürülemez ve ne partinin kendisi, ne de âza- îan - içtinap mümkün olabildiği takdirde = umumî yeni

bir seçimin yapılmasını arzu etmiyeceklerini tekrar eyli- yebiliriz. Bir seçim* parti teşkilâtı ve aday için pahalıya mal olan bir iştir; bundan başka seçmen de lüzumsuz yapılacak umumî seçimlerden nefret eder. Bu haller, Başbakanın ellerine hakikî bir yetki tevdi etmektedir; çünkü partisinde isyan alâmetleri belirlediği zaman parlâmentonun feshine ve yeni bir seçimin yapılmasına karar vermek ona aittir.

Ancak, hükümetin istikrarına ait unsurlar sağlam olsalar da iktidar mevkiinde bulunan hükümetin siyasetini; halkın umumî arzuları ile âhenkleştiren müessir bir teşkilât desteklemedikçe faydasızdır. İngiliz halkı böyle bir işin yapılmasını lüzumlu gördüğü zaman âzim ve kararlı hareket edebilir. Bu mevzuda 1906 ve 1945 umumî seçimleri göze çarpan birer misaldir.

1935 de Lavrl - Hoare itilâfnamesi diğer bir misal teşkil eder. Bilhassa bu itilâfnameye karşı umumî efkârın gösterdiği husumet, başbakanı, bütün hükümeti ile istifaya ve mesul bakanı fedaya mecbur bırakmıştır. Chamberlain Hükümetinin 1940 da düşmesi, mebuslar kadar işin içyüzünden haberdar olmıyan seçmenlerin memnuniyetsizliğinden ziyade, belki daha evvelden parlâmentonun müzaharetini kavbetmek suretiyle zaafa uğramasından ileri gelmiştir; bununla beraber, Chamberlain parlâmentoda yeter derecede bir ekseriyete dayanmadığını zamanında anlamamış olsaydı bile, halk efkârı hoşnutsuzluğunu aynı şekilde göstereceği ve aynı neticeyi doğuracağı şüphesizdi. Hükümetlerin istikrarı, hükümetin umumî siyaseti ile halk arzuları arasındaki ahenge dayandığına göre, İngilterede bu âhenk nasıl temin edilebilmektedir?

BÖLÜM: III

Bir Siyaseti Kuran âmiller

İngilterede umumî seçimin ve umumî efkârın eseri olan siyaset, bütün diğer demokrat memleketlerde olduğu gibi bir veya müteaddit âmillerin hasılasıdır. İlk önce hâdiselerin basit iicaatı gelir: Bu da hususî bir durumun hükümeti bir şeyler yapmağa mecbur etmesidir. Halihazırdaki mesken buhranı bir misal teşkil eder. Harb esna-

sında hiçbir meskenin inşa edilmemesi ve bombardımanların tahribata sebep olması, İngilterede ağır bir mesken sıkıntısını mucip olmuştur. Hiçbir hükümet bu meseleyi programının başma koymağı ihmal edemez. Bu mevzuda partiler arasındaki fikir aykırılıkları, yapılması lâzımgelen işe değil, meselenin hal vasıtalarına; diğer bir deyimle parti menfaatlerini umumî menfaatlerle telif şekline matuftur.

İkinci şık da; hususî bir meselenin hükümetin siyasetine ithal edilmesi keyfiyeti; bazen, doğrudan doğruya umumî efkârın sarıh ve musir bir isteğine de mütenit olabilir. Meselâ; 1914 - 1918 harbinden sonraki senelerde silâhsızlanma siyaseti de bu suretle tahaddüs etmiştir. O sırada İngiltere'de hiçbir hükümet, silahlı kuvveti sulhü temin edecek en iyi vasıta saydığını ifade, ne de umumî silâhsızlanma siyasetini reddedebilirdi; bu mevzuda, umumî efkârın istikameti çok belliydi.

Üçüncü bir âmil de, bir parti tarafından yapılan hususî bir tazyik de olabilir. Demokrat bir hükümetin, “teşkilâtlanmış azınlıklar arasında bir mücadele yuvası” olmak istidadmdadır denilebilir. Burada, aynı müşahade demokrat bir hükümetten maada diğer bütün hükümet şekillerine teşmil edildiği takdirde bir hakikat payı bulunabilir. Her ne olursa olsun demokrasinin tekâmülü, bir partinin uygun telâkki ettiği bir siyasetin tatbiki heyeti umumiyesi itibarıyla topluluğun menfaatlerine aykırı olsa bile Parlâmentonun ve seçmenlerin müzaheretinde bulunmalarına müsaittir. Bu hususta en tipik bir misâli de 1914 - 1918 harbi bittikten sonra fiyat ve istihlâk üzerine mevzu kontrolün elbirliğiyle kaldırılması olmuştur. Bu, kontrolün ilgasına muhalif olan bir hükümet icbar edilmek suretiyle yaptırılmış bu suretle malî geniş ihtikârlara, kolayca toplanan yeni servetlerin doğmasına yer vermiştir.

Sanayiî verimi, âletlerin yenilenmesi ihmal edilmiş; fabrikaların işlemesi esas tutulmuştur. İhracatı tamamiy- le iptidâî maddelerin ve büyük bir kısım hububatın ithaline bağlı olan İngiltere; yabancı pazarlardaki vaziyetini,

rakipleriyle bir daha rekabette bulunamayacak bir surette kaybetmiştir, ihracatının düşüklüğünü işsizlik buhranı tâkip eylemiş, pazarları tekrar elde eylemek hususundaki tecrübelerine rağmen muvaffak olamamıştır.

Bazı Grupların Yaptıkları Tazyikin Ehemmiyeti

İngilterede, parti menfaatlerini temsil eden guruplar tarafından yapılan siyasi tazyik daima tesirlidir; bu tazyik, parti menfaatlerine muhalif bir siyasetle karşılaşırsa menfidir; partiye müsait İdarî ve teşriî bir siyaset uygulamış bulunursa müsbettir. Bununla beraber, bu tazyik, İngiltere’de, diğer bazı demokratik memleketlerden, bilhassa Amerika Birleşik - Devletlerinden daha az maksadın teminine imkân vermektedir. Bu hal, kısmen Britanya Hükümetinin Parlâmentoya karşı kullandığı oldukça kuvvetli tâbiye ile ve bilhassa İdarî siyasete ve teşriî hususlara ait meselelerde kanun teklifi hususunda haiz olduğu yetki ile; âzaları disipline riayetkâr olan iki parti sistemi ile, devlet idaresinin kuvvet ve tarafsızlığı ile izah olunabilir.

Bazı menfaatleri temsil eden, “tazyikçi gurupların” rolü; iktidar mevkiinde bulunan parti saflarında maksatlarına taraftar olabilecek ehemmiyetli bir müzaheret teminine muvaffak olduğu takdirde bu, hükümetin siyaseti üzerine menfi bir tesir icrası suretinde hülâsa edilebilir. Bunların müsbet tesirleri nisbeten zayıftır. Ancak istekleri umumî efkârın umumi temâyülâtına ve hükümetin siyaset ve maksadına uygun düşerse, bu siyasetin tatbikine müessir olabilir.

Menfaatlerden ziyade fikirleri temsil eden tazyikçi ve nüfuzlu guruplar ayrı bir durumdadır. Bunlar, umumî efkârın tekevvününe ve seçim siyasetini hazırlamağa yarıyan esaslı vasıtalarından birini teşkil ederler. Umumî efkârı fikirlerine celbe muvaffak oldukları ve halkın tasvibini kazandıkları derecede hükümetin siyaseti üzerine tesir yapabilirler. Aileye yardım şirketi, uzun seneler, ailelere tazminat verilmesi fikrinin avukatlığını yapmıştır. Uzun seneler muhalefete ve ihmale uğrıyan bu fikir Sir William Bevtrich’o’nip meşhur raporu ile ele alınmış, bu

gün bu fikir bütün partilerce kabul edilmiş ve ailelere tazminat verilmen keyfiyeti halihazırdaki hükümet programında yer almıştır. (1).

En nihayet bakanların şahsî fikir ve temayülleri, halk iradesinden doğan bir siyasetin teşkilinde mühim bir âmildir. Bazı bakanlar, bakanlıklarını yetkileri dahilinde idare etmek, işin bütün ağırlığını resmî müşavirleri tarafından ifade edilen noktainazara bırakmak ile iktifa ederler. Başkaları da, bakanlık mevkiinde geçirdikleri müddetin, bir çok işlerin tahakkuk ettirildiği bir devir olarak temayüz etmiş olmasını isterler, diğerleri de kendilerini, uzun seneler hususî bir İslâhata veya bazı âmme menfaatine ait hususlarda sahip oldukları sabit ve kat'î bir fikre hasrederler. Burada da, bakanın siyaseti ile partinin siyasetini ve seçmenlerin temayüllerini birleştiren bir ahengin bulunması icabeder. Bir bakanlığa; bu bakanlığa ait fikirleri hükümetin umumî siyaseti ile u- yuşmayan ve binaenaleyh, seçmenlerin ekseriyetinin husumetini celbed edilecek olan bir insanın getirilmesi pek az ihtimal dahilindedir. Ancak bakanın noktainazarı bunların heyeti umumiyesi ile uyuşabilirse, fikir ve temayülleri hükümetin siyaseti üzerine müessir olabilir. Bu mevzuda misal olarak B. Lloyd George'un ismini zikretmek kâfi gelir.

Parti Programı

Parti programı, umumî efkârı temsil eden siyaset unsurlarını ve seçmenlerin isteklerini şekillendiren âmillerdendir. Ancak hükümetin tâkip edeceği siyasette kararlılık ve devamlılık olması lâzımgereceği cihetle programa, milleti ilgilendiren meselelerin sarahaten veya zımnen konması icabeder. Bu suretle, parti programı birinci derecede ehemmiyeti haiz bir âmil haline girer. Genel seçimlerde, her parti seçmenler huzuruna tâkip edeceği siyaseti açıklamak suretiyle çıkar. Bu açıklama kaba ve gelişigüzel bir tarzda yapılmaz; parti şefleri tarafından parti programını bir veya müteaddit nutuklarla veya ya-

(1) Parlâmento tarafından kabul edilen aile tazminatına ait kanun 6 ağustos 1911'de yürürlüğe girmiştir.

zili dokümanlarla açıklanır. Meselâ halihazırdaki İşçi Hükümeti programı; “İstikbâl karşısında” isimli, 12 sahifeden ibaret bir risale ile halka arz edilmiştir. Ancak, herhangi şekilde ilân edilirse edilsin, bir programa, parâtinin tâkibini deruhte eylediği siyasetin ve iktidar mevkiine geçtiği takdirde tâkip eyliyeceği hareket hattının bir açıklaması nazariyle bakılır.

Genel seçimler başladıkça, her parti genel siyasî düşüncelerine uygun meseleleri ve bunlardan parti şeflerinin mütalâasına göre seçmenleri partiye bağliyacık kabiliyeti haiz olanları programına koymakla uğraşır. Genel seçim; partilerden birini seçmek değildir, belki aynı zamanda arz edilecek çeşitli programlardan birine hüküm vermektir. Bundan başka programlar: İktisadî ve İctimai çeşitli meseleler üzerine dikkati toplıyan ve bu meselelerin; ekseriya birbirinden farklı olarak umumî bir surette, ne yolda halledilmeleri lâzımgelceğini gösteren ehemmiyetli birer vasıtadırlar.

BÖLÜM : IV

Husûsî Meseleler, Âmme Menfaati

Şimdi, hükümet siyasetinin kurulmasına ne şekilde, ne yol ve usul ile halk iradesinin tesir eylediğini tetkik eylememiz icabeder. Bu maksatla evvelâ, merkezdeki muhtelif usûlleri ve bundan sonra umumî efkârâ şekil veren ve hulûl eden, elle tutulması güç olan çeşitli nüfuzların halka nasıl tesir ettiğini mütalâa edeceğiz.

Harb zamanları hariç; Parlâmentoda evvelden müzakere cereyan etmeden, âmme menfaatine müteallik bir kararın ittihaz edilmiş olması nadirdir. Mesele; bir kanun tedvinini, yani yeni bir kanun veya mevcut bir kanunda tâdil yapılmasını istilzam ediyor ise, bunun doğrudan doğruya parlâmentodan sadır olması lâzımgelir. Ne kanuna, ne de kararnameye lüzum olmıyan haller de her hükümet, herhangi bir suretle parlâmentoyu haberdar etmeksizin siyasî bir meseleye dair karar vermek hususunda tereddüt eder, parlâmento malûmattar olduğu takdirde, bazı hallerde hükümet bir müzakerenin açılmasından içtinap eylemiş olsa bile daima meselenin müzakere

edilmesini ister. Çünkü bir meseleyi ileri sürmek hok ve yetkisi parlâmentoya aittir; bir siyaseti hazırlamakta, umumiyet itibariyle yapılacak ilk iş tedbirli ve hedefi tâyin eylemiş olmaktır. Bilhassa, bazen hükümet bir projeyi geri almak veya mühim tâdiller kabul etmek mevkiinde kalmaktadır; hiç bir bakan ihtiyarı ile böyle bir duruma girmeyi istemez; çünkü bu hal nüfuz ve itibarın kaybedilmesi gibi ağır neticelerin husulüne saik olabilir.

Mutat olarak, bir hükümetin tetkik edeceği bir mesele, aşağıdaki şekillerden biri ile yapılabilir:

Hükümet veya bazan parlamento tarafından tâyin edilen bir komisyon; kabine tarafından tâyin edilmiş bir komisyonun veya kabine âzasından bir bakanın idaresi altında bakanlık şubeleri, bir bakanlığın ilgili dairesi marifetiyle tetkikat icra edilir. Bunlar birbirinden tamamiyle ayrı üç vasıtadrlar.

Her biri noktainazarını ifade edebilir.

İngilizler, komisyonları severler; onlar için komisyonlar, fikir ve menfaat ihtilâfı olan bir meseleyi halleden klâsik vasıtaadır. Komisyonlar, az çok, herkes için, umumiyetle kabule şâyan bir hal çaresi bulabilecekleri ümidini verirler. İngilterede bir komisyon teşkili, rskibe anlaşma imkânını veren mutut müsaadekârlığa delâlet eder; hâdiseler br kere ortaya konduktan ve bilindikten sonra kanaatler belirir, ihtilâflar mümkün olduğu kadar bertaraf edilir, hiç olmazsa hafifler. Bir komisyonun teşkilinde hâkim olan düşünce, muhtelif görüş noktalarında, düşüncelerde veya partide bulunan insanlar, bir maso etrafında toplanırlarsa, bir itilâfa varmağa gayret ederler; bir anlaşma mümkün olursa, bu rakibe karşı zafer kazanmağı aramağa müreccahtır.

Şu halde bir meseleyi mütalâa veya tetkik etmek üzere bir komisyon teşkili, fikir ayrılıklarını, parti fikir ve menfaat ihtilâflarını veya karışık bir meselenin muhtelif zaviyelerini meydana çıkarmağa yarıyan bir vasıtaadır. Bir meseleyi tetkike memur edilen bütün komisyonlar, esas itibariyle istişarî müesseselerdir; zira karar vermek salâhiyeti iktidar mevkiinde bulunan hükümete ait

tir. Bununla beraber, eğer komisyon, muayyen bir mevzuda hususî bir siyasetin tatbikine ittifakla karar verirse, hükümetin bu mevzudaki tavsiyeleri bırakarak başka bir siyaset takip eylemesi, müşküldür; buna mukabil hükümet kararı talik edebilir. Resmî komisyonların raporları, âmme menfaatini ilgilendiriyorsa (harb zamanları hariç) neşredür. Komisyon, terkibi itibariyle temsili mahiyette ise, tavsiyeleri bütün ilgililerden mâada Parlâmentoyu da harekete getirmekten hâli kalmaz.

Komisyon, aynı fikre sahip olmayabilir. İngiltere’de, mümkün olduğu takdirde fikir birliğinin aranması teamüldendir. Bu s-heple, işin uzlaşma yolu ile halli, daima memnuniyet verici olmamaktadır. Mevzu ile ilgili bir meselenin sükûtle geçiştirilmiş olması da anlaşmayı temine matuf bir gayretin neticesi olabilir. Ancak sık sık vâki olduğu üzere, komisyonda fikir ihtilâfi vukuunda ekseriyetten ayrılan âzalar raporu bazı ihtirazî kayıtlarla imza ederler veya kendileri tarafından imza edilmiş “ekalliyet raporları” denilen bir veya müteaddit raporlar verirler. Halka Yardım Kanunu üzerinde Kraliyet Komisyonunda ekalliyette kalanlar tarafından neşir ve bay ve bayan Sidney Web tarafından kaleme alınan meşhur rapor bu mahiyettedir; bu rapor, halkın büyük bir alâkasını uyandırdığı kadar komisyonu teşkil eden âza ekseriyetinin de nazarı dikkatini çekmekle kalmamış, yekdiğerini tâkip eden muhtelif hükümetler tarafından yapılan muhtelif islâhatın esasını da teşkil eylemiştir.

Bilinen diğer bir vakıa da, madenlere dair 1910 da Sankey komisyonu tarafından yapılan rapordur. Âzalar arasında anlaşmayı temine matûf olarak sarfedilen gayretler akamete uğramış, ekalliyette kalanlar müteaddit raporlar kaleme almak suretiyle noktazarlarını muhafaza eylemişlerdir. Komisyon 13 âzadan mürekkep olduğu halde, ekseriyet raporu başkan ile iki âza tarafından imza edilebilmiştir.

Komisyonların Nevileri

Şu hale göre, muhtelif nevideki komisyonlarla bunları yekdiğerin den ayıran vasıfları göstermek faydalıdır.

Esaslı üç nevi komisyon vardır:

- A — Kraliyet Komisyonu,
- B — Bakanlık Komisyonu,
- C — Anket Komisyonu.

Kraliyet Komisyonu Başbakanın tavsiye ve inhası ile Kral tarafından tâyin edilir. Raporlarını Krala sunar. İlgili bakanlığın, bakanı tarafından tâyin edilen bir Bakanlık Komisyonu vardır. Bazan mesele, aynı zamanda muhtelif bakanlıkları ilgilendirdiği takdirde bu komisyon ilgili bakanlarla müştereken tâyin olunur. Komisyon raporunu kendisini tâyin eden bakana (veya bakanlara) verir.

Anket Komisyonu başka bir vasfı haiz bir müessesedir. Bu komisyon, Komünler Meclisi veya Lordlar Meclisinden herhangi biri tarafından tâyin olunur. Bunlar komisyonu kuran meclis âzalarından terekküp eder ve raporlarını mensup oldukları meclise sunarlar. Anket Komisyonunun usulü, birçok noktalardan Kraliyet veya Bakanlık Komisyonlarından ayrılır. Azalar arasında fikir ihtilâfını mucip olan mesele hakkındaki karar reye konmak suretiyle alınır, ekalliyet raporu veya şahsî ihtirazı kayıt dermeyanı nazara alınmaz. Komisyonun usulü; daha az merasimle parlamento usullerine yakındır. Bilhassa, bir Anket Komisyonu, terkinde ve hareketinde Parlâmentonun küçük bir benzerini teşkil eder. Halihazırda Parlâmento namına hareket eden Anket Komisyonlarının hükümetin siyaset ve idaresine ait bazı hususî müesseselerdeki rolleri gittikçe Parlâmentonun tâkip eylediği usûl ve tetkik şekline yaklaşmaktadır.

Kraliyet ve Bakanlık Komisyonları tamamen resmî veya hususî şahıslardan veya her iki taraftan ibaret olmak üzere teşkil olunabilir. Resmî ve hususî şahıslardan mürekkep komisyonlar teşkili usulü daha ziyade câridir. Bilhassa, resmî şahıslardan mürekkep bir Kraliyet Komisyonunun teşkili bir ucube sayılır. Komisyonu teşkil edecek âzaların intihabında; meseleyi muhtelif cephelerden mütalâa edebilecek kâfi derecede malûmat sahibi ve icabında meseleyle ilgili çeşitli menfaatleri temsil eden

ve mesuliyetlerim müdrük ve ehliyetleriyle âmmenin emniyetine mazhar kimselerin bir araya toplanmış olması hususuna dikkat edilir. Başkanlık görevini umumiyetle, âmme işlerinde büyük bir hürmet kazanmış olan, meseleyle hiçbir alâkası bulunmıyan ve bitarafılığına emniyet edilen bir zat yapar. Bir komisyonda âza bulunan resmî şahsiyetler hakkında da aynı tarzı hareket tatbik edilir. Bunlarda, yalnız mevzu hakkında malûmat sahibi olmakla kalmazlar, tabîî ve mutad olduğu üzere mensup oldukları bakanlığın yani bakanın da noktainazarını temsil ederler.

Bununla beraber, bakanlık temsilcilerinin, bakanan kendi teşebbüs ve muhakemeleriyle de hareket edebilmek müsaadesini almaları da mutad olup bu müsaadede prensip itibariyle daima kendilerine verilir.

Kraliyet Komisyonlarının, prensip itibariyle hükümetin bizzat ele almamış olduğu meselelere ait bir siyasetin kurulması için kullanılan bir vasıta oldukları söylenebilir. Hükümet tenkitçileri, bir Kraliyet Komisyonunun, çok çabuk bir siyaset kuramıyacağı ümidiyle tâyin edilmekte olduğunu beyan ederler. Diğer bir ifade ile, Kraliyet Komisyonları, can sıkı ve acele bir mahiyeti haiz olmıyan meselelere dair verilecek bir kararı geciktirmek çarelerinden biri gibi telâkki edilmektedir. Bunların müzakerelerini aceleden ziyade büyük bir dikkat ve ihtimam ile idare ettikleri şüphesizdir. Bu tenkit, daima haklı telâkki edilemez. Kraliyet Komisyonunun mutad olarak tetkikine memur edildiği meseleler; karışık ve güç ve çeşitli fikir ihtilâfı mevcut olan ve esası hakkında çok az bilgi bulunan meselelerdir.

Bakanlık Komisyonları da başka bir mahiyettedir. Bunlar, her şeyden evvel, doğrudan doğruya kendisini ilgilendiren meseleler ve bu meselelere dair bakanlığının ihzar edemediği geniş malûmatı toplamak veya muhtelif partilerin noktainazarları hakkında bakanı tenvir etmek üzere tâyin edilirler. Ekseriya da bunlar, menfaat veya parti ihtilâfı mevcut olan bir meseleyi resmî yardımlarla herkes için kabul edilebilecek bir hal çaresi bulmıya-

yarıyanı teşekküllerdir. Bazan bunlar, bakanlıkların muhtelif suretlerle ilgili bulundukları bir meselede bir karara varmak için bir vasıta gibi kullanılırlar. Bu durumda komisyonlar, bakanlığın muhtelif dairelerinden alınacak âzalardan teşkil edilir. Bakanlık Komisyonları, çeşitli maksatlar için kullanılan ve icabına göre hareket eden âletlerdir. Bunları raporları neşredilir veya edilmez; bu hususta karar vermek; umumiyetle, bunların halkta uyandıracak ilgiye veya bakanın arzusunun tâbidir. Bakan; halktaki bu ilgiyi kuvvetlendirmek veya mevkiini sağlamlaştırmak bakımından neşrettirmek ister.

Mütehassısların Verecekleri Malûmat

Kraliyet ve Bakanlıklar Komisyonları, tetkikine memur edildikleri mesele hakkında şifahen veya yazı ile şahısların veya mütehassıs müesseselerin malûmatını toplamak suretiyle işe başlarlar. Komisyon, dinlemek istediği zatları huzuruna dâvet eder; ekser komisyonlar veya komiteler, tetkikata faydalı malûmatı; bunları verebilecek olan şahıslar veya müesseselerden sık sık alırlar. Bunlar, “şahitler” gibi dinlenebilirler veya yazı ile beyanda bulunmağa dâvet olunabilirler, bu tarz, zaman kaybını önler. Kraliyet Komisyonları merasim dairesinde çalışır; şahitlerin ifadeleri zabta geçirilir; istenilen zamanda aynen neşredilir. Bakanlıklar Komisyonlarının usulü değişiktir; bunlar, bir ifadenin tam metnini veya kâtip tarafından ayrıca hazırlanan zabıt hulâsasını kayıt ve neşredebilirler. Kâtip umumiyetle ilgili bakanlığın idare şubesinden genç bir memurdur. Esas görevi, komisyon ile bakanlık arasında irtibat vazifesini görmek ve bakanlığın hazırlayabileceği âzami malûmatı komisyona arz etmektir, muayyen bir mesele hakkında tâkip ettiği bir siyaset yoksa, kendisine bu hususa ait bir siyaset hazırlamak üzere bir komisyon teşkiline tevessül edebilir. Bundan başka, bir bakan, takip etmekte olduğu siyasetin bir partinin muhalefetine maruz kalması muhtemel olduğu takdirde bu partinin temsilcilerini veya fikirleri bu mesele hakkında tesirli olabilecek yetkili kimseleri içine alan bir komisyon tenkil edebilir.

Böyle bir komisyonun teşkili bakanın mevkiini sağlamlaştırmak isti Hadım haizdir.

Başka bir noktainazara göre; her vesile ile komisyonlar teşkiline müracaat edilmesi, hâdiseleri araştırmak ve tetkik eylemekle görevli bakanlık dairelerinin modern bir hükümet ihtiyaçlarını kendiliklerinden karşılamağa kâfi gelmedikleri hükmünü vermeği icabettir. Bunda az çok bir hakikat payı olmakla beraber büyütmemek lâzımgelir. Bakanlık bir mesele hakkında her komisyonun fikrini söyleyebileceği birçok malûmatı haiz olabilir ve tâkip edilmesi lâzımgelen siyasete dair hususî düşünceleri de bulunabilir; ancak iyi teşkil edilen bir komisyon kadar ehliyeti haiz olamayacağı tabiidir. İleri derecede komisyonlardan faydalanılması, az çok hükümetin bir zâaf eseri gibi telâkki edil iv. Hükümetlerin bir siyasete mâlik oldukları farz ve kabul edilir. Hiçbir kimse; bir meseleyi tetkik ettikten sonra hükümeti tenvir etmek ve muhtelif noktainazarları telif eylemek veya haklarında kâfi malûmat bulunmayan işleri meydana çıkarmak veya hükümet içinde mütezat siyasetleri âhenkleştirmek üzere teşkil e- dilen bir komisyonu tenkit etmez. Ancak, bazı hükümetlerde beliren temayül veçhile, bir hükümet kendi hesabına düşünmek üzere komisyonlar teşkil ederse, bu mevzuda serdedilen tenkitler muhik olur.

Hülâsa; İng'İÜrede, siyasetin ihzarında, komisyonun bir âlet olarak kullanılması mutattır. Komisyonlar, ilgili taraflardan her birinin, kendisine temas eden kararların alınmasından evvel dinlenmesine veya karara iştirâk eylemesine imkân vermek faydasını haizdir. İngiliz an'anesi, komisyonlar teşkiliyle, hak iddialarında bulunan bazı hususî menfaatlerin umumî menfaatle ve hükümetin ilân edilen siyasetiyle telifini istihdaf etmektedir. Bu mevzuda, ekseriya komisyon maksadına erişmektedir. Bu usûl bilhassa zayıf hükümetler tarafından kullanılmağa çok müsaittir; kat'î hareketi istilzam eden siyasette hernangi mesele için bir aşıya varılmasına imkân verir. Tâkip edilmek istenen siyasetin bilhassa fiil mevkiine konulması anında bu usulün, umumî efkârın tasvibini temin ba-

kınımından büyük isyaları görülmektedir.

Diğer Resmî Usuller

Komisyon veya komitelerin kurulması mutlak usullerden olmakla beraber; hükümet, büyük siyasî meseleler hakkında gerekli malûmat ve mütalâaları bir müessese ile de temin edebileceği gibi bir meseleyi tetkik etmek ve bir neticeye varmak için diğer vasıtalarla da aynı suretle müracaat edilebilir. Bu vasıtalarla, tâkip edilmesi icabe- den siyaset tarzının ve bu siyasetin doğuracağı neticelerin yeter derecede belli olan ve uzun tetkiklere ihtiyaç göstermeyen; meselâ; serî bir karara bağlanması icabe- den ve fakat gizli olarak görüşülmesi gereken ve idare işlerinden doğan meseleler bakımından başvurulur. Bu usûldeki esaslar; bakanlığın ilgili şubesi âzalarına, “hizmet kabinesine” bağlı mütehassıslara ve çok defa kabinedeki bakanlardan mürekkep bir komitenin nezareti altında tetkikat yaptırmaktır. “Hizmet Kabinesi” Birinci Cihan Harbindenberi modern bir kurumdur; ancak, fiiliyatta İkinci Cihan Harbi esnasında anket ve araştırma organı olarak inkişaf edebilmiştir. Siyasî meselelerin tetkikini kabine âzalarına tevdi eylemek usulü daha eskidir.

Mühim olan nokta; topyekûn harbin; milletin askerî ve sivil faaliyetinin tam ve ahenkâr bir hazırlığı istilzam etmesi hükümet içinde rüşeym halinde, plânların ihzariyle meşgul olacak bir teşkilâtın ihdası mecburiyetini doğurmuştu; bu teşkilâtın kurulması bakanlıkların istiklâlini ve her bakanın parlmntoya karşı doğrudan doğruya mesuliyetini ifade eden Britanyalı an’anelerden tam bir ayrılıştı.

Bilhassa, bir bakanlık seviyesinde, muhtelif hareket hatlarını ihzar ve telif etmek vazifesiyle mükellef ve mütehassıs merkezî bir teşkilin yetkilendirilmesi, basiretli müdekkikler tarafından şiddetle iltizam ve teklif edilmekte idi. Harb zamanlarının gösterdiği inkişaf bu 370la doğru gidilmesine saik oldu. Çünkü, böyle bir teşekkül olmadan, parti menfaatlerinin tesiri altında bulunan siyasetin kâfi derecede telifine imkân hasıl olamayacağı şüphesizdi. Partilere dokunabilecek bir karar almadan evvel

onların fikrini almak İngiliz tabiatının meftun olduğu “rıza ile teşrii” temin eylemek hususunda kıymetli bir vasıtaadır. Fakat, bu aynı zamanda tehlikelidir. Umumî ve millî menfaati tam bir âfâkilikle ifade edebilen muvazeneyi temin edici mukabil bir kuvvete de ihtiyaç gösterir. Partinin haksız bütün tazyiklerine karşı âmmenin genel menfaatlerini konımak kuvvetli bir bakana ve uyanık bir parlâmentoya bağılı olduğundan hiçbir suretle şüphe edilemez. Ancak bir siyasetin hazırlanmasında, karşılıklı bir müdafaa vasıtasına ihtiyaç vardır. Birleşik - Devletlerde; “tazyikçi guruplar” ve “kulvar” ların yaptıkları büyük tesir, modern bir demokraside bu lüzumun ehemiyetini gösterir.

Hülâsa; ilk sözün hükümete ve son sözün parlâmentoya ait olduğunu unutmamak suretiyle tâkip edilecek bir siyasetin hazırlanmasındaki usûl ve tarzları Öğrenmek lâzımdır.

BÖLÜM : V

Halkın iradesi

İngiltere gibi bir memlekette bir siyasetin ihzarı, hükümetin içindeki resmî teşekküller vasıtasıyla yaptırılacak tek bir tetkik, müşavere ve müzakere meselesi değildir. Bilâkis, umumî efkâr teşekkül ettiği ve ifadelendiği takdirde kat’î bir rol oynar. Umumî efkâr hangi vasıtalar ve şekillerle ifadelendirir ve müessir olabilir?

Bunu, göze çarpan ve büyük bir şumulü olan bir hâdiseler olarak şimdi tetkik edeceğiz. Tatbikata göre; hükümetin, vatandaşın düşüncelerini ve isteklerini ve aynı vechile ekseriyetin ve bilhassa ilgili gurupların tatbikini görmek istedikleri siyaseti araştırıp öğrenmesine müsait, parlâmento haricinde hiçbir resmî çarh mevcut değildir. icra vasıtası olan hükümetle teşkilâtlı guruplar arasında korporatif rejimli bir devlette olduğu gibi ne referanduma müracaat etmek, ne umumî efkârı yoklamak, ne de muayyen münasebette bulunmak keyfiyetleri de vârit değildir.

Anayasa, parlâmentonun yetki ve mesuliyeti üzerinde hak iddiasında bulunabilecek ve onu zayıf düşürebilecek hiçbir üstün müessese tanımamaktadır. Bu hususa

dair, harb zaruretinden doğan, zikre değer bazı temayüller mevcuttur.

Son seneler esnasında, hususî bir bakanlığa bağlı daimî ve istişarî komisyonlar teşkiline doğru belirli bir inkişaf vardır. Bazı hallerde bakanın mütalâalarına müracaat eyliyebileceği bu komitelerin rolü, yalnız fikir beyanına münhasır olmayıp kendi teşebbüsleriyle de bazı meseleleri ortaya çıkarır ve arzedebilirler. iyice bilinen bir misal de; 944 te kurulan istişarî terbiye komitesidir. İngiliz- teredeki halihazır terbiye sisteminin inkişafında ehemmiyetli bir rol oynamıştır. Böyle müesseselerin ve onu teşkil eden âzaların; hükümet makinassm mütemmim bir unsuru olmak itibariyle âmme menfaatine uygun bir siyasetin hazırlar, masında doğrudan doğruya ve hakikî payları vardır. Sağlık Bakanlığının istişarî tababet komitesinin de bu bakanlığa ait hususî sahadaki çalışmaları hakkında da aynı şey söylenebilir. Bu gibi müesseseler tarafından girişe en teşebbüslerin şahsî ve meslekî mevzuları ilerletmeğe yarıyacağı umulmaktadır.

İstişarî komiteler; umumiyetle ilgili bakan tarafından intihap ve tâyin edilmekte ve ekseriya da temsilci teşkilâtla danışmadan sonra kurulmaktadır. Nitekim; Anayasa kaidelerine uygun olarak, bir bakanı bir karar almadan meselenin temas eyliyebileceği bir guruba temsil edebilecek bir teşekkülle danışmağa mecbur tutmağa doğru kuvvetli bir temayül belirmiş bulunmaktadır.

Kamusal Münasebetler

Burada da harb zamanı zaruretleri; vatandaşlarla hükümet arasındaki münasebetleri inkişaf ettirecek ve hükümeti halkın düşünce ve isteklerinden haber verecek resmî teşekküllerin kurulmasına saik olmuştur, istihbarat Bakanı tarafından harb zamanının içtimaî tetkikatı ve kamusal münasebetlerinin tanzimi ile görevli muhtelif bakanlıklar memurlarının iştirâki ile vücade getirilen teşekküller, bu hususta esaslı misal teşkil ederler. İstihbarat Bakanlığı da harb zamanının bir müessesesidir. Bu müessesenin gayesi; mülâkatlar yapmak ve (topluluğun muhtelif tabakaları arasından seçilecek) hususî şahıslara

sual sormak suretleriyle harb halinden doğan zorlukların ve tahditlerin ve hükümetçe ittihazı derpiş edilen muhtelif tedbirlerin halkta uyandırdığı aksülâmeli öğretmektir. İstihbarat Bakanlığı daimi değildir. Kamusal münasebetler teşkili memurlarının görevleri yeknesak ve müstakar f değildir. Ancak bu memurların tâyini, hükümetin, halkın ne düşündüğü hususunda tam malûmatı an'anevi yollardan kat'î bir şekilde daima elde edemediğini gösterir; bundan başka, umumî efkârın tahavvüllerini yakından tâkip etmek ihtiyacının gelecek senelerde azalacağı da muhtemel addedilemez.

Son bir şekil de beyaz kitap neşridir. Son senelere kadar bir bakan, bir mesele karşısında vatandaşa uyanan aksülâmeli yoklamak istediği vakit, umumî bir nutukla halkın düşüncelerini yoklardı. Bakan bu vasıta ile istediği tedbirleri almak taahhüdüne girişir veya hükümeti taahhüt altına sokardı. Bakan lüzumlu neşriyatın ve istediği izahların yapılmasını matbuattan beklerdi. Ancak hükümetin modern meseleleri daha karışık ve daha teknik bir mahiyeti haiz bulunması, seçmenler adedinin çoğalması ve matbuatın siyâsî meselelere ait yazılarına seçmenlerden ekserisinin atfettiği dikkat ve tahsis eylediği vaktin nisbeten mahdud olması hasebiyle umumî nutuklarla efkârda bir âkis uyandırmak mükemmel bir usûl olmaktan çıkmıştır. Bu itibarla hükümet, beyaz kitap adı ile tanınan resmi muhtıralar çıkarmayı itiyat edinmiştir. Bu kitaplarda muhtelif meseleler ve hâdiseler ve tâkip edilen ve edilecek olan siyaset izah olunur. 1944 senesinde “tam iş” e dair neşredilen beyaz kitap bir misal olarak zikredilebilir. Bu eserde hükümet “tam işi” desteklemekten kat'î surette mesul olduğunu beyan etmekte idi; diğer bir deyimle “bırak olsun” doktrinini terkettiğini sarahaten beyan ve bu siyasetin tatbikinde lüzumlu gördüğü tedbirleri tahlil eylemekte idi. Hükümet bu suretle amelî şekillerde bütün mevzuu, umumun münakaşasına arz etmiş bulunuyordu. Bu usulün gittikçe dahilî siyasete taallûk eden meselelerde kullanılması muhtemeldir; çünkü bu, anı veya iler'de bir karar alınacağı zaman halkı ha-

berdar etmek ve halk efkârını tertiplemek hususunda çok müessir bir vasıldır.

İhtiyarî Cemiyetler

Millî siyasetin hazırlanmasında vatandaşların oynadığı rolün, hemen tamamiyle, her nevi ihtiyarî cemiyetlerin teşebbüsüne bağlı olduğu söylenebilir. Bu cemiyetler, bilhassa, çok çeşitlidir. İngilizler, ferdîyetçi olmalarına rağmen, herhangi, bir işin yapılmasını istedikleri vakit, bunun toplu bir faaliyetle yapılmasına çok mütemayildirler. Hususî bir sahaya ait bir siyasetin hazırlanmasında veya bir kanunda tadilât yapılmasında müessir olmak maksadiyle kurulan şirketler, cemiyetler ve birlikler pek çoktur. Tahmine göre bu maksatla kurulmuş sınaî, ticarî, ziraî ve meslekî cemiyetlerin adedi 5000 e balığ olmaktadır.

Bazı teşekküllerin statüleri oldukça resmî bir mahiyeti haizdir; bunlardan biri de çocukların himayesi için kurulmuş olan millî şirkettir. Diğerleri de siyasî bir partiye sıkıca bağlırlar, misal olarak maddeten işçi Partisine bağlı olan sendikaları, Kooperatif Şirketlerini, Muhafazakâr Partiye bağlı Millî Emlâk Sahipleri Birliklerini, rolleri her iki parti arasında kalarak siyasî veya diğer suretle kendi guruplarının menfaatlerini korumak ve ilerletmek istiyen sınaî, ticarî ve ziraî cemiyetleri zikredebiliriz. Meslekî cemiyetler de aynı maksatlarla kurulmuşlardır. Hususî bir siyaseti veya bir gayeyi tâkip etmek veya umumi menfaat ve sanayi ve ticaret sahalarında yapılması muhtemel ufak bir değişikliği önlemek üzere bir çok çeşitli cemiyetler de kurulmuş bulunmaktadır. Bu cemiyetlerden her birinin yetkisi çok değişiktir. Bunlar; umumî içtimalar akdetmek ve konferanslar vermek, umumî tezahürlerde bulunmak, matbuatta mektuplar neşreylemek, parlâmento âzalarıyla muntazam muhaberele kurmak, parlâmentonun muhtelif guruplarıyla konferanslarda bulunmak, parlâmentoda bir dost vasıtasıyla sual açtırmak, bakanlara murahhaslar yollamak, parlâmento âzalarıyla mülâkat yapmak, (buna umumiyetle kol- var konuşması denir) hükümetçe kendi projesi olarak

benimsenmedikçe ve buna ikna edilmedikçe kanun mahiyetini iktisap eylemesi muhtemel olmıyan bir projeyi bir âza marifetiyle resmî olmaksızın takdim etmek yollarına müracaat ederler. Ekseriya, cemiyetin noktainazarına ve gayesine iştirak eden parlâmento âzalarından biri, parlâmentoda bir sözcü gibi hareket eder ve herkesçe de öyle tanınır.

Başka bir usul de cemiyetçe tasarlanan bir proje veya bir siyaseti desteklemek hususunda adayların seçimler esnasında yaptıkları vaatlere dayanır. Cemiyet, hangi adayın verdiği teminatı tatmin edici bulursa onu destekler. Adayların kazanma talihleri belli olmaktan uzak olan hararetili bir seçim mücadelesinde en zayıf aday bu gibi cemiyetlerin yardımlarını temin etmek gayesiyle konulan şartları kabul etmeğe temayül eder. Cemiyet tarafından tasarlanan siyaset, bir partinin veya karşı karşıya bulunan iki partinin programına uygun düşerse adayın veya adayların vaatte bulunmaktan çekinmeyeceği tabiidir. Ancr.'k mutabakat husule gelemediği takdirde, bir gurup tarafından yapılan tazyik adayı müşkül bir duruma sokabilir. Böyle bir durumda çok tecrübeli ve basiretli bir insanın terviç edici olmaktan ziyade ihtiyatlı davranarak vaatlerde bulunmaktan sakınacağı şüphesizdir. Bununla beraber, bu tarzdaki bir tazyik; ehemmiyetli bir mahiyeti haiz bulunduğu takdirde, bir kısım vatandaşların kendilerini ilgilendiren bir işi ilerletmek hususunda kullandıkları müessir ve serî bir vasıta hükmüne geçer.

Muvazenenin Muhafazası

İngilterede partinin hükümet üzerine yaptığı devamlı tazyik pek büyüktür. Bunun için, hükümetin rolü, gittikçe muvazeneyi muhafazaya; bitaraf kalmak mümkün olduğu takdirde de zıt istekleri telife, tatbiki ileri sürülen ıslâhat iyilikten ziyade fenalık getirecekse buna karşı koymağa ve bilhassa âmmе menfaatlerini ve bilhassa gölgede kalan vatandaş kitlelerini parti menfaatlerinin tazyikine karşı korumağa müncer olmaktadır.

Britanya demokrasisinin, partilerin tazyikine yer ve

ren zayıf bir hükümet yerine istediğini bilen ve nızal' ve can sıkıcı meseleleri uzun müddet bertaraf edebilen kuvvetli bir hükümeti tercih edeceğinden şüphe edilemez. Ancak bu tarzı iaret; hükümetin kararlarına müessir olan hâdise ve sebeplerin halk tarafından iyice anlaşılmış olmasını istilzam eder. Kuvvetli bir hükümet ihtiyacı herkes tarafından lı ssolunmakta ve hâlen umumî bir münakaşa mevzuu bulunmaktadır. Umumî efkâr; parlâmentonun an'anevi müzakere usullerini, bakanların umuma hitap eden nutuklarını kâfi bulmamaktadır. Harb zamanında kurulmuş olan istihbarat Bakanlığının bazı görevlerinin sulh zamanında da devamı lüzumu sabit olmuş bulunmaktadır. Bu görevlerin devamına taraftar olanlar bile, bazı tehlikeli tarafları mevcut olduğunu ve parti istekleri ve propagandasıyla hükümet siyasetinin tefsir ve izahı zaruretlerini telif edebilmek için bu teşkilât servislerinin tarafsız ve her türlü şâibeden uzak bir şekilde çalışmaları ve parlamentonun daimî mürakabesi altında bulunmaları gerektiğini kabul ve itiraf etmektedirler.

BÖLÜM : VI

Siyaseten Olgun Bir Halk

İngilterede; hükümet siyasetinin ihzarına ve halk iradesinin yerine getirilmesine ait müesseselerin ve vasıtaların tablosu öyüük hatlariyle böylece çizilmiştir. Bu; basit, yeni demokratik toplulukların işleyişini tetkike müsait bir tablodur. Tetkik etmiş olduğumuz bu rejimin bir fevkalâdeliği olmadığı gibi fazla alâka çekici tarafları da yoktur. Bilâkis, ıslâh edilecek bir ' çok cihetleri vardır. Bununla beraber, bu sistem işlemekte ve yaşamakta ve en müşkül durumları metanetle karşılamaktadır. Her demokraside olduğu gibi bu sistemin ihtiyaçlara uygun ve nisbeten sarsıntısız bir surette işlemesine saik olan sebep nedir ?

İhtilâl ve sivil harbleri doğuran siyasî buhranlardan İngiltere'nin uzun bir zaman korunabilmiş olması ne suretle izah olunabilir? Evvelce geçen tetkikatın ışığı altında bu suallere bir cevap vermek faydalı olur.

İngiltere siyasî sisteminde tertipleyci ve sisteme

mümeyyiz bir vasıf veren üç unsurun mevcut olduğu görülmektedir. Evvelâ, kuvvetli bir hükümete karşı, esaslı bir surette kökleşmiş ve an'anevî bir hal almış olan temayülü zikredebiliriz. Hükümetin kuvveti; kabinenin müşterek mesuliyeti prensibinde; kabinenin yeni kanun teklif ve memleketi idare etmek hususlarında parlamento ile mesuliyeti taksim eylemesi resmen veya Anayasaya müsteniden musırran reddeylemek, koalisyon bir hükümet teşkiline karşı beslenen an'anevî nefret sebebiyle bundan sakınmak ile tezahür eder. Bir İngiliz devlet adamı, (İngiltere koalisyonundan istikrah eder olduğunu) açıklamıştır.

Her bakan, an'anevî şartlara göre; arkadaşlarından her birinin ve istifa etmiş olanlar da dahil olduğu halde bütün bakanların siyasetini kabul ve müdafaa eder. Muhtelif zamanlarda, hususî bir sahada memleket siyasetine ait olmak üzere mütehasss parlamento komiteleri kurulması için yapılan teklifler şimdiye kadar, daima reddedilmiştir; çünkü bu komitelerin kurulması, hükümetin hak ve imtiyazlarına tecavüze müncer olabilir. Koalisyon hükümetleri, istisnaî hallerde teşkil edilir ve umumiyetle tehlikeli halin geçmesiyle dağılır.

Hükümetin parlamentoya karşı mesul olması hasebiyle bu mesuliyete mütenazır bir erke sahiptir. Parlamento; hükümeti düşürebilir, bir bakanın veya bir siyasetin değiştirilmesine hükümeti icbar edebilir; fakat Britanya düşüncesine göre bizzat idare edemez ve teşriî veya İdarî olsun bir siyasete teşebbüs eyliyemez.

Devlet İdaresi

Hükümetin, bu yüksek mesuliyet mefhumıyla beraber, devlet idaresinde ve bilhassa bir siyasetin ihzar ve tatbikinde kâfi derecede bir yetkiye sahip olması ienbe- der. İngiltere, İçtimaî mücadeleler ve ilerlemeler devri o- lan takriben 100 sene içerisinde, devlet idaresindeki anlayışını tamamen değiştirmiş ve memleket terbiye sisteminin yetiştirebilüğü dimağların en iyileri arasından memurlarını seçmek prensibini tatbik mevkiine kovmuştur. Bütün bu değişiklikler tesadüfi olarak vukuagelmış

değildir.

Dickens'in romanlarında ekseriya tasvir edildiği üzere eski devlet idaresinin 19 uncu yüzyılın sonlarına doğru yeni bir idareye tahavvülü, bugün ehemmiyeti anlaşılabilen bir İdarî inkılâp olmuştur. Hükümet; büyük ve çeşitli işleri yerine getirirken vazifesini müdrik, yetkili ve her türlü şâibeden âzade bir idare teşkilâtı tarafından yardım görmezse muvaffak clamaz. 1946 senesinin müşkülleri ve husule gelen yeni durum karşısında bu prensibin tatbik mevki ne konmuş olması, nazarı dikkati pek az çekmiş bir mesele olmakla beraber, İngiltere için çok ehemmiyetli bir keyfiyettir. Bununla beraber kuvvetli bir hükümet ve doğumluk ve yetki ile hareket eden bir devlet idaresi, diktatörlük ve bürokrasi ile de uyuşabilir. Hattâ böyle bir yola da sapabilir. O halde demokrasinin korunması ne suretle mümkün olabilir? Bu sual bizi îugi- lizlerin anladığı mânada üçüncü bir unsura sevkeder. Bu da kısmen bir m. esseseler yani an'aneler meselesi, kısmen de bir halk meselesidir. Müesseseler, söz ve toplama hürriyetlerine mutlak olarak hürmette bulunmayı temine yarar, ihtiyatsız bir bakanın; harbin en müşkül ve in- gilterenin ölüm tehlikesi karşısında bulunduğu günlerde "halkı heyecana sevkedecek ve cesaretini kıracak" mahiyetteki havadis neşrinin bir cürüm sayılmasına dair yaptığı teklif kahrkahraklarla karşılanmıştır. Bu müesseseler hükümet nezdinde bazı içtimai ve İktisadi menfaatler guruplarının istediklerini duyurmak vasıtalarına sahiptirler. Bunlar, hükümetin parlamento karşısında hakikî ve daimî mesuliyetini de sağlayabilirler. Bu sâyede hükümet siyasetinin halkın umumî temayüllerine göre yürütülmesi temin olunabilir ekte ve istediklerinin tahakkuk edememesi sebebini de anlayabilmektedirler.

Bu müesseselerden maada, halkın bizzat kendisi de vardır. İngilizler, siyaseten olgunlaşmış bir halktır. Ancak bu, İngiliz seçmenin karşılaştığı herhangi bir mesele hakkında sâlim bir düşüncesi olabileceği ve hattâ aynı suretle ifade edebileceği demek değildir. Bu varit bile olamaz. Bahısmevzuu ettiğimiz siyasi olgunluktan mak-

sat, her bir toplulukta halkı idare edebilecek zekî ve malûmatlı liderlerin bulunduğu ve herkeste şarlatanlığı ve tafrafuruşluğu sezecek kadar bir düşünme kaabiliyetinin mevcut olduğunu ifade etmektir. Son 50 yıl içinde, umuma seçim hakkının tanınması ile beraber, seçmen kitlelerinin siyasî terbiyesinin de arttığı doğru olsa bile, bunun mektepler ve halkın sıyaseten yetişmesi için yapılan teşebbüsler, müstakil mahallî idarelerin büyük inkişafı, sendikalar, kooperatifler vesair çeşitli dernekler, basın ve radyo sâyesinde olduğunu da hatırlamak icabeder.

İngiliz siyasî sistemine - kuvvetli ve yalnız mesul hükümetin, hükümete yardım eden faal bir idarenin, siyase- ten olgun halkın - bu üç unsurun bir bütün teşkil etmeleri ve iktidarın parlâmentoya istinat eylemesi mümeyyiz vasfını vermektedir. Bu üç unsurun birbirinden ayrılması halinde hiçbirisi müstakar ve müessir bir demokrasi kuramaz. Demokrasi; ancak bunların tek uzviyet halinde birleşmeleriyle kurulur.

Y A B A N C I M E V Z U A T

FRANSIZ MEMURLAR GENEL STATÜSÜ 19/Ekim/1946 tarihli ve 46-2294 numaralı kanun

Muvakkat Cumhuriyet Hükümeti. Millî Kurucu Meclis tarafından kabul edilen aşağıdaki kanunu neşir ve ilân eder.

Birinci Kısım UMUMÎ HÜKÜMLER

Fasıl : 1 Statüye ait hükümler

Madde 1 — Bu statü hükümleri, daimî bir vazifeye +â- yin edilmek suretiyle devlet merkezindeki idarelerle bunlara tâbi bulunan haricî servislerin veya devlet âmme mü- esseselerinin kadrolarında, meratibî bir derece iktisap etmiş olanlar hakkında tatbik olunur.

Hâkimler ve askerlerle ticarî ve sınaî mahiyetteki devlet âmme mü- isseselerinde çalışanlar bu kanun hükümlerine tâbi değildir.

Âmme idareleri hakkında tanzim edilecek bir nizamname; devlet daire ve servislerinin veya âmme müessese- lerinin, bu statünün tatbiki bakımından sınaî veya ticarî mahiyette sayılmalarına imkân verecek unsurları tâyin eder.

Madde 2 — Bu kanunun, her daire veya servis mensupları ile, icabı halinde muhtelif daire veya servislerde istihdam edilecekler hakkında ne suretle tatbik edileceği, hususî statüleri havi âmme daireleri talimatnameleriyle tespit edilir.

Danıştay ve Sayıştay üyeleri, sefaret ve konsolosluk memurları, hususî idare mensupları, öğretmenler, polisler ve teknik bir mahiyeti haiz telâkki edilen heyet üyeleri için; aşağıdaki 19 uncu madde ile kurulan Yüksek Âmme Hizmetleri Konseyinin mütalâası alınmak suretiyle, bu statünün işbu hizmet ve heyetlere has zaruretlerle kâbli telif olmıyan hükümlerinden ayrılarak başkaca hususî

statüler yapılabilir.

Bu hususî statüler, işbu kanun tarafından vaz'edilen prensiplerin, mahallî temsil meclislerine ait haklar mahfuz kalmak şartıyla denizaşırı Fransa Bakanlığına tâbi topraklarda normal surette faaliyet icra eden ve bir kararname ile vücade getirilen kadrolardaki memurlar hakkında ne suretle tatbik edeceğini de tâyin eder.

Madde 3 — Birinci maddede zikredilen çeşitli daimî hizmetlere ancak bu statü ile tespit edilen şartlar dahilinde girilebilir.

Mamafih bundan evvelki 2 nci maddede bahsi geçen hususî statülerle, Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâası alındıktan sonra her daire ve servis için tâyinleri hükûmetin kararma bırakılan yüksek memuriyetler ayrıca tesbit edilir.

Memur olmıyanların bu suretle tesbit edilen hizmetlere tâyinleri, daire veya servis kadrolarında memurluk sıfatını iktisap etmelerini icabettirmez.

Bu maddenin ikinci fıkrasında bahsi geçen vazifelere memur olan veya olmıyanlar tâyin edikseler bile azilleri her zaman kaabildir.

Madde 4 — Münhasıran münhal bir yeri usulü dairesinde doldurmayı istihdaf etmiyen her nevi tâyinlerle derece terfileri memnudur.

Madde 5 — İdare karşısında bir memur statü ve nizamname ile tâyin edilen bir durumu haizdir.

Sayıştay üyeleri daha evvelce olduğu gibi lâyanazildirler.

Madde 6 — Memurlara sendikalara girmek hakkı tanınmıştır. İş Kanununun üçüncü kitabındaki hükümlere tâbi memurların meslekî sendikaları, her çeşit mahkemelerde dâva açabilirler. Sendikalar, hassaten İdarî mahkemelerde, müstahdemin statüsüne taallük eden kararnamelere ve memurların müşterek menfaatlerini hedef ittihaz eden ferdî kararlara karşı tâkibat yapabilirler.

Bütün memur sendika teşkilâtları, teşekküllerinden itibaren iki ay zarfında statüleriyle idarecilerinin listesini sendikalarına dahil memurların tâbi bulundukları maka-

ma tevdi etmek mecburiyetindedirler. Eskiden mevcut sendikalar bahis mevzuu olan statü ve listelerini, işbu kanunun neşrinden itibaren iki ay zarfında tevdi edeceklerdir.

Madde 7 — İhtiva ettiği hususî hükümler hariç olmak üzere işbu statünün tatbikinde kadın ile erkek arasında hiç bir fark gözetilmemiştir.

Madde 8 — Durumları ne olursa olsun bütün memurların bizzat veya mutavassıt kimseler vasıtasıyla ve herhangi bir nam altında bulundukları daire veya servisin kontroluna tâbi veyahutta bu daire veya servis ile ilgili bir teşebbüsün serbestisine müessir olabilecek mahiyetteki menfaatlara sahip olmaları yasaktır.

Madde 9 — Bütün memurların profesyonel bir sıfatla her ne mahiyette olursa olsun menfaat temin eden hususî bir faaliyette bulunmaları memnudur, istisnai olarak bu memnuiyetin tatbik edilemeyeceği haller 29.10.1936 tarihli kararname ve ekleriyle tesbit edilmiştir.

Madde 10 — Memurun eşi profesyonel bir sıfatla menfaat temin eden hususî bir faaliyette bulunduğu takdirde keyfiyetin memurun tâbi bulunduğu daire veya servise bildirilmesi lâzımdır. Salâhiyetli makam, icabı halinde aşağıdaki 20 nci maddede zikri geçen muhtelit İdarî komisyonun mütalâasını aldıktan sonra servisin menfaatlerini koruyacak tedbirleri ittihaz eder.

Madde 11 — Derecesi ve memuriyet unvanı ne olursa olsun, her memur kendisine tevdi edilen vazifenin icrasından mes'uldür.

Madde 12 — Bir servisin tedviri ile muvazzaf bir memur kendisine tevdi edilen otorite dolayısıyla verdiği emirlerin tatbikinden şeflerine karşı mes'uldür. Mahiyetin mesul edilmesi şefin mes-uliyetten kurtulmasını icabettirmez.

Madde 13 — Meslekî sırlar hakkında Ceza Kanununun ihtiva ettiği hükümlerden ayrı olarak her memur, vazifesinin icrası veya vazifesinin icrası vesilesiyle ittila hasıl ettiği her türlü işlem ve malûmat hakkında ketum olmak mecburiyetindedir. Mevcut hükümler hilâfına servise ait evrak ve vesikaların dosyalarından çıkarılması veya üçüncü bir şahsa verilmesi kat'i surette memnudur. Mer'î

hükümlerin sureti mutlakada tâyin ettiği hallerin dışında bir memurun bu ketumiyet mecburiyetinin veya bundan evvelki fıkranın emrettiği memnuiyetin kaldırılması ancak o memurun tâbi bulunduğu bakanın müsaadesi ile mümkündür.

Madde 14 — Bir memur tarafından vazifesinin icrasında veya vazifesinin icrası dolayısıyla işlenen her hata bu memur hakkında bir inzibatî ceza tatbikini intaç eder. İcabı halinde Ceza Kanunu ile bu hata için tâyin edilen cezaların ayrıca tatbiki hakkı da mahfuzdur.

Bir memur hakkında vazifesine müteallik bir kusur dolayısıyla bir üçüncü şahıs tarafından tâkibat yapıldığı ve fakat salâhiyeti tecavüz bahismevzuu olmadığı takdirde idare bu memuru sivil mahkûmiyetlere karşı himaye etmek mecburiyetindedir.

Madde 15 — Memurlar; Ceza Kanunu ve hususî kanunlar tarafından tesbit edilen kaideler dahilinde muhatap olacakları tehdit, tecavüz, zemmi kadih ve iftiralara karşı himaye edilmek hakkına sahiptirler.

İdare; memurları memuriyetlerinin icrasında maruz kalacakları her nevi tehdit ve hücumlara karşı müdafaa etmekle ve icabı halinde pansiyon mevzuatı ile tesbit edilen bütün hallerde, bu tehdit ve hücumların sebep oldukları zarar ve ziyayı ödemekle mükelleftir.

Madde 16 — Memurun şahsî dosyasının İdarî durumunu ilgilendiren bütün belgeleri ihtiva etmesi lâzımdır. Bu belgelerin fasılasız bir şekilde kayıt ve tasnif edilmesi ve numaralanması lâzımdır. Bu dosyalara memurun siyasî, felsefî ve dinî akideleri hakkında hiçbir kayıt konulmaz.

Fasıl : II

Teşkilâta Ait Hükümler

Madde 17 — Başbakan, âmme hizmetlerinin tedviri lie muvazzaftır. 9.10.1945 tarihli emirnamenin 15 inci maddesiyle tesis edilen Âmme Hizmetleri Müdürlüğü, Başbakanın otoritesi altında bilhassa aşağıdaki vazifeleri görmekle mükelleftir:

1 — İşbu statünün tatbikine nezaret ve hassaten her

daire veya servise has ahkâmın, bu kanunun ihtiva ettiği umumî prensiplere tetabukunu temin etmek;

2 — Bakanlarla mutabık kalarak, devlet dairelerine memur alma esaslarını tâyin ve bu esasların tatbikine nezaret etmek;

3 — Maliye Bakanı ile mutabık kalarak 24 üncü maddenin istihdaf ettiği sınıfların teşkilâtlandırılmasını ve memurların maaş ve emniyet rejimlerine ait prensiplerin uygulanmasını tâkip etmek;

4 — Bakanlarla mutabık kalarak idare ve servislerin baştan veya tâdilen teşkilâtlandırılmasını ve çalışma usullerinin tekemmülünü temin etmek;

5 — Âmme hizmetlerine ait umumî doküman ve istatistikleri hazırlamak;

6 — İdare veya servislere ait taşılı veya taşısız malların idaresini tevhit ve temerküz ettirmek;

Madde 18 — Başbakan, âmme hizmetlerine veya memurlara mûtaallik bütün metinlerle muhtelif bakanlıklara tâbi bulunan idare ve servislere tahsis edilen memurların durumuna ait şahsî evrakı imzalar veya kontrsinye eder.

Başbakan salâhiyetlerini bir bakana veya bir müsteşara devredebilir.

Maliye Bakanı, bu maddenin birinci fıkrasında zikredilen dolayısıyla veya doğrudan doğruya bütçeyi ilgilendiren kararları imzalar veya kontrsinye eder.

Madde 19 — Başbakan veya mümessilinin başkanlığı altında, 12 si memurlar sendika teşkilâtının teklifi ile olmak üzere, Bakanlar Kurulu kararıyla tâyin edilen 24 üyeden mürekkep bir Âmme Hizmetleri Yüksek Konseyi teşkil olunmuştur.

Bu konseyin salâhiyetleri umumidir. Bilhassa aşağıdaki 32 nci madde ile istihdaf edilen asgari yaşama ücretini tesbit etmek vazifesiyle mükelleftir. Memurları ve âmme hizmetlerini ilgilendiren bütün meseleler başkan veya üyelerden biri tarafından konseye teklif edilir.

Konsey, faaliyetinin neticesini ve yaptığı teklifleri Başbakana arzeder.

Bundan başka konsey bu kanunun 51, 71, 78, 135 ve

139 uncu maddeleriyle tespit edilen hallerde ve aşğıkı 20 nci madde ile tesis olunan komisyon ve komiteler muvacehesinde koordinatör yüksek bir teşkilât rolünü oynar.

Bu hallerde idareye mensup bulunmayan konsey üyeleri yerine aynı sayıda memur üye ikame olunur.

Sivil bir idare konseyi vücade getiren 9.10.1945 tarihli emirnamenin 16 ncı maddesi ilga edilmiştir.

Madde 20 — Her idare veya serviste ilgili bakan, bir kararname ile aşğıdaki teşkilâtı vücade getirir.

1 — İşbu statü ve bu statünün tatbikini sağıyan kaidelerle tesbit edilmiş olan çerçeve dahilinde; bidayeten tâyin, tezkiye, terfi, tecziye ve daha umumî bir tâbirle personele taallük eden (özlük işlere) bütün meselelerde salâhiyeti haiz bir veya müteaddit muhtelit İdarî komisyonlar;

2 — idare veya bir servisin teşkilâtlandırılmasını veya işlemlerini ilgilendiren meseleleri mensup bulundukları bakanlara sevkeden veya bu bakanlarla Başbakan tarafından bizzat meşgul olmağa dâvet olunan bir veya müteaddit teknik muhtelit komiteler;

Bu komiteler meselelerin halli için gereken tedbirleri teklif ederler ve bu tekliflerinin neticesinden haberdar edilirler.

Madde 21 — Personellerin İdarî komisyonlardaki mümessilleri, gizli oy pusulalarıyla ve nisbî seçim usulüne göre faaliyet halinde bulunan veya bu hizmetlere detaşe olan memurlar tarafından seçilir.

Personellerin teknik komitedeki mümessilleri, en fazla temsil kaabiliyetini haiz sendika teşkilâtları tarafından tâyin edilir.

Muhtelit komisyonlarla teknik komitelerin başkanlığı idare veya servisin şefine aittir. Oyların denk gelmesi halinde başkanın bulunduğu tarafın oyu tercih olunur.

Madde 22 — 20 nci madde ile tesis edilen komisyon ve komiteler ile âmme hizmetleri yüksek konseyi üyelerinin tâyinleri, teşkilâtlandırma ve çalışma tarzları ayrıca bir âmme idareleri nizamnamesiyle tesbit edilir. Bu usullerin tesbitinde bilhassa orduya mensup sivil personeller hak-

kında her idare veya servisin mahiyeti ve sayı bakımından ehemmiyeti nazarı itibara alınır.

ikinci Kısım

MEMUR ALINMASI

Madde 23 — Aşağıdaki şartları haiz olmıyanlar bir âmme hizmetine tâyin edilemezler:

- 1 — En aşağı beş senedenberi Fransız tâbiyetinde olmak;
- 2 — Medenî haklardan iskat edilmemiş olmak ve hüsnüahlâk sahibi bulunmak;
- 3 — Askerî hizmet bakımından kanunî bir durumda bulunmak;
- 4 — Memuriyetin ifası için istenilen bedenî şartları haiz olmak; verem, kanser ve asabi her türlü ârazdan sâlim bulunmak ve bu hastalıklardan iyileşmiş olmak.

Madde 24 — Her idare veya servis bünyesinin müsaade ettiği nisbet dahilinde âmme hizmetleri genel nizamnamesiyle silsilei meratıp dereceleri gittikçe azalmak üzere A, B, C, D harfleriyle gösterilmek üzere dört kategori ihdas edilmiştir.

Madde 25 — Giriş şartlarını tâyin eden metinlerle, meslek ve memuriyete alınmak şartları aynı olan ajanlara tahsis edilen vazifelerin heyeti mecmuası ilgili bakanlığın yukarda bahsi geçen kategori (sınıf) kadrosunu teşkil eder.

Madde 26 — Bu kadrolar her idare veya servis için ayrı ayrı veyahutta muhtelif idare ve servisler için müştereken tâyin edilir.

Madde 27 — Hususi memuriyetler hakkındaki kanunların veya her idare veya servise ait nizamnamelerin tes- bit ettiği istisnalar hariç olmak üzere C ve D kategorilerine mensup memurlar her mesleğin icabettirdiği ihtisaslara uygun müsabaka imtihanları ile hizmete alınırlar.

Madde 28 — A ve B kategorilerini vücade götüren memur namzetleri aşağıdaki usullerden birine veya birkaçına göre müsabaka ile hizmete alınırlar :

- 1 — Birisi muayyen diplomalara sahip bulunan veya gereken muayyen bir tahsili yaptığını isbat eden isteklile-

re, diğeri bir âmme hizmetinde bir müddet çalışmış olan memur namzetlerine mahsus olmak üzere yekdiğerinden farklı iki nevi müsabaka imtihanı açılır.

2 — Muayyen bir müddet hizmette bulunan ve icabı halinde hususî bir ihtisas yapmış olan memurlar için ayrı bir müsabaka imtihanı yapılır.

Her idareye mahsus nizamnamelerle, gereken kabiliyeti haiz olan bütün memurlara, silsilei meratipteki (baremdeki) diğeri yüksek sınıflara geçmek ve ihtisas elde etmek imkânları verilmek lâzımdır.

Bu nizamnameler, istisnai olarak muayyen kadrolara mensup memurlara mesleklerinde normal bir şekilde inkişaf imkânını vermek için gerek meslekî imtihanlar yoluyla, gerekse isimlerini terfi listesine kaydetmek suretiyle daha yüksek bir sınıfa geçmelerine müsaade edebilir.

Madde 29 — Yem bir kadro ihdasında, bu kısımda tesbit edilen normal memuriyete alma şartlarından inhiraf edilebilir.

Yeni kadrolara tâyin edilen memurların vasatı olarak mümasil kadrolardaki aynı rütbedeki (grade) memurlardan istenilen yaş ve meslekî ihtisas şartlarına sahip olmaları lâzımdır.

Madde 30 — Yeni ihdas edilen işlere yapılan tâyinlerle; A ve B kategorilerine mensup memurlara ait terfilerin resmî gazete ile ilân edilmesi mecburidir.

Tâyin ve terfi kararlarında, sarîh istisnalar hariç olmak üzere bu tâyin ve terfiler ancak bu ilânın neşri tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Üçüncü Kısım

REMUNERATION

(Maaş, Ücret ve Her nevi İstihkaklar)

Madde 31 — Memur istihkaklarının heyeti mecmuası şunlardan ibarettir: Aylıklar, aile zamları ve mesken tazminatı.

Bunlara randıman primleri, 52 nci maddede zikredilen derece farkı tazminatı ve yukarıki 9 ncu maddenin müsaade ettiği birden ziyade vazifenin içtimai halinde bu ikinci vazife ücreti inzıam eder.

Temsil masrafları veya fiilî munzam mesai ücretleri veya bir işteki muhatara ve müşkülât veyahut da memleketten ayrılma primleri vasfını haiz tazminat hariç olmak üzere diğer her nevi tazminat ile tediye emirleri ve tediye memnudur.

Madde 82 — Yeni bir işe tâyin edilecek bir memur için tespit olunacak maaşın, bu memurun eline net olarak asgari yaşama ücretinin % 120 sinden daha aşağı bir miktar geçmiyecek şekilde hesaplanması lâzımdır.

Asgari yaşama ücreti Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâası alındıktan sonra iki yıl yürürlükte kalmak üzere Bakanlar Kurulu kararıyle tesbit edilir. Asgarî yaşama ücretini tesbit eden kararnameler bir ay zarfında parlâmentonun tasdikine arz olunur. Asgarî yaşama ücreti iki yıllık müddetin hitamından evvel Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâası alındıktan sonra ancak bir kanunla değıştirilebilir.

Asgarî yaşama ücretinden insanın iptidai ve daraltılması imkânsız telâkki edilen ferdî ve İctimai ihtiyaçlarının daha dñnunda tatminine imkân olmıyan bir miktar anlaşılmaktadır..

Madde 33 — Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâası alındıktan sonra hazırlanacak kararnamelerle şu hususlar tespit edilir:

1 — 24 üncü maddede zikredilen dört kategoriden her birisindeki ilk maaşların vasatileri arasındaki nisbetler;

2 — Her kategori dahilindeki her derecenin azamî maaşları arasındaki nisbetler;

3 — İdare veya servislerin muhtelif kadrolarındaki memur maaşları arasında mevcut pariteler.

Madde 34 — Bundan evvelki maddede zikredilen kararname hükümlerine uygun olarak yeniden hazırlanacak kararnamelerle, her idare veya servisteki kadroların ihtiva ettiği vazifelerin maaş derecelerine göre tasnifleri ve her dereceye tekabül eden maaşların tutarı tesbit edilir.

Madde 35 — Bu maksatla her bakanlık için verilen ödenek dahilinde kalmak ve Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâası alınmak şartıyla bütün memurlara

veya bir ekip vücade getiren memur guruplarına, aşğıdaki üç halden birinin tahakkuku halinde ve muayyen devrelerde randıman primi verilebilir.

a) Nazarı itibara alman yıl içinde ilgili bakan tarafından işbu statünün 20 nci maddesinin 2 nci fıkrasıyla ihdas edilen teknik komitelerin mütalâası alındıktan sonra, her idare veya servis için tesbit edilen randıman normlarını aşmak;

b) Hususî bir müşkülât ve müstaceliyeti haiz bir vazifeyi başarıyla yerine getirmek;

c) Teşebbüsü fikrî sayesinde, ferdî veya müşterek mesaide bir tasarrufu tahakkuk ettirmek veya bu mesainin verim kabiliyetini artırmak.

Madde 36 — Bundan evvelki madde hükümlerine uygun olarak bir ekip vücade getiren memurlar gurubuna verilen primler, müşterek randıman primi adını alır. Bu primler ekibi vücade getirenler arasında ya üzerinde uyuşulan bir şekilde veya müsavi hisseler halinde taksim edilir.

Madde 37 — Ferdî veya müşterek randıman primleri, teknik komitelerin yardımıyla ilgili bakanlar tarafından tevzi olunur.

Dördüncü Kısım **TEZKİYE VE TERFİ**

Fasıl: I

Tezkiye

Madde 38 — Her yıl ifayı vazife halinde bulunan veya bir servise detaşe edilen memura, meslekî değerini tesbit eden ve rakamla ifade edilen bir not verilir, ve bu nota umumî bir takdirî kıymet hükmü ilâve edilir. Not verme salâhiyeti servis şefine aittir.

Madde 39 — Bir rakamla ifade edilen bir notun hesabında nazarı itibara alınacak unsurlar, Yüksek Âmme Hizmetleri Konseyinin mütalâası alındıktan sonra hazırlanacak bir kararname ile tâyin edilir.

Bundan başka her idare veya servis; bu suretle hazırlanan umumî listeyi bu idare veya serviste çalışanların gördükleri vazifelerin hususiyetlerine göre diğer hususî

not takdiri unsurlarıyla tamamlayabilir.

Not takdirine yarıyan her unsur, nisbî ehemmiyetini belirtmek için bir emsal ile gösterilen kısmı bir notun tesbitine yer verir. Bu emsal idare veya serviste kategori, rütbe ve vazifelere göre değişebilir.

Madde 40 — Her memur için bundan evvelki maddede zikredilen kayıtları muhtevi yıllık bir not takdiri fişi tesis edilir.

Madde 41 — Her idare veya serviste, not takdiri bütün memleket için muteber bir plâna göre umumî ve müsavi bir tevzie tâbi tutulur.

Madde 42 — Bundan evvelki hükümlerin tatbik tarzı Başbakanın teklifi üzerine hazırlanacak bir âmmе idaresi nizamnamesiyle tesbit edilir.

Madde 43 — Bu suretle verilen ve bir rakamla ifade olunan notların ilgililere ve muhtelit İdarî komisyönlara bildirilmesi mecburidir.

38 inci maddede bahsi geçen umumî takdiri kıymet münhasıran muhtelit İdarî komisyönlara bildirilir. Bununla beraber bu komisyönlara ilgilinin talebi üzerine not vermiye yetkili servis şefinden mevzuubahis takdirî kıymetin memura tebliğ edilmesini istemek mecburiyetindedir.

Keza bu komisyönlara; ilgilinin talebi üzerine, not vermek salâhiyetini haiz olan servis şefinden bu notun bir kere daha gözden geçirilmesini isteyebilirler.

Bu takdirde, lüzumlu her türlü malûmatın komisyönlara bildirilmesi mecburidir.

İkinci Fasl

Terfi

Madde 44 — Memurların terfileri derece (echelon) ve rütbe (grade) terfiinden ibarettir.

Madde 45 — Rütbe (grade); bundan faydalanan kimselere, kendilerine tahsis edilen vazifelerden birisini işgal etmek hakkını bahşeden bir unvandır.

Rütbe terfileri münhasıran tâyinle yapılır.

Madde 46 — Derece terfileri maaşın artmasıyla tezahür eder. Bu terfi aynı zamanda hem memurun kıdemine, hem de aldığı notlara bağlıdır.

Madde 47 — Derece ve rütbe terfileri daimî bir şekilde dereceden dereceye rütbeden rütbe olmak üzere yapılır.

Madde 48 — Daire veya servislere ait nizamnameler kadrolarındaki rütbelerin meratip silsilesini ve rütbelerin derece sayılarını tesbit eder.

Bu nizamnameler aşağıda yazılı hususları da ihtiva eder:

1 — Her derecede, daha yüksek bir derece ve rütbeye tâyin edilmek için gereken asgarî kıdem;

2 — Orta değerdeki bir memurun her derecede normal olarak geçireceği vasatı müddet. Bundan evvelki fıkrada zikredilen asgarî kıdem bu vasatı müddetin yarısını geçmez.

Nihayet, mevzuubahis nizamnamelerle aynı rütbenin daha yüksek bir derecesine geçmek için, memurun aldığı notlar gözönünde tutularak bu vasatı müddetin tezyit veya tenkisinin tâbi bulunacağı kaideler tesbit edilir.

Âzami tenkis, bundan faydalanacak memurun rütbesindeki bir üst dereceye, mensup bulunduğu idare veya servis nizamnamesinin yukarıki birinci fıkra mucibince tesbit ettiği asgarî kıdem müddeti biter bitmez tâyin edilmesine imkân verecek bir şekilde yapılmalıdır.

Yukarıda 42 inci maddede zikri geçen kararname bundan evvelki hükümlerin tatbik şekillerini tesbit eder.

Madde 49 — Rütbe ve derece terfilerinde gereken kıldemin hesabında geçen hizmetlerin ne şekilde nazarı itibare alınacağı hakkındaki esaslar bu hizmetlere ait hususî kanunlarla ayrıca tesbit edilir.

Madde 50 — Bir kategoriden diğer yüksek bir kategoriye geçiş, ancak işbu statünün memur alma hükümleri ni ihtiva eden ikinci kısmındaki esaslar dahilinde yapılır.

Madde 51 — Her daire veya servise ait nizamnamelerin, mümkün olduğu kadar muhtelif daire veya servislere mümasil bir terfi ahengi vücuda getirecek bir şekilde tesbit edilmesi lâzımdır.

Madde 52 — Rütbece terfi ettirilen bir memur, yeni rütbesinin ilk derecesine, yeni maaşının eskisinden daha

dün olmaması şartıyla tâyin edilir, icabı halinde kendisine, tekaüdiye kat'iyatma tâbi bir tazminat farkı verilir. Maa- mafih her daire veya servise âit nizamnameler bu kaideye aykırı hükümler ihtiva edebilir.

Madde 53 — 3 üncü maddenin 2 nci fıkrasında zikredilen mevkiiler müstesna, rütbe terfileri ancak bir terfi listesinde isimleri yazılı memurların lehine olarak yapılır. Terfi listeleri her yıl daireler tarafından hazırlanır. Terfi listesi, bu takdirden terfi komisyonu sıfatıyla çalışan ve tekliflerini tâyin salâhiyetini haiz makamın tasvibine arzeden muhtelit idari komisyonlara sevk edilir.

Terfi listesinin müteakip Ocak Ayı'nda mevkii mer'i- yete girmek üzere en geç on beş Aralıkta tesbit edilmesi lâzımdır. Bu liste hazırlandığı yılın bitmesiyle hükümden düşer.

Madde 54 — Terfi listesinin tanziminde, bilhassa ilgilinin aldığı notlar ve servis şefleri tarafından tanzim edilen mucip sebepli teklifler göz önünde bulundurularak memurun meslekî kıymeti hakkında etraflı bir tetkik yapılması lâzımdır. Komisyonlar, ilgilinin dinlenmesini talep edebilirler. Memurlar terfi listesine liyakat dereceleri sırasıyla kaydedilirler.

Liyakatlarının müsavi olduğuna hükmedilen namzetler kıdemlerine göre sıralanırlar.

Servis zaruretleri de göz önüne alınarak terfilerin listedeki sıraya göre yapılması lâzımdır.

Madde 55 — Muhtelit idari komisyonların terfi komisyonu sıfatıyla çalıştıkları esnada teşekkülleri, herhangi bir memurun silsilei meratipte (baremde) kendisinden bir rütbe yüksek bir memurun terfii hakkında herhangi bir teklifte bulunmasına imkân vermeyecek bir şekilde tâdil edilir.

Terfi levhasına geçmeğe liyakatli memurlar hiç bir suretle bu komisyonun müzakerelerine iştirâk edemezler.

Madde 56 — Terfi listelerinin, tesbit tarihlerinden itibaren üç gün zarfında personellere bildirilmesi lâzımdır.

Madde 57 — Tâyin salâhiyetini haiz makamın, yıllık terfi listesinin yapıldığı sırada Terfi komisyonu tarafından

hakkında bir teklifte bulunan bir memurun arkası arkasına iki yıl müddetle bir listeye kaydedilmesine muhalefeti halinde, mezkûr komisyon ilgilinin talebi üzerine keyfiyeti on beş gün zarfında Yüksek Âmme Hizmetleri Konseyine arzeder.

Memurun meslekî liyakatini tetkik; yüksek rütbe vazifelerini yerine getirmekteki ehliyetini takdir ettikten sonra Yüksek Konsey; yetkili makamın kararını tevsik için ileri sürdüğü mütalâaları göz önünde bulundurarak ya kendisine arzedilen talebin nazarı itibara alınmasına mahal olmadığını bildiren bir hüküm verir, veyahut da ilgili bakanı mevzuubahis kaydı yerine getirmeğe davet eden mucip sebepli bir tavsiyede bulunur.

Terfi komisyonu da, aleyhteki mütalâası hilâfına hareket edildiği takdirde Yüksek Konseye müracaat edebilir. Bu konsey, bundan evvelki fıkralarda zikredilen şartlar altında ya kendisine arzedilen talebin nazarı itibare alınmasına mahal olmadığını bildiren bir mütalâa serdedir, veyahut da ilgili bakanı, mevzuubahis memurun ismini listeden terkine dâvet eden mucip sebepli bir tavsiyede bulunur. Bu terkin cezai bir mahiyeti haiz değildir.

Madde 58 — Bir daire veya servise ait nizamnamelerde zikredilen bu statüye aykırı hükümler müstesna, terfi listesine kaydedilen namzetlerin sayısı tasarlanan münhal sayısının % 50 sinden fazla olamaz.

Madde 59 — Terfi listesinin kifayetsizliği halinde munzam bir liste daha yapılır.

Madde 60 — Rütbe terfilerinden faydalanan her memur, yeni rütbesinde kendisine gösterilen vazifeyi kabul ile mükelleftir. Bu vazifeyi reddetmesi, 129 uncu madde hükümleri nazarı itibara alınarak isminin terfi listesinden çıkarılmasını intaç eder.

Beşinci Kısım **İNZİBATİ CEZALAR** **(Discipline)**

Madde 61 — İnzibatî cezalar şunlardır :

- a) İhtar;
- b) Tevbihi;

- c) Terfî listesinden çıkarılma;
- d) Mecburî tahvil;
- e) Derece tenzili;
- f) Rütbe tenzili;
- g) Pansiyon (tekaüdiye) haklarını kaybetmeden azil;
- h) Pansiyon haklarını kaybederek azil.

Pansiyon hakkını kaybederek veya etmeyerek azledilen bir memur, bizzat kendisi veya varisleri, pansiyona müstahak olduklarını isbat edemedikleri takdirde aylık ücretinden pansiyon için yapılan kesintilerin geri verilmesini isteyebilirler. Son iki cezadan birisinin tatbiki pansiyon hakkının ziyama müteallik 14.4.1924 tarihli kanunun 58 inci mad.:lesi hükmünün icabı halinde tatbikine mâni olmaz.

Bundan başka, bir memuriyetten altı ayı geçmiyen bir müddet için muvakkat ihraçtan ibaret inzibatî bir ceza mevcuttur. Bu ceza bütün maaş ve istihkaklardan (remuneration) mahrumiyeti intaç eder.

Madde 62 — İnzibatî ceza vermek salâhiyeti, tâyine yetkili makama aittir. Bu salâhiyet, ihtar ve tevbih cezaları bahismevzuu olduğu zaman bir başkasına devredile-übilir.

Madde 63 — Muhtelit İdarî komisyonlar, inzibat meclisi vazifesini görürler. Bu takdirde, sureti teşekkülleri 55 inci madde hükmüne göre tadil edilir.

Madde 64 — İhtar ve tevbih cezaları inzibat komisyonunun mütalâası alınmadan ve fakat 2 nisan 1905 tarihli kanunun 65 inci maddesinde yazılı formalitelerin yerine getirilmesinden sonra ceza salâhiyetini haiz makamın mucip sebepli bir karariyle verilir.

Madde 65 — Diğer cezalar, inzibat komisyonunun mütalâası alındıktan sonra verilir.

Madde 66 — İnzibatî ceza vermek salâhiyetini haiz makam; cezayı müstelzim olayları açık bir şekilde gösteren ve icabı halinde vukua geldikleri şartları izah eden bir raporla inzibat komisyonuna bildirir.

Madde 67 — Suç isnat edilen memur, hakkında inzibatî tâkibata geçilir geçilmez şahsî dosyasıyla diğer bü-

tün belgelerin trnmeden kendisine tebliğini istemek hakkına mâliktir.

Bu memur mülâhazalarını İnzibat Meclisine tahriri veya şifahi olarak arzedebileceği gibi şahit göstermek ve dilediği birini müdafaa vekili tâyin etmek hakkına da mâliktir.

Aynı veçhile idare de şahit göstermek hakkına mâliktir.

Madde 68 — İnzibat Meclisi, ilgiliyi suçlandıran olaylar veya bu olayların vukuageldiği şartlar hakkında kâfi derecede tenvir edildiğine kâni olmadığı takdirde tahkikat yapılmasını emredebilir.

Madde 69 — İnzibat Meclisi, kendisine arzedilen tahriri mülâhazatı gördükten ve icabı halinde ilgilinin veya şahitlerin şifahi beyanatlarını ve keza yapılmasına lüzum gördüğü takdirde açılan tahkikatın neticelerini nazarı itibara aldıktan sonra ilgilinin suçlandığı olaylara tekabül ettiğine hükmettiği cezalar hakkındaki mucip sebepli mütâlâasını inzibatî ceza vermek salâhiyetini haiz makama bildirir.

Madde 70 — İnzibat Meclisi mütâlâasını dosyanın verildiği günden itibaren bir ay zarfında bildirmeğe mecburdur.

Tahkikat açıldığı takdirde bu mühlet üç aya çıkarılır.

Ceza mahkemesinde tahkikat yapıldığı takdirde, İnzibat Meclisi mütâlâasını bu mahkeme tarafından bir karar verilinceye karlar tehir edebilir.

Madde 71 — İnzibatî ceza vermek salâhiyetini haiz makam İnzibat Meclisinin mütâlâasına muhalif olarak, bir memurun mecburi tahvili, derece veya rütbesinin tenzili ve sekiz günden fazla bir müddet için muvakkaten azil veya ihracı hakkında bir karar verdiği takdirde, İnzibat Meclisi ilgilinin talebi üzerine bu kararı, cezanın tebliğinden itibaren on beş gün zarfında Yüksek Âmme Hizmetleri Konseyine arzedebilir.

Madde 72 - Bundan evvelki madde hükmü, inzibatî ceza salâhiyetini haiz makam tarafından verilen cezanın

derhal tatbikine mâni teşkil etmez.

Madde 73 — Yukarıda 71 inci maddede zikredilen bir durumda bu maddedeki inzibatî cezalardan birine maruz bir memur tarafından Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyine vâki olacak müracaat, inzibatî ceza salâhiyetini haiz makama tebliğ edilir. Bu makam bu husustaki mütalâasını Yüksek Konsey tarafından tâyin edilen müddet zarfında bildirmeğe mecburdur.

Madde 74 — Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyi, ilgiliyi suçlandıran vakıalarla bu vakıaların vukuageldiği şartlar hakkında kâfi derecede tenvir edilmediğine hükmettiği takdirde tahkikat açılmasını emredebilir.

Madde 75 — Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyi, gerek İnzibat Meclisi taarfindan daha evvelce beyan edilen mütalâaya, gerekse kendisine sunulan tahrirî ve şifahî mülâhazalara ıttıla kesbettikten ve keza yapılmasına lüzum gördüğü takdirde açılan tahkikatın neticelerini nazarı itibara aldıktan sonra, ilgili tarafından yapılan müracaatın nazarı itibara alınmasına mahal olmadığı mütalâasını beyan edeceği gibi, uygulanması istenilen inzibatî cezanın tâdil veya ilgası tavsiyesinde de bulunabilir.

Madde 76 — Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyi, bu mütalâa veya tavsiyesini hâdiseye ıttıla kesbettği tarihten itibaren iki zarfında bildirir.

Tahkikat açıldıği takdirde bu müddet dört aya çıkarılır.

Madde 77 — Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyi tarafından beyan edilen bu mütalâa veya tavsiye ilgili Bakana bildirilir.

Bu tavsiye Bakan tarafından tasvip edildiği takdirde mâkabline şâmil olur.

Madde 78 — İnzibatî ceza vermek salâhiyetini haiz makam hiçbir cezaya hükmetmediği veya İnzibat Meclisi tarafından teklif edilen cezadan daha hafif bir cezanın tatbikine hükmettiği takdirde, İnzibat Meclisi keyfiyeti Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyine arzedebilir.

Bu hususta uygulanacak usûl yukarıki 71, 77 nci maddelerde gösterilmiştir.

Made 79 — Yapılan “recour”, mütalâa veya tavsiyelerin alman kararlarla birlikte ilgililere tebliğ edilmesi lâzımdır.

Ceza kararma karşı itiraz müddetleri, ya Yüksek Konseyin ilgili tarafından yapılan müracaatın nazarı itibara alınmasına mahal olmadığını bildiren mütalâasına veya Bakanın nihai kararının tebliğine kadar tâlik edilir.

Madde 80 — Bir memur tarafından, meslekî mükellefiyetleri yerine getirmemek veya âmme hukukuna mugayir bir harekette bulunmak gibi ağır bir hata işlenmesi halinde inzibatî ceza salâhiyetini haiz makam bu hatanın failine derhal işten el çektirebilir.

Bir memurun işten el çektirilme kararında, ilgilinin bu müddet zarfında maaşından istifade hakkını muhafaza edip etmediğinin ve yarısını geçmemek şartıyla maaşından yapılacak kat’iyat nisbetinin tâyin ve tasrih edilmesi lâzımdır. Böyle bir memur herhalde aile zamlarının tamamını almakta devam eder.

Haddizatında muvakkat olan bu kararın ilgili Bakana bildirilmesi zaruridir. İlgili Bakan da keyfiyeti derhal İnzibat Meclisine bildirir. İnzibat Meclisi ceza hakkındaki mucip sebepli mütalâasını yetkili makama arzeder.

Bu maddenin birinci fıkrası mucibince işten el çektirilen bir memurun durumu, işten el çektirilme kararının tatbik edildiği günden itibaren dört ay zarfında ilgili Bakan tarafından nihai bir şekilde tesbit edilmelidir. Dört ay sonunda hiçbir karar alınmadığı takdirde ilgili maaşını yeniden tam olarak alır.

İlgilinin hiçbir cezaya düçar olmadığı veya hakkında ihtar, tevbih, terfi listesinden isminin silinmesi gibi bir ceza tatbik edildiği veyahut da bundan evvelki fıkralarda yazılı müddetin hitamında hakkında hiçbir karar verilmediği hallerde maaşından yapılan kesintinin kendisine iadesi lâzımgelir.

Bununla beraber memur hakkında adlî bir takibat yapıldığı takdirde durumu, ancak bu mesele ile meşgul olan adli makamın vereceği kararın katiyet kesbetmesinden sonra tespit ediiir.

Madde 81 — Bu karar, verilen ceza ile ceza sebeplerinin ilânı emredebilir.

Madde 82 — Ceza kararları, ilgili memurun şahsî dosyasına konulur. İcâbı halinde İnzibat Komisyonunun Yüksek Âmmе Hizmetleri Konseyinin mütalâa ve tavsiyeleri ile diğer bütün munzam evrak ve belgeler de keza bu dosyaya ilâve olunur.

Madde 83 — İnzibatî bir cezaya uğrıyan ve fakat kadrodan çıkarılmıyan bir memur, ihtar veya tevbih gibi bir ceza bahismevzuu olduğu takdirde beş sene, diğer herhangi bir ceza bahismevzuu olduğu takdirde 10 sene sonra tâbi bulunduğu Bakana bir dilekçe ile müracaat ederek verilen cezaya ait bütün belgelerin dosyasından kaldırılmasını isteyebilir.

Cezaya maruz kaldığı tarihten itibaren ilgilinin memnuniyet verici bir şekilde hareket etmesi halinde istidasının nazarı itibara alınması lâzımdır.

Bakan, İnzibat Meclisinin mütalâasını aldıktan sonra bu hususta bir karar ittihaz eder.

Memurun şahsî dosyasına ait 16 ncı maddedeki hükümlere uymak için bu dosyanın, inzibat meclisinin kontrolü altında yeniden tesis edilmesi lâzımdır.

Altıncı Kısım

ŞAHSİ HALLER

Madde 84 — Her memur aşağıdaki hallerden birisinde bulunur:

- 1 — Faaliyet halinde olmak;
- 2 — Detâşe olmak (başka bir hizmete tefrik edilmek)
- 3 — Açıkta olmak (en dinponibilite)
- 4 — Askerî hizmette bulunmak.

Fasıl. I

Faaliyet ve İzin

Madde 85 — Faaliyet hali, muntazam bir şekilde bir rütbeyi haiz bulunan ve bu rütbeye tekabül eden işlerden bir görevi fiilen ifa eden bir memurun durumudur.

Madde 86 — Vazife halinde bulunan her memurun, beher hizmet senesi için fasılasız 30 günlük bir izin hakkı

vardır.

Hastalık izinleri ile aşağıda 128 inci maddede zikredilen izinler bu hükmün tatbikinde fiilî hizmetten sayılır.

İdare, izinleri tanzimde tam bir serbestiye sahiptir. Bundan başka idare, servis menfaatleri icabettirdiği takdirde izinleri kaldırabilir.

Aile sahibi memurlar senelik izin tarihlerinin tesbi-tinde rüçhan hakkını haizdirler.

Madde 87 — Bir senenin mezuniyeti, servis şefinin istisna müsaadesi olmadıkça ertesi seneye tâlik edilemez.

Madde 88 — Senelik izinlerin hesabına dahil olmıyan daireye devam etmemek hakkındaki hususî müsaadeler aşağıdaki şartları haiz olan kimselere verilir.

1 — 99 uncu maddenin 5 inci fıkrasındaki detaşman şartları mevcut bulunmadığı hallerde üyesi bulundukları meclislerin içtima devrelerinin tamamına tekabül eden bir müddet için âmme hizmetlerinde seçimle tâyin olunan bir mevkiye sahip memurlar;

2 — Müntehap âzaları bulundukları memur sendikaları ile idare edici teşkilâtlar tarafından meslekî, sendikal, federal, konfederal ve milletlerarası kongrelere bunların toplanmaları münasebetiyle resmen mümessil tâyin edilen kimseler;

Madde 89 — Usulü dairesinde tespit edilen ve bir memurun vazifesini ifaya mâni olan hastalık halinde izin almak bu memurun hakkıdır.

Bu takdirde mensup bulunduğu daire, memurun yeminli bir doktor veya sıhhi bir heyet tarafından muayenesini isteyebilir.

Madde 90 — Bundan evvelki maddede zikredilen sıhhi heyetin teşkili ve salâhiyetleri, keza muayenenin İdarî sonuçları yeni bir İdarî nizamname ile tesbit edilecektir.

Madde 91 — Hastalık izinlerinde memurun maaşı üç ay müddetle tamam olarak verilir.

Bu maaş müteakip 3 ay için yarım olarak ödenir.

Bundan başka memur aile zammının tamamını almakta devam eder.

Madde 92 — İnkıtasız 12 aylık bir devre zarfında

cem'an yekûn 6 ay hastalık izni alan, ve son izninin hitamında işine başlıya miyan bir memur ya açığa çıkarılır veyahut da talebi üzerine tekaüde sevk olunur.

Mamafih böyle bir memurun hastalığının, 14 nisan 1924 tarihli kanunun 19 uncu maddesinde zikredilen istisnai sebeplerden veya vazifesinin ifası esnasında veyahut da vazifesinin ifası dolayısıyla vâki olan bir kazadan ileri gelmesi halinde, vazifesine başlayacak bir hale gelinceye veya tekaüde seviyedilinceye kadar maaşının tamamını almakta devam eder. Bundan başka böyle bir memura dok tor ücretleri ile hastalık veya kazanın doğrudan doğruya sebep olduğu masraflar ödenir.

Madde 93 — Verem, akıl hastalıkları veya kansere dıçar olan bir memurun uzun müddetli bir izin almak hakkıdır. Bu takdirde vazifesi derhal başka birisine verilir, ve ilk üç sene zarfında maaşının tamamını almakta devam eder. Müteakip iki sene zarfında maaşının yarısı kesilir.

Mamafih, uzun müddetli bir izine hak veren hastalığa, yukarıki 89 uncu maddede zikredilen sıhhî heyetin veya bu heyet tarafından tâyin edilen mütehassısların mütalâasına göre vazife ifası esnasında dıçar olduğu anlaşıldığı takdirde, bundan evvelki fıkralarda tesbit edilen müddetler karşılıklı olarak beş ve üç seneye çıkarılır.

Madde 94 — 19 mart 1928 tarihli kanunun 41 inci maddesinde zikredilen uzun müddetli izinden faydalanma hakkı, harb esnasında veya 31 mart 1919 tarihli kanunla eklerine göre pansiyona (tekaüt maaşı) hak veren ve bir harb hali olarak ilân edilen bir sefer esnasında uğranılan veya vahamet kesbeden malûliyetleri haiz bulunan bütün memurlara teşmil edilmiştir.

Keza 24 haziran 1919 tarihli kanunla müteakip metinlere göre pansiyona hak veren malûliyetleri haiz memurlar aynı izinden faydalanabilirler.

Madde 95 — Uzun müddetli izinlerin hitamında işe başlamıyan bir memur ya açığa çıkarılır veyahut da talebi üzerine veya nihai olarak hizmete elverişsiz olduğu takdirde, tekaüde sevk edilmek hakkını elde eder.

Madde 96 — Kadın personeller, doğurmak ve çocuk emzirmek için maaşlı bir izinden faydalanırlar. Bu iznin müddeti İċtimai emniyet mevzuatı ile tesbit edilen müddete müsavidir.

Fasıl. II

Detaşman (Başka Bir Hizmete Tefrik)

Madde 97 - - Detaşman, kadrosundan başka bir yere verilen ve fakat bu kadrodaki terfi ve tekaüdiye haklarından faydalanan bir memurun durumudur.

Madde 98 — Her detaşman, memurun talebi üzerine Başbakan, Maliye Bakanı ve ilgili Bakanın müşterek kararnamesiyle yapılır. Detaşmanın ilgası her zaman kabildir.

Aşağıda 99 uncu maddenin birinci fıkrasında zikredilen halde detaşman, muhtelit İdari komisyonların mütalâası alınarak yeni vazifesinin eskisine muadil olması şartıyla mecburi olarak yapılır.

Keza aşağıdaki 99 uncu maddenin 5 inci fıkrasında zikredilen haller d 3 detaşman bilâitiraz yapılır.

Madde 99 — Detaşman, aşağıdaki hallerden birisinin tahakkuku halinde yapılır:

1 — Bir deviet daire, ofis veya âmme müessesesindeki genel tekaütlük rejimine göre pansiyona hak veren bir vazifeye yapılan detaşman;

2 — Vilâyetlere, komünlere, millî olmıyan âmme müesseselerine, müstemlekelere, himaye altındaki memleketlere ve diğ̇er denizaşırı topraklardaki bir hizmete yapılan detaşman;

3 — Bir daire veya âmme teşebbüsündeki genel tekaütlük rejimine göre pansiyona hak vermıyen bir iş̇e veya hususî bir teşebbüse yapılan detaşman; (bu takdirde bahse mevzu olan tâyinın statüye uygun olarak yapılması veya hükümet tarafından tasvip edilmesi şarttır.)

4 — Yabancı memleketlerde veya milletlerarası teşkilâtlarda tedrisatta bulunmak veya resmî bir vazife işgal etmek için yapılan detaşman;

5 — İntihapla tâyin olunan bir âmme hizmetim veya sendikaya ait bir vazifeyi yerine getirmek için, bu hizmet

veya vazifenin, aslî memuriyetin normal bir şekilde ifasına mâni olacak mükellefiyetleri icabettirdiği takdirde yapılan detaşman;

Madde 100 — İki nevi detaşman vardır :

1 — Kısa bir müddet için yapılan detaşman veya "delegation";

2 — Uzun bir müddet için yapılan detaşman;

Madde 101 — Kısa müddetli detaşman altı ayı geçemez, ve hiçbir suretle tecdit olunamaz.

Bu madde mucibince detâşe edilen memur, altı aylık müddetin hitamında mecburî olarak eski vazifesine iade edilir.

Bu maddenin birinci fıkrasında tesbit edilen müddet, denizaşırı topraklarda veya yabancı memleketlerde hizmette bulunan personeller için bir seneye çıkarılabilir.

Madde 102 — Uzun müddetli detaşman 10 seneyi geçemez. Mamafih aşağıda 104 üncü maddedeki hükümler mahfuz kalmak şartıyla beş senelik devrelerle ilâniha-ye tecdit edilebilir.

Uzun müddetli bir detaşmana tâbi tutulan bir memurun vazifesi başka birisine verilir.

Madde 103 — Uzun müddetli detaşmanın hitamında, müteakip maddelerdeki hükümler mahfuz kalmak şartıyla, detâşe edilen memur ilk münhal vukuunda mecburi olarak aslî kadrosuna iade olunur ve bu kadrodaki rütbesine tekabül eden bir vazifeye yeniden tâyini yapılır. Böyle bir memur detaşmandan evvel işgal ettiği mevkiye tercihan tâyin edilmek hakkına sahiptir.

Kendisine gösterilen yeri reddeden bir memur, tâyin edilmek hakkına sahip bulunduğu bir mevkiye veya detaşmandan evvel vazife gördüğü memuriyet mahallinde muadil bir hizmete, ancak bütçe bakımından bir münhal vukua geldiği takdirde tâyin olunabilir.

Madde 104 — 99 uncu maddenin birinci fıkrasında yazılı hale göre, memurun talebi üzerine yapılan uzun müddetli detaşman ancak bir defa tecdit olunabilir.

Detâşe memur, on senelik müddetin hitamında 103 üncü maddenin en son fıkrasındaki hükümler mahfuz

kalmak şartıyla &slî kadrosuna iade olunur. Mamafih de- taşe edildiği kadrodaki memurların tâbi tutulduğu statü hükümleri ile tesöit edilen şartları haiz olduğu takdirde, talebi üzerine, bulunmakta olduğu yeni kadroya nihaî olarak nakli yapılabilir.

Madde 105 — Detaşe memur, detaşman sıfatiyle ifa ettiği vazifenin bağlı bulunduğu kaide ve nizamatm heeti mecmuasına tâbidir.

Madde 106 — Uzun müddetli bir detaşmandan faydalanan bir memura bu statünün IV. üncü kısmının birinci faslında yazılı şartlar dahilinde, detaşe edildiği daire veya serviste bağlı bulunduğu servis şefi tarafından not verilir. Bu not fişi detaşe memurun aslî dairesine bildirilir.

Madde 107 — Kısa müddetli detaşman halinde detaşe edilen memurun bağlı olduğu servis şefi bu memurun faaliyeti hakkındaki mütalâasını detaşmanın hitanında silsilei meratip yoliyle ilgili Bakana bildirir.

Madde 108 — Bundan evvelki maddenin birinci fıkrasında zikredilen şartlar dahilinde detaşe edilen bir memura verilen not, bir taraftan aslî daire veya servisinde, diğer taraftan yeri daire veya servisinde bulunan aynı rütbeli memurların vasatî notları arasındaki fark nazarı itibara alınmak sur etiyile tashih olunur.

Madde 109 - Mecburî olarak detaşe edilen bir memur, yeni işgal ettiği vazifenin eskisinden daha dün maaşlı olması halinde aslî daire veya servisteki rütbe ve derecesine tekabül eden maaşı almakta devam eder.

Madde 110 — Başka bir servise detaşe edilen bir memurun 30 haziran 1934 tarihli kararname hükümlerine tevfikân ve işbu kanunun 111 inci maddesinde mevcut hükümler mahfuz kalmak şartıyla aslî memuriyetindeki rütbe ve derecesine tekabül eden maaşı üzerinden, tekaüdiye olarak % 6 nisbetinde bir kat'iyat yapılır. Ayrıca yukarda- ki 19 uncu maddenin beşinci fıkrasına göre detaşe edilenler müstesna, ayır, kararnamede zikredilen şartlar dahilinde % 12 nisbetindeki munzam tekâlîf cibayet olunur.

Madde 111 — Bir memurun devlet genel tekaütlük

rejimine göre bir pansiyon almasına hak veren bir hizmete detaşe edilmesi halinde pansiyon için yapılan kesintiler, ilgili tarafından aksi talep edilmedikçe eski vazifesine ait maaş üzerinden hesaplanır.

Madde 112 — Aynı halde memura tatbik edilen yaş haddi yeni vazifesinde mer'î olan yaş haddidir.

Böyle bir memurun pansiyon hakkının tâbi olacağı şartlar aşağıdaki 141 inci maddenin ikinci fıkrasında zikredilen bir kanunla tesbit edilecektir.

Madde 113 — İşbu kanunun hükümlerine mugayir olmıyan 30 aralık 1913 tarihli kanunun 33 üncü maddesindeki hükümler mer'îdir.

Fasıl. III

Açığa Çıkarılma

Madde 114 — Açığa çıkarılma, mensup bulunduğu aslî daire veya servis kadrolarından çıkarılan ve bu vaziyette terfî ve tekaütlük haklarından faydalanmıyan bir memurun durumudur.

Madde 115 — Açığa çıkarılma ya mecburî olarak Bakanlık kararnamesiyle veyahutta ilgilinin talebi üzerine yapılır.

Bundan başka kadın personeller hakkında hususî bir açığa çıkarılma şekli mevcuttur.

Madde 116 — Mecburî açığa çıkarılma kararı, ancak bundan evvelki 92 ve 95 inci maddelerde zikredilen hallerde verilebilir.

Birinci halde mecburî olarak açığa çıkarılan memur, altı ay zarfında faaliyette bulunurken aldığı maaşın yarısını alır. 91 inci maddenin üçüncü fıkrası bu memura kabili tatbiktir.

Madde 117 — Mecburî açığa çıkarılma müddeti bir seneyi geçemez. Bu müddet iki defada birer sene daha uzatılabilir.

Bu müddetin hitamında ya memurun mensup bulunduğu daire veya servis kadrosuna iade edilmesi veya tekaüde sevk edilmesi veyahutta pansiyona hakkı olmadığı takdirde tensip suretiyle kadrodan çıkarılması lâzımdır.

Madde 118 — İlgilinin talebi üzerine açığa çıkarılma

kararı ancak eşinin veya çocuğunun vahim bir şekilde hastalanması halinde veyahutta istisnai olarak bir senelik fiilî hizmetten sonra şahsî zaruretler ve gayri kabili itiraz bir şekilde genel menfaatlere yarıyan taharriyat ve tetkikat dolayısıyla verilebilir.

Madde 119 — İlgilinin talebi üzerine yapılan açığa çıkarma müddeti üç seneyi tecavüz edemez. Yalnız iki defaya mahsus olmak üzere aynı müddet için tecdit olunabilir.

Bununla beraber açığa çıkarılma kararının şahsî zaruretler dolayısıyla verilmesi halinde, açıkta kalma müddeti yeniden tecdit edilmemek üzere üç aydır.

Madde 120 — İlgili bakan her zan veya hiç olmazsa senede asgarî iki defa mecburî olarak, açığa çıkarılan memurun faaliydi inin bu duruma geçmesi için gösterilen sebeplere tekabül edip etmediğinden emin olmak için gereken tahkikatı yaptırabilir.

Madde 121 — Birisi en asgarî beş yaşından küçük veya daimî bir ihtimama lüzum gösteren bir malûliyetle mahkûm ve büyütülmeleri daire kadrosundan muvakkat bir şekilde ayrılmayı icabettiren en aşağı iki çocuk sahibi kadın memurlar açığa çıkarılma hakkını haizdirler.

İki sene müddetle bu açığa çıkarılma hakkı, ilgili kadın memurun talebi üzerine işbu maddenin birinci fıkrasındaki şartların devamı müddetince uzatılabilir.

Yukarıki 120 nci madde hükümleri işbu madde mucibince yapılan açığa çıkarılmalarda kabili tatbiktir.

Madde 122 — Kendi arzusuyla açığa çıkarılan bir memurun maaş almağa hakkı yoktur. Bununla beraber 121 inci maddede zikredilen hallerde bir kadın memur kanunî aile tazminatının tamamını alır.

Madde 123 — Kendi talebi üzerine açığa çıkarılan bir memurun, bu müddetin hitamından en aşağı iki ay evvel, memuriyetine iadesini istemesi lâzımdır. Açıkta kalmak müddeti üç seneyi geçmediği takdirde, memurun bu isteği kendisine, ilk üç münhalden birisine tâyin hakkını verir.

Madde 124 - Memuriyete iadesinde, kendisine veri-

len vazifeyi reddeden açığa çıkarılmış bir memur, muhtelit İdarî komisyonların mütalâası alındıktan sonra, kadrodan çıkarılabilir.

Madde 125 — Muhtelif idare veya servislere ait hususî nizamnameler, her kategori için, detaşe edilmeleri veya açığa çıkarılmaları mümkün olan memurların azamî nisbetini tesbit erl er. intihapla olan bir âmme hizmetini; veya sendika tarafından verilen bir vazifeyi görmek üzere yapılan detaşmanlar bu nisbetin tesbitinde hesaba katılmaz. Keza mecburî veya yukardaki 121 inci madde mucibince yapılan açığa çıkarmalar, bundan evvelki hükmün tatbikinde nazarı itibara alınmaz.

Fasıl : IV

Detaşman ve açığa çıkarılma hakkında müşterek hükümler

Madde 126 — 98, 104, 115, 117, 118 inci maddelerde zikredilen hallerde yetkili makamın kararı ancak, ilgili muhtelit İdarî komisyon veya komisyonların mütalâası alındıktan sonra tatbik edilebilir.

Fasıl : V

Askerî hizmette bulunan memurların durumu

Madde 127 — Kanunî hizmete tekabül eden bir müddetle askerî bir lataya iltihak eden bir memur, silâh altı denilen hususî bir duruma geçer.

Böyle bir memur bu takdirde faaliyette iken aldığı maaşını kaybeder ve sadece askerî ücretini alır.

Madde 128 — Bir talim devresini yerine getiren bir memura bu devrenin devamı müddetince maaşlı olarak izin verilir.

Fasıl : VI

Tahvil

Madde 129 — Memurların tahvili, muhtelit İdarî komisyonların mütalâası alındıktan sonra yetkili makam tarafından yapılır.

Tahvil cetvellerinin muayyen devrelerde yapıldığı daire veya servislere, komisyon mütalâasını bu cetvellerir tesbiti esnasında bildirir.

Bununla beraber sadece ilgilinin memuriyet mahallili

de veya durumunda bir değışikliğı mucip olan tahviller komisyonun reyine tâbi tutulur.

Tahvillerin servis icap ve zaruretleriyle kabili telif olduğı nisbet dahilinde, ilgililer tarafından yapılan taleplerin ve aile vaziyetlerinin nazarı itibara alınarak yapılması lâzımdır.

Bir servisin faaliyetini tehlikeye koyan münhal bir yeri doldurmak bahismevzuu olduğı ve bu münhal yeri muvakkaten bile olsa başka bir suretle doldurmanın imkânsız bulunduğı hallerde, vaziyet komisyon tarafından bilâhare tetkik edilmek üzere doğrudan doğruya tahvil yapılabilir.

Madde 130 — Muayyen zamanlarda yapılan tahvil cetvellerinin kifayetsizliğı halinde, bakanlar vukuagelen münhalleri derhal, hususî vazifeler hakkındaki kanunun ilâna taallûk eden mükellefiyetlerini haleldar etmeden, personellere bildirmek mecburiyetindedirler.

Yedinci Kısım

Memuriyetten kat'î olarak ayrılma

Madde 131 — Kadrolardan terkin suretiyle memurluk sıfatının ziyamı mucip olan memuriyetin nihai olarak terki aşağıda yazdı sebeplerden ileri gelir:

- 1 — Usulü dairesinde kabul edilen istifa;
- 2 — Vazifeden af;
- 3 — Azil;
- 4 — Tekaüde sevk.

Madde 132 — İstifa, ancak ilginin mensup bulunduğı idare veya servis kadrolarını açık bir şekilde terketmek arzusunda olduğunu bildiren yazılı bir dilekçe ile yapılır. Keza istifa sadece tâyin salâhiyetini haiz makam tarafından kabul edildiğı takdirde, bu makam tarafından tesbit edilen tarih'en itibaren muteberdir.

Yetkili makamın kararını bir ay zarfında vermesi lâzımdır.

Madde 133 — İstifanın kabulü, bu istifayı geri alınmaz bir hale getirir, istifa icabı halinde, bir memurun istifasından sonra dairesine ihbar edilen hâdiseler delayisiyle hakkında inzibatî bir takibat yapılmasına mâni teş-

kil etmez.

Yetkili makamın istifayı reddetmesi halinde, ilgili muhtelit komisyona müracaat edebilir. Bu komisyon mucip sebepli mütalâasını yetkili makama bildirir.

Madde 134 — Yetkili makam tarafından istifanın kabulü için tesbit edilen tarihten evvel vazifesini terkeden bir memur inzibatî bir cezaya maruz kalabilir. Bu memurun eğer tekaüdiye hakkı varsa bu nam altında kendisine yapılan ilk tediyat üzerinden bu tediyat mecmuunun beşte birine kadar bir katıyat yapılabilir.

Madde 135 — Memurlar tarafından işgal edilen daimî vazifelerin ilgası halinde bu memurlar vazifelerinden, ilgililerin keyfiyetten muayyen bir müddetten evvel haberdar edilmeleri ve kendilerine tazminat verilmesini icabettiren kadroların tensiki hakkında hususî kanunlar hükmüne göre çıkarılabilir.

Yukardaki il 7 ve 124 üncü keza bundan sonra gelen 136 ncı maddelerde zikredilen bir memur sadece ilgili bakanın kararıyle vazifeden çıkarılır.

Madde 136 — Meslekî kifayetsizliği tesbit edilen bir memur başka bir idare veya servise nakledilmediği takdirde, ya tekaüde sevk edilir, veyahutta vazifesinden af olunur.

Bu karar, İnzibatî hususların emrettiği formaliteler yerine getirildikten sonra, ilgili bakan tarafından verilir.

Meslekî kifayetsizliği dolayısıyla vazifesinden çıkarılan şartlar dahilinde bir tazminat alabilir, len şartlar dahilinde bir tazminat alabilir.

Madde 137 — Hususî bir âmme idareleri nizamnamesi, vazifesini nihaî olarak terkeden veya açığa çıkarılan bir memurun, mahiyetleri itibariyle icra edemeyecekleri hususî faaliyetleri tâyin edecektir.

Bu memuriyet müddeti C ve D kategorilerine mensup memurlar için iki sene, B kategorisine mensup memurlar için 4 sene, A kategorisine mensup memurlar için 6 sene olarak tesbit edilmiştir.

Bundan evvelki fıkra da zikredilen memnuiyet, C ve D kategorilerinde bazı madûn vazifeler işgal eden memur-

ların lehine olarak bozulabilir.

Bu maddenin birinci fıkrasında zikredilen memnui- yete aykırı bir şekilde hareket edildiği takdirde tekaüde sevk edilen memurun pansiyonu üzerinden katiyet yapılabilir, ve icabı he ünde pansiyon hakkından tamamıyla mahrum bırakılabilir.

Madde 138 İşbu statünün 8 inci maddesinde zikredilen memnuiyet bundan evvelki madde ile tesbit edilen müddet zarfında ve aynı müeyyidelerle vazifesini nihaî olarak terkeden bir memur hakkında tatbik edilir.

Madde 139 — 137 nci maddenin 4 üncü fıkrasıyla 138 inci maddede zikredilen hallerde yetkili makamın kararı işbu statünün 71 ile 77 nci maddelerinde zikredilen usulleri tatbik hakkına yetkiye sahip olan makam, memurun mensup bulunduğu idare veya servisin muhtelit İdarî komisyonun mütalâasını aldıktan sonra tatbik eder.

Madde 140 — Vazifesini nihaî olarak terkeden bir memura gerek rütbesinde gerekse bir yüksek derecede fahrî memurluk unvanı verilebilir.

Meslekî kifayetsizliği dolayısıyla vazifeden çıkarılan veya azledilen bir memur, bu fahrî memurluk payesinden faydalanmak hakkından mahrum edilir.

Sekizinci Kısım

Sıhî ve İctimaî meseleler ve tekaütlük

Madde 141 — Gelecekte sağlanacak hususlar şunlardır:

1 — 31 Aralık 1946 tarihinden evvel parlâmentonun tasdikine arz edilo.ı bir kararname ile âmme daire veya servislerinde İctimaî enstitüyonların teşkilâtlandırılması, hastalık, annelik, malûliyet ve vefat gibi hallerde memurlara tatbik edilecek kaidelerin tesbitine tevessül olunacaktır. Yalnız âmme hizmetlerine mensup memur ve ajanların halihazırda müstefit oldukları menfaatler hiç bir suretle haleldar edilemez.

2 — Ayrıca kıdem pansiyonu tutarının asgarî hayat ücretinden hiçbir suretle dün olmamasını sağlıyan ve kadın memurların haklarını korumak üzere ilerde yapılacak kanunlarla; 14 Haziran 1924 tarihli kanun ve ekleri islâh

olunacaktır.

Dokuzuncu kısım **Çeşitli Hükümler**

Madde 142 — Her daire veya servisin hususî statülerini vücuda getiren kararnamelerin, işbu statünün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay zarfında hazırlanması lâzımdır. Tahvillerde ve rütbe ile sınıf terfilerini ilgilendiren inzibatî hükümlere mütaallik hususlarda, işbu statü müktesep hakları haleldar etmez.

Hâlen yürürlükte bulunan hususî statülerin tatbikine yeni statülerin ihzarına kadar muvakkaten devam olunur.

Madde 143 — İşbu statünün III üncü kısmındaki hükümlerin tatbik şekliyle yürürlüğe girme zamanı ayrı bir nizamname ile tesbit edilecektir.

Madde 144 — İşbu statünün memurların senelik izinlerine taallük eden 86 ncı maddesinde mevcut hükümlerin tatbiki muvakkaten tehir edilmiştir.

Madde 145 — İşbu statünün mer'iyete girmesinin gerektirdiği transitvar hükümler, bir âmme idareleri nizamnamesi ile tesbit edilecektir.

Madde 146 — Bu kanuna mugayir bütün hükümler ilga edilmiştir.

Millî Kurucular Meclisi tarafından müzakere ve kabul edilen işbu kanun; bir Devlet kanunu olarak tatbik edilecektir.

Paris: 19 Ekim 1946

**İsviçre Zürih Kantonunun
SEÇİM VE REFERANDUM
Nizamnamesi**

18.2.1932

Çeviren:
Orhan K RK  ER
Karakoçan Kaymakamı

1 — Tatbik sahası :

1 — Bu nizamnamenin ahkâmı Birleşik Teşkilâta, Kantonlara, Bezirklere, Gemeindelere ait ve sandıklara rey atmak suretiyle yapılan bütün seçimlerde ve referandumlarda tatbik olunur.

Seçim ve seçim günü kelimeleri referandum ve referandum günü mânasını da tazammun eder.

II — Seçmen vesikası:

2 — Gemeinderat (1) seçim hakkım haiz her şahıs

(1) Eidgenossenschaft, Bundesstaat veya Bund kelimeleri İsviçre devleti, Birleşik Teşkilât şeklinde dilimize çevrilmiş olup yirmi iki müstakil deVlet (= Kanton) dan müteşekkildir. Kantonlar da (Bezirk) = Kazalara ayrılmış olup adedi 179 olan bu teşkilât bazı küçük kantonlarda yoktur. Bundan başka (Kreis) = Mmtaka adiyle bazan birkaç kazayı ihtiva eden bir teşkil tta da baz i kantonlarda rastlanırsa da bu teşkilât idari olmaktan ziyade seçim ve adli işleri ilgilendirir. İlk idari kademe olarak umumiyetle (Die Gemeinde, la comunit , il comune, la commune) denilen bizim köy veya, belediye idarelerimize benzetebile imiz ekseriyetle vazifesine göre (Polidsche - Gemeinde = Politik Gemeinde) (Hei- mat - Gemeinde - daha ziyade mahallî ihtiyaçları temin ile mükellef beledi ye işlerini de gören Gemeinde (Schul - Gemeinde = Mektep işlerijde meşgul olan gemeinde) (Kirch - Gemeinde = Din  işlerle meşgul olur) (Armen - Gemeinde — Yoksullarla meşgul olur) adlarını alan beş nevi bulunan bu idari teşkilâtın adedi 3307 dir. Ekseriyetle içiçe olup yani aynı mahalde bir kaç nevi birden vazife görmektedir. Gemeindeler (Markgenossenschaft) denilen bir topluluğun tek m l nden meydana gelmiştir.

(2) En küçük teşkilât olan Gemeindenin ida e hey'eti, kuruluna Gemeinderat adı verilmektedir.

için bir seçim vesikası tanzim ettirir. Seçim vesikasına mutlaka seçmenin soyadı, adı, doğu» tarihi ve yeri, mesleği ve sarıh adresi yazılır. Seçim 'Vesikasının altını seçmen imzalamıya mecburdur.

3 — Bilâistisna altmış yaşını doldurmuş olan seçmenler, seçim vesikalarının üzerine okunaklı bir şekilde (Stellvertretung — Mümessillik, A) damgası vurularak başka hiçbir muameleye lüzum kalmaksızın mümessilleri vasıtasıyla reye iştirak hakkını haizdirler.

4 — Hasta veya sakatlığı dolayısıyla devamlı surette sandıklara kadar gidemeyecek durumda olanlar (Gemein- derat) tan devamlı olarak mümessilleri vasıtasıyla reye iştirak edebilme hakkını talep edebilirler. Gememderat hastalık veya sakatlığa kani değil ise doktor raporu istemiye mecburdur.

Bu daimî surette mümessil kullanma hakkı seçmenin esamî defterindeki hanesine ve seçmen vesikasına okunaklı bir şekilde (Stellvertretung = Mümessillik K, veya salâhiyetin devam edeceği tarih de kaydedilmek suretiyle) damgalanarak işaret olunur.

III — Seçimin ilânı ve seçim vesikalarının dağıtılması :

5 — Sandığa rey atmak suretiyle yapılan bütün seçimlerin günü, seçim gününden asgarî on dört gün evvel salâhiyetli merciler tarafından ilân olunur. Referandumlar için hususî hükümler mahfuzdur.

6 — Seçim vesikaları ve seçim pusîaları seçmenlere en geç seçim gününden evvelki cuma günü akşamına kadar teslim edilmiş olacaktır,

IV — Reylerin sandığa atılması :

7 — Seçmen adetleri münasip şekilde sandıklara taksim edilmek suretiyle seçmenlerin rey verebilmesi i kolaylaştırılacaktır. Şayet Gemeinde derneği hilâfına bir karar vermemiş ise Gemeinderat sandıkların yerlerini ve sayılarını tesbite salâhiyetlidir.

Lüzum görülen yerlerde istasyonlara da sandık konulabilir.

Sarı hastalıklar ve emsali gibi mühim sebepler do-

layısıyla İçişleri müdürlüğü istisnaen seyyar sandıklar ihdasına müsaade edebilir.

Bir Gemeinde dttf muhtelif yerlere sandık konulduğu takdirde her sandığa o civarda oturanlardan kimlerin rey vereceğini Gemmnderat tesbit eder. İstasyonlara konulmuş olan sandıklara bu hüküm tatbik olunmaz.

8 — Her sandık sabah yedi ile öğleden sonra bir arasında en az bir saat rey atılmıya âmade bulundurulacaktır.

Lüzum görülen yerlerde cumartesi günü dahi en az bir saat rey afiiabilmesi için sandıklar âmade bulundurulur.

Bu takyidat dahilinde Gemeinderat sandıklara rey atılma saatlerini tesbit eder. Bu saatlerin tesbitinde seçmenlerin en koıay şekilde seçimlere iştirâk edebilmeleri nazarı itibara alınır. Tesbit edilmiş olan bu saatler istisnaen bir seçime tatbik olunamaz.

9 — Her seçim mahallinde rey verme işlerini kontrol etmek üzere seçim bürosu üyelerinden en az üç tanesi hazır bulunacaktır. Reis tarafından seçilmiş bir üye mürakabeyi temin edecektir.

10 — Seçim bürosu üyeleri seçime başlamazdan evvel sandıkların boş olup olmadığını muayene edeceklerdir.

11 — Seçim bürosu üyeleri rey puslalarının sandığa atılmasını, seçim yerinin intizamını, rey verme işinin mahremiyetini temin ederler.

Sandığın bulunduğu mahal ve giriş kapısı seçim işleriyle ilgisi olmıyan hususlar için kullanılamaz.

Seçim bürosu üyelerinin sandık açılmazdan evvel reyler hakkında malûmat edinmesi veya seçim yerinde başkalarına rey puslası doldurulması memnudur.

12 — Bizzat seçmen vesikası gösterildikten sonra sandığa seçim puslası atılmak suretiyle seçim hakkı istimal olunur.

Seçmen vesikasının ve seçim puslasının kabulünde aşağıdaki hususlara dikkat olunur:

a) Her seçmen vesikasında seçmenin imzasının bu-

lunması mecburidir. İmza yok ise rey puslasının kabulünden evvel imzanın ikmal edilmesi şarttır.

b) Büro üyeleri seçmen vesikasının seçim hakkını istimal eden şahsa ait olup olmadığını imkân nisbetinde tetkik ederler. Seçmen vesikasının rey-i istimal eden şahsa mutabakatı hususunda esaslı bir şüphe hasil olursa imzası talep olunabilir.

c) Hiçbir seçmen bir adet seçmen vesikası ve pusla- smdan, diğer bir seçmenin mümessili olduğu takdirde iki adedinden fazlasını istimal edemez.

Proporz sisteminin (3) tatbik edildiği seçimlere ait hükümler mahfuzdur.

13 — Birleşik Teşkilâta ait seçimlerde ve referandumlarda mümessil kullanılması memnudur.

14 — Aynı aileden olma dolayısıyla mümessil istimal edenlerin şahsiyet ve adresinin seçmen vesikasında tetkik edilmesi mecburidir.

Aynı aileden kasıt; aynı kandan gelenler ve evli olanlardır, daha uzak akrabalar, uşaklar veya müstahdemler gibi işvereninin evinde oturan kimseler değildir.

15 — Seçim ehliyeti veya mümessil kullanma hakkı hususlarında bir şüphe hasil olursa hazır bulunan seçim bürosu üyeleri karar verirler.

Rey verme veya mümessil vasıtasıyla seçime iştirâk hususlarında nizamata uyulmazsa Gemeinderat haberdar edilecektir.

16 — Sandıklara rey atılması için tesbit edilmiş bulunan vaktin hitamında sandıklar güzelce kapatılacak ve rey puslalarının sayılmasına başlanıncıya kadar emniyetli bir yerde muhafaza edilecektir.

Cumartesi günü sandığa rey atılması uygun görülmüş olan Gemeindelerde, seçim bürosu sandıkların aynı şekilde güzelce kapatılmasını ve cumartesi gününden pazar gününe kadar emin bir şekilde muhafaza edilmesini

-
- (2) Statthalter = Polis ve ceza işlerine bakan itiraz ve şikâyetleri kabul eden bir memuriyet olup bizde kaymakamlara tanınmış olan salâhiyetlerin ekserisini haizdir. Almanya'da evvelce u- mumî valilere de bu ad verilmiştir. (Reichstatthalter).

temin eder.

17 — Seçim yerlerinde cumartesi ve pazar günleri verilmiş olan seçmen vesikaları ayrı ayrı sayılarak Gemeinde sekreterine teslim edilir.

Adetleri bir sandık zaptı ile tesbit olunur.

18 — Gemeinderatlar seçim bürosunun teklifi üzerine veya bizzat lüzum gördüğünde seçmenlerin seçime iştirâk için gereken kanunî şeraiti haiz olup olmadığını u- mumî veya münferit olarak kontrol etmeye satâhiyetlidirler.

V — Şahsen seçime iştirakin kolaylaştırılması :

19 — Kantonun hastahane idareleri ve bakım evleri bunun gibi hâpishaneleri, kendi teşkilâtlarında vazife gören erkek işçilerin şahsen sandıklara gidip rey verebilmelerini temin edeceklerdir; aynı şekilde kanton polis teşkilâtında vazife gören kimselerin bizzat seçime iştirâklarına mâni olunmayacaktır.

Bu hüküm Gemeinde idarelerinin bütün memur ve müstahdemleri için de tatbik olunur.

20 — Vazifeleri dolayısıyla sandıkların reye arz edil- diği sırada reylerini istimal edemeyecek olan posta, telgraf, gümrük bunlar gibi demiryolları ve vapur idareleri memur ve müstahdemleri kapalı zarf içerisindeki seçim pusulalarını seçmen vesikalarıyla birlikte oturdukları Gemeindelerin sekreterliğine veya Gemeinderatın tesbit edeceği makama cumartesi günü şahsen teslim edebilirler. Bu şekilde teslim edilmiş olan seçim pusulası zarfları muayene edilerek makamın mühüriyle damgalandıktan sonra seçmen vesikasına raptolunacaktır.

21 — İkamet ettiği Gemeindenin hastahane veya bakım evinde bulunup da sakatlığı dolayısıyla sandığa ka- dar gidemiyen ve mümessil kullanmak suretiyle de reylerini istimal edemiyenler, kapalı zarf içerisinde seçim pusulalarını ve şahıslarına ait seçmen vesikalarını Gemeinde sekreterliğinin kendisinden aldırmasını en geç cuma günü akşamına kadar talep edebilirler. Aldırılan seçim pusulası zarfları muayene edildikten sonra makam

mühürü ile damgalanarak seçmen vesikasına ilişitirilecektir.

Doktordan rapor almak suretiyle hasta veya sakatlığı dolayısıyla sandığa gidemeyecek durumda olup da evlerinde yatmakta olanlar da aynı hakkı haizdirler. Alacakları rapor, seçim pusulası zarfı ve seçmen vesikası da aynı şekilde birbirine ilişitirilir.

Şayet seçmenin sarahaten gerek seçmen listesinde ve gerekse yeddindeki seçmen vesikasında daimi surette mümessil vasıtasıyla seçimlere iştirak edebileceği işaret edilmiş ise doktor raporundan sarfınazar olunabilir.

22 — Sandığın reye arzedilağı cumartesi günü ve seçim günü tâyin edilmiş olan saatlerde ikametgâhında bulunamayan veya sandığa gitmesine mani olan seçmen en geç cumartesi günü saat ikiye kadar kapalı zarf içerisinde seçim pusulama seçmen vesikasını iliştireceği el yazısı ile yazılmış mazeretini beyan eden tezkereyle Gemeinde sekreterliğine bizzat teslim edbilir.

Seçim saatlerinde sandığa gelememesine veya ikametgâhında bulunmamasına dair seçmenin el yazısı ile yazdığı tezkere bulunmadıkça seçim pusulası zarfı kabul olunmaz. Seçim pusulası zarfı, muayene edildikten sonra makam mühürü ile damgalanıp seçmen vesikası ve mazeret bildiren el yaz.'siyle yazılmış tezkere birbirine rabtolunur.

23 — Askeri birliklerde seçim yapılmadığı takdirde seçim günü vazifede bulunacak olan ordu mensupları bir hafta evvel ikamet ettikleri Gemeindenin sekreterliğinden seçim, pusulasını talep ederek doldurduktan sonra kapalı zarf içerisinde iade edebilirler.

Bu şekilde gönderilmiş olan seçim pusulası zarfı muayene edildikten sonra makam mühriyle damgalanıp seçmenin vesikasına rabtolunur.

Seçim pusulası hususî olarak kapatılmış zarf içerisinde dahi olmasa, muteberdir.

24 — Gememde sekreterleri sandığın açılmasından evvel kendisine verilmiş bulunan seçim pusulaları zarflarını ve ona raptedilmiş olan seçmen vesikalarını, sandı-

ğa gelmelerine mâni bulunan seçmenlere ait el yazıları- le yazılmış tezkereleri ve doktor raporlarını seçime iştirâ- kin muteber olup olamayacağı tetkik etmek üzere seçim bürolarına verirler.

Yukarda zıkr edilmiş bulunan ve vesaik tamam ise seçim puslası zarfları diğer vesaikten ayrılmak suretiyle seçim büroları tarafından sandığa atılır, vesaik noksan ise ayrı bir yerde muhafaza olunur.

Kolaylaştırma şekliyle seçime iştirâk ettirilmiş bulunan seçmen sayısı sandık zabıtlarında ayrıca kaydolunur.

25 — Seçime iştirâki kolaylaştırma hususlarında resim alınması memnudur.

VI — Neticenin tesbiti:

26 — Neticer.in tesbiti seçim işlerinin tamamıyla ikmalini müteakip seçim gününde yapılır.

Neticenin tesbitine en geç öğleden sonra saat bir buçukta başlanması mecburidir.

Birleşik teşkilâta, kantona ve Gemeindelere ait seçimler aynı günde yapılırsa en son Gemeinde seçiminin neticesi tesbit olunur.

27 — Sandıkların açılması seçim büi osuna tâyin edilmiş olan üyelerin huzurunda cereyan eder.

Saymıya başlamadan evvel muhtelif sandıklara atılmış olan seçim puslaları karıştırılır.

Kapalı seçim puslaları zarfları açılır. Aynı seçim için bir zarf içerisinden birden fazla seçim puslası çıkarsa bu zarftaki puslaların hepsi gayri muteber addolunur. Pro- porz sisteminin tatbik edildiği seçimlere ait hususî hükümler mahfuzdur (Kontonrat seçimi Nz. Md. 5).

28 — Seçim puslaları el yazısıyle doldurulacaktır. Öğretmen ve pazarların vazifeye seçilmesine ve Proporz sisteminin tatbik edildiği seçimlere ait hükümler mahfuzdur.

Bütün seçimlerde seçim puslasmda sadece bir namzedin adı dahi yazılmış olsa şayet bu şahıs evvelce namzet olarak göster:miş ise bu rey o namzedin lehine işaret olunur.

29 — Seçmenin izhar ettiği iradesinde şüphe hasıl olmadıkça seçim puslası muteberdir.

Seçim puslası üzerindeki adlara yapılmış bulunan gayri muayyen işaretler şayet o namzedin listede yazılı şahıslarla adının tefrikinde bir şüpheyi muvafık görölmezse rey muteber addolunur. Yenileme seçimlerinde (Şimdiki veya Geçmişteki) gibi tâbirler muteber addolunmaz.

30 — Bir makam veya memuriyet için aynı şahsın adı aynı puslada bir defadan fazla yazılmış ise sadece bir tanesi muteberdir. Mükerrer adlar gayri muteber rey o- larak hesaba katılacaktır. Proporz sisteminin tatbik edildiği seçimlere ait hususî hükümler mahfuzdur.

31 — Seçilecek makam veya üye adedinden daha fazla ad ihtiva eden seçim puslaları, eğer bir makama tek bir reis seçilecek ise veyahutta bir makamın üyeleri de aynı zamanda seçilmeyecek ise o kimseler de bir makamın üyeleri değilseler gayri muteber addolunur. (Seçim Kanunu Md. 17 F. 2) Kantonrat seçimleri hakkındaki nizamnamenin (Md. 16 F. 4) hükümleri mahfuzdur.

32 — Seçim puslası üzerindeki işaret seçime iştirâk- ten gayri başka bir mânâyı ifade ediyorsa ve bu işaret yahutta vaziyete göre bütün seçim puslası tekmiil haneleri muteber addolunmaz.

33 — Muteber addedilmeyen seçim puslaları boşlardan tefrik edilmek suretiyle sayılacaktır. Şayet bir seçim puslası tamamiye gayri muteber addedilirse bu puslanın ihtiva ettiği ad yazılmasına mahsus hane sayısı kadar rey gayri muteber addedilmiş olarak hesaplanır.

Birleşik Teşkilâta ait gayri muteber seçim puslaları- nın sayılmasına dair nizamnamenin hükümleri mahfuzdur.

34 — Reye iştirâkin veya seçim puslasının muteber olup olmadığına vazifeli seçim bürosu karar verir.

Hile yapılmış olduğuna dair bir şüphe hasıl olursa seçim bürosu Gemeinderatı ve kaza müddeiummiliğini haberdar eder.

35 — Tamamiye boş olan seçim puslalarının bütün

ad yazılmasına ait haneleri ve kısmen doldurulmuş olan puslaların boş haneleri adedi boş rey olarak hesaplanacaktır. Proporz sisteminin tatbik edildiği seçimlere ait hususî hükümler mahfuzdur.

36 — Her seçimde neticenin tesbitini müteakip hemen iki nüsha bazit tanzim olunacak ve altı reis, kâtip ve seçim bürosu üyelerinden diğer üçü tarafından imzalanacaktır. Reis zapım tanzim ve imzasından sonra ancak kâtip ve diğer âzaların ayrılmalarına müsaade edebilir.

Seçim zaptı seçim günü veya en geç ertesi günü öğleden evvel Seçim Kanununun yirmi altıncı maddesinde tesbit ettiği makama gönderilecektir. Zaptın bir nüshası Gemeinde arşivinde saklanacaktır.

İçişleri müdürlüğü, birleşik teşkilât, kanton ve kazalara ait seçimlerde ve yine birleşik teşkilât ve kantonlara ait referandumlarda birer zabıt nümunesini seçim bürolarına gönderecektir.

37 — Neticenin tesbitini müteakip mümkün olduğu kadar sayma şekline uygun olarak ayrı ayrı kâğıtlara sağlamca sarılarak mühürlenmiş seçim puslaları Seçim Kanununun yirmi altıncı maddesinde gösterilen makama hemen gönderilecektir.

Aynı günde müteaddit seçim ve referandum yapılırsa her birine ait seçim puslaları ayrı ayrı kâğıtlara sarılacaktır.

Her seçim puslalarının sarıldığı paket mâğdının üzerine muhteviyatının kaydı mecburidir. Seçim puslaları ve zabıtları aslâ beraberse sarılamazlar.

38 — Regicrungsrat (= kanton hükümeti) yahutta içişleri müdürlüğü seçim neticesinin muvakkat yekûnunu talep edebileceği gibi bu maksatla Gemeindenin umumî neticesi bizzat Gemeinde idaresi tarafından telgraf veya telefonla talep olunabilir.

Seçimin bu muvakkat yekûnunun alınabilmesi için kaza memurları veya sekreterliği tavgiz olunabilir.

39 — Seçim neticesinin ilân edilmesi Seçim Kanununun yirmi altıncı maddesinde gösterilmiş olan makam veya onun tavgiz edeceği seçim bürosu tarafından yapılır.

Seçim neticesinin ilânında kanunun tesbit ettiği müddet içerisinde itiraz edilebileceği yine bu makam tarafından tasrih edilecektir. Aynı zamanda Seçim Kanununun kırk sekizinci maddesi de izah olunacaktır.

40 — İtiraz müddetinin hitamını müteakip alâkalı her merci ve münferit makam hususî bir seçim ihbarnamesini salâhiyetli üst makama sunacaktır. Gemeinde seçimlerinde seçim ihbarnamesinin mutlaka seçim teşkilâtını, seçim tarihini ve nevini seçilenin ad ve mesleğini, reisin ve Gemeinde kâtibinin imzasını havi bulunması mecburidir.

Aynı zamanda salâhiyetli makam seçilmiş bulunan her şahsa dört günlük bir istinkâf etme mühletini tebliğ eder.

41 — Seçim puslaları her türlü itirazların tetkikine kadar muhafaza edilir.

VII — Cezaî Hükümler :

42 — Vazifelerini ifâda kusuru olan seçim bürosu reis, üye ve kâtibine bu hareketlerine mahsus kanunda cezaî bir hüküm yoksa mürakabe mercileri tarafından ihtar veya para cezası verilir.

Seçim bürolarının reisleri, büro üyelerini veya sekreterlerini vazifelerine uygun olmıyan hareketlerinden dolayı para cezası ile tecziyeye salâhiyetlidir. Bu gibi para cezalarına itiraz Statthalter (kaymakama (3)) yapılır.

43 — Her kim salâhiyeti olmadığı halde seçim işlerine müdahale ederse seksen franka kadar para cezasıyla (4) tecziye edilir (Seçim Kanunu Md. 21).

Gemeinderat bundan başka aynı nevi para cezası ile mümessil kullanma hakkını suiistimal edenleri, seçmenin bizzat reye iştirakini kolaylaştırmak hususunda vazifelerini yapmıyanları veya vazifenin tedviri için verilen disiplin cezalarını yeter derecede bulmıyarak keyfiyeti Statthalter veya kaza savcılığına ihbarı uygun bulduğu fiilleri işliyenleri de tecziye eder.

(4) Polizeibusse = resen verilen cezadır.

44 — Bu nizamname hemen mevkii tatbiki girmiş olup 22/1/1888 tarihli sandıklara rey atılmak suretiyle yapılan seçim ve referandumlara ait nizamnameleri ve şimdiye kadar yapılmış olan tâtillerini ve Seçim Kanununa istinaden neşredilmiş olan 8/2/1931 tarihli mümessil kullanma salâhiyeti hakkındaki nizamnameyi ve yine 16/2/1931 tarihli seçim ve referandum nizamnamesini ilga eder.

Zürich, 18/2/1932

Regierungsrat adına Reis
Maurer
Devlet Sekreteri
Paul Keller

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

ALEŞKİRT İLÇESİ

Zühtü GÖKÇEEREN

Tabii ve Coğrafi Durum :

Anadolu ya 'maadasının doğusunda bulunan Aleş- kirt İlçesi doğudan Ağrı ile şimalden Kağızman, Sarıkamış, batıdan Hasankale, Karayazı ve cenuptan Tutak ilçeleriyle çevrilmiş olup yüz ölçüsü 1100 kilometredir Diğer ismi Zeydigân olan ilçe merkezinin denizden yüksekliği 1820 metredir.

İlçenin iklimi :

Yazları serin, kışları soğuk olur. ilk ve sonbahar mevsimleri pek az devam eder ve fazla yağmurlu olur. Ekseriya sonbaharda yağmur mevsimi yerini kışa terke- der. Ekim ayınd ın itibaren kar düşmiye başlar. Bu suretle gâh yağarak ve gâh eriyerek Aralık ayma kadar fasılalarla devam eden kar Aralık ayından itibaren bir daha kalkmamak üzere bastırır.

Dağlık mıntıklalarda kar tabakası üç dört metreyi bulur. Mayıs ayı ortalarında ancak kalkar. İlçe merkezinin transit yolu üzerinde bulunması dolayısıyla motörlü vesaite yolun açılabilmesi için her sene nisan ayı içerisinde yol üzerindeki kar kalabalık amele guruplariyle te- mizlettirilmektedir. Yaz mevsimi haziran nihayetinde başlar. Sühnet derecesi ağustos ayında (+ 20) ve ocak ayında (— 35) i bulur. İlçeye yılda vasatı (42) milimetre yağmur düşer. Arazinin yarısı dağlıktır. İlçenin şimal, batı ve cenup kısmı dağlarla çevrilidir. Orta kısmını, Ağrı vilâyeti merkezi olan Karaköseye doğru uzanan ve (Aleşkirt Ovası) diye anılan düzlük teşkil eder. Şimalde şarktan garba silsile halinde uzanan ve muhtelif mahallî isimler alan (Gerger, Çamça, Şah gölü) dağlık bölgesinin en yüksek kısmı (Köse) dağıdır. Yüksekliği 3433

metredir. Batıda Tahir Gedîği, Migemir dağları. Cenupta Kılıç Gedîği ve Mızrak Gedîği ile Tutak ilçesine geçit veren silsileler 2000 metreyi aşan yüksekliklerdir. Arazi volkanik olmakla beraber şimdiye kadar hasar iras eden depremler olmamıştır.

İlçenin büyük, muntazam akışlı suları yoktur. Kaynaklarını Köse dağından alan (Alakıç, Kopuz) ve Çamca, Şah gölü silsilelerinden alan (Haçlu, Amat) dereleri yazın karların erimesiyle bol su ile akarlar. Taşma ve tahribat yaptıkları vâki değildir. İlçenin batısından doğusuna doğru akan ve ilçe arazisini boydan boya kateden (Şer- yan) çayı menbâı kısmen Mirgemir dağından ve kısmen de Karayazı ilçesi mmtakasında bulunan Kızlar, Karataş, Çakmak dağlarından alarak Mirgemirden gelen kol ile Aleşkirt ovasının batı ucunda birleşir. Garbe doğru akarken yukarda zikredilen ve şimalden cenuba akan Alakıç, Kopuz, Haçlu, Amat derelerini de Aleşkirt ovasından alarak oldukça bol su ile Karaköse içerisinde Murat suyuna karışır.

Şeryan çayının da diğer dereler gibi yaz başlangıcında suları biraz kabarırsa da herhangi bir tahribata sebep olacak derecede fevkalâdeliği görülmemiştir. Senenin kısmı âzammda yaylâlara dahi geçit veren bir sudur.

İdarî Durum :

İlçe merkezi 926 senesine kadar Toprakkale köyünde iken 15 ekim 936 tarihinde şimdi bulunduğu Zeydigen köyüne nakledilmiştir. Şimdiki yeri İran transit yolu üzerinde olup kasaba mezkûr yolun her iki tarafında birer mahalleden müteşekkildir.

İlçenin nahiyesi yoktur. Köy Kanunu tatbik edilen 52 köyü vardır. Köylerin hiçbirisinde belediye teşkilâtı yoktur.

İlçe merkezi ve 49 köyü Aleşkirt ovasında serpilmiş vaziyette kurulmuştur. 34 köy dağlık arazidedir. Mecmu köy adedi 83 olup bilhassa dağlık arazide bağılıkları civarlarındaki köylere olmak üzere bir iki haneden müteşekkil (kom) lar da vardır.

Nüfus ve İskân Durumu :

1940 sayımına göre ilçenin umumî nüfusu 9439 kadın ve 9231 erkek olmak üzere 18670 olup nüfus kesafeti kilometre başına 17 dir. Nüfusun senevi artış nisbeti binde 40 dir. Bu artış daha ziyade başka ilçelerden gelen halk ile kısmen hudut dışından hicret etmiş kimselerin ilçe mıntakasında yerleşmesinden ileri gelmektedir.

Doğum suretiyle artış ve halkın sağlık kaidelerine riayetle vefatın azalmasından mütevellit fark pek mahdud derecededir.

340 hanesi toplu bir halde iki mahallesi olan ilçe merkezinin nüfusu 1426 dır. İlçenin bütün köylerindeki halk hayvancılıkla, ova köyleri ilâveten ziraatçılıkla da iştilal ederler. Hayvanat yazın ilçe bölgesini çevreleyen dağlardaki yaylâlarda, kışın ahırlarda beslenir. Gerek hayvanattan ve gerek topraktan elde edilen mahsulât bir nevi takas usuliyile ilçede ticaretle meşgul mahdud şahıslara intikal eder. Buradan memleket içi piyasa ve pazarlarına sevk olunur. Köylünün pazara mal getirdiği vâki değildir.

Tüccarla köylü arasındaki münasebetler şu suretle hülâsa edilebilir: Köylü ev ve giyim eşyasını senenin herhangi bir zamanında ilçedeki tüccardan veresiye alarak tedarik eder. Aldığı eşyanın bedelini ilk mahsûl mevsiminde gerek toprak ve gerekse hayvan mahsullerinden ayniyat olarak ödemiye mecburdur. Bu usûl bir örf ve âdet şeklini aldığı için taraflar büyük bir sadakatle alacağının tahsil ve borcunun tediyesine riayetkârdırlar. Ancak bu gayritabîî arz ve talebin karşılıklı intikal devresindeki zamanın uzunluğu üzerine bir takım malî hesaplar çıkarır ki bunu halletmek için ancak bir metre kaputbezini altı aylık bir zaman içerisinde bir koyun değerine çıkaran tüccarın hırsıdır.

Hiçbir İktisadî ve ticarî sisteme uydurulamayan bu alış verişin; burada zikri kaabil olmanın bir çok esbabı mucibe dolayısıyla men'i; maalesef mümkün olamamaktadır.

Hayvancılık ve ziraatle iştilal eden ilçe halkı muhtelif aşiretlere mensuptur. Aşiret mensupları köyler iti

bariyle ayrılık gösterirler. Bazan iki veya üç aşiretin mensuplarının bir köyde birleşmiş olduğu da görülür. Bu suretle kurulmuş olan köylerde aşirete bağlılık zihniyeti mevcut olmaması veya aşiret mensupları arasında münafaret bulunmaması hasebiyle birbirleriyle kolay anlaşılabilmektedirler.

İlçe teşkilât ve memurları :

Dahiliye:

Kaymakam, tahrirat kâtibi, nüfus memuru, nüfus kâtibi.

Adliye:

Barış yargıcı, başkâtip, (noterlik işlerine de bakar, aynı zamanda icra memurudur) bir zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir gardiyan.

Ziraat memuru yoktur.

Posta, telgraf:

Merkezde bir posta telgraf şefi, bir muhabere memuru, üç müvezzi, iki hat çavuşu.

Maliye:

Malmüdüdü, varidat memuru, tahsil memuru, veznedar ve iki tahsildar.

Özel idare:

Özel idare memuru, varidat memuru, tahsil kâtibi, üç tahsildar.

Jandarma: Bir bölük komutanı, bir takım komutanı.

Polis: Yoktur.

Belediye: Belediye reisi (kaymakam belediye reisidir) belediye muhasibi, zabıta memuru, tahsildar, başkaca mensubu yoktur.

Sihhiye: Bir gezici sıhhat memurundan başka kimse yoktur. Diğer mücadele mensuplarından da bir tek kimse bulunmadığına göre ilçede sıhhat teşkilâtı yoktur hükmünü vermek caizdir.

Kültür: Bir ilkokul, bir millî eğitim memuru, iki asil, bir vekil öğretmen.

Orman: Teşkilâtı mevcut değildir.

Bayındırlık Durumu :

İlçe merkezinden geçen ve kasabayı ikiye ayıran İran

transit yolunun ilçe bölgesindeki uzunluğu 57 kilometredir. Bunun Karaköse ile ilçe merkezine kadar olan ve ilçe merkezinden yedi kilometre garba doğru uzanan cem'an 37 kilometresi şosa denmiyecek derecede bozuktur. Bu yolun İktisadî önemi malûmdur. İlçede 400 kilometre köy yolu vardır. Bu yollardan (yazın motörlü vasıtalar hariç) tekerlekli vasıtalar geçebilir. Dağlık mmtakalardaki köyler de aynı yol şartlarına mâliktir. Kışın köylerle muvasala hayvanla dahi yapılamaz. İran transit şosası beş ay kadar motörlü vasıtaların seyrüseferine kapanır. Bu müddet içerisinde yolculuk kızakla yapılır. Ağrı ili ile Erzurum ili arasındaki otobüs seferleri yazın muntazamdır. Bu yolda devlet otobüsleri çalışmaktadır. Eşhasa ait kamyonlar da yük ve yolcu taşırlar. Civar kazalarla muvasala kağrı ve at ileidir.

İlçenin Ağrı ili ve Erzurum ilinin Hasankale ilçesi ile telefon irtibatı vardır. Bu hat jandarmaya ait olup ayrıca ilçede bulunan üç dış karakol ile de telefon irtibatı mevcuttur. Bütün hatlar 62 kilometredir. Hattın muhafaza, bakım, tamir ve idaresi jandarma tarafından yapılmaktadır. Fen memuru yoktur. Merkezden başka yerde posta telgraf teşkilâtı yoktur.

Köylerde ve merkezde içme suları varsa da iptidai şekilde tesisatla getirilmiştir. Buna rağmen su sıkıntısı çekilmez. Arazi sulama işleri de yukarda zikredilen dere ve çaylardan iptidai şekilde alınan arklar ile yapılır. Bu arklar her sene lüzumuna göre açılıp kapandığı için sulama işinde miktar itibariyle ne derece faydalı oldukları tesbit edilememektedir.

Verimli olan Aleşkirt ovasının büyük bir kısmının sulanabilmesi için Şeryan çayı üzerinde az bir masrafla bent inşası mümkün ise de şimdiye kadar bu işi fiiliyat sahasına intikal ettirme hususunda hiçbir teşebbüs ve devletçe de hiçbir etüd yapılmış değildir.

İlçe merkezinde iptidai şekilde bir elektrik tesisatı varsa da hiçbir fennî kıymet olmadığından tafsilen yazılmasına lüzum görülmemiştir.

1945 yılında tamamlanmış bir hükümet konağı, özel

idareye ait bir kaymakam evi, bir posta telgraf binası, belediye ait olup hükümet tabipliğince kira ile tutulan bir dispanser binası vardır. Başkaca hiçbir teşekkül olmadığı gibi bina da yoktur. Kasaba evleri umumiyetle tek katlı ve toprak damlıdır. Köy evleri zeminden pek az irtifalı, penceresiz, toprak damlıdır.

Kasaba merkezinin normal denebilecek bir caddesi vardır ki o da transit yoludur. Bir de 400 metre uzunluğunda Arnavut kaldırımı vardır. Diğer yollar topraktır. Kasaba merkezinin plân ve harita gibi lüzumlu şeyleri yoktur. Yangın söndürme vasıtaları mevcut değildir.

İktisadî Durum :

Kasabada iki, köylerde 29 değirmen vardır. Bu değirmenler su ile çalışır, iptidai şekildedirler. Başkaca hiçbir işyeri ve hiçbir sınaî tesis mevcut olmadığı gibi el sanatları da yoktur.

İstihsal edilen ziraî ve hayvani mahsûller yukarda arzedilen tüccar ile müstahsil arasında bir sır olarak kaldığı için bu husustaki istatistik! malûmat maalesef verilememiştir.

İlçede banka, kooperatif mevcut değildir. Pazar, panayır kurulmaz. Yeraltı cevherleri de malûm değildir. Rusların işgali sırasında ve Ruslar tarafından işletilmiş bir kömür ocağı varsa da bugün için körlenmiş vaziyettedir.

Ziraî Durum :

İlce mmtakasında orman yoktur. Arazinin verim kabiliyeti vasati bire sekizdir. Sulama işleri fennî şekle bağlandığı ve gübre kullanıldığı takdirde bu miktarın pek çok artacağı muhakkaktır. Ancak sulama tesislerinin mevcut olmaması ve iptidai gübrenin de mahrukat olarak kullanılması yüzünden ziraî istihsal yukarıda arzedilen nisbeti geçememektedir. Ziraat kara sabanla yapılmaktadır. Ziraat mevsiminin darlığı, ekseriya eylül ayında ancak kemale gelebilen hububatın derlenmesi sırasında yağmur ve karın da birdenbire bastırırvermesi yüzünden köylü harmanını dahi kaldıramamaktadır. Ekme ve harman işlerinin makineye intikal ettirilmesiyle ancak mevsimin

darlığı önlenmiş ve bu suretle de müstahsil tabiatın verdiği zararlardan kurtulmuş olur.

Gerek müsmir ve gerek gayrimüsmir ağaç yoktur. Fidan yetiştirmeye de teşebbüs edilmemiştir.

İlçede 61653 adet koyun, 11239 adet keçi, 23768 adet sığır, 1120 adet at vardır. Hayvan ıslâh işlerinde sadece at yetiştirilmesi bakımından faydalı olan vilâyet damızlıklarının mevcudiyetidir. Başbaca ıslâh edilen hayvan cinsi yoktur. Hayvanlarda her sene görülen ve tekerrür eder şarbon ve şap hastalıklarıdır. Bu hastalıklar mında- kavî olmayıp umumdur. Veteriner mücadele teşkilâtı vilâyet veterinerlerine inhisar etmesi dolayısıyla kifayetsizdir. Bu yüzden hayvan hastalıkları bazan geniş tahribat yapmaktadır.

Kültür Durumu :

Biri merkezde ve on dördü (on tanesi yeni yapılmıştır) köylerde olmak üzere ilçede on beş ilkokul vardır. Köylerde olan on dört okuldan on üç tanesi eğitimlidir.

İlk tahsil çağındaki çocuk sayısı 2205 ve devam edenlerin miktarı 932 dir. İlkokul binalarının hepsi yenidir. Merkez hariç diğer okulların öğretmen evleri vardır. İlçede gazete, dergi çıkmaz. Merkezde bir halkevi, Molla- süleyman ve Hanzır köylerinde birer halkodası vardır. Merkezdeki halkevinin 400 kitaplı bir kütüphanesi mevcuttur. Bu kütüphaneden fayda temin edilmektedir. Halk- evine ait hiçbir kol faaliyette değildir. Eski eserler yoktur.

Sağlık Durumu :

İlçe merkezinde beş yataklı bir dispanser varsa da faydalı olabilmesini temin edici elemanı mevcut değildir. İlçe mıntakasinda frengi ve trahom vardır. Mıntaka sıtmal olmadığı için sıtma mücadele teşkilâtı yoktur. Trahom ve frengi mücadelesi de teşkilâta bağlı değildir. Trohomlular sayısı tesbit edilememiştir. Verem çok azdır. Çocuklar arasında kızamık hastalığı daima görülmektedir. Tifo ve tifüs de görülmekte ise de 946 yılı yaz mevsiminde sağlık memurlarından müteşekkil ekiplerle yapılan önleyici aşılar sayesinde önümüzdeki kış mevsimi için bu

hastalıkların zuhuru muhtemel görülmemektedir.

Halk umumiyetle iri ve sağlam yapılı ise de mahdut çeşitli gıda alma, sıhhi bakımsızlık, kültürsüzlüğün vermiş olduğu sıhhi lâkaydi yüzünden tabiatın lütfü olan sağlam bünyelerin gün geçtikçe kavrulmakta olduğu göze çarpmaktadır.

İlçenin hiçbir tarafında kanalizasyon tertibatı yoktur. Merkezde çukurlu helâ pek azdır. Örf ve âdet açıkta defî haceti icabettirmekteair.

Mezbaha yoktur. Mezarlıklar bakımsızdır. Fakat meskûn yerlerden uzaktır. Merkezde tanzifat işleri mevcut değildir. Önümüzdeki yıl belediye bütçesine araba ve amele için tahsisat konmuştur. İlçe merkez ve köylerinde kaplıca ve hamam yoktur.

Merkezde bir lokanta ile otel ihtiyacını karşılayan üç adet han ve transit yolu üzerindeki Tahir köyünde aynı zamanda kahve olan üç han vardır. Heyeti umumiyesi itibariyle bakımsızdırlar.

Sosyal Durum :

Halk hayvancılık ve ziraatle uğraşır. Memleketin diğer bölgelerine çalışmak üzere gidiş pek azdır. Halktan erkeklerin muayyen bir kıyafeti yoktur, ne bulunursa onu giyerler. Kadınlar üç dört kat entariyi birden giymekte, en üstteki kirlendikçe onun altındaki üste çıkarılmak suretiyle ilk giyilen entari kirli olarak bir zaman sonra en içe intikal etmektedir. Entari şekli umumiyetle uzun ve boylucadır. Öne bir önlük bağlanmaktadır. Başlarına önü paralı bir tas bağlanmaktadır. Bu tas bakırdandır. Düğünlerde göz alıcı renklerde ve yukarda tarif edilen şekilde yapılmış olan entariler giyerler. Cirit oyunu bir zamanlar pek makbul imiş, fakat şimdi unutulmuştur. Düğün ve eğlencelerde mahdut figürlü oyunlar oynanmaktadır. Bu oyunların bazılarını kadınlar erkeklerle müşterek oynarlar.

Halk misafirperverdir. İnsan ve hayvan hastalıklarını iyi ettiklerine inandıkları ziyaretgâhları vardır. Ziyaretgâhlar ya bir su başı, veya toplu birkaç ağacın bulunduğu yerlerdir.

Tab'anı hadit olmalarına rağmen zabıta vakaları azdır. Asayişe müessir (yol kesmek, soygunculuk) hâdiseleri hemen yok gibidir. Kız kaçırma hâdiseleri de azdır. Esasen evlenme işleri resmiyet haricinde kendi aralarında yapılmakta olduğundan ve bu iş yine mahallî örf ve âdete göre tesbit edilmiş esaslara dayandığından Medenî Kanunun buna ait hükümlerinin burada pek az tatbik edildiği görülmektedir.

Kumar pek azdır. Alkol kullanma itiyadı yoktur

İ Ç T İ H A T L A R

DANIŞTAY

5 inci Daire

Esas No. 47/892

Karar No. 47/2243.

Davacı: Hasip Koy lan İçişleri Bakanlığında Mülkiye Baş Müfettişi.

Davalı: İçişleri ve Maliye Bakanlıkları.

Dâvanın Ö: Valilikte 100 lira aslı aylığı iki buçuk sene aldıktan sonra Bakanlar Kurulunun 15/5/944 tarih ve 794 sayılı kararıyle sevk edildiği emekli işlemine itiraz etmesi üzerine Bakanlar Kurulunun 11/9/945 gün ve 3/3080 sayılı kararıyle 15/5/1944 tarihinden muteber olmak üzere emeklilik işlemi kaldırılarak kadrosu 90 lira olan İçişleri Bakanlığı Mülkiye Başmüfettişliğine 100 lira aylıkla tâyin edilerek bu görevde 100 lirayı bir buçuk sene aldıktan sonra 15/3/946 tarihinde aylığının 125 liraya çıkarıldığından bahisle hazine saymanlık müdürlüğünün İçişleri Bakanlığı saymanlık müdürlüğüne yazdığı 14/4/947 günlü vazisiyle mütesep haklarından aşağı bir kadroya tâyin edilenlere bu kadrolarda bir yükselme süresi bulunmadan sırf müktesep haklarına istinaden üst derece aylığı verilemeyeceği bildirilmesi üzerine aylığının ve yevmiyelerinin 90 liraya göre tashi edilmesine itirazla 125 lira aslı aylığa kanunen müstahak bulunduğuna ve yevmiyelerinin de bu aylığa göre tahakkuk ettirilmesi gerektiğine karar verilmesi istemidir.

İçişleri Bakanlığı Savunma Özeti: Dâvacı müktesep hakkından aşağı bir dereceye tâyin edildiğinden tâyin edildiği 90 liralık kadroda bir yükselme süresi bulunmadan 100 ve 100 lirada da bir yükselme süresi kalmadan 125 liranın verilmesine imkân olmadığı Hazine Genel Mü-

dürlüğü Saymanlık Müdürlüğüne bildirilerek 1946 sayılı maaş verile emrinin de geri çevrildiği ve bu hususta Bakanlıklarınca yapılacak başkaca bir işlem kalmadığı yolundadır.

Maliye Bakanlığı Savunma Ö: Davacı valilikten e- mekkiye ayrıldıktan sonra 90 lira aylıklı mülkiye baş müfettişliğine tâyin edildiğinden ve emekliye ayrılmış bulunan bir kimsenin bilâhare başka bir göreve mütekai- den istihdam suretiyle tâyin edilmesi tamamen açıktan yapılmış bir tâyin olduğundan 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesine ait Bütçe Komisyonu raporuna göre dâvacı- mın durumu mezkûr madde mevzuu dışında kaldığından 90 liralık kadroda bir terfi süresi doldurmadan kadrosuz olarak 100 ve keia 100 lirada bir terfi süresi doldurmadan kadrosuz olarak 125 liranın verilmesine ve tabiatıyla yevmiyelerinin de bu aylıklar üzerinden ödenmesine kanunen imkân bulunmadığı yolundadır.

Kanun sözcüsünün D: Hâdisenin cereyan ve oluş tarzına göre Maliye Bakanlığının husumet def'i yerinde görülmemiştir.

İşin esasına gelince:

Hazine tarafından dâvacımn tekaüde sevkedilip sonradan Mülkiye Başmüfettişliğine tâyininin açıktan yapılmış olduğu ve Meclis Bütçe Komisyonunun raporundaki kayıtlara göre açıktan tâyin edilen memurlar hakkında 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesi hükmünün tatbik edilemeyeceği ve 90 lira kadrolu mülkiye baş müfettişliğinde tekrar bir terfi müddeti doldurmadıkça 100 lira ve yine aynı kadroda bir terfi müddetince 100 lira almadıkça 125 lira maaş eiamıyacağı müdafaaten dermeyan edilmekte ise de dâvacı 90 lira maaşlı valilikte bir terfi müddetini doldurmak ve ehliyeti tasdik edilmek suretiyle 100 lira maaşla valiliğe terfi icra ve iki buçuk sene bu maaşı aldıktan sonra j 5/5/1944 tarihli Bakanlar Kurulu kara- riyle teşâude sevkedilmiş ve vâki itirazı üzerine yine Bakanlar Kurulunun 11/9/945 tarihli kararıyle de dâvacının emekliye çıkarılması hakkındaki mezkûr 15/5/1944

3-794 sayılı karar hükmünün 15/5/1944 tarihinden sayılmak üzere kaldırılmasına karar verilmiş ve 90 lira kadro maaşlı Mülkiye Başmüfettişliğine tâyin olunmuştur.

Emekliye sevk muamelesi salâhiyetii makam tarafından kararın ittihaz edildiği tarihe ircaen ortadan kaldırılmış, fiilen tekaüt maaşı da almamış bulunduğundan müfettişliğe tâyininin açıktan değil kendisinin rıza siyle naklen vâki olduğunu kabul etmek hukuk esaslarına uygun düşeceği zahirdir.

Hâdisenin bu hususiyetine göre hâzinenin Bütçe Komisyonu raporuna istinat vecchi yoktur.

Diğer taraftan Müddei 90 lira da bir terfi müddetini ikmal etmiş olduğundan bu nakil dolayısıyla tekrar kendisini aynı derecede bir terfi müddetini doldurmağa mecbur tutmak 459S sayılı kanunun vaz'ı sebeplerine ve ruhuna aykırı düşer.

Bu sebeplere binaen dâvacının Başmüfettişlik kadrolarındaki 100 ve 125 lira maaşa terfileri kanun hükümlerine uygun bulunduğu halde maaşları tediye edilmemek suretiyle yapılan işlemin bozulması gerektiği düşüncesinde bulunulmaktadır.

TÜRK ULUSU ADINA

Hüküm veren Danıştay 5 inci dairesince işin gereği düşünüldü:

Hâdisi Merkez Saymanlığının tediye den imtinai üzerine tekevvün etmiş olduğundan dâva, 4353 sayılı kanunun 25 inci maddesine tevfikân husumet Maliye Bakanlığına hasren, incelendi.

4598 sayılı kanun hükmüne göre bir memurun bir derecede kanunen be'li süreyi ikmal etmek ve ehliyeti tasdik edilmek suretiyle iktisap ettiği hak kanunun çizdiği had derecesinde yer değiştirmekle sukut edemez ve o memur aynı maaş derecesinde mükerreren yükselme süresini ikmale mecbur bırakılamaz. Dâvacı, 90 liralık kadroda 100 lira aylık almakta iken yükselme süresini doldurmuş ve mensup olduğu idarece ehliyeti tasdik ve diğer şartların tahakkuku kabul edilerek 125 lira aylık tesviye edil-

mekte bulunmuş olduğuna ve davacının hakkındaki emekli işlemi tashis yapılmak suretiyle mevzuat dairesinde tekemmül ettirilmeksizin idarece makale irca suretiyle geri alınmış olduğuna göre kendisinin açıktan tâyin edilmiş olduğu yolundaki iddia da kabule şayan sayılamaz.

Şu durum karşısında mensup olduğu idarece 4598 sayılı kanuna uygun olarak yapılmış bulunan kadrosuz yükselme işlemine ait aylığın verilmemesi suretiyle yapılan muamele kanunun maksadına uymadığından iptaline ve dâvacıdan peşin alınan 100 kuruşun kendisine iadesiyle 400 kuruş ilâm harcının dâvâlıdan alınmasına 10/12/ 947 gününde oybirliğiyle karar verildi.
